

Broj: 03-02-1226/2023
Sarajevo, 14.02.2025. godine

PARLAMENT FEDERACIJE
BOSNE I HERCEGOVINE

- Predstavnički dom-
gosp. Dragan Mioković, predsjedavajući
- Dom naroda –
gosp. Tomislav Martinović, predsjedavajući

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
PARLAMENT FEDERACIJE
SARAJEVO 3-

Primljeno: 17-02-2025

Org. jed.	Služ.	Priloga	Vrijednost
01,02	- 02 -	501	25

Poštovani,

U skladu sa članom 17. Zakona o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u Federaciji Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije BiH", broj: 32/17), radi razmatranja i donošenja, dostavljam **STRATEGIJU ZA MLADE FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE ZA PERIOD 2025. - 2034. GODINE**, koju je Vlada Federacije Bosne i Hercegovine prihvatila na 47. sjednici, održanoj 13.02.2025. godine.

Također, radi razmatranja i usvajanja, dostavljam Prijedlog odluke o usvajanju Strategije za mlade Federacije Bosne i Hercegovine za period 2025. - 2034. godine.

S poštovanjem,

Prilog:

1. Strategija za mlade Federacije Bosne i Hercegovine za period 2025. - 2034. godine,
2. Prijedlog odluke o usvajanju Strategije za mlade Federacije Bosne i Hercegovine za period 2025. - 2034. godine,
3. Ex ante evaluacija Nacrta strategije za mlade Federacije Bosne i Hercegovine 2025. - 2034.

CO: FEDERALNO MINISTARSTVO KULTURE I SPORTA
gđa Sanja Vlasićević, ministar

Na osnovu člana 19. stav (4) Zakona o Vladi Federacije Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije BiH" br. 1/94, 8/95, 58/02, 19/03, 2/06 i 8/06), Vlada Federacije Bosne i Hercegovine na 47. sjednici, održanoj 13.02.2025. godine, donosi

ZAKLJUČAK

I

Prihvata se Prijedlog Strategije za mlade Federacije Bosne i Hercegovine za period 2025-2034. godine.

II

Zadužuje se Generalni sekretarijat Vlade Federacije Bosne i Hercegovine da Prijedlog Strategije za mlade Federacije Bosne i Hercegovine za period 2025-2034. godine, dostavi Parlamentu Federacije Bosne i Hercegovine radi razmatranja i donošenja.

III

Ovaj zaključak stupa na snagu narednog dana od dana objavljivanja u „Službenim novinama Federacije BiH“.

V. broj: 87 /2025
13.02.2025. godine
Sarajevo

Na osnovu člana 17. stav (5) Zakona o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u Federaciji Bosne i Hercegovine (Službene novine Federacije BiH, broj: 32/17), člana 152. Poslovnika Predstavničkog doma Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine (Službene novine Federacije BiH, br. 69/07, 2/08, 26/20 i 13/24), člana 143. Poslovnika o radu Doma naroda Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine (Službene novine Federacije BiH, br. 27/03, 21/09, 24/20 i 60/24), Parlament Federacije Bosne i Hercegovine je, na sjednici Predstavničkog doma od _____ godine i na sjednici Doma naroda od _____ godine, donio je sljedeću

O D L U K U

o usvajanju Strategije za mlade Federacije Bosne i Hercegovine za period 2025. - 2034. godine

I.

Usvaja se Strategija za mlade Federacije Bosne i Hercegovine za period 2025- 2034. godine.

II.

Ova odluka stupa na snagu danom objave u "Službenim novinama Federacije BiH".

PF broj:

_____2025. godine

Sarajevo

Predsjedavajući
Doma naroda
Parlamenta Federacije BiH

Tomislav Martinović

Predsjedavajući
Predstavničkog doma
Parlamenta Federacije BiH

Dragan Mioković

**VLADA FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE
FEDERALNO MINISTARSTVO KULTURE I SPORTA
Radna grupa za izradu Strategije za mlade
Federacije Bosne i Hercegovine**

**STRATEGIJA ZA MLADE
FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE ZA PERIOD 2025.- 2034. GODINE**

Sarajevo, decembar 2024.

Sadržaj	
LISTA SKRAĆENICA	4
1. UVOD	7
Metodologija izrade Strategije za mlade FBiH	7
Pravni okvir u izradi strategije prema mladima	12
Principi na kojima počiva strategija za mlade Federacije Bosne i Hercegovine	14
Politike prema mladima u EU	14
2. STRATEŠKA PLATFORMA	16
Izvod iz SWOT analize	16
2.1. Izvod iz situacijske analize	20
2.1.1. Obrazovanje i nauka	20
2.1.2. Rad, zapošljavanje i preduzetništvo	23
2.1.3. Zdravstvena zaštita	27
2.1.4. Sigurnost mladih	30
2.1.5. Socijalna briga mladih	34
2.1.6. Sport, kultura i okoliš	37
2.1.7. Aktivizam, učešće, volontiranje, mobilnost, dijaspora, rad s mladima, informisanje i saradnja s nižim nivoima vlasti	40
2.2. Vizija razvoja institucionalne brige o mladima u Federaciji Bosne i Hercegovine	45
3. STRATEŠKI CILJEVI	46
STRATEŠKI CILJ 1: Razviti podsticajan sistem obrazovanja i poslovnog ambijenta za mlade	46
Prioritet 1.1. Uspostaviti sistem formalnog i neformalnog obrazovanja koji omogućava mladima sticanje znanja i vještina neophodnih za izlazak na tržište rada	47
Mjera 1.1.1. Revidiranje, evaluacija i procjena programa praktične nastave	47
Mjera 1.1.2. Podrška razvoju preduzetničkih vještina	48
Mjera 1.1.3. Uspostaviti pravni okvir koji uređuje prava i obaveze studenata, studentskih organizacija i obrazovnih institucija	48
Mjera 1.1.4. Uspostaviti sistem za standardizaciju i valorizaciju neformalnog obrazovanja u FBiH	49
Prioritet 1.2. Unaprijediti sistem institucionalne podrške za mlade pri zapošljavanju, osnivanju i razvoju vlastitih biznisa	50
Mjera 1.2.1. Inovirani/unaprijeđeni programi sufinansiranja prvog zaposlenja i pokretanja vlastitog biznisa na bazi vaučera, sa olakšavajućim pristupom apliciranja za sve kategorije mladih, pogotovo nezaposlenih mladih (mladi koji prvo zaposlenje žele ostvariti u kompaniji/preduzetništvu)	50
Mjera 1.2.2. Razvoj grantova, kreditnih programa i programa mentorstva koji su prilagođeni potrebama mladih	51
Mjera 1.2.3. Uspostaviti atraktivne i funkcionalne programe podrške pokretanju i razvoju poslovanja za mlade s naglaskom na one u ruralnim i manje atraktivnim područjima i marginalizovane grupe mladih	51
Prioritet 1.3. Ublažiti uzroke koji dovode do napuštanja formalnog obrazovanja prije sticanja diplome	52
Mjera 1.3.1. Osnažiti i podržati mlade za ostanak u formalnom obrazovanju i sticanju diplome	53
Mjera 1.3.2. Unaprijediti obrazovne programe, digitalizovati nastavne i poslovne procese u školama	53

STRATEŠKI CILJ 2: Izgraditi zdravo i sigurno okruženje koje jača egzistencijalnu sigurnost kod mladih	54
Prioritet 2.1. Poboljšati fizičko zdravlje mladih kojima se umanjuje ranjivost i nesigurnost/izloženost riziku	55
Mjera 2.1.1. Unaprijediti i proširiti promotivno preventivne programe i programe informisanja usmjerene ka sticanju zdravih stilova života, navika, ponašanja i suzbijanja faktora rizika	55
Mjera 2.1.2. Unaprijediti model međusektorske saradnje u suzbijanju pojave rizičnih ponašanja kod mladih	56
Mjera 2.1.3. Uspostaviti multidisciplinarni i multiinstitucionalni sistem podrške za mlade koji su izloženi rizičnim ponašanjima, u potrebi ili su žrtve nasilja kako bi se osiguralo da mladi imaju resurse potrebne za suočavanje s izazovima i prevazilaženje kriznih situacija	57
Prioritet 2.2. Uspostaviti koncept humane sigurnosti prema mladima	57
Mjera 2.2.1. Razvijati programe i inicijative usmjerene na promociju mentalnog zdravlja, emocionalne dobrobiti i prevenciju mentalnih problema među mladima	58
Mjera 2.2.2. Unaprijediti model međusektorske saradnje i razvijati pristup naklonjen mladima u svim institucijama koje mladima pružaju usluge (zdravstvene, socijalne) i agencijama za provedbu zakona i sigurnost	59
Mjera 2.2.3. Unaprijediti zdravstvenu zaštitu mladih na redovnom školovanju nakon navršene 26. godine	59
Mjera 2.2.4. Obezbjediti model prijavljivanja cyber kriminaliteta, sistem podrške oštećenima i podizati svijest o cyber rizicima i sigurnosti	60
Prioritet 2.3. Unaprijediti mehanizme socijalne brige mladih	61
Mjera 2.3.1. Poboljšati sistem mapiranja, identifikacije i poboljšanja položaja ranjivih kategorija i porodica	61
Mjera 2.3.2. Podržati razvoj socijalnih usluga u zajednici	62
Mjera 2.3.3. Uspostaviti stambenu politiku za mlade u FBiH	62
Mjera 2.3.4. Poboljšati položaj marginalizovanih grupa mladih	63
Prioritet 2.4. Osigurati razvoj kulture, sporta, okoliša i turizma u Federaciji BiH prepoznajući potrebe mladih	63
Mjera 2.4.1. Uspostaviti sistem mjerenja učinka (monitoringa i evaluacije) programa namijenjenih mladima u oblasti kulture, sporta, okoliša i turizma	64
Mjera 2.4.2. Kreirati nove i unaprijediti postojeće prilike za mlade u oblasti sporta, kulture, okoliša i turizma	65
Mjera 2.4.3. Uspostaviti i provoditi sistem uključivanja mladih u procese odlučivanja u oblasti kulture, sporta, okoliša i turizma	66
Prioritet 2.5. Podržati razvoj omladinskog organizovanja, aktivizma i učešća mladih u odlučivanju	66
Mjera 2.5.1. Osigurati neometano organiziranje mladih na teritoriji Federacije BiH i pružiti podršku razvoju	67
Mjera 2.5.2. Uspostaviti mehanizme koji osiguravaju učešće mladih	68
Mjera 2.5.3. Uspostaviti programe/mehanizme za saradnju sa organizacijama iz iseljeničtva	68
4. INDIKATIVNI FINANSUSKI OKVIR	70
5. OKVIR EVALUACIJE, IMPLEMENTACIJE, MONITORINGA I IZVJEŠTAVANJA	75
6. SAŽETI PRIKAZ STRATEŠKOG DOKUMENTA	77
7. Preporuke za kantonalni i lokalni nivo vlasti	90
8. Usaglašenost sa drugim strateškim dokumentima	98
PRILOG 1: SWOT analiza	109
PRILOG 2: Situacijska analiza	117
PRILOG 3: Detaljan pregled mjera	193

Odlukom o pokretanju izrade Strategije za mlade Federacije Bosne i Hercegovine u oktobru 2023. godine zaduženo je Federalno ministarstvo kulture i sporta da pristupi izradi prvog strateškog dokumenta za mlade u Federaciji BiH. Strategija za mlade je kreirana za period 2025-2034.

Za potrebe izrade strategije imenovana je interesorna radna grupa za izradu strategije prema mladima FBiH koju čine predstavnici sljedećih ministarstava u Vladi FBiH, federalnih institucija i tijela:

1. Federalno ministarstvo kulture i sporta, Adis Salkić (koordinator)
2. Federalni zavod za zapošljavanje, Senada Bibić
3. Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, Ismira Kalkan
4. Federalno ministarstvo energije, rudarstva i industrije, Jasna Vegar
5. Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta, Slađan Čakalović
6. Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva, Amela Gračić
7. Federalno ministarstvo finansija, Ammar Škaljić
8. Federalno ministarstvo obrazovanja, Sandra Šimunović
9. Federalno ministarstvo za pitanja boraca i invalida odbrambeno oslobodilačkog rata, Elzana Hadžialijagić
10. Federalno ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica, Jasmina Kabahija
11. Federalni zavod za penzijsko i invalidsko osiguranje, Armin Kajan
12. Zavod za javno zdravstvo Federacije BiH, Aida Filipović Hadžimeragić
13. Federalno ministarstvo zdravstva,
14. Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja Federacije BiH, Dijana Kihli
15. Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Sabina Bilajac
16. Federalna uprava policije, Sabina Tahirović
17. Federalno ministarstvo pravde, Emina Tadić
18. Federalno ministarstvo kulture i sporta, Branimir Ivanković, Senad Hašić, Anita Vlašić
19. Federalno ministarstvo okoliša i turizma, Selma Crnovršanin
20. Savez općina i gradova Federacije BiH, Kenan Aličkadić
21. Federalni zavod za programiranje razvoja, Nijaz Avdukić

U interesomno radno tijelo imenovani su predstavnici Vijeća mladih Federacije Bosne i Hercegovine:

1. Ammar Grabić
2. Amila Čengić
3. Iman Maslić
4. Berina Bulatović/Mateo Pejčinović,

a koordinatorica aktivnosti u ime Vijeća mladih bila je Irma Rešidović.

Stručno konsultantsku podršku procesu izrade Strategije za mlade pružao je Institut za razvoj mladih KULT:

1. Jasmina Banjalučkić
2. Nevio Bruck
3. Ajli Bahtijaragić

LISTA SKRAĆENICA

BIH	Bosna i Hercegovina
FBIH	Federacija Bosne i Hercegovine
FMKS	Federalno ministarstvo kulture i sporta
FMUP	Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova
FUP	Federalna uprava policije
MSP	Mala i srednja preduzeća
RS	Republika Srpska

Popis grafika

Grafik 1. Struktura uzorka po kantonima	11
Grafik 2. Praktična nastava u obrazovanju	21
Grafik 3. Kvalitet obrazovanja	21
Grafik 4. Zaposlenost u struci	25
Grafik 5. Potrebna podrška za pokretanje biznisa	26
Grafik 6. Sistematski pregled.....	29
Grafik 7. Zadovoljstvo sigurnosnom situacijom.....	31
Grafik 8. Maloljetni počinioci krivičnih djela u BiH	32
Grafik 9. Nasilje i mladi	33
Grafik 10. Zadovoljstvo društvom/životom	34
Grafik 11. Način stanovanja	36
Grafik 12. Doprinos kućnom budžetu.....	36
Grafik 13. Interes za kulturu i umjetnost.....	38
Grafik 14. Mogućnost volonterskog rada.....	41
Grafik 15. Utjecaj pojedinca na promjene u društvu.....	42
Grafik 16. Informiranost mladih.....	44

Popis tabela

Tabela 1. Demografske karakteristike uzorka	10
Tabela 2. Detaljna struktura istraživačkog uzorka po regijama, kantonima i entitetima	11
Tabela 3. Registrirana nezaposlenost mladih u Federaciji BiH od 2019. do 2023. godine.....	24
Tabela 4. Pregled realizacije mjera za mlade iz Programa sufinansiranja zapošljavanja 2019 -2023.....	25
Tabela 5. Pregled mladih koji su koristili usluge i lijekove koji se finansiraju iz sredstava fonda solidarnosti	29

1. UVOD

Usvajanjem Zakona o mladima Federacije Bosne i Hercegovine 2010. godine kreiranje i usvajanje strategije prema mladima postaje obaveza svih nivoa vlasti (lokalni, kantonalni, entitetski). „Strategija prema mladima“ jeste dokument institucija vlasti s programskim pristupom djelovanjima prema mladima, što uključuje definirane probleme i potrebe mladih, strateška pravca djelovanja te ciljeve strategije i mjere za realizaciju ciljeva strategije.¹

U kontekstu definisanja strategije prema mladima programski pristup djelovanja kreiraju institucije vlasti u saradnji sa omladinskim sektorom koji uključuje omladinske organizacije, organizacije koje rade sa mladima, institucije koje se bave pitanjima od interesa za mlade, donosiocje odluka, medije, akademsku zajednicu i druge. Upravo ovakvo razumijevanje omladinskog sektora daje širinu programima djelovanja prema mladima koji se kreiraju na osnovu stručnog istraživanja, jasno definisanih potreba i problema, načinima rješavanja problema, ciljeva, rezultata, aktivnosti, vremenskog okvira provedbe, budžeta i odgovornih subjekata koji će provoditi programe. Programi djelovanja se kreiraju i usvajaju za različite oblasti od interesa za mlade.

Cjelokupan proces izrade i usvajanja strategije prema mladima treba biti proveden uz puno učešće mladih i njihovih predstavnika. Zakonom o mladima ovo su predstavnici vijeća mladih na svim nivoima vlasti, a u ovisnosti za koji nivo vlasti se usvaja strateški dokument. U kontekstu FBiH predstavnici mladih su imenovani od strane Vijeća mladih FBiH te su zastupljeni u svim koracima izrade dokumenta. Dodatno učešće mladih je planirano kroz različite formate sastanaka i događaja kroz koje će se pristupiti kako horizontalnim tako i vertikalnim konsultacijama s ciljem osiguranja učešća ne samo mladih i njihovih predstavnika već i institucija vlasti koje djeluju na kantonalnom, federalnom i državnom nivou.

Strateško djelovanje prema mladima u Bosni i Hercegovini

Na nivou BiH ne postoji zakonska regulativa za oblasti omladinskog organiziranja i mladih, s obzirom na to da su nadležnosti po pitanju mladih u većem dijelu ustavno na nižim nivoima vlasti, tako da na nivou BiH zasad ne postoji strateški dokument niti bilo koji drugi dokument kojim se definira institucionalna briga o mladima kao ni njihova prava i obaveze.

U RS postoji strategija za mlade, odnosno Omladinska politika RS 2023-2027. Ovo je treći strateški dokument koji je kreiran i usvojen u RS. Ranije su usvajani dokumenti za period 2010-2015. godine i 2016-2021. godine.

FBiH do sada nije usvojila niti jedan strateški dokument. Strategije prema mladima trenutno se najviše izrađuju i usvajaju na nivou jedinica lokalne samouprave i kantona pa je do kraja 2023. godine usvojenu strategiju prema mladima imalo 13 općina i gradova i četiri kantona.

Metodologija izrade Strategije za mlade FBiH

Dokument Strategija za mlade FBiH 2025-2034. je raden u periodu od januara (kada je imenovana Interesoma radna grupa) do avgusta 2024. godine (sedam mjeseci). U svrhu izrade dokument korišteni su resursi Radne grupe, Analize istraživanja o položaju i potrebama mladih FBiH te konsultacija sa mladima.

Interesoma radna grupa

Za potrebe izrade strategije imenovana je Interesoma radna grupa za izradu strategije prema mladima FBiH do 2034. godine koju čine predstavnici sjedećih ministarstava u Vladi FBiH, federalnih institucija i tijela: Federalni zavod za zapošljavanje, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, Federalno ministarstvo energije, rudarstva i industrije,

¹ Zakon o mladima Federacije Bosne i Hercegovine, član 4, stav 7, Službene novine Federacije BiH, br. 36/10

Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta, Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva, Federalno ministarstvo finansija, Federalno ministarstvo obrazovanja, Federalno ministarstvo za pitanja boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata, Federalno ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica, Federalni zavod za penzijsko i invalidsko osiguranje, Zavod za javno zdravstvo FBiH, Federalno ministarstvo zdravstva, Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja FBiH, Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Federalna uprava policije, Federalno ministarstvo pravde, Federalno ministarstvo kulture i sporta, Federalno ministarstvo okoliša i turizma, Savez općina i gradova FBiH, Federalni zavod za programiranje razvoja. Pored navedenih institucija članovi Interesorne grupe su i predstavnici Vijeća mladih Federacije BiH (tri člana).

Vlade Federacije BiH je donijela Odluku o pokretanju izrade strategije prema mladima FBiH u oktobra 2023. godine te zadužila Federalno ministarstvo kulture sporta za provedbu. Partneri Ministarstvu u procesu izrade dokumenta bili su Institut za razvoj mladih KULT i Vijeće mladih FBiH.

Interesorna radna grupa je uz podršku Instituta kroz četiri zajednička sastanka i 17 timskih sastanaka izradila prijedlog dokumenta kao i prijedlog akcijskog plana za prve tri godine provedbe Strategije.

Istraživanje položaja i potreba mladih u FBiH

Istraživanje položaja i potreba mladih FBiH rađeno je tokom 2021. god. dok je analiza prikupljenih podataka i izrada istraživačkog izvještaja kompletirana tokom 2022. god. Istraživanje je bazirano na uzorku mladih koji žive u FBiH, a u okviru sveobuhvatnog istraživanja položaja i potreba mladih BiH. Terensko prikupljanje podataka provedeno je u periodu od marta do juna 2021. godine korištenjem standardiziranog upitnika koji Institut za razvoj mladih KULT koristi za istraživanje položaja i potreba mladih na različitim nivoima vlasti u BiH.

Ovo je drugo istraživanje Instituta o položaju i potrebama mladih u FBiH. Prvo istraživanje realizirano je 2013. god. i objavljeno je u publikaciji „Na putu ka politici prema mladima FBiH – Analiza stanja i potreba mladih u FBiH 2013“.

Analiza iz 2013. godine predstavlja osnovu za poređenje kada je u pitanju položaj mladih u FBiH i uvid u eventualne promjene u odnosu na 2021. godinu. U nedostatku relevantnijih podataka, važno je napomenuti da je za analizu 2021. i određivanje uzorka populacije mladih korišten Popis iz 2013.

Prilikom kreiranja uzorka za istraživanje položaja i potreba mladih BiH, uključujući i poduzorke za FBiH, RS i Brčko distrikt BiH, važan doprinos dali su stručnjaci iz Agencije za statistiku BiH (BHAS), koji su pomogli u određivanju ključnih parametara i veličine glavnog uzorka (BiH) i svakog od poduzoraka (FBiH, RS, BDBiH), a koji bi u najboljem smislu oslikavao karakteristike populacije mladih u BiH i FBiH.

Tokom prikupljanja podataka, anketari, koji su također mladi, anketirali su ukupno 1.289 mladih s područja FBiH iz svih 10 kantona i 48 od 79 postojećih lokalnih zajednica (60% svih lokalnih zajednica u FBiH). Broj mladih u uzorku iz svakog od kantona proporcionalan je broju mladih iz tog kantona prema Popisu iz 2013. godine. Na ovaj način osigurana je reprezentativnost uzorka za područje cijele FBiH.

Ispitanici su birani metodom slučajnog uzorka, u dobi između 15 i 30 godina, uz propisan precizan hodogram anketara na terenu. Broj ispitanika i metoda slučajnog uzorka osiguravaju reprezentativnost uzorka. Prilikom kreiranja uzorka uzete su u obzir osnovne demografske karakteristike ispitanih u cilju dobivanja mišljenja svih podgrupa iz heterogene skupine mladih osoba.

Uzorak ove veličine za FBiH ima grešku uzorka od $\pm 5\%$ s nivoom pouzdanosti od 95%. Razlog za ovu marginu greške (a ne npr. $\pm 3\%$ - koja bi bila odgovarajuća za ovu veličinu uzorka) leži u načinu strukture uzorka - odnosno, ovo je stratificirani uzorak (prvo su uzorkovane lokalne zajednice iz svakog od kantona u FBiH pa tek onda ispitanici u tim lokalnim zajednicama). Dodatno, pri kreiranju uzorka gledana je i snaga uzorka te njegova reprezentativnost po dimenziji spola, dok je kontrolisan po varijabli mjesta življenja mladih (gradsko ili vangradsko područje) i dobi (u smislu dobnih klastera).

Ovi kriteriji koje je uzorak trebao ispuniti su utjecali na nešto nižu marginu greške od očekivane, ali struktura uzorka u mnogo većoj mjeri oslikava realnu disperziju mladih na terenu u odnosu na „klasični“ slučajni uzorak mladih bez stratifikacije, zastupljenosti i reprezentativnosti po više dimenzija.

Tokom prikupljanja podataka i kontrole kvalitete uzorka vođeno je računa o važnim varijablama (dobni klasteri, bračni status, zaposlenje, obrazovanje, mjesto življenja mladih i sl.). Proces istraživanja bio je participativan uz puno učešće prvenstveno mladih u prikupljanju podataka tako što su svi anketari koji su radili na terenu bili osobe u dobi od 18 do 30 godina starosti. Angažirani anketari su aktivisti i članovi omladinskih i drugih nevladinih organizacija širom BiH.

Na terenu, prilikom anketiranja mladih, primjenjivala se CAPI (Computer-assisted personal interviewing) metoda - kompjuterski podržan personalni intervju. U praksi to je značilo da je upitnik bio digitaliziran, odnosno, programiran i postavljen na tablet. Anketari su provodili klasično „lice u lice“ anketiranje, postavljali pitanja ispitanicima i odgovore evidentirali preko tableta čime je automatski kreirana baza podataka. Prednosti ovog načina anketiranja su u tome što omogućava kontrolu nad procesom prikupljanja podataka bez obzira na geografsku lokaciju anketara, eliminira mogućnost greške od strane anketara, jer su pitanja programirana redoslijedom i logikom koja onemogućava suštinske pogreške te su kroz softversko rješenje prevenirani mnogi nedostaci tradicionalnog anketiranja korištenjem papira i olovke (čitljivost podataka, greške u pisanju, logičke greške, greške kod unosa podataka i sl.).

Anketiranje je bilo anonimno, te su se tražili samo podaci koji se odnose na adresu boravka i broj telefona (proizvoljno, neobavezno). Ova dva podatka su korištena u svrhu kontrole rada anketara na terenu i kontrole adekvatnosti uzorka po lokacijama sa kojih se uzorak uzima. Ovi podaci nisu analitički procesirani i ostaju isključivo u vlasništvu Instituta, te neće biti korištena u bilo kakve druge svrhe.

U smislu definisanja pojmova koji se tiču mladih korištene su odrednice Zakona o mladima FBiH, donesenog 2010. godine. U nedostatku novijih podataka, kao relevantni bazni podaci za potrebe ove studije korišteni su statistički podaci popisa stanovništva provedenog 2013. godine.

✓ Istraživački instrumentarij

Za kvantitativni dio istraživanja korišten je opsežan standardizirani upitnik koji Institut koristi već dugi niz godina za potrebe istraživanja položaja i potreba mladih, a pilotiran je i validiran u istraživanju stanja i potreba mladih BiH iz 2008. godine. Upitnik je minimalno modifikovan u skladu sa recentnim anketama Eurobarometra. Primjena standardiziranog upitnika ima prednost u tome što omogućava poređenje prikupljenih podataka o mladima iz drugih lokalnih zajednica, regija, kantona entiteta i u BiH.

Upitnikom se ispituju sve oblasti značajne za mlade: obrazovanje i nauka mladih; rad, zapošljavanje i preduzetništvo mladih; socijalna briga mladih; zdravstvena zaštita mladih; kultura i sport; aktivizam, učešće, volontiranje, mobilnost i migracije mladih; identitet; sigurnost mladih; mladi u COVID-19 pandemiji (posebno dodana oblast zbog pandemije u trenutku provedbe istraživanja).

Upitnik se sastoji od preko 190 pitanja koja pokrivaju niz tema važnih za mlade. Strukturalno, upitnik se sastoji od dominantno pitanja sa ponuđenim odgovorima, dok je manji broj pitanja otvorenog ili poluotvorenog tipa.

Upitnik je razvijen i programiran u komercijalnoj istraživačkoj aplikaciji Lime Survey² te je ova aplikacija korištena i kao pozadinska baza za prikupljanje odgovora učesnika istraživanja.

Kako je već spomenuto, kvalitativni podaci u ovoj analizi su korišteni kao dodatna pojašnjenja kvantitativnih podataka. Fokus grupe su odabrane kao brz i ekonomičan način prikupljanja velikih količina kvalitativnih podataka u relativno kratkom roku, nakon prikupljanja svih kvantitativnih podataka sa terena i provedbe preliminarnih kvantitativnih analiza. Provedene su ukupno 4 fokus grupe sa mladima širom FBiH sa po 10-12 učesnika na pojedinačnim fokus grupama. Pri tome su provedene dvije fokus grupe sa mladima pripadnicima opće populacije iz FBiH, te 2 fokus grupe sa mladima bez roditeljskog staranja i mladima koji se pripremaju za napuštanje javne brige ili su je već napustili. Učesnici na fokus

² Lime Survey (<https://www.limesurvey.org/>)

grupama su birani na način da zadovolje demografske kriterije i odražavaju strukturu opće populacije (po spolu, dobi, mjestu življenja, obrazovanju i sl.).

✓ Analiza podataka

Statistička obrada kvantitativnih podataka vršena je korištenjem specijaliziranog softvera za statističku obradu podataka koji se koristi u društvenim naukama IBM SPSS-a (IBM Statistical Package for Social Sciences³). Rezultati su tekstualno interpretirani te grafički i tabelarno prikazani u sveobuhvatnom izvještaju koji predstavlja sintezu nalaza dobivenih korištenjem različitih istraživačkih metoda.

✓ Kontrola prikupljenih podataka

Unos podataka u bazu odgovora bio je automatizovan i dešavao se istovremeno sa popunjavanjem upitnika na terenu. Digitalizacijom upitnika minimizirana je mogućnost grešaka povezanih sa logikom upitnika, jer je upitnik programiran redosljedom koji eliminira određene vrste logičkih grešaka. Oko 15% uzorka je kontrolirano naknadno upućivanjem telefonskog poziva ispitanicima (koji su dobrovoljno dali broj telefona) radi provjere da li je ispitanik anketiran, te poređenjem odgovora na određenim varijablama kako bi se mogla utvrditi istinitost ankete i podudarnost odgovora.

✓ Osnovne karakteristike uzorka

Uzorak koji je određen za ovaj dio istraživanja također je određen na osnovu podataka iz popisa 2013,⁴ a prema uputama Agencije za statistiku BiH. Iako je u trenutku kreiranja uzorka od popisa prošlo osam godina, nažalost ne postoji pouzdaniji podatak na osnovu kojeg se mogao odrediti uzorak

Tabela 1. Uzorak FBiH

	UKUPNO STANOVNIŠTVO	M	Ž	15-19	20-24	25-30	15-30	%	UKUPNO ISPITANIH	M	Ž
FBiH	2.184.680	1.072.540	1.112.131	161.881	150.902	164.203	476.986	21,8%	1.289	49,5%	50,5%
		49,1%	50,9%	33,9%	31,6%	34,5%					

Izvor: Agencija za statistiku BiH

Mladi čine više od petine stanovništva FBiH, odnosno 21,8%. Podjela mladih po petogodištima pokazuje da je najviše mladih u dobnoj kategoriji od 25 do 30 godina, njih 34,5%. Ukupan broj mladih u FBiH je 476.986, a 1.289 osoba je anketirano za potrebe istraživanja položaja i potreba mladih u FBiH. Prema spolnoj strukturi ispitanih, žene čine malo više od polovine, odnosno 50,5% ukupnog broja anketiranih mladih, što je u skladu sa spolnom strukturom populacije. Bračni status pokazuje da je 81,6% neudatih/neoženjenih, dok je udatih/oženjenih 12,6%.

Tabela 1. Demografske karakteristike uzorka

	Karakteristike uzorka	Cijeli uzorak	Gradsko	Vangradsko
Spol	Muškarci	49,5%	53,5%	46,6%
	Žene	50,5%	46,5%	53,4%
Bračni status	Neudata/neoženjen, ne živi s partnerom	81,6%	81,3%	81,9%
	Razvedena/razveden	0,7%	0,6%	0,8%
	Udovica/udovac	0,1%	0%	0,1%
	Udata/oženjen	12,6%	12,3%	12,8%
	Zajednički život, Niste u braku, ali živate s partnerom	2,3%	3,5%	1,5%
	Formalno u braku, ali živate odvojeno prema izboru	0,1%	0%	0,1%
Broj članova u domaćinstvu	1	3,9%	5,7%	2,7%
	2	9,5%	13,4%	6,7%
	3	21,8%	22,8%	21,1%

³ IBM Statistical Package for Social Sciences (<https://www.ibm.com/spss>)

⁴ Agencija za statistiku BiH [online]. Popis 2013. (dostupno na: <https://www.popis.gov.ba/popis2013/knjige.php?id=0>, pristupljeno: 17. 11. 2021).

4	36,9%	33,8%	39,2%
5	17,8%	14,5%	20,3%
6+	7,5%	7,5%	7,2%

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Zastupljenost mladih iz pojedinih kantona u FBiH u uzorku bila je u skladu sa populacijskom zastupljenošću mladih iz svakog od kantona u ukupnom broju mladih u FBiH.

Tabela 2. Detaljna struktura istraživačkog uzorka po regijama, kantonima i entitetima

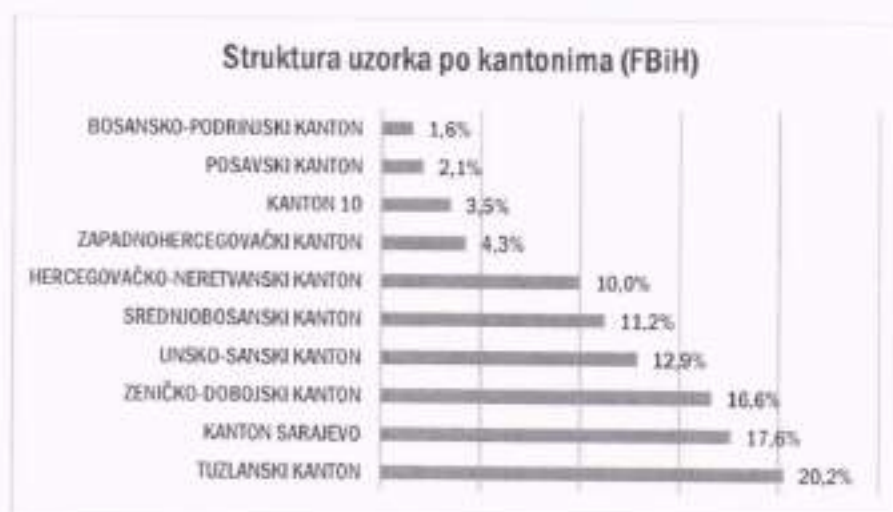
	Ukupni uzorak	Udio u uzorku
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE	1.289	100,0%
UNSKO-SANSKI KANTON	166	12,9%
POSAVSKI KANTON	27	2,1%
TUZLANSKI KANTON	261	20,2%
ZENIČKO-DOBOJSKI KANTON	214	16,6%
BOŠANSKO-PODRINJSKI KANTON	20	1,6%
SREDNJOBOSANSKI KANTON	145	11,2%
HERCEGOVAČKO-NERETVANSKI KANTON	129	10,0%
ZAPADNOHERCEGOVAČKI	55	4,3%
KANTON SARAJEVO	227	17,6%
KANTON 10	45	3,5%

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

✓ Demografski podaci

U istraživanje je uključeno 50,5% muškaraca te 49,5% žena, niko od ispitanika se nije izjasnio kao ostali. Kada je riječ o dobnoj strukturu anketirano je 36,2% mladih u dobi od 15-19 godina, 36,3% u dobi od 20-24 godine te 27,5 u dobi od 25-30 godina. Po mjestu boravka anketirano je 42,2% ispitanika iz gradskog i 57,8% ispitanika iz vangradskog područja. Struktura uzorka po kantonima je predstavljena u grafiku ispod.

Grafik 1. Struktura uzorka po kantonima

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Konsultacije sa mladima

Tokom procesa izrade dokumenta vršen je kontinuiran proces konsultacija sa mladima. Vijeće mladih je održalo sedam konsultativnih sastanaka (online) te je u saradnji sa Institutom i Ministarstvom održan i događaj Dijalog mladih i vlasti, a koji je okupio blizu 150 predstavnika mladih, institucija vlasti i donosioca odluka. U ovom procesu mladi su imali priliku da daju komentare i mišljenje na prijedloge Interesne radne grupe, ali i da daju svoje prijedloge u pogledu mapiranja problema, ciljeva, prioriteta, mjera i aktivnosti. Prijedlozi koji su prkopljeni na spomenutim konsultacijama su razmatrani od strane Radne grupe te je blizu 30% prijedloga i uvaženo (naročito onih koji se odnose na probleme i aktivnosti).

Pravni okvir u izradi strategije prema mladima

Primarni zakon kojim se uređuju pitanja od interesa za život, položaj i djelovanje mladih ljudi u FBiH jeste Zakon o mladima FBiH („Službene novine Federacije BiH“, broj 36/10.), usvojen 2010. godine. Usvajanjem ovog zakona mladi u FBiH dobili su zakonski okvir koji definira njihovu starosnu dob i brojne mehanizme rada s mladima, obavezao sve nivoe vlasti na brigu o mladima i za to im dao precizne načine djelovanja. Takođe, Zakon je uređio oblast organiziranja mladih kroz omladinska udruženja i njihova predstavnička tijela, vijeća mladih, te obavezao sve nivoe vlasti u Federaciji na planiranje, izradu i provođenje strategija za mlade.

Stoga se i kreiranje Strategije prema mladima FBiH temelji na Zakonu o mladima FBiH, kojim se u članu 4. definira značenje pojma „strategija prema mladima“: „**Strategija prema mladima**“ jeste dokument institucija vlasti s programskim pristupom djelovanjima prema mladima što uključuje definisane probleme i potrebe mladih, strateške pravce djelovanja te ciljeve strategije i mjere za realizaciju ciljeva strategije.“

U nastavku, član 11. propisuje da „svi nivovi vlasti u Federaciji imaju obaveze definiranja, usvajanja i provođenja strategija prema mladima.“

Zakon daje i jasne upute za proces izrade Strategije prema mladima. Član 25. navodi kako se „Strategija prema mladima definira se, usvaja i provodi na osnovu istraživanja o potrebama i problemima mladih“.

O samom procesu usvajanja Strategije prema mladima, u članu 6. se, između ostalog, navodi i sljedeće:

„Svi nivovi vlasti u Federaciji trebaju, u skladu sa svojim nadležnostima, održati javne rasprave i konsultacije uz učešće predstavnika/ca vijeća mladih u procesu usvajanja: određene sektorske politike prema mladima, programa djelovanja za mlade, strategije prema mladima, dijelova budžeta koji se tiču pitanja mladih.“

Kroz odredbe člana 17. Vlada FBiH obavezala se da će svi njeni razvojni planovi, strategije i programi djelovanja, ako se dotiču oblasti omladinskog sektora, imati ugrađenu komponentu koja se odnosi na mlade.

Članom 21. propisano je kako će „Federacija osigurati da jedno ministarstvo bude odgovorno za saradnju, koordinaciju zadataka u vezi sa mladima“, te da će „Federacija u nazivu ministarstva odgovornog za saradnju i koordinaciju zadataka u vezi mladih dodati riječi: 'i mladih'“. Spomenuto „ministarstvo bit će odgovorno za saradnju i koordinaciju zadataka sa drugim ministarstvima i nadležnim institucijama u Federaciji na istraživanju o potrebama i problemima mladih, kao i na definisanju i predlaganju Federalne strategije prema mladima“.

Poštujući navedene odredbe Zakona o mladima FBiH, a na osnovu Zakona o federalnim ministarstvima i drugim tijelima federalne uprave, Vlada FBiH odredila je Federalno ministarstvo kulture i sporta kao primarno nadležno ministarstvo za pitanja mladih⁶. U skladu s nadležnostima koje je dobilo ovim imenovanjem, Federalno ministarstvo kulture i sporta bilo je zaduženo i za koordinaciju procesa izrade Strategije prema mladima FBiH.

⁶ „Službene novine Federacije BiH“, br. 58/02, 19/03, 38/05, 2/06, 8/06, 61/06, 52/09 i 48/11.

U kontekstu zakonskog okvira za izradu Strategije, važno je napomenuti i ulogu vijeća mladih. Prema članu 38, „registrirano vijeće mladih ima obavezu djelovanja na jačanju uključenja mladih u društveni život zajednice i njihovom informiranju. Vijeće mladih ima pravo i obavezu da legitimno predstavlja i zastupa interese udruženja koja su ga osnovala na odgovarajućem nivou vlasti.

Vijeće mladih bit će direktno uključeno u proces izrade i provođenja strategija prema mladima na odgovarajućem nivou sa ciljem doprinošenja usvajanju i provođenju politike prema mladima i programa djelovanja za mlade“.

Naime, Zakon o mladima omogućuje udruživanje u nevladina predstavnička tijela, vijeća mladih, na sva tri nivoa vlasti u FBiH (općinski, kantonalni i federalni nivo), koja predstavljaju legitimnog i ravnopravnog sagovornika vlastima uvijek kada se odlučuje o pitanjima značajnim za mlade. Način formiranja vijeća mladih jeste sljedeći: omladinska udruženja koja su registrovana u skladu sa Zakonom u jednoj općini mogu formirati vijeće mladih općine. Vijeća mladih opština, iz više od 50 % opština jednog kantona, mogu formirati vijeće mladih kantona kao viši nivo na ljestvici predstavnštva, a vijeća kantona, iz više od 50 % kantona Federacije, mogu osnovati vijeće mladih FBiH, krovnu organizaciju mladih u Federaciji. Takav način organizacije uvelike doprinosi podizanju problema i potreba mladih od najnižeg ka najvišem nivou, čime se u dobrom dijelu izbjegava marginalizacija mladih iz manjih sredina i centralizacija institucionalnog predstavljanja. Iako, kasnije će se vidjeti da se od 2010. godine značajno promijenio omladinski sektor te da model formiranja vijeća mladih ne odgovara na potrebe mladih u ovom entitetu.

Vijeće mladih FBiH je formirano u decembru 2015. godine te su u proces izrade strategije direktno uključena tri predstavnika Vijeća mladih, a indirektno još jedno. Ovi predstavnici su uključeni u rad Radne grupe.

Kako bi saradnja između vlasti i omladinskih organizacija bila bolja, a koordinacija učinkovitija, Vlada FBiH dužna je formirati međuresorno tijelo, savjet za mlade, čije će članstvo više od 50 % činiti predstavnici Vijeća mladih FBiH, a ostali dio predstavnici ministarstava koja se bave pitanjima u vezi s mladima. Glavni zadatak savjeta bit će usaglašavanje politike prema mladima u FBiH i nadzor nad provođenjem Zakona o mladima FBiH. Ovaj mehanizam do sada nije proveden te se očekuje da će nakon usvajanja strategije prema mladima resorno ministarstvo⁶ pokrenuti proces osnivanja savjeta za mlade. Zakonom se uspostavila konekcija između vlasti i mladih: mladi su dobili mehanizam da iskažu svoje potrebe, koje će biti realne jer će dolaziti s najnižih nivoa posredstvom legalnih i legitimnih predstavničkih tijela - vijeća mladih - a vlasti mehanizme kako na njih odgovoriti.

Na nivou kantona i Federacije, u skladu s ustavnim nadležnostima i zakonom, strategija iz stava 1. obavezno sadrži programe djelovanja za mlade u pojedinim oblastima omladinskog sektora.

Pored Zakona o mladima metodološki pristup strateškom planiranju u FBiH temelji se na Zakonu o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u FBiH⁷, Uredbi o izradi strateških dokumenata u FBiH⁸ i Uredbi o trogodišnjem i godišnjem planiranju rada, monitoringu i izvještavanju u FBiH⁹ te Uredbi o evaluaciji strateških dokumenata u FBiH¹⁰. Glavni cilj donošenja navedenih zakonskih i podzakonskih akata je uspostavljanje koherentnog zakonodavnog i institucionalnog okvira razvojnog planiranja. Novouspostavljeni pravni okvir za donošenje strateških dokumenata nalaže da se prilikom izrade sektorskih strategija mora voditi računa o njihovom posebnom kvalitetu, što znači da sektorski strateški ciljevi moraju biti jasno definirani i koherentni s razvojnim ciljevima BiH, da moraju sadržavati akcioni plan s finansijskim i vremenskim okvirom provedbe i nosiocima aktivnosti, te da postoji dovoljna podrška ključnih institucija u provedbi strateških dokumenata. Osim toga, kako bi se prioriteti i ciljevi transformirali u provodive

⁶ Federalno ministarstvo kulture i sporta.

⁷ „Službene novine Federacije BiH“, broj: 32/17

⁸ „Službene novine Federacije BiH“, broj: 74/19

⁹ „Službene novine Federacije BiH“, broj: 74/19

¹⁰ „Službene novine Federacije BiH“, broj: 74/19, dostupno na <https://fbihvlada.gov.ba/bs/hronoloski-registar-uredbi-objavljene-u-službenim-novinama-fbih-u-2019-godini> (pristupljeno 23.05.2023).

aktivnosti, strateški dokumenti na entitetskom, kantonalnom i lokalnim nivoima vlasti u FBiH moraju biti povezani i usklađeni u pogledu relevantnih finansijskih i budžetskih okvira.

Principi na kojima počiva strategija za mlade Federacije Bosne i Hercegovine

Dva su ključna principa kojima se vodi ovaj strateški dokument i odnose se na **uključivanje mladih u procese odlučivanja** te **kreiranje jednakih šansi za sve mlade u FBiH**. Ovi principi su zastupljeni u procesu planiranja Strategije, analize položaja i potreba mladih te uspostavljanja ciljeva, prioriteta i mjera za sve oblasti.

Pristup u kreiranju posebnih programa u okviru politike prema mladima kao ukupnog mehanizma djelovanja prema mladima posebno je važno istaći elemente koji prethodili prijedlozima u Strategiji:

zasnovane na pravima – osmišljene i implementirane unutar okvira zasnovanog na ljudskim pravima, u skladu s globalnim i regionalnim obavezama države;

uključive – osiguravaju jednake prilike za ostvarivanje punog životnog potencijala, uključujući uklanjanje prepreka inkluzivnosti, pogotovo za ranjive skupine, te omogućavaju građansko učestvovanje svim mladima;

participativne – kreirane, razvijane, primijenjene, nadzirane i procijenjene uz značajnu participaciju mladih i uz učestvovanje svih interesnih strana, na svim nivoima, i u ruralnoj i u urbanoj sredini i u svim kontekstima razvoja, uključujući okolnosti nakon sukoba i tokom tranzicije;

rodno osjetljive – potiču određene aktivnosti koje bi promovirale jednakost spolova, osigurale da mlade žene budu jednaki partneri mladim muškarcima i pozabavile se rodnim razlikama u svim okolnostima, od političkih do društveno-ekonomskih i kulturnih;

razumljive – da usvajaju cjelovit pristup razvoju mladih, kroz pojačanu saradnju među političkim sektorima, ministarstvima i drugim značajnim tijelima, i pružaju integrirani strateški okvir koji bi usmjerio zakone i mjere koje se tiču mladih;

zasnovane na znanju i u skladu s dokazima – razvijane i redovno održavane, zasnovane na skupu, analizi i raspodjeli kvantitativnih ili kvalitativnih informacija o trenutnoj situaciji, potrebama, izazovima i prilikama za mlade žene i muškarce u nekom datom kontekstu;

s potpunim sredstvima – da imaju prikladna, transparentna i namjenska sredstva za implementaciju, nadzor i evaluaciju i da maksimalno povećavaju raspoloživa sredstva kroz koordinaciju te da omogućavaju formiranja partnerstava između više interesnih strana i zajedničko vlasništvo;

odgovorne – u vlasništvu i pod rukovodstvom nacionalnih i lokalnih organizacija, redovno nadzirane i procjenjivane u odnosu na određene ciljeve i indikatore o razvoju mladih, uz aktivno učešće mladih.

Politike prema mladima u EU

Evropska unija od 2002. godine provodi ciljanu saradnju u kontekstu politika prema mladima EU-a, a na osnovu načela učešća i ravnopravnog pristupa mogućnostima. Ova saradnja je potakla političke i zakonodavne promjene u državama članicama, ali i značajno doprinijela izgradnji kapaciteta omladinskih organizacija. Do danas, Evropska unija je predložila i usvojila dva strateška dokumenta za mlade:

1. EU Strategija za mlade 2010-2018. (EU Youth Strategy 2010-2018),

2. EU Strategija za mlade 2019-2027. (EU Youth Strategy 2019-2027).

U Rezoluciji¹¹ Vijeća Evropske unije i predstavnik vlada država članica, a u okviru za evropsku saradnju u području mladih, prepoznaje se da mladi:

- imaju posebnu ulogu u društvu i suočavaju se sa posebnim izazovima;
- trebaju Strategiju za mlade za razdoblje 2019-2027 god. EU-a;
- trebaju jasno definirane ciljeve za mlade.

Strategija za mlade za period 2019-2027 EU-a predstavlja strateški dokument u kojem su sadržane smjernice svim

učesnicima u oblasti mladih, što uključuje prvenstveno vlade država članica, određene agencije i institucije, te

organizacije civilnog društva, regionalne i lokalne jedinice samouprave, ali i sve ostale koji se bave radom za mlade i s

mladima, te one koji u svom radu obuhvataju na neki način oblast od interesa za mlade. Dokument sadrži važne

smjernice i ciljeve koje nastoji ostvariti, te se prvenstveno oslanja na saradnju, zajedničku koordinaciju i sinergiju

navedenih donosilaca i provodilaca odluka koje uključuju mlade. Strategija za mlade EU-a promovira učešće mladih

ljudi u demokratskom životu i treba se provoditi u državama članicama EU-a na osnovu 11 evropskih ciljeva za mlade,

Organizacije civilnog društva kao direktna poveznica mladih s EU-om imaju veliku ulogu i odgovornost za provedenje i

ostvarivanje ciljeva Strategije te je od ključne važnosti podrška koju učesnici mogu međusobno osigurati kako bi se 11

ciljeva Strategije provelo u skladu sa Strategijom.

Pored Strategije prema mladima EU-a, važno je spomenuti još dva dokumenta koja pružaju poticaj i daju prijedloge za

unapređenje okruženja u kojem mladi žive i djeluju. To su:

- Rezolucija o Strategiji omladinskog sektora Vijeća Evrope do 2030. god., usvojena u januaru 2020. godine, a koja pruža poticaj jačanju, priznavanju i daljem razvoju politika i praksi u području rada s mladima i predstavja okvir unutar kojeg će se provoditi sjedećih pet dvogodišnjih programa Mladi za demokratiju. Strategija je zasnovana na osnovnim vrijednostima Vijeća Evrope: demokratiji, ljudskim pravima i vladavini zakona, te je dizajnirana da bude dovoljno općenita kako njene političke orijentacije ne bi brzo zastarjele. Istovremeno, Strategija pruža više informacija o omladinskom sektoru Vijeća Evrope, kao i o viziji, misiji, tematskim prioritetima i očekivanim ishodima Strategije;
- Evropska povelja o učešću mladih na lokalnom i regionalnom nivou je dokument koji sadrži preporuke mladim ljudima, omladinskim radnicima, organizacijama i lokalnim vlastima za promovisanje i poticanje lokalnog učešća mladih ljudi širom Evrope. Ovim dokumentom promovisu se instrumenti za učešće mladih, i to: obuka mladih za učešće, promovisanje učešća mladih putem informacijskih i komunikacijskih tehnologija, promovisanje učešća mladih u medijima, poticanje mladih da se bave volonterskim radom i da posvećuju svoje vrijeme aktivnostima za razvoj zajednice, pružanje podrške projektima i inicijativama mladih, promovisanje omladinskih organizacija, učešće mladih ljudi u nevladinim organizacijama i političkim partijama.

Na nivou Evropske unije djeluje nekoliko organizacija koje su prepoznate kao krovne omladinske organizacije i koje u svoj rad uključuju omladinske organizacije ili organizacije za mlade iz država članica, ali i pod posebnim uslovima organizacije koje dolaze iz država koje još uvijek nisu pristupile Evropskoj uniji. Na tom tragu možemo govoriti o

¹¹ Rezolucija Vijeća Evropske unije i predstavnik vlada država članica koji su se sastali unutar Vijeća o okviru za evropsku saradnju u području mladih: strategija Evropske unije za mlade za period 2019-2027 (C 463-1, 2018.).

[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:42018Y1218\(01\)&from=ES&id=32_18-1](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:42018Y1218(01)&from=ES&id=32_18-1) (pristupljeno: 2. 2. 2022).

Evropskom forumu mladih¹² (European Youth Forum), koji broji preko 100 organizacija članica, uglavnom nacionalnih krovnih organizacija za mlade. Članice ovog foruma su i krovne organizacije za mlade iz regije zapadnog Balkana, a koje dolaze iz država koje nisu članice EU-a, kao što su Srbija i Sjeverna Makedonija. Bosna i Hercegovina nema svoje predstavnike u ovom predstavničkom tijelu mladih.

2. STRATEŠKA PLATFORMA

Izvod iz SWOT analize

SNAGE	SLABOSTI
<p>Obrazovanje</p> <ul style="list-style-type: none"> – Mladi imaju pristup programima finansijske podrške i podsticaja za napredak koji uključuju podršku istraživačkom radu, socijalno ugroženim mladima, te olakšavanje studentskih praksi u inozemstvu. – Omogućeni su lakši uslovi studiranja. – Vijeće je razvilo metodologiju za jačanje omladinskih organizacija, dok su udruženja poput KULT-a, Revolta, Progres, Nahla i SHLa uspostavila dugoročne neformalne programe obrazovanja za mlade. <p>Zapošljavanje</p> <ul style="list-style-type: none"> – Kontinuirani programi sufinansiranja zapošljavanja i samozapošljavanja mladih u FBiH – Nacrt zakona o inovacionoj djelatnosti u izradi – Značajan broj visokoobrazovanih mladih a digitalne vještine i brzo prilagođavanje novim tehnologijama im omogućavaju konkurentnost na globalnom tržištu. – Institucije vlasti pružaju podršku mladima putem mentorstva i obuka za razvoj vlastitih biznisa, i kontinuiranih programa finansijske podrške za mlade poduzetnike. – Programi podrške za pripravnički staž, start-up biznise, zapošljavanje povratnika postoje u okviru Ministarstva za raseljene osobe i izbjeglice. – Vijeće mladih FBiH aktivno učestvuje u implementaciji Garancije za mlade, uz snažnu povezanost sa organizacijama civilnog društva sa Zapadnog Balkana. <p>Zdravstvena briga mladih</p> <ul style="list-style-type: none"> – Učešće VM FBiH u kreiranju dokumenta za unapređenje mentalnog zdravlja mladih donijelo je smjernice za aktivnosti prilagođene uzrastu od 14 do 18 godina. – Uspješnom online kampanju VM FBiH je ojačalo povjerenje mladih i pozicionirano se kao relevantna organizacija u ovoj oblasti. 	<p>Obrazovanje</p> <ul style="list-style-type: none"> – Nastavni programi i praktična nastava ne grade znanja i vještina za tranziciju iz obrazovanja na tržište rada. – Neformalno obrazovanje nije povezano s formalnim i nema potrebnu pravnu niti društvenu prepoznatljivost, – Regulisanost prava studenata ne odgovara potrebama ove populacije. – Nedovoljna sredstva i nerazvijen sistem praćenja povrata studentskih zajmova, – Studenti nedovoljno zainteresovani za razmjene i prakse – Kadrovski deficit za podršku marginaliziranim mladima (asistent u nastavi, psiholog, pedagog i sl.), dodatno otežava pristup obrazovanju i podršci. <p>Zapošljavanje</p> <ul style="list-style-type: none"> – Neujednačenost statističkih podataka o mladima – Nedostatak prakse i radnog iskustva mlade predstavlja kao radnu snagu niske kvalitete. – Obrazovni sistem ne razvija preduzetničke vještine i znanja kod mladih, – Slaba podrška poduzetništvu: Pristup grantovima, kreditima, inkubatorima, programima podsticaja i mentorstva ne zadovoljavaju potrebe mladih kod pokretanja i razvoja vlastitog biznisa. Javni pozivi nisu dovoljno vidljivi mladima i promovisani, a u određenim programima mladi nisu stimulirani kroz kriterije. – Vijeće mladih FBiH nema institucionalnu podršku za rad s NEET mladima i unapređenje njihovih poslovnih vještina. – Sistem podrške mladima iz ruralnih zajednica i marginaliziranih grupa nije orijentiran ka njihovom razvoju i uključenosti <p>Zdravstvena briga mladih</p> <ul style="list-style-type: none"> – Ograničeni resursi Vijeća mladih FBiH limitiraju učešće u kreiranju novih programa i saradnju sa institucijama u oblasti – Odsustvo kampanja i slab sistem informisanja rezultira da mladi ne znaju dovoljno o dostupnim zdravstvenim uslugama

¹² European Youth Forum, <https://www.youthforum.org/> (pristupljeno: 2. 1. 2023. g.).

<ul style="list-style-type: none"> - Zavod za javno zdravstvo kreira kvalitetne promotivno - preventivne programe, a upošljavanje novog kadra će ubrzati razvoj novih mjera. - Zavod za zdravstveno osiguranje i reosiguranje (ZZOR) pruža dostupne usluge i lijekove te koordinira s kantonalnim zavodima radi unapređenja zdravstvenog osiguranja. <p>Socijalna briga mladih</p> <ul style="list-style-type: none"> - Federalno ministarstvo rada i socijalne politike (FMRSP) porodicama pod rizikom od razdvajanja osigurava podršku kroz timove za pomoć i kroz mrežu socijalnih usluga starateljstva, hraniteljstva i malih porodičnih domova. - Preusmjeravanje podrške iz institucionalnog zbrinjavanja u porodične oblike smještaja za djecu i mlade. - Programi podrške povratnicima (sufinansiranje troškova učenika i stipendije) Federalnog ministarstva raseljenih osoba i izbjeglica (FMRO) - MIO/PIO omogućava porodične penzije mladima nakon 15. godine ako nastave redovno školovanje. <p>Kultura, sport i okoliš</p> <ul style="list-style-type: none"> - Transfer za razvoj turizma u FBiH ima kriteriji za uključivanje mladih u dodjelu sredstava, - Kriteriji angažmana mladih u projektima sektora okoliša. - Federalno ministarstvo okoliša i turizma učestvuje u međunarodnim programima s posebnim naglaskom na mlade i uspješno saraduje sa partnerima (USAID, UNDP, GIZ, OSCE), - Vijeće mladih FBiH podržava razvoj lokalnih omladinskih organizacija koje realizuju projekte iz oblasti kulture, sporta i okoliša. Relevantnost rada VM FBiH zasniva se i na strukturi koju čine sportske, ekološke i kulture omladinske organizacije; - Podrška u oblastima kulture i sporta kroz Transfer za mlade u oblasti kulture i sporta kojim se olakšavaju povratak i novi početak, posebno za mlade. - FMKS koordinira u uvođenju sistemskih rješenja na nivou FBiH. - Ministarstvo za raseljena lica i povratnike ima javne pozive za pomoć udruženjima raseljenih lica i povratnika u oblasti kulture i sporta kojima se olakšavaju povratak i novi početak, posebno za mlade. <p>Aktivizam, učešće u odlučivanju, volontiranje, mobilnost, rad s mladima, informisanje, saradnja s nižim nivoima vlasti</p> <ul style="list-style-type: none"> - Federalno ministarstvo kulture i sporta saraduje s Vijećem mladih FBiH i pruža podršku omladinskim projektima. - Vijeće mladih FBiH aktivno djeluje i realizuje značajan broj projekata, ima podršku kroz Transfer za mlade i javne pozive za finansiranje omladinskih aktivnosti (omladinskih organizacija i organizacija koje se bave pitanjima mladih); - Struktura Vijeća mladih je uspostavljena na nivou FBiH, a saradnja s Komisijom za pitanja mladih Parlamenta FBiH je uspješna. 	<ul style="list-style-type: none"> - formalna i neformalna edukaciju o zdravlju je slaba, a provjerene informacije o pravima i mogućnostima na zdravstvenu zaštitu su oskudne. - Malo je programa usmjerenih na suzbijanje rizičnih ponašanja kod mladih. - Tabuiziranost tema seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava - Institucije brige nemaju pristupa prilagođenog mladima (youth-friendly), što mladima otežava uključivanje i korištenje zdravstvenih usluga. <p>Socijalna briga mladih</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nedostatak kadrovskih i finansijskih kapaciteta rezultira neadekvatnim uslugama za sve mlade. - Neprecizna evidencija o korisnicima programa - Nedostatak direktne komunikacije donosilaca odluka i mladih rezultuje nedovoljno inkluzivnim institucionalnim mehanizmima i nema specifičnih politika koje bi ciljale socijalno ugrožene kategorije. - Stambene politike ne obuhvataju potrebe različitih kategorija mladih i nema posebne politike stambenog zbrinjavanja mladih u FBiH - Infrastrukture i tehničke prepreka mladima sa invaliditetom otežavaju pristup osnovnim pravima i servisima. <p>Kultura, sport i okoliš</p> <ul style="list-style-type: none"> - FMKS ima ograničene nadležnosti. - Oblasti sporta i kultura nemaju pravni okvir koji prepoznaje marginalizirane grupe. - FBiH nema zakonsku regulativu za oblast sporta. - Mladi nisu uključeni u donošenju odluka i kreiranje kulturnog i sportskog sadržaja - Nedostatak sredstava i programa za mlade - Nema kriterija koji mladima daju prednost u dodjeli sredstava iz oblasti kulture i sporta. - Neadekvatno praćenje učinka dodjele sredstava za mlade - Slaba informisanost i educiranost o turizmu i zaštiti okoliša. - Ne postoji sistemska briga za razvoj i poticanje sportaša i umjetnika na početku njihovih karijera - Vijeće mladih FBiH nema dovoljno razvijenu saradnju sa organizacijama iz oblasti kulture i sporta. <p>Aktivizam, učešće u odlučivanju, volontiranje, mobilnost, rad s mladima, informisanje, saradnja s nižim nivoima vlasti</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zakon o mladima FBiH se ne provodi. Savjet za mlade na federalnom nivou nije formiran. Ne postoje godišnji izvještaji o položaju mladih niti o aktivnostima u skladu sa Zakonom. - Zakon o volontiranju FBiH se provodi neadekvatno, nema praćenja provedbe, nedovoljno je promovisan i stimulisan. - Nema programa podrške aktivizmu mladih niti programa pružanja podrške isključivo omladinskim organizacijama. - Uključivanje marginaliziranih mladih je neadekvatno.
---	---

<ul style="list-style-type: none"> - Federalno ministarstvo kulture i sporta je u 2023. uspostavilo Transfer za podršku mobilnosti umjetnika/ca (100.000,00KM) <p>Sigurnost mladih</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vrijednost edukativnih i informativnih kampanja iz oblasti sigurnosti mladih je prepoznata i ima institucionalnu podršku - Iskustvo FUPa i FMUPa u provođenju kampanja za podizanje svijesti¹³ - Planom rada FMUPa 2024-2027 prepoznat značaj suzbijanja krivičnih djela iz oblasti brak, porodica, mladež - VMFBiH prepoznat kao bitan akter Radnog tijela o cyber sigurnosti i može biti kapacitet za desiminaciju obrazovno-informativnog sadržaja koje razvijaju snage za provedbu zakona prema mladima - Spremnost i kapacitiranost mladih na usvajanje tehnologije i alata za borbu protiv cyber kriminala - Članovi i članice VMFBiH imaju kapacitet za prepoznavanje potreba marginalizovanih mladih uključujući i potrebe u oblasti sigurnosti 	<ul style="list-style-type: none"> - Postojeći model omladinskog organizovanja u FBiH nije adekvatan za daljnji razvoj omladinskog sektora - Vrlo malo vijeća mladih aplicira na Transfer za mlade pri FMKS - Oskudni programi za mobilnosti mladih u FBiH. - Informisanje mladih o prilikama nije prilagođeno navikama i kanalima koje mladi koriste - Ne postoji baza svih omladinskih organizacija u Federaciji BiH a na kantonalnom nivou ne postoji sistem vođenja spiskova omladinskih organizacija. - Mladi iz iseljništva nisu uključeni u društvene i ekonomske procese unutar FBiH <p>Sigurnost mladih</p> <ul style="list-style-type: none"> - Mladi su zavisni o tehnologiji a nedovoljno svjesni zloupotrebe. - Ograničeni resursi za edukacija o sigurnosti i slaba informisanost mladih o alatima koje mogu koristiti u kontekstu sigurnosti. - Mediji o mladima izvještavaju senzacionalistički a kampanje za prevenciju nasilja i podizanje svijesti slabo podržavaju. - Stigma i osude okoline sprječavaju žrtvu da prijavi nasilje - Mladi su žrtve i počinioci krivičnih djela, porast upotrebe narkotika, alkohola (lako dostupnih mladima) i nesavjesne vožnje. - Ekonomska neizvjesnost i nestabilnost povećavaju stopu emigracije i narušavaju mentalno zdravlje mladih.
<p>PRILIKE</p> <p>Obrazovanje</p> <ul style="list-style-type: none"> - Razvoj i unapređenje programa podrške studiranju, sa fokusom na socijalnu uključivost marginaliziranih i ranjivih - Razvoj novih programa koji poboljšavaju kvalitet formalnog obrazovanja (do studija) u cilju inkluzivnog obrazovanja - Unapređenje visokog obrazovanja, naučnog rada i baze. - Novi programi za obrazovanje odraslih i cjeloživotno učenje. - EU, Erasmus i drugi fondovi koji podržavaju praktičnu nastavu, mobilnost mladih i obrazovne institucije. <p>Zapošljavanje</p> <ul style="list-style-type: none"> - Regionalna saradnja i <i>Garancija za mlade</i> kojom se pruža podrška obrazovanju i zapošljavanju mladih, - Nacrt zakona o inovacionoj djelatnosti u FBiH - Rast IT sektora- prilike razvoju startupova i digitalnih poslova - Fokus na ekonomski razvoj, unapređenje tržišta i rast podrške lokalnih i međunarodnih organizacija za mlade poduzetnike (razvoj poslovnih ideja). - Pristup tržištima EU kroz programe kao Erasmus+ i fondova za razvoj malih i srednjih preduzeća; 	<p>PRUETNJE</p> <p>Obrazovanje</p> <ul style="list-style-type: none"> - Koordinirajuća uloga FMON/Ministarstvo nema nadležnosti za provođenje određenih politika; - Segregacija u obrazovanju i neujednačeni nastavni planovi i programi umanjuju kvalitet obrazovanja i značajan su faktor kod odluke mladih da napuste zajednicu/ državu. <p>Zapošljavanje</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ekonomska i politička nestabilnost otežava poslovanje i investicije za mlade poduzetnike i smanjenje nezaposlenosti - Nejasna strategija i nedostatak podrške mladim poduzetnicima otežava im pristup resursima potrebnim za pokretanje i održavanje poslovanja. - Konkurencija s većim firmama i stranim ulagačima otežava pristup tržištima i resursima za rast biznisa. - Mladi su nedovoljno informisani o prilikama i resursima. - Slaba infrastruktura (brzi internet, prostor za rad), ograničava razvoj biznisa mladih. <p>Zdravstvena briga mladih</p> <ul style="list-style-type: none"> - Odliv zdravstvenog kadra iz BiH i nedostatak finansijskih sredstava za kreiranje novih programa i usluga

¹³ Kampanju prevencije dijeljenja neprimjerenih fotografija na društvenim mrežama <http://fup.gov.ba/?p=28306>
<http://fup.gov.ba/?p=28235> , Kampanja Upozorenje građanima na prevare putem interneta <http://fup.gov.ba/?p=34713>

<ul style="list-style-type: none"> - Mreža podrške za mlade poduzetnike(organizacije, inkubatori i poduzetnički centri koji pružaju mentorstvo, obuke) i moguća partnerstva sa etabliranim firmama radi mentorstva i širenja. - Donatorski projekti za održavanje procesa koji podižu zapošljivosti; <p>Zdravstvena briga mladih</p> <ul style="list-style-type: none"> - Predstavnički dom FBiH se obavezao ispuniti 12 zaključaka i preporuka u oblasti zdravlja mladih - Pravo vrijeme da se kreiraju aktivnosti za unapređenje zdravlja mladih, sa fokusom na mentalno zdravlje - Mogućnost međunarodne finansijske podrške za stvaranje novih promotivno-preventivnih usluga i mjera koje poboljšavaju odgovor na potrebe populacije - Reforma primarne zdravstvene zaštite uz učešće mladih i saradnju s donosiocima odluka može osigurati unapređenja sistemskih rješenja zdravstvene zaštite mladih kroz kreiranje novih projekata, programa, aktivnosti i sl. <p>Socijalna briga mladih</p> <ul style="list-style-type: none"> - Strateški dokumenti socijalne i dječje zaštite, usmjereni na razvoj efikasnog, održivog i pravičnog sistema zaštite, uključujući mlade među socijalno ranjive. - Briga o mladima u povratničkoj populaciji za održiv povratak. - Postoji veća mogućnost angažmana mladih za prijavu na dobrovoljno osiguranje. - Uključivanje kantonalnih vijeća mladih u formiranje kriterija i pregled prijava za subvencioniranje stambenih pitanja mladih. <p>Kultura, sport i okoliš</p> <ul style="list-style-type: none"> - Strategija razvoja turizma FBiH -naglasak na omladinski turizam kao zaseban oblik turizma. - Strategija zaštite okoliša FBiH 2022-2032 podržava uključivanje mladih u donošenje odluka kroz saradnju institucija, organizacija civilnog društva i medija. Kampanje o očuvanju okoliša i prirodnih resursa, i klimatskim promjenama se provode u saradnji s medijima. - Saradnja s organizacijama iz kulture i sporta i podsticanje udruženja da kreiraju nove programe za mlade. - Lokalna vijeća mladih će biti uključena u kreiranje kulturnih, sportskih i ekoloških sadržaja. - Utvrđivanje kriterija transfera s preferencijom za mlade. - Poticanje međunarodne saradnje kroz podršku mobilnosti umjetnika i nagrađivanje sportaša. <p>Aktivizam, učešće u odlučivanju, volontiranje, mobilnost, rad s mladima, informisanje, saradnja s nižim nivoima vlasti</p> <ul style="list-style-type: none"> - Smjernice FMKS za vođenje baza omladinskih udruženja na svim nivoima u FBiH. 	<ul style="list-style-type: none"> - Potkapacitiranost i, preopterećenje/ pregorijevanje zdravstvenih radnika rezultira nezadovoljstvom uslugama - Sputavanje globalnih zdravstvene krize (npr COVID-19) je prioritet nad zdravljem mladih <p>Socijalna briga mladih</p> <ul style="list-style-type: none"> - Institucionalni mehanizmi koji ne odgovaraju na potrebe socijalno osjetljivih kategorija društva i podijeljene nadležnosti između federalne i kantonalne vlasti potvrđavaju neefikasnost sistema u pružanju adekvatne podrške. - Nedostatak prilagođenih politika, resursa i koordinacije ugrožava kvalitet života mladih, bilo kroz socijalne, stambene ili obrazovne i zdravstvene sisteme. - Migracije mladih radno sposobnih ljudi stvaraju nesrazmjer između zaposlenih i penzionera, dodatno opterećujući socijalni sistem. <p>Kultura, sport i okoliš</p> <ul style="list-style-type: none"> - Visina transfera za kulturu, sport i okoliš je promjenjiva i ovisi o budžetu Vlade FBiH, nedostaju poticajni kriterija za mlade - Nema mehanizama za praćenje učinaka programa za mlade. - Zakonski propisi ne prepoznaju i ne definišu politike za marginalizirane grupe. - Odlazak mladih iz ruralnih područja <p>Aktivizam, učešće u odlučivanju, volontiranje, mobilnost, rad s mladima, informisanje, saradnja s nižim nivoima vlasti</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zakon o mladima FBiH se ne implementira u potpunosti i ne definiše ključne termine vezane za omladinski rad i neformalno obrazovanje - Nedostatak direktne komunikacije između institucija i mladih i slaba uključenost mladih u donošenja odluka, - postojeći model omladinskog organizovanja je nefunkcionalan i neodrživ (birokratske prepreke, troškovi osnivanja). - Neadekvatan pristup marginaliziranim skupinama mladih. <p>Sigurnost mladih</p> <ul style="list-style-type: none"> - Rastući cyber kriminal i neregulisan digitalni prostor - Ugroženost sigurnosti marginaliziranih mladih zbog neadekvatnog pravnog okvira - Porast femicida i nasilja nad ženama, slabo sankcionisan, stvara "domino efekat" i podstiče mlade na slična krivična djela. - Egzistencijalna nesigurnost mladih u BiH, čini ih ranjivima na eksploataciju u organizovanom kriminalu.
---	--

<ul style="list-style-type: none">- Mladi su zainteresovani za učešće u projektima i spremni na saradnju s institucijama ali preferiraju djelovanje kroz neformalne grupe.- Strateška briga o mladima je obaveza svih nivoa vlasti; „stručni saradnik za rad s mladima“ je u klasifikaciji zanimanja Agencije za statistiku BiH.- Predstavnik VM FBiH u Komisiji za pitanja mladih Predstavničkog doma FBiH. <p>Sigurnost mladih</p> <ul style="list-style-type: none">- Kapacitet FMUP-a i FUP-a za provedbu obrazovne inicijative za prevenciju cyber kriminala među mladima.- Lokalni MUP-ovi imaju protokole i mjere za prevenciju aktivnosti koje ugrožavaju sigurnost mladih.- Kapacitet VMFBiH za rad na prevenciji cyber kriminala među mladima, informisanju i edukaciji lokalnih zajednica- Civilni sektor predlaže izmjene zakona za bolju sigurnosti mladih	
---	--

2.1. Izvod iz situacione analize

2.1.1. Obrazovanje i nauka

U FBiH sistem formalnog obrazovanja ima podijeljenu nadležnost s kantonima, što u jednu ruku daje priliku za razvoj, a u drugu stvara izazove u kreiranju jednakih prilika za mlade. Shodno tome i zakonskim odgovornostima u oblasti obrazovanja, Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke koordinira aktivnosti s kantonima. Iako je sistem obrazovanja u FBiH kompleksan i decentraliziran, trebao bi svim učenicima osigurati jednake prilike za učenje i razvoj. U FBiH postoji 11 ministarstava koja su nadležna za pitanja obrazovanja (10 kantonalnih i jedno federalno).

Jednako kao i 2013. godine kada je provedeno istraživanje o stanju i potrebama mladih u FBiH¹⁴, mladi u 2021. ocjenjuju formalno obrazovanje kao neadekvatno i s nedovoljno praktične nastave.

Praktična nastava je jedan od aspekata kroz koji mladi stječu vještine i znanja na putu ka izlasku na tržište rada i razvoj karijere. Parlament FBiH je u 2022. godini zadužio¹⁵ Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke da izradi **zajedničke smjernice za razvoj karijere orijentacije** i savjetovanje učenika, a koje uključuje kontinuirano promovisanje zapošljavanja, obrazovanja i obuke prilagodene promjenjivom ekonomskom okruženju. Ove smjernice zajedno sa poboljšanjem sistema praktične nastave mogu pozitivno utjecati na dalje društvene i ekonomske tokove.

¹⁴ Na putu ka politici prema mladima FBiH, Analiza stanja i potreba mladih u Federaciji Bosne i Hercegovine 2013., <https://mladi.org/storage/2023/05/analiza-stanja-i-potreba-mladih-u-federaciji-bosne-i-hercegovine-2013.pdf>, pristupljeno 11.3.2024. u 11:42 sati.

¹⁵ Prilog 3 Zaključci Parlamenta

Grafik 2. Praktična nastava u obrazovanju

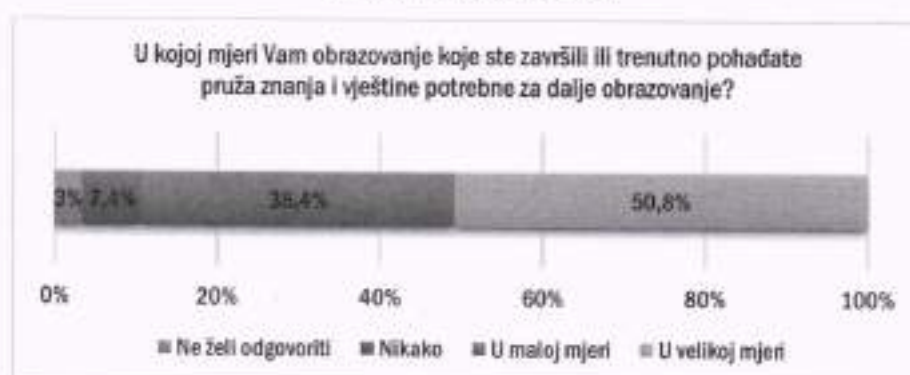

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Reforma obrazovanja u FBiH ima mnoštvo izazova, a karakterističan je i problem segregacije u školama u javnosti poznat kao „dvije škole pod jednim krovom“. Broj ovakvih podijeljenih škola je 2018¹⁴ bio 28, od čega su 23 osnovne i 5 srednjih škola. Pandemija koronavirusa pokazala je i dodatne izazove u organizovanju formalnog obrazovanja i u FBiH. Ovdje smo uspjeli vidjeti sve manjkavosti sistema koji uključuje značajno nizak nivo znanja korištenja novih tehnologija i alata.

Za mlade obrazovni proces ima dvojak funkciju, omogućava im zaposlenje, ali i nastavak obrazovanja i dodatnog usavršavanja u struci. Više od polovine mladih u FBiH smatra da im obrazovanje koje su pohađali ili pohađaju (oni koji su još u obrazovnom procesu) u velikoj mjeri olakšava nastavak školovanja i stjecanja novih znanja. Mladi smatraju da je kvalitet nastave trenutno adekvatniji za nastavak daljeg obrazovanja u odnosu na pronalazak zaposlenja u struci.

Grafik 3. Kvalitet obrazovanja

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

¹⁴ Dvije škole pod jednim krovom. Najvišijivji primjer diskriminacije u oblasti obrazovanja u Bosni i Hercegovini, OSCE BiH, 2018.

Iako je formalno obrazovanje osnovni način za stjecanje znanja, profesionalnih kvalifikacija i vještina, neformalno obrazovanje ima veliki značaj i ulogu dopune formalnom obrazovanju, kako bi svaka osoba izgradila vještine za razvoj karijere i bila spremna na društveni angažman za razvoj zajednice.

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku (FZS), na području FBiH nalazi se ukupno 1.337 obrazovnih institucija u kategoriji osnovnog, srednjeg i visokog obrazovanja. Na osnovu podataka dostupnih od obrazovnih institucija primjetan je pad broja učenika/studenata u svim navedenim kategorijama obrazovanja posljednjih godina.

Na teritoriji FBiH, prema posljednjim dostupnim podacima, postoji 212 srednjih škola. Broj upisanih učenika u sve razrede srednjih škola u školskoj 2022/2023. iznosio je 70.325. Negativan trend broja upisanih srednjoškolaca je vrlo izražen kada se gleda period od akademske 2016/2017. g. Broj osoba koje su završile srednju školu u posljednje dvije godine je u padu.

Visoko obrazovanje također bilježi pad u posljednjem petogodištu kada su u pitanju statistički parametri. Broj visokoškolskih ustanova je sa 92, koliko ih je bilo 2019. godine, opao na 22 akreditirane u 2020. godini. Broj državnih univerziteta u FBiH je šest. Ukupan broj studenata je u padu za oko 13.000 u odnosu na pet godina ranije. Broj diplomiranih studenata također bilježi konstantan pad.

Državni univerziteti u FBiH su: Univerzitet u Sarajevu, Univerzitet u Bihaću, Univerzitet u Zenici, Univerzitet u Tuzli, Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru i Sveučilište u Mostaru.

Osim pravnog okvira u obrazovanju, važno je istaći i situaciju u oblasti pravnog okvira o zapošljavanju studenata, koja nije zakonski jasno definisana. Rad studenata tretiraju Zakon o radu Federacije BiH te Opći zakon o zadrugama.¹⁷ Opći zakon o zadrugama definiše način poslovanja zadruga, ali slično kao i zakon o radu, ne definiše mnoga pitanja koja se tiču rada studentskih servisa. Zakon o studentskom standardu, koji bi se trebao baviti ovim pitanjima, još nije donesen, a zanimljivo je da je ovaj zakon predviđen Bolonjskim procesom. Unsko-sanski kanton je prvi koji je usvojio zakon o studentskom standardu, a najviše se tiče definisanja načina rada i finansiranja studentskih udruženja te studentskih zadruga. U Kantonu Sarajevo je usvojen nacrt ovog zakona još 2018. godine, ali sam zakon nikada nije usvojen. Drugi kantoni nemaju aktivnosti po pitanju donošenja ovog zakona.

U FBiH postoji šest javnih i 19 privatnih univerziteta. Javni univerziteti su sačinjeni od fakulteta koji su nezavisni pravni subjekti. To nije slučaj jedino s Univerzitetom u Tuzli. Ukupno postoje 72 javna fakulteta u FBiH.

U okviru Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke bile su aktivne i dvije fondacije:

1. Fond za studentske zajmove FBiH i
2. Fondacija za mobilnost studenata i nastavnika FBiH.

Obje fondacije su prestale s radom a Ministarstvo je preuzelo ulogu provedbe programa iz domena rada ovih fondacija.

✓ Podrška za studente u Federaciji BiH

Ministarstvo kroz svoj rad nudi nekoliko programa podrške za studente. Prvenstveno su to programi za najbolje studente, državljane BiH, koji studiraju na javnim visokoškolskim ustanovama u FBiH. U posljednjih pet godina kroz ovaj program je podržano 367 studenata. Kontinuitet u podršci studentima s invaliditetom rezultirao je time da je u periodu od 2019. do 2023. godine podržano 177 studenata u ukupnom iznosu od 317.000,00 KM. Bilježi se kontinuiran pad planiranih i uloženi sredstava za podršku studentima s invaliditetom, a što nema vezu sa zainteresiranošću studenata. Sredstva za studente dodjeljuju se u skladu s Odlukom o programu utroška za tekuću godinu. Visina sredstava ovisi od raspoloživih budžetskih sredstava. Raspodjela sredstava vrši se iz transfera Prošireni

¹⁷ „Reguliranje pitanja studentskog rada u Bosni i Hercegovini“, M. Čehajić-Čampara, Sarajevo, 2019.

studentski standard, nakon što se izmire sve obaveze za subvencioniranje smještaja i ishrane studenata. Sredstva koja ostanu nakon te raspodjele raspoređuju se za najbolje studente, studente s invaliditetom te studente romske nacionalnosti. Značajan program podrške studentima je i onaj kojim se subvencionira smještaj i ishrane studenata iz manje razvijenih kantona.

Pored programa namijenjenih za studente, Ministarstvo ima i program podrška projektima studentskih organizacija. U FBiH nije definisan pravni okvir kroz koji se dešava studentsko organiziranje te ne postoji krovna studentska organizacija na nivou FBiH. U periodu od 2019. do 2022. godine Ministarstvo je podržalo studentske projekte u ukupnom iznosu od 246.903,00 KM.

Značajno je spomenuti i da Ministarstvo kroz svoj rad provodi i programe s fokusom na tržište rada:

- Kvaliteta studija I i II ciklus, povezivanje s tržištem rada,
- Podrška prekvalifikaciji i dokvalifikaciji odraslih s fokusom na nezaposlene žene.

Identifikovani problemi

Na osnovi istraživanja o položaju i potrebama mladih, ulaznih podataka Radne grupe za izradu dokumente i informacija do kojih se je došlo kroz javne konsultacije definisani su ključni problemi u oblasti obrazovanja:

Problem 1: Postojeći sistem praktične nastave ne doprinosi razvoju kompetencija mladih i ne zadovoljava potrebe mladih u svrhu njihovog izlaska na tržište rada
Problem 2: Neformalno obrazovanje u polju učešća mladih u odlučivanju nije povezano sa formalnim obrazovanjem
Problem 3: Nastavni planovi i programi ne doprinose sticanju funkcionalnog i praktičnog znanja i vještina neophodnih za tranziciju iz obrazovanja na tržište rada
Problem 4: Regulisanje prava studenata nije uređeno i ne odgovara na potrebe ove populacije
Problem 5: Neformalno obrazovanje i rad s mladima u ovom segmentu nema potrebnu pravnu niti društvenu prepoznatljivost ¹⁸

Definisani problemi su u korelaciji sa programima institucija u oblasti obrazovanja te što je važno spomenuti povezani su sa izazovima sa kojim se susreću nevladine organizacije kao provodioci programa u oblasti neformalnog obrazovanja. Dodano, evidentno je da su identifikovani problemi povezani sa sticanjem znanja i vještina za lakši izlazak na tržište rada, odnosno tranzicijom iz obrazovanja na tržište rada. Ovo je i razlog zbog kog se u ovom dokumentu oblast obrazovanja usko povezuje sa oblašću rada, zapošljavanja i samozapošljavanja, a što kao rezultat ima i jedan strateški cilj.

2.1.2. Rad, zapošljavanje i preduzetništvo

Evidentno je kako nezaposlenost mladih predstavlja ozbiljan problem već duži niz godina. Nezaposlena radna snaga te radna snaga koja je uslijed nezaposlenosti napustila zemlju uzrokuje nemjerljive štete. Pitanje nezaposlenosti mladih u FBiH značajno je za sve nivoe vlasti, te su kreirani različiti programi koji nastoje podržati zapošljivost mladih.

Istraživanje Federalnog zavoda za zapošljavanje iz 2021. govori o spremnosti poslodavaca da u 2021. godini zaposle nezaposlenu osobu iz neke od teže zapošljivih kategorija, uz mogućnost izbora više kategorija. Najveći broj je iskazao spremnost za zapošljavanje mladih bez radnog iskustva (22%).

¹⁸ Prilog 2 – Detaljna situaciona analiza

U periodu od 2019. do 2022. godine u FBiH je došlo do pada prosječne registrirane nezaposlenosti na evidencijama službi za zapošljavanje, tako da je u 2022. godini prosječna mjesečna nezaposlenost iznosila 289.912 nezaposlenih, što je smanjenje za 7,54% u odnosu na 2019. godinu i 313.570 nezaposlenih. U istom periodu, evidentno je i smanjenje broja nezaposlenih mladih do 30 godina starosti, izuzev tokom 2020. i 2021. godine tokom trajanja pandemije kada su zbog specifičnih okolnosti narušeni ekonomski trendovi. U 2022. godini prosječan mjesečni broj nezaposlenih mladih iznosio je 65.722, odnosno činio je 22,67% ukupne evidentirane nezaposlenosti (grafik 3.)

Tabela 3. Registrirana nezaposlenost mladih u Federaciji BiH od 2019. do 2023. godine

	2019	2020	2021	2022	2023
Prosječan broj nezaposlenih FBiH	313.570	321.581	311.679	289.912	271.904
Nezaposleni mladi do 30 godina	78.179	80.845	75.666	65.722	59.493
Procent mladih (%)	24,93%	25,13%	24,28%	22,67%	21,88%

Izvor: Federalni zavod za zapošljavanje

Pitanja rada i zapošljavanja na nivou FBiH regulira Zakon o radu FBiH, koji je u proteklim godinama često bio u fokusu javnosti zbog određenih izmjena. Međutim, ove izmjene nisu se direktno ticale pitanja zapošljavanja mladih, osim u dijelu regulisanja studentskog rada koje se po prvi put definiše u ovom Zakonu u 2024. godini.

Odgovornost za zapošljavanje u FBiH dijele Vlada FBiH i kantoni. Nadležne institucije u ovoj oblasti na nivou FBiH su Ministarstvo rada i socijalne politike, Federalni zavod za zapošljavanje i Inspeksijska služba. U ovom segmentu djelovanja aktivno je i Federalno ministarstvo razvoja, preduzetništva i obrta, najviše kroz poticaje za određene privredne sektore. Odjel za rad i zapošljavanje i Jedinica za implementaciju projekata društveno-ekonomske pomoći, obuku i ponovno zapošljavanje su glavni organi u ovom domenu u Ministarstvu rada i socijalne politike FBiH.

Federalni zavod za zapošljavanje, slično kao i u drugim domenama, ima zadatak da koordinira, harmonizira i vodi evidenciju situacije na tržištu rada i nezaposlenosti u FBiH. Kantoni imaju veću ulogu u zapošljavanju, kao i u finansiranju – 70% budžeta za zavode za zapošljavanje pripada kantonalnim, a 30% federalnom izvoru finansiranja. Kantonalne vlade imaju svoja ministarstva za pitanja rada, kao i agencije za rad i zapošljavanje, a neki i veću mrežu službi za zapošljavanje.

Problem zapošljivosti mladih prepoznat je i kao gorući izazov kroz novousvojenu Strategiju zapošljavanja FBiH 2023-2030. gdje je istaknuto da mladi spadaju u teško zapošljivu kategoriju u društvu (pored niskokvalificiranih osoba, žena i Roma). Naime, većina mladih ljudi suočava se sa problemima u tranziciji iz obrazovanja ka tržištu rada koji su uzrokovani nedovoljnom usklađenošću rezultata obrazovanja i zahtjeva na tržištu rada. Posmatrajući referentni period vidljivo je da svaka četvrta mlada osoba nije zaposlena niti je u procesu obrazovanja ili obuke (NEET).

Posebno je izazovan prelazak mladih iz školovanja na rad koji traje dugo i ima dugoročne posljedice. U prosjeku, potrebno je oko osam mjeseci da učenik koji je završio obrazovanje u BiH nađe bilo kakav posao, a prelazak na zadovoljavajući posao traje do tri godine. Raspoloživi podaci za zemlju pokazuju da nezaposlenost u mlađoj dobi povećava vjerovatnoću da će osoba kasnije imati periode nezaposlenosti za 30% i imati manju platu za 10%.¹⁹

Prema rezultatima istraživanja, 26,5% mladih smatra da je zaposleno u struci za koju se školovalo, što je slično podacima iz 2013. godine. Najviše zaposlenih mladih u FBiH (44,7%) ne smatra da radi u struci za koju se školovalo. Onih koji smatraju da djelimično rade u struci za koju su se školovali ima 21,2%. Povezanost obrazovanja s potrebama tržišta rada je osnova za unaprjeđenje trenutnog položaja mladih u domenu zapošljivosti.

¹⁹ Strategija zapošljavanja FBiH 2023-2030, Sarajevo 2023.

Grafik 4. Zaposlenost u struci

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Jedna četvrtina mladih (25%) u FBiH čula je za neki vladin program zapošljavanja, što je nešto niže u odnosu na 2013. godinu, kada je oko 30% mladih bilo upoznato s nekim od vladinih programa zapošljavanja. Postotak onih koji nisu čuli za vladin program je približan u obje vremenske tačke (2021. i 2013. g.) i iznosi preko dvije trećine. S druge strane, primjetan je porast mladih koji su koristili neki od vladinih programa zapošljavanja. Tako je 2013. godine 8% mladih tvrdilo da je koristilo neki program zapošljavanja, dok je postotak mladih koji su koristili programe zapošljavanja 2021. porastao na 13,1%. Navedeno ukazuje na značajnu **potrebu unapređenja sistema informisanja** mladih koristeći formate za informiranje koje mladi koriste, kao i koristeći komunikacijske kanale koje ova populacija koristi (primarno Instagram).

Federalni zavod za zapošljavanje u saradnji s kantonalnim službama za zapošljavanje na godišnjem nivou provodi programe sufinansiranja zapošljavanja, samozapošljavanja i obuke, a kako bi se smanjila nezaposlenost. U posljednjih petnaest godina, unutar postojećih programa sufinansiranja, provode se i mjere koje su isključivo orijentirane na mlade osobe do 30, odnosno 35 godina starosti. U okviru programa sufinansiranja zapošljavanja provode se mjere Prvo radno iskustvo za mlade dobi do 30 godina/pripravnik i Mladi s iskustvom/radnim stažom, do 35 godina.

Tabela 4. Pregled realizacije mjera za mlade iz Programa sufinansiranja zapošljavanja 2019 -2023

Naziv mjere	Zaključeno ugovora	Ugovoreno u KM	Obuhvaćeno osoba
2019. godina			
Prvo radno iskustvo 2019	420	2.799.459,40	626
2020. godina			
Tvoja prilika 2020 - Prvo radno iskustvo za mlade nezaposlene osobe dobi do 30 godina	178	2.089.260,00	397
Tvoja prilika 2020 - Sufinansiranje zapošljavanja osoba s radnim iskustvom/stažom, dobi do 35 godina	75	486.540,00	101
2021. godina			
Tvoja prilika 2021 - Prvo radno iskustvo za mlade nezaposlene osobe dobi do 30 godina	120	1.429.857,00	253

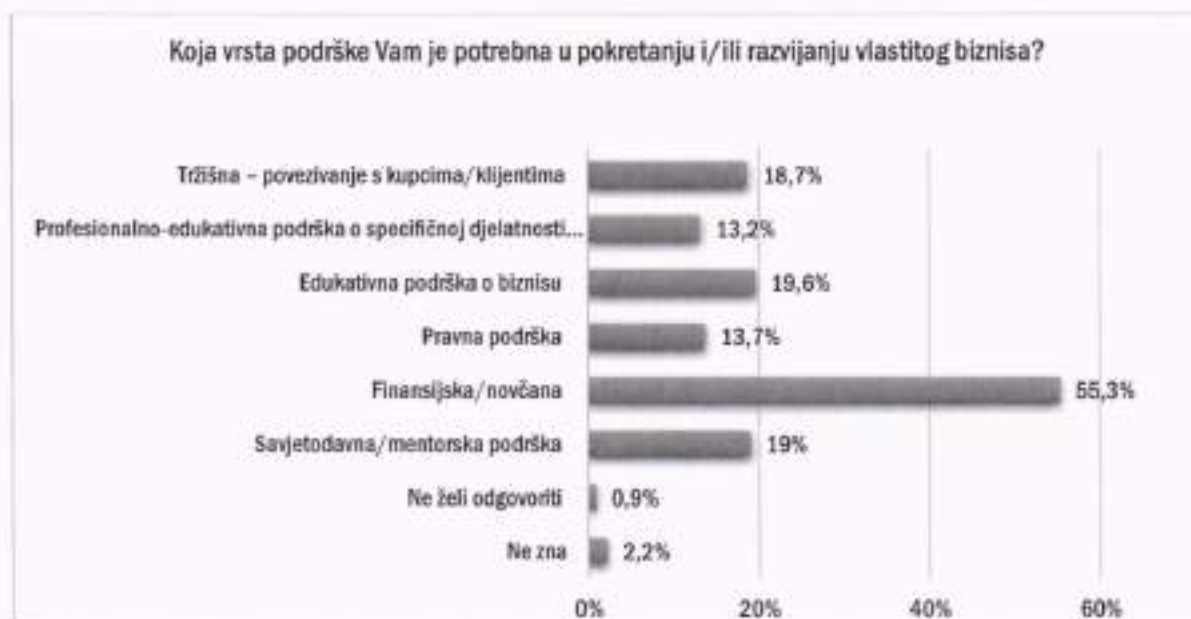
Ivoja prilika 2021 - Sufinansiranje zapošljavanja osoba sa rednim iskustvom/stažom, dobi do 35 godina	78	427.263,30	96
2022. godina			
Zapošljavanje pripravika 2022	196	2.340.896,00	408
Mladi s iskustvom 2022	136	898.552,00	201
2023. godina			
Zapošljavanje pripravika 2023	148	2.943.848,00	453
Mladi s iskustvom 2023	105	544.177,00	127

Izvor: Federalni zavod za zapošljavanje

Pored realizacije mjera sufinansiranja zapošljavanja, u kontinuitetu se realizira i Program sufinansiranja samozapošljavanja – Start up, s posebno izdvojenim poticajima za mlade poduzetnike.

Podrška finansijske prirode je vrsta podrške koju 55,3% mladih navodi kao najpotrebniju prilikom pokretanja biznisa. Ostale vrste podrške koje se ističu su **edukativne, pravne, savjetodavne, profesionalne i podrška u povezivanju s tržištem** i kupcima/korisnicima usluga koje bi plasirali na tržište. Pružanje sveobuhvatne podrške mladima za pokretanje vlastitog biznisa (finansijska podrška kao i ostale navedene) treba biti sastavni dio svih budućih planiranja i djelovanja vlasti u ovoj oblasti. Podrška razvoju biznisa mladih koja uključuje više različitih vidova podrške, a ne samo finansijsku daje značajno bolje rezultate u održivosti biznisa.

Grafik 5. Potrebna podrška za pokretanje biznisa

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Pored Federalnog zavoda za zapošljavanje podršku mladima kroz svoje programe nude i **Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva** (podrška mladim poljoprivrednicima), **Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta** (stipendije mlade koji su upisivali deficitarna zanimanja, podrška malim i srednji preduzećima) te **Federalno ministarstvo energije, rudarstva i industrije** (projekti usmjereni na povećanja mogućnosti zapošljavanja teško zapošljivih osoba u BiH).

U 2022. godini BiH je inicirala razvoj programa Garancije za mlade kao instrumenta Evropske unije koji osigurava da svi mladi mladi od 25 godina dobiju kvalitetnu ponudu zaposlenja, nastavka obrazovanja, pripravništva ili za pripravnički staž u roku od četiri mjeseca nakon što su postali nezaposleni ili napustili formalno obrazovanje. U FBiH korake za razvoj programa vodi Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, a značajno je spomenuti da je u proces uključeno i Vijeće mladih FBiH kao krovna organizacija mladih.

Identifikovani problemi

Na osnovi istraživanja o položaju i potrebama mladih, ulaznih podataka Radne grupe za izradu dokumente i informacija do kojih se je došlo kroz javne konsultacije definisani su ključni problemi u oblasti rada, zapošljavanja i preduzetništva, a koji su usko povezani sa problemima identifikovanim u oblasti obrazovanja:

Problem 1: Institucionalna podrška obrazovnim programima u oblasti zapošljavanja nije dovoljna, a slaba međusektorska saradnja i koordinacija ne omogućava razumijevanje prilika koje mladi imaju na tržištu rada
Problem 2: Pristupi grantovima, kreditima i programima podsticaja i mentorstva ne zadovoljavaju potrebe mladih u procesu pokretanja i razvoja vlastitog biznisa
Problem 3: Sistem podrške mladima sa smanjenim mogućnostima (ruralne zajednice, marginalizirane grupe) nije orijentiran ka razvoju i uključenosti mladih ²⁰

2.1.3. Zdravstvena zaštita

Svjetska zdravstvena organizacija definira zdravlje kao fizičko, mentalno i socijalno blagostanje, a ne samo kao odsustvo bolesti. Pojam „zdravlja“ značajno prevazilazi okvire zdravstvenog sektora. Njegove glavne determinante kao što su starost, spol i nasljeđivanje koreliraju s uvjetima življenja, faktorima okoliša, stilovima života, socio-ekonomskim faktorima, faktorima vezanim za odgoj, obrazovanje i kulturu, te funkcioniranje sustava zdravstvene i socijalne zaštite. Tako npr. politika u oblasti stanovanja, poljoprivrede, edukacije, uvjeta rada, zapošljavanja, vode i sanitacije, transporta, fiskalnih propisa i socijalne skrbi, često ima veći utjecaj na zdravlje stanovništva nego zdravstveni sektor. Interesantan je podatak da se doprinos medicinskih usluga dobro razvijenog zdravstvenog sistema - poboljšanje zdravlja stanovništva, procjenjuje na svega 10%, dok je ostalih 90% rezultat rada drugih sektora²¹. Prema tome, izuzetno je važno naglasiti koliko je za poboljšanje zdravlja stanovništva bitna saradnja između sektora zdravstva i ostalih sektora.

Zdravlje mladih ljudi u svim njegovim aspektima - fizičko, mentalno i socijalno - predstavlja snažnu obavezu i odgovornost svih segmenata društva. Problemi zdravlja mladih se rješavaju multidisciplinarno i multisektorski na svim nivoima - od državnog, entitetskog, kantonalnog i lokalnog, ali se najveća neposredna korist postiže rješavanjem problema u lokalnoj zajednici, delegiranjem odgovornosti, autoriteta i resursa.

Rizici kojima su posebno mladi izloženi su: pušenje, konzumiranje alkohola, zloupotreba psihoaktivnih supstanci, loše navike u ishrani, fizička neaktivnost, vršnjačko nasilje, neinformisanost o načinu prenosa seksualno prenosivih infekcija i HIV/AIDS-a, rizična seksualna ponašanja i dr. Rastuće siromaštvo, nesigurno školovanje, nezaposlenost mladih i opći osjećaj nesigurnosti i neizvjesnosti neminovno pojačavaju stanje ugroženosti mladih i predstavljaju rastući rizik po zdravlje stanovništva.

²⁰ Prilog 2 – Detaljna situacijska analiza

²¹ Inoc; Dahlgren G., Regionalni ured Svjetske zdravstvene organizacije (WHO) za Evropu, Potreba međuresomog djelovanja u svetu zdravstvene zaštite, 1994.

Isključenost s tržišta rada je jedan od osnovnih faktora socijalne isključenosti i ranjivosti mladih, kao i rizičan faktor za mnoge negativne aspekte psiho-socijalnog zdravlja. Kao posljedica nezaposlenosti mladih veliki broj njih je socijalno isključen, finansijski depriviran i nije stambeno zbrinut, što utiče u velikoj mjeri na tjelesno i mentalno zdravlje mladih ljudi.

U FBiH uspostavljen je decentraliziran sistem zdravstva, u skladu s Ustavom FBiH, koji podrazumijeva da se oblast zdravstva nalazi u podijeljenoj ovlasti između FBiH i kantona. U uvjetima decentraliziranog sistema zdravstva Federaciji je namijenjena uloga kreatora federalne politike i zakona iz ove oblasti, ali uz konsenzus kantona, a kantonima je dodijeljena uloga implementatora utvrđenih politika i zakona, kao i većinskog finansijera zacrtanih pravaca. **Zakon o zdravstvenoj zaštiti**²² osnovni je zakon kojim je definisana briga za zdravlje, a posebno treba istaći da je, članom 33. ovog zakona predviđeno u primarnoj zdravstvenoj zaštiti, razvijati i unapređivati prijateljski pristup mladima s ciljem osiguranja bolje pristupačnosti zdravstvene zaštite mladim i specifičnim populacijama. **Zakon o zdravstvenom osiguranju**²³ uređuje zdravstveno osiguranje a u kategoriju osiguranika, između ostalih, spadaju i djeca od rođenja, kao i djeca za vrijeme redovnog školovanja u osnovnim i srednjim školama, odnosno studiranja na višim i visokim školama te fakultetima koja su državljani BiH s prebivalištem na teritoriji Federacije, a nisu zdravstveno osigurana kao članovi porodice osiguranika, ali najduže do navršene 26. godine života.

Važan segment zdravlja mladih obuhvata i mentalno zdravlje koje mladi u periodu nakon 2020. godine posebno ističu kao važan segment zaštite. Zaštita mentalnog zdravlja osigurava se pristupom rehabilitacije u zajednici kroz rad centra za mentalno zdravlje ili rad tima za zaštitu mentalnog zdravlja. Usluge u centrima pružaju multidisciplinarni timovi. Zaštita mentalnog zdravlja djece i adolescenata dodatno se osigurava kroz rad tima za područje cijelog kantona ili više kantona.

U skladu s zakonskim propisima²⁴ Zavod za javno zdravstvo FBiH kontinuirano prati zdravstveno stanje stanovništva FBiH prema spolu i starosnim skupinama. Zdravstveno stanje djece i omladine nešto je što je fokus pažnje Zavoda za javno zdravstvo FBiH i prati se kontinuirano, na dnevnoj osnovi, kroz mortalitet, morbiditet, korištenje usluga zdravstvene zaštite i druge relevantne indikatore, što se publicira u izvještaju o zdravstvenom stanju stanovništva FBiH i Statističkom godišnjaku Zavoda. Sve naprijed navedeno radi se s ciljem podizanja svijesti kod mladih ljudi o vrijednosti njihovog zdravlja kao najvećeg resursa koji posjeduju i buđenju svijesti o važnosti preveniranja bolesti. Publikacije su dostupne na web-stranici Zavoda za javno zdravstvo FBiH²⁵.

Iako mladi nisu izdvojeni kao zasebna kategorija korisnika Zavoda za javno zdravstvo FBiH, u okviru programa prevencije koje provodi Zavod, nekoliko programa i aktivnosti su predominantno usmjerene na populaciju mladih:

- Program imunizacije protiv HPV infekcije u 2023./2024. godini u FBiH²⁶
- Promotivna kampanja promocije redovite imunizacije, vakcinacije protiv HPV i COVID-19
- Edukativne radionice za zdravstvene radnike o promociji vakcinacije protiv HPV-a
- Promocija konzumacije cjelovitih žitarica
- Prevencija hroničnih nezaraznih oboljenja

²² „Službene novine Federacije BiH“, br. 46/10 i 75/13

²³ Zakon o zdravstvenom osiguranju „Službene novine Federacije BiH“, br. 30/1997, 7/2002, 70/2008, 48/2011, 100/2014 - odluka US, 36/2018 i 61/2022;

²⁴ Zakonom o zdravstvenoj zaštiti („Službene novine Federacije BiH“, broj 46/10 i 75/13), Zakon o evidencijama u oblasti zdravstva („Službene novine Federacije BiH“, broj 37/12) i Plan i program statističkih istraživanja od interesa za FBiH.

²⁵ Zavod za javno zdravstvo FBiH, <https://www.zjzfbih.ba/>, pristupljeno 11.3.2024.

²⁶ Program se primjenjuje u 2023. godini, odnosno 2024. godini do početka primjene novog godišnjeg programa imunizacije za 2024. godinu u Federaciji Bosne i Hercegovine, a sukladno propisima o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti Cjepivo će nabaviti Zavod za javno zdravstvo Federacije Bosne i Hercegovine, kao i nadležni kantonalni zavodi za javno zdravstvo, odnosno nadležni kantonalni zavodi zdravstvenog osiguranja. Na početku školske godine, posebno je dostaviti informaciju i poziv za cijepljenje protiv HPV-a nadležnim školama, koji će isti proslijediti roditeljima djece 8. razreda osnovne škole. Poželjno bi bilo održati edukaciju roditeljima tokom organizovanog roditeljskog sastanka

Iako se prema važećim propisima u oblasti zdravstva ne vode posebne evidencije za kategoriju mladih, za referentni period 2019-2023. godine za potrebe ove strategije pribavljeni su podaci o broju mladih koji su koristili lijekove i usluge koje se finansiraju iz sredstava Federalnog fonda solidarnosti.

Tabela 5. Pregled/broj mladih koji su koristili usluge i lijekove koji se finansiraju iz sredstava fonda solidarnosti

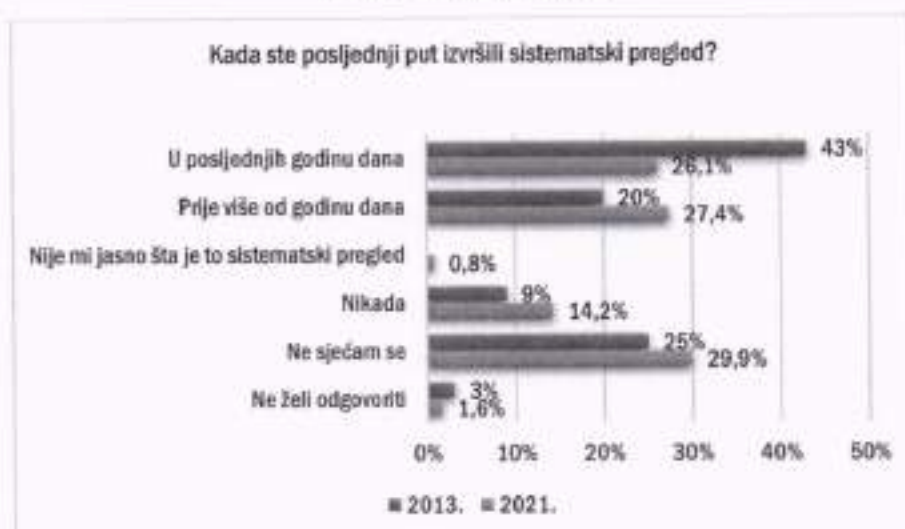
Godina	Osoba	Ukupno	%
2023	1.200	32.024	3,75
2022	1.224	29.734	4,12
2021	1.171	27.193	4,31
2020	1.101	25.291	4,35
2019	1.179	27.065	4,36
UKUPNO za 5 god.	5.875	141.307	4,16

Izvor: Interresoma Radna grupa za izradu strategije za mlade Federacije BiH do 2034.godine

Mladi su najčešće koristili traktice za kontrolu šećera u krvi (cca 300 osoba godišnje), a koje se iz sredstava fonda solidarnosti nabavljaju za djecu do 18 godina i distribuiraju putem domova zdravlja. Nakon toga, u strukturi usluga, najčešće su korištene usluge liječenja povratnika (cca 150 osoba godišnje) kao i usluge hemodijalize (cca 100 osoba godišnje). Mladi ne čine većinu u korištenju usluga koje se finansiraju iz sredstava fonda solidarnosti niti za jednu uslugu.

Generalno, mladi ne vode kontinuiranu brigu o vlastitom zdravlju o čemu govore i podaci iz istraživanja. Nešto više od jedne četvrtine mladih u FBiH (26,1%) izvršilo je sistematski pregled u posljednjih godinu dana. Analiza iz 2013. pokazuje veći postotak obavljenih sistematskih pregleda u referentnoj godini dana (43%). Udio mladih koji se ne sjećaju kada su posljednji put radili sistematski pregled veći je 2021. u odnosu na prethodno istraživanje. Također, veći je udio mladih 2021. koji nikada nisu obavili sistematski pregled i iznosi 14,2%, dok je 2013. taj udio iznosio 9%. Ovakvi podaci ukazuju na nedostatak informacija o važnosti obavljanja sistematskog pregleda kao i na negativne promjene u stavovima i ponašanju mladih kada je u pitanju vlastito zdravlje.

Grafik 6. Sistematski pregled

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Najčešći razlozi zbog kojih mlade osobe obavljaju sistematski pregled tiču se polaganja vozačkog ispita i ljekarskog uvjerenja potrebnog za zapošljavanje, tj. 47,5% mladih je iz ovih razloga uradilo sistematski pregled. Drugi najčešći razlog provedbe sistematskog pregleda jeste samoinicijativna odluka (15,9% mladih). Treći značajan razlog za provedbu sistematskog pregleda tiče se potreba za učešćem na sportskim takmičenjima (15,8%).

Neučinkovit formalni seksualni odgoj u školama rezultirao je nedostatkom jake baze znanja među tinejdžerima/kama i mladim odraslim osobama koje su završile svoje školovanje.

Briga mladih žena u FBiH o reproduktivnom zdravlju na zabrinjavajućem je nivou. **45% mladih žena u FBiH nije nikada uradilo ginekološki pregled.**

Identifikovani problemi

Na osnovu Istraživanja o položaju i potrebama mladih, ulaznih podataka Radne grupe za izradu dokumente i informacija do kojih se je došlo kroz javne konsultacije, definisani su ključni problemi u oblasti zdravstvene zaštite:

Problem 1: Mladi u FBiH nemaju dovoljno dobru formalnu i neformalnu edukaciju o zdravlju kao ni provjerene informacije o pravima i mogućnostima na zdravstvenu zaštitu
Problem 2: Nedovoljan broj promotivno-preventivnih programa specifično namijenjenih mladima, usmjerenih na suzbijanje faktora rizika i rizičnih ponašanja (alkoholizam, narkomanija, pušenje, kockanje, loša ishrana, internetska ovisnost, itd.)
Problem 3: Mladi nemaju adekvatno znanje o pitanjima seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava, jer su ova pitanja i dalje tabu-tema, što umanjuje pristup raspoloživim uslugama
Problem 4: Nedostatak pristupa prilagođenog/naklonjenog prema mladima (youth-friendly) u postojećim institucijama koje rade s mladima ²⁷

Obzirom na uočeno kroz identifikaciju problema u oblasti zdravstvene zaštite i oblasti sigurnosti uočene su značajne poveznice koje se u ovom dokumentu posmatraju kroz koncept prevencije u okviru zdravlja i humane sigurnosti te je predloženi strateški cilj, prioriteti i mjere uključuju obje oblasti.

2.1.4. Sigurnost mladih

Kada govorimo o sigurnosti mladih, prvo se treba osvrnuti na nivo i stanje zaštićenosti temeljnih vrijednosti društva i na njima zasnovanih institucija, ostvarivanja prava u procesima donošenja odluka i integritet jedinice i životnog područja. Definišući sigurnost, svako pojedino društvo, a tako i specifične grupe unutar društva, izražavaju svoje vrijednosti, svoje strahove i nade, a sve to uvjetovano je specifičnom situacijom u kojoj se društvo nalazi. Tako da možemo zaključiti da sigurnost za mlade znači upravo odsutnost strahova i prijetnji po opstanak i ostanak u određenoj društvenoj zajednici i istovremeno prisustvo utjecaja i elemenata koji pogoduju njihovom održivom ostanku, odnosno potvrđuju njihove vrijednosti, zadovoljavaju potrebe i želje te motivišu rast i razvoj pojedinaca i društva.

Područje sigurnosti mladih ne zauzima posebno mjesto u javnosti, među donosiocima odluka niti među mladima u FBiH. Iako su mladi prilično svjesni ponašanja koja se smatraju rizičnim te imaju neposredna ili posredna iskustva kada se osjećaju nesigurno, kada s njima govorimo o sigurnosti, prva asocijacija jeste fizička sigurnost.

U FBiH ne postoji posebna zakonska regulativa koja se tiče sigurnosti mladih. Mladi su obuhvaćeni zakonima kao i sve druge osobe u FBiH. Nadležnosti FBiH u segmentu sigurnosti jesu: sprečavanje i otkrivanje krivičnih djela terorizma,

²⁷ Prilog 2 – Detaljna situaciona analiza

međukantonalnog kriminala i prometa opojnih droga, osiguravanje određenih ličnosti i objekata FBiH, školovanje i usavršavanje te državljanstvo FBiH. Ovim zakonom je definisano i da operativni posao Ministarstva unutrašnjih poslova FBiH provodi Federalna uprava policije. Veći dio nadležnosti iz oblasti sigurnosti predviđen je kantonalnim zakonima o unutrašnjim poslovima. Kada se radi o sigurnosti mladih, tu je možda najvažnija Državna strategija nadzora nad opojnim drogama, sprečavanja i suzbijanja zloupotrebe opojnih droga u Bosni i Hercegovini,²⁸ donesena 2018. godine za period od 2018. do 2023. godine. Kako je spomenuto u dokumentu, obaveza entitetskih vlasti je da donesu akcijske planove za provođenje ove strategije.

U FBiH je potrebno raditi na usvajanju novog seta strateških dokumenata, a koji su značajni i u kontekstu brige o mladima s aspekta sigurnosti obzirom da je većina njih istekla u 2023. godini ili ranije. To su primarno dokumenti koji regulišu maloljetničko prestupništvo te sigurnost u digitalnom okruženju.

Godišnjim planom rada Federalne uprave policije za 2023.²⁹ detaljno su predstavljene planirane aktivnosti istražnih organizacijskih jedinica grupirane prema vrstama prijetnje. Godišnjim planom rada Federalnog ministarstva unutrašnjih poslova za period 1. 1. - 31. 12. 2024³⁰ kao glavni program definisano je „Osiguranje većeg stepena sigurnosti u FBiH kroz jednak i pravodoban pristup pravdi i učinkovitoj, etičnoj, zakonitoj i odgovornoj javnoj upravi“ te postavljeni Programi (mjere) za implementaciju glavnog programa.

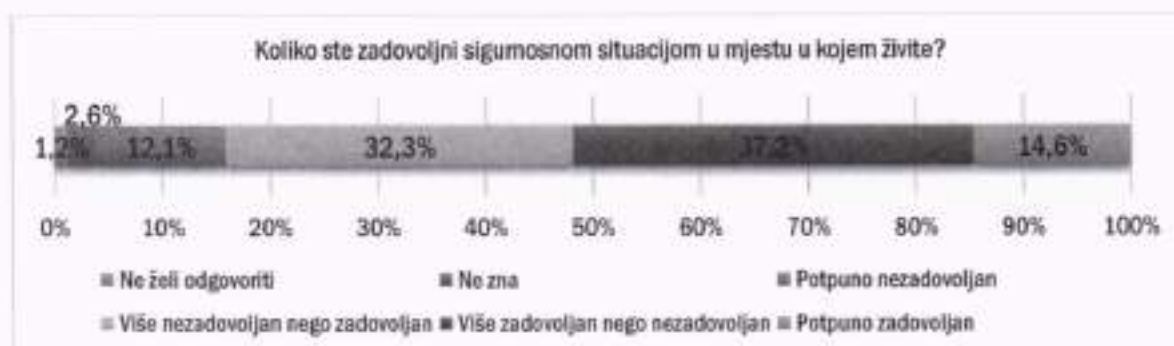
U smislu povećanja sigurnosti mladih FBiH, naročito su značajne mjere programa 2. „Promovirati toleranciju, nenasilje i rodnu ravnopravnost u porodici i društvu“ koji se planira realizovati kroz postavljene aktivnosti:

- 2.1. Izraditi analizu stanja provođenja zaštitnih mjera iz nadležnosti policije a koje se odnose na nasilje u porodici;
- 2.2. Izraditi analizu stanja o provođenju mjera policijskog upozorenja za maloljetna lica;
- 2.4. Izraditi standarde za procjenu rizika od strane policijskih službenika u skladu sa Istanbulskom konvencijom;
- 2.7. Novi predmet na policijskoj akademiji Nasilje u porodici, maloljetnička delikvencija i rodno zasnovano nasilje).

U okviru Strateškog upravljanje Federalna uprava policije svake godine redovito provodi mjeru pod nazivom „Dani otvorenih vrata“ koja se odvija kroz posjete osnovnim i srednjim školama a obavljaju je polaznici Policijske akademije te službenici Federalnog ministarstva unutrašnjih poslova.

Kada je riječ o percepciji sigurnosne situacije u mjestu u kojem žive, mladi u FBiH imaju podijeljen stav s nešto izraženijom pozitivnom percepcijom. Potpuno zadovoljnih i više zadovoljnih nego nezadovoljnih sigurnosnom situacijom je 51,8% mladih. Potpuno nezadovoljnih i više nezadovoljnih nego zadovoljnih sigurnosnom situacijom je 44,4% mladih.

Grafik 7. Zadovoljstvo sigurnosnom situacijom

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

²⁸ <http://msh.gov.ba/PDF/bosStrategija%20druge%20BHT%202018-2023.pdf>

²⁹ <http://www.fup.gov.ba/wp-content/uploads/2023/01/22.12.-PLAN-RADA-FUP-ZA-2023.pdf>

³⁰ [http://www.frup.gov.ba/files/file/PLAN%20RADA%20FMUP%202024-FINAL\(1\).doc](http://www.frup.gov.ba/files/file/PLAN%20RADA%20FMUP%202024-FINAL(1).doc)

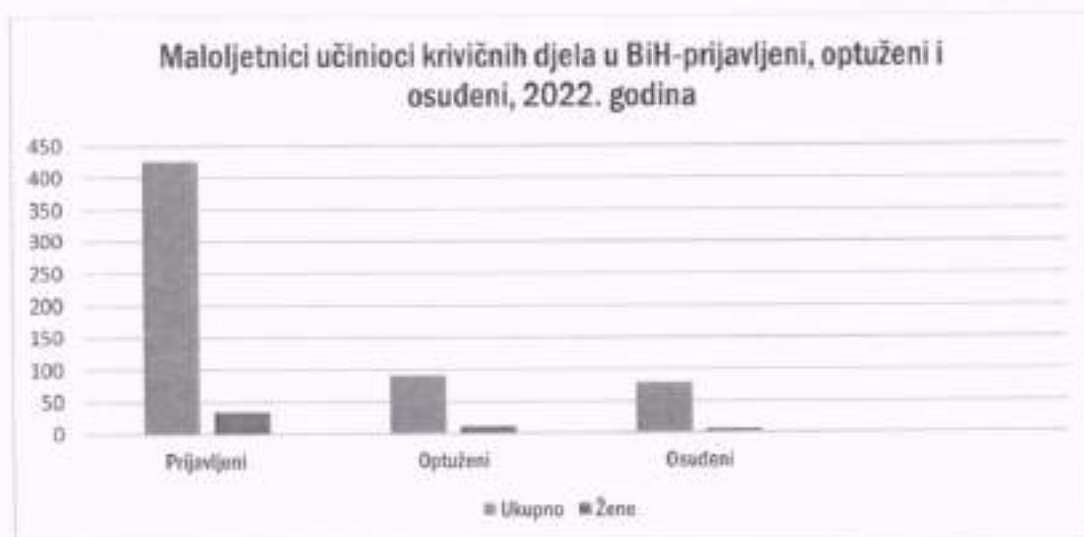
Međuvršnjačko nasilje je oblik nasilja kojim su mladi u FBiH bili najviše pogođeni, 13,3% mladih navodi kako su bili žrtve ovakvog oblika nasilja, što je ujedno i najzastupljeniji oblik nasilja među mladima. Također, nasilje na internetu ističe se kao oblik nasilja kojim su mladi izloženi.

Rezultati ukazuju na dosljednost u tome da su mladi kod svakog oblika nasilja u značajno većem postotku navodili kako poznaju nekoga ko je bio žrtva nasilja nego što su navodili kako su oni lično bili žrtva nekog od oblika nasilja.

Za međuvršnjačko nasilje 34,5% mladih izjavljuje kako poznaje nekoga ko je bio žrtva ovog oblika nasilja, 24,6% mladih navodi kako poznaje nekoga ko je bio žrtva nasilja u porodici, a 21% mladih izjavljuje kako poznaje nekoga ko je bio žrtva nasilja na internetu.

Agencija za statistiku BiH od 2017. vodi evidencije i statistike o maloljetnim počiniocima krivičnih djela u BiH. Podaci za 2022. godinu navode da je prijavljeno 426 mladih osoba ispod 18 godina kao počinioci krivičnih djela, optužnice su podnesene protiv 91 maloljetnika a osuđeno je 78 osoba u dobi ispod 18 godina. Najveći broj prijavljenih djela, odnosno 156 djela je iz domena napada na imovinu a slijedi 142 krivična djela protiv života i tijela. Od 156 prijavljenih djela, odbačeno je 76 prijava, 16 pripremnih postupaka je obustavljeno a za 64 slučaja dat je prijedlog za izricanje sankcije. Od navedenog broja, za 30 osoba je izrečena optužnica.

Grafik 8. Maloljetni počinioci krivičnih djela u BiH

Izvor: Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine; Publikacija Maloljetni učinioci krivičnih djela u BiH³¹, 2022.

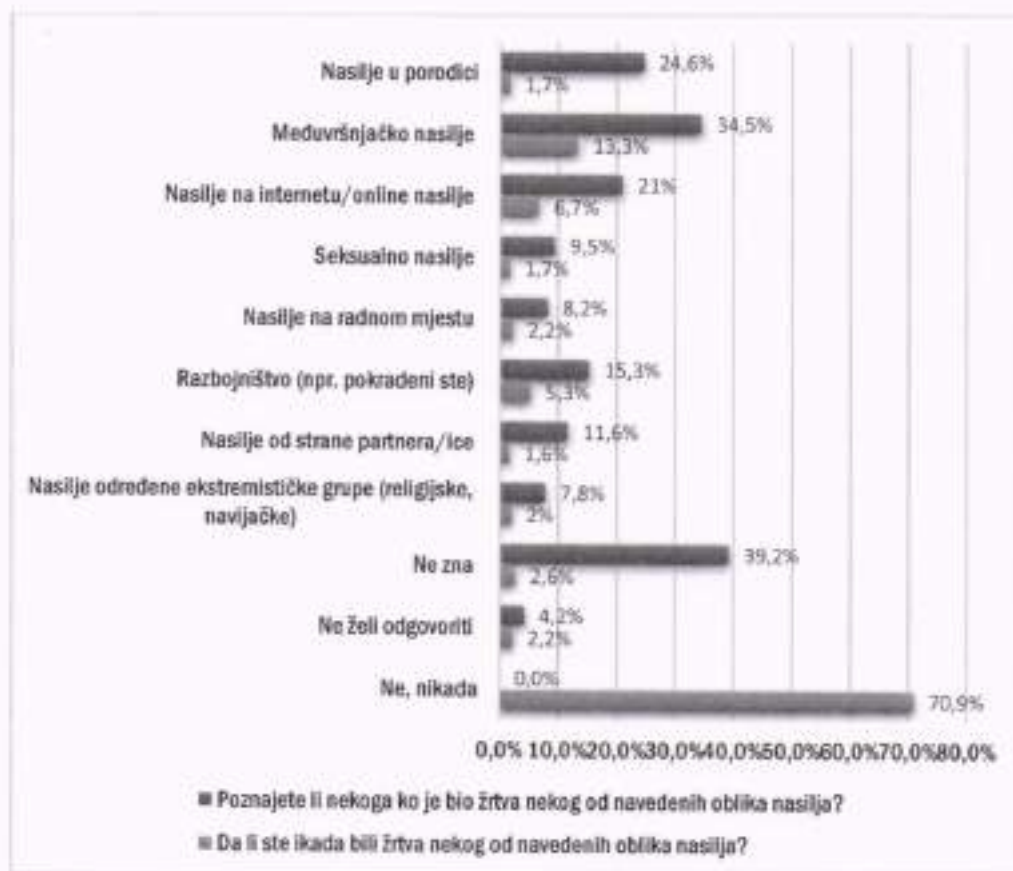
U referentnom periodu 2019-2022 ukupan broj maloljetnika prijavljenih u FBiH za počinjenje krivičnih djela je 1144, od kojih je optuženo 249.

Podaci o kriminalitetu mladih u velikoj mjeri određeni su definicijom, načinom registrovanja i efikasnošću službi (policije, pravosuđa i socijalne zaštite). Prema informaciji o stanju sigurnosti za 2022. godinu Federalne uprave policije, odnosno prema stanju kriminaliteta na području FBiH za period januar-decembar 2022. godine, izdvojena su krivična djela u kojima se navode mladi kao počinitelji i kao žrtve.

³¹ Publikacija Maloljetni učinioci krivičnih djela u BiH u 2022. godine, dostupno na: https://tbas.gov.ba/data/Publikacije/Saopštenja/2023/CBI_01_2022_Y1_1_B5.pdf, pristupljeno 22.3.2024.

Od ukupnog broja lica (11.801) prijavljenih za počinjena krivična djela u 2022. godini, njih 284 (2,41 %) su maloljetnici.

Grafik 9, Nasilje i mladi

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Rezultati ukazuju na dosljednost u tome da su mladi kod svakog oblika nasilja u značajno većem postotku navodili kako poznaju nekoga ko je bio žrtva nasilja nego što su navodili kako su oni lično bili žrtva nekog od oblika nasilja.

Identifikovani problemi

Na osnovu istraživanja o položaj i potrebama mladih, ulaznih podataka Radne grupe za izradu dokumente i informacija do kojih se je došlo kroz javne konsultacije definisani su ključni problemi u oblasti sigurnosti:

Problem 1: Sigurnost mladih na internetu je ugrožena
Problem 2: Mladi su žrtve i počinioi krivičnih djela
Problem 3: Porast uživanja zabranjenih supstanci, pretjerane konzumacije alkohola i nesavjesne vožnje.
Problem 4: Ekonomska neizvjesnost i nestabilnost utječu na povećanu stopu emigracije kao i narušeno mentalno zdravlje
Problem 5. Nedovoljna informisanost mladih o alatima koje mogu koristiti u kontekstu sigurnosti ³²

³² Prilog 2 – Detaljna situaciona analiza

2.1.5. Socijalna briga mladih

Socijalna briga o mladima, pored kontinuirane pomoći, trebala bi da se bazira na unaprjeđenje statusa mladih osoba i njihovog položaja. Pristup problemima iz domena socijalne brige o mladima zahtjeva multisektorski pristup te saradnju svih relevantnih nadležnih institucija za socijalnu politiku, obrazovanje, rad i zapošljavanje, zdravlje, te rad s mladima kako bi se mlade prepoznalo kao posebnu skupinu za koju će se kreirati socijalne politike i omogućiti jednakopravna socijalna uključenost.

Kada je u pitanju zadovoljstvo načinom na koji se odvijaju stvari u ličnom životu i u društvu, mladi pokazuju značajno više zadovoljstva ličnim nego društvenim zbivanjima. Općenito govoreći, mladi su zadovoljniji onim kako se odvijaju stvari u njihovim životima u odnosu na to kako se odvijaju stvari u društvu koje ih okružuje. Oko 80% mladih zadovoljno je načinom na koji se odvijaju stvari u njihovom životu, dok zadovoljstvo načinom na koji se odvijaju stvari u društvu iskazuje 28,9% mladih.

Grafik 10. Zadovoljstvo društvom/životom

Kada je u pitanju budućnost društva, mladi FBiH imaju relativno pesimističan stav. Oko 35,5% mladih budućnost društva vidi pesimistično. Oko 33,7% mladih ima neodređen stav po ovom pitanju, dok 29,9% mladih budućnost društva vidi optimistično.

Socijalna politika prema mladima podrazumijeva sistem društvenih intervencija i napora usmjerenih ka prevladavanju socijalnih rizika, ublažavanju socijalnih nejednakosti, ujednačavanju životnih šansi te poticanju društvene integracije. Sve navedeno neophodno je kako bi se osigurala bolja socijalna integracija svih mladih osoba, a posebno marginalizovanih mladih koji zahtijevaju dodatnu pozornost i podršku kao što su mladi koji izlaze iz alternativne brige.

Mladi su u nepovoljnijem socioekonomskom položaju u odnosu na druge skupine, obzirom da uglavnom ne raspolažu imovinom, teško pronalaze zaposlenje i rješavaju svoje stambeno pitanje, te ovise o pomoći od roditelja. Uz to, mladi su, kao specifična kategorija stanovništva, u povećanom riziku od socijalne isključenosti te samim tim imaju i specifične potrebe kada je u pitanju socijalna politika. Međutim, mladi često nisu prepoznati kao posebna kategorija te njihove specifične potrebe nisu u fokusu socijalnih politika. Obaveza institucija i ustanova socijalne zaštite je

osigurati ravnopravan pristup korištenju prava iz oblasti socijalne zaštite te spriječiti svaki oblik diskriminacije po bilo kojem osnovu.

U FBiH sistem socijalne zaštite uključuje preko 40 ministarstava i institucija³³. Djelatnost socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom³⁴ obavlja Federalno ministarstvo rada i socijalne politike i 10 kantonalnih ministarstava nadležnih za oblast socijalne zaštite i zaštite obitelji i djece, kroz rad 79 lokalnih službi (57 centara za socijalni rad i 22 službe nadležne za oblast socijalne zaštite i zaštite obitelji i djece), dva kantonalna centra za socijalni rad i 55 ustanova za zbrinjavanje korisnika socijalne zaštite (vladin i nevladin sektor, privatne ustanove). Prema Ustavu FBiH³⁵, federalne vlasti i kantoni nadležni su za socijalnu politiku. Federalna vlast ima pravo utvrđivati politiku i donositi zakone, a kantonalna vlast je izričito nadležna za provođenje socijalne politike, uspostavu službi socijalne zaštite i finansiranje djelatnosti socijalne zaštite. Pravni okvir kojim su regulisana i prava mladih u oblasti socijalne zaštite³⁶ ne identifikuje mlade kao zasebnu kategoriju u okviru pružanja usluga već su oni posmatrani kao dio cjelokupne populacije u okviru određenog zakona.

Socijalna briga mladih u FBiH u okviru ovog dokumenta se oslanja na stambene politike i mlade koji dolaze iz marginalizovanih grupa, njihova prava i prilike za povećanjem kvalitete života.

U skladu s Ustavom FBiH, stambena problematika je u nadležnosti kantona, međutim, na Federalnom nivou Vlada FBiH osnovala je Fondaciju za stambeno zbrinjavanje, koja na kreditnoj liniji s povoljnim kamatama osigurava pomoć pripadnicima boračkih populacija i članovima njihovih porodica u cilju izgradnje, kupovine stanova, njihove adaptacije i sl. Mjerom unapređenja stambene politike³⁷ u Strategiji razvoja FBiH 2021-2027 planirano je donošenje programa subvencioniranja i pružanja poticaja u sferi stambene politike, čime bi se olakšalo rješavanje stambenog pitanja za bračne parove koji prvi put rješavaju stambeno pitanje. FBiH će ovom mjerom osigurati podršku kroz saradnju s bankama i/ili kroz podršku stambenim fondovima. Nadalje, ova mjera podrazumijeva i podršku za ranjive grupe (raseljene osobe, porodice u stanju socijalne potrebe itd.) koje, takođe, imaju probleme s rješavanjem stambenog pitanja. Djeci branilaca odbrambeno-oslobodilačkog rata omogućeno je korištenje navedenih povoljnih kredita na temelju Pravilnika o uvjetima, načinu i kriterijima za dodjelu sredstava za pružanje pomoći u rješavanju stambenih pitanja pripadnika boračkih populacija³⁸. Ne postoji statistika dosada dodijeljenih kredita.

³³ Federalno ministarstvo rada i socijalne politike i 10 kantonalnih ministarstava nadležnih za oblast socijalne zaštite, Federalno ministarstvo za pitanje boraca i invalida obrambeno-oslobodilačkog rata, Federalno ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica, Federalno ministarstvo zdravstva i 10 kantonalnih ministarstava nadležnih za oblast zdravstva, Zavod za zdravstveno osiguranje i reosiguranje FBiH, 10 kantonalnih zavoda/fondova, Zavod za penzijsko i invalidsko osiguranje Federacije BiH, Federalni zavod za zapošljavanje i 10 kantonalnih službi za zapošljavanje; Izvor: STRATEGIJA DEINSTITUCIONALIZACIJE I TRANSFORMACIJE USTANOVA SOCIJALNE ZAŠTITE U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE (2014-2020); dostupno na: <https://fzpr.gov.ba/files/Arhiva/Strategija%20deinstitutionalizacije%20i%20transformacije%20ustanova%20socijalne%20zaštite%20u%20Federaciji%20BiH%202014%20-2020.pdf>

³⁴ Član 6 Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom FBiH ("Službene novine FBiH", br. 36/1999, 54/2004, 39/2006, 14/2009, 7/2014 - rješenje US BiH, 45/2016, 19/2017 - drugi zakon i 40/2018) definiše: „Djetetom, u smislu ovog zakona, smatra se lice do 18 godina života. Izuzetno djetetom, u smislu ovog zakona, smatra se i lice koje radi ostvarivanja prava na dodatak na djecu i osiguranje školarine ili stipendije za dake i studente, ima i više od 18, a manje od 27 godina života.“

³⁵ „Službene novine Federacije BiH“, br. 1/94 - Amandman I, 13/97 - Amandmani II-XXIV, 13/97 - Amandmani XXV i XXVI, 16/02 - Amandmani XXVII-LIV, 22/02 - Amandmani LVI-LXIII, 52/02 - Amandmani LXIV-LXXVII, 60/02 - ispr. Amandmana LXXX, 16/03 - Amandman LXXXVIII, 63/03 - Amandmani LXXXIX-XCIV, 9/04 - Amandmani XCV-CII, 32/07 - ispr. 20/2004 - Amandmani CIII i CIV, 33/04 - Amandman CV, 71/05 - Amandmani CVI-CVIII, 72/05 - Amandman CVI, 88/08 - Amandman CIX, 79/22 - Amandmani CX-CXXX, 80/22 - ispr. i 31/23 - Amandman CXXXI)

³⁶ Prilog 2 - Detaljna situacijska analiza

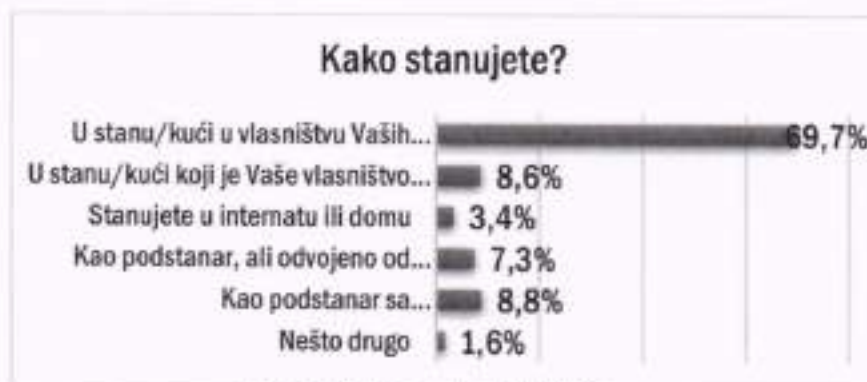
³⁷ Strategija razvoja Federacije BiH 2021-2027. god; str 46; dostupno na

https://parlamentfbih.gov.ba/v2/userfiles/file/Materijali%20u%20proceduri_2021/Strategija%20razvoja%20FBiH%202021-2027_bos.pdf, pristupljeno 12.3.2024.

³⁸ Primjer Pravilnika za 2023.godinu: <https://fbp.ba/wp-content/uploads/2023/02/PRAVILNIK-2023-Bosaški-jezik.pdf>

Stambeno pitanje je važan aspekt kvalitete života svake osobe, pa tako i mladih, posebno kada se mlade osobe trebaju osamostaliti. Analizom odgovora mladih u FBiH, može se primijetiti podatak da više od tri četvrtine mladih živi zajedno s roditeljima (78,5%). Odvojeno od roditelja živi 19,3% mladih (podstanari, život u internatu/studentском domu i dr.), a tek 8,6% mladih ima riješeno stambeno pitanje u smislu vlasništva nad stambenim prostorom. Postojeći programi stambenog zbrinjavanja su nedostupni velikom broju mladih. Uzroci: Socijalno nepovoljan položaj mladih povezan je i s problemom otežanog stambenog osamostaljivanja.

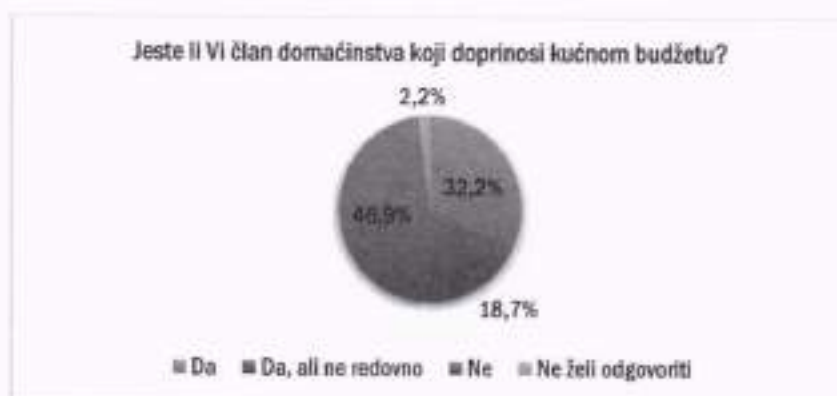
Grafik 11. Način stanovanja

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Uzrok tome su visoke cijene stanova za najam, nedostatak subvencija za troškove stanovanja mladih, te nemogućnost kupovine nekretnine (niska kreditna sposobnost, ugovorna nesigurnost jer manje od 1/3 mladih ima ugovor o radu na neodređeno što je preduslov mnogih banaka za odobrenje kredita).

Grafik 12. Doprinis kućnom budžetu

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Skoro polovina mladih u FBiH, (46,9%) ne mogu doprinijeti kućnom budžetu, u odnosu na 2013. u 2021. godini došlo je do povećanja broja mladih bez prihoda (31,2%) a troškovi života su porasli. Samo 10,8% mladih ima primanja veća od prosječne plate (2021.).

Nezaposlenost i stambeno zbrinjavanje mladih i dalje predstavljaju glavne probleme, čijem rješavanju nadležne vlasti trebaju pristupiti s ciljem poboljšanja ekonomske situacije kako mladih tako i cjelokupnog društva.

U FBiH Ne postoji politika stambenog zbrinjavanja, niti podrške socijalnog stanovanju kojom je planirano povećanje sredstava za poticaj stambenog zbrinjavanja mladih. Posebno je zabrinjavajuće da nema prioritarnog davanja podrške stambenog zbrinjavanja u mjestima gdje mladi žive i rade niti posebnog poticaja stambenog zbrinjavanja mladih deficitarnih kadrova u ruralnim sredinama.

Pored stambenog zbrinjavanja mladih važno je razmotriti potrebe za uspostavljanjem novih mehanizama koji bi uredili prava i odnose prema mladima koji dolaze iz različitih marginaliziranih grupa. U FBiH jedan od osnovnih aktera u procesu profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja osoba s invaliditetom jeste i Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom, koji je osnovan kroz implementaciju Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba s invaliditetom. Iako se procjenjuje da mladi sa invaliditetom imaju prilika kroz Fond, one nisu dovoljne i ne zadovoljavaju potrebe ove populacije koje često nisu vezane samo za zapošljivost. Potrebe mladih sa invaliditetom su oslonjene i npr. sam pristup ustanovama obrazovanja, zdravstva, kulture i ostalog, a što predstavlja potrebu za uklanjanjem arhitektonskih barijera.

S druge strane, mlade osobe koje izlaze iz sistema alternativne brige (koje ubrajamo u marginalizovane grupe) nemaju priliku koristiti institucionalne mehanizme koji bi im pružili podršku za kvalitetan i neometan život. Ovi mehanizmi nisu uređeni.

Identifikovani problemi

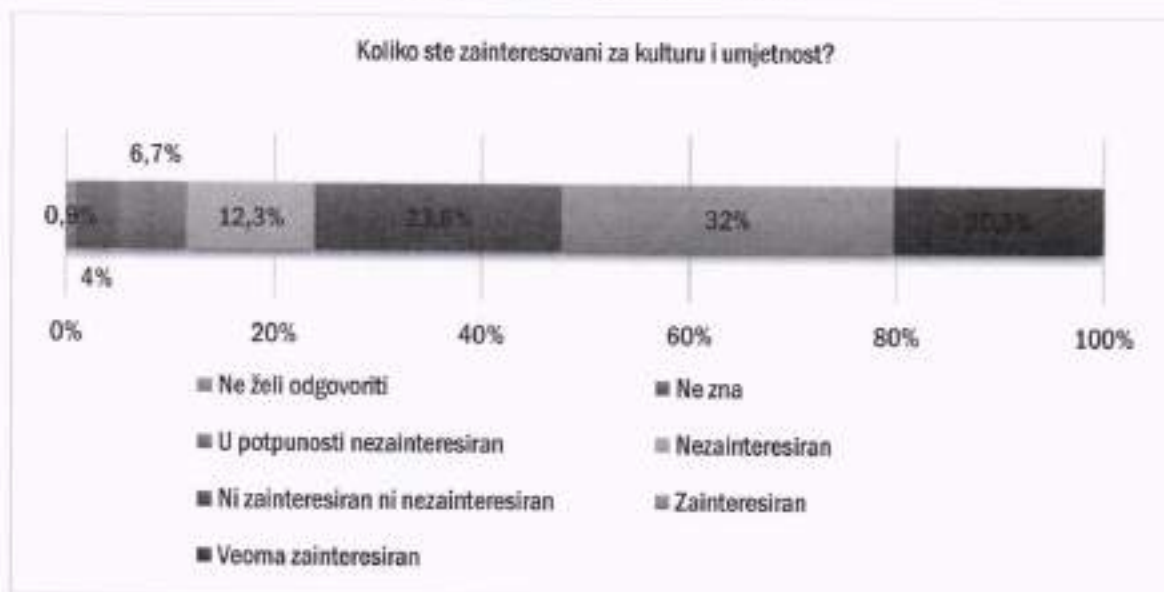
Na osnovu istraživanja o položaji i potrebama mladih, ulaznih podataka Radne grupe za izradu dokumente i informacija do kojih se je došlo kroz javne konsultacije definisani su ključni problemi u oblasti socijalne sigurnosti:

Problem 1: Stambene politike ne uključuju različite kategorije mladih i njihove potrebe
Problem 2: Institucionalni mehanizmi ne odgovaraju na potrebe socijalno osjetljivih kategorija društva
Problem 3: Mladi sa invaliditetom imaju otežan pristup ostvarivanju prava na obrazovanje, zdravstvenu i druge vidove zaštite zbog postojanja arhitektonskih barijera kao i nedostatka drugih tehničkih uslova
Problem 4: 66,6%mladih Federacije BiH ne prima nikakvu stipendiju

2.1.6. Sport, kultura i okoliš

Više od polovine mladih (52,3%) općenito je zainteresirano za kulturu i umjetnost. Konkretnije, 32% mladih FBiH izjavljuje da je zainteresovano za kulturu i umjetnost, dok je 20,3% mladih veoma zainteresirano za ove aktivnosti. Indiferentnih mladih prema umjetnosti je 23,8%, tj. to je udio mladih koji su izvijestili da nisu ni zainteresovani ni nezainteresovani. Uopšteno, 19% mladih je u većoj ili manjoj mjeri nezainteresovano za kulturu i umjetnost.

Grafik 13. Interes za kulturu i umjetnost

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Najviše mladih u FBiH ima neodređen stav kada je u pitanju podrška medija i lokalne vlasti prema kulturnim i sportskim sadržajima. Međutim, kod mladih koji imaju definiran stav po ovom pitanju dominira negativno mišljenje.

Mladi su posebno nezadovoljni podrškom lokalne vlasti kulturnim sadržajima, i kumulativno nezadovoljstvo mladih podrškom lokalne vlasti prema kulturnim sadržajima iznosi 37%. Oko 10,6% mladih izvijestilo je da je zadovoljno podrškom lokalne vlasti prema kulturnim aktivnostima i sadržajima.

Mladi su takođe nezadovoljni podrškom lokalne vlasti sportskim sadržajima, 34,2% mladih izvijestilo je da je nezadovoljno ili veoma nezadovoljno ovom podrškom. Ipak, mladi su nešto više zadovoljni radom lokalne vlasti kada je u pitanju sport u odnosu na kulturne sadržaje, preciznije 18,5% mladih je zadovoljno sportskim sadržajima koji se nude u njihovoj lokalnoj zajednici.

Kultura i sport su oblasti koje jesu predmet interesovanja mladih, a što pokazuju i rezultati Istraživanja o položaju i potrebama mladih FBiH. Ipak, oblast kulture uređuju uglavnom kantoni koji imaju sve nadležnosti koje nisu izričito povjerene federalnoj vlasti. Posebno su nadležni za utvrđivanje i provođenje kulturne politike. Za oblast sporta ne postoji uređen pravni okvir na nivou FBiH (ne postoji zakon o sportu) koji bi detaljnije uređio ovu oblast i tako pomogao brojnim sportskim klubovima i sportistima. Svaki od 10 kantona primjenjuje posebne propise.

Ovakvo uređenje dodatno otežava razumijevanje mogućnosti koje imamo na nivou FBiH, a koje bi bile korisne i za mlade u ovim oblastima.

U radu Federalnog ministarstva kulture i sporta (nadležno ministarstvo) u oblasti kulture ne postoje programi koji su namijenjeni isključivo za mlade. Mladi se sufinansiraju iz tekućih transfera utvrđenih Budžetom FBiH putem Javnih poziva. Federalno ministarstvo kulture i sporta svake godine raspisuje tri javna poziva u segmentu kulture (transfer za kulturu od značaja, transfer za obnovu kulturnog i graditeljskog naslijeđa, transfer za institucije kulture od značaja za BiH), ali ni u jednom tekstu javnog poziva ne spominju se posebno mladi, niti se daje određena prednost aplikantima iz kategorije mladih. Ipak, u okviru ovog transfera redovito se podržava veliki broj muzičkih, pozorišnih, likovnih i drugih projekata iz oblasti kulture koji su namijenjeni isključivo mladima. Za oblast kulture u 2023. godini putem tekućih transfera izdvojeno je ukupno 13.404.051 KM, a u istoj godini po prvi put je raspisan tekući transfer pojedincima – transfer za mobilnost umjetnika, čiji je cilj podrška umjetnicima u profesionalnom razvoju lične umjetničke prakse i

jačanju ličnih profesionalnih kapaciteta s posebnim akcentom na mlade umjetnike. Transfer doprinosi razmjeni, saradnji i povezivanju profesionalnih odnosa s umjetnicima iz BiH i izvan države, kao i jačanju, unapređenju i afirmaciji umjetničke scene u manje razvijenim sredinama.

U oblasti sporta takođe ne postoje programi koji su namijenjeni isključivo mladima. FMKS svake godine raspisuje transfer za sport. U okviru transfera za sport bio je raspisan javni poziv za odabir programa i projekata koji će se sufinansirati iz Budžeta FBiH u 2023. godini. Odabir projekata i programa vršice se za namjenu sufinansiranje izgradnje, rekonstrukcije i opremanja sportskih objekata, djelatnosti sportskih saveza konstituisanih na nivou BiH i FBiH, sufinansiranje sportskih saveza i klubova osoba sa invaliditetom. Transfer za sport od značaja za FBiH u 2023. godini je iznosio 1.870.000,00 KM. Međutim, svi programi u oblasti sporta namijenjeni su, između ostalog i populaciji mladih. Sufinansiranjem sportskih udruženja i njihovih adekvatno osmišljenih programa pomaže se mladima da produktivnije organiziraju slobodno vrijeme, očuvaju i unaprijede zdravstveno stanje, spriječe pojavu pretilosti, kao i brojnih neželjenih ponašanja koje su posljedica savremenog društva. U 2023. godini kroz transfer za sport podržano je 161 sportsko udruženje i više od 1000 mladih sportista.

Vlada FBiH je kroz Strategiju razvoja FBiH³⁹ identifikovala potrebu da se radi na planovima izgradnje, obnove i rekonstrukcije sportskih objekata i prostora za rekreaciju kao preduslov za uspješno bavljenje sportom. Također, Strategijom se ističe da je nužno izvršiti digitalizaciju sporta na federalnom nivou, što će uključivati uspostavu jedinstvene baze podataka iz svih raspoloživih izvora, uključujući i sportske klubove. Ovakva baza podataka je pretpostavka za kvalitetno donošenje odluka u oblasti sporta na svim nivoima vlasti u FBiH. Uzimajući u obzir trenutno nepostojanje baza podataka sportskih udruženja i klubova navedeno bi predstavljalo korak naprijed u regulisanju područja sporta u FBiH.

Uzimajući u obzir važnost kulturno-sportskog okruženja u kom mladi odrastaju neminovno je spomenuti i očuvanje životne sredine. U BiH se još uvijek ne radi dovoljno na zaštiti prirodnih bogatstava. U posljednjih nekoliko godina intenzivirane su aktivnosti koje žele osvijestiti prije svega mladu populaciju o ekološkim pitanjima i potrebne brige o očuvanju životne okoline. Uprkos tome, na prostoru cijele države brojni su primjeri nebrige o okolini što može negativno utjecati na zdravlje stanovništva. Mladi u BiH sve više pokazuju interes u oblasti zaštite životne sredine, a to je evidentno kroz njihov angažman na očuvanju rijeka, protestima protiv izgradnje hidrocentrala te aktivnostima oko selekcije otpada. Kroz Zakon o zaštiti okoliša⁴⁰ se ukazuje na važnost ulaganja u obrazovanje mladih. Između ostalog, određuje se da Federalno ministarstvo okoliša i turizma u saradnji s nadležnim ministarstvima obrazovanja učestvuje u izradi godišnjih programa edukacije o zaštiti okoliša s ciljem obrazovanja i podizanja svijesti javnosti u području zaštite okoliša kao i da se programi edukacije o zaštiti okoliša uključuju u nastavne i vannastavne programe.

Federalno ministarstvo okoliša i turizma (nadležno ministarstvo), učestvuje u kreiranju, ali i provodi aktivnosti koje su predmet interesovanja i mladih u FBiH, a posebno je interesantno izdvojiti programe podrške za razvoj turizma u kojem su učestvovali i mladi. Federalno ministarstvo okoliša i turizma u Strategiji zaštite okoliša za period 2022-2032 ističe da se kroz edukaciju i podizanje svijesti o potrebi i značaju zaštite okoliša naglašava i važnost uključivanja mladih u procese odlučivanja. Između ostalog, kroz Strategiju se navodi da je nizak nivo učešća javnosti i kvalitete javnih konsultacija u procesima donošenja odluka. Mladi ne učestvuju u procesima donošenja odluka kako je predviđeno Zakonom o mladima FBiH. Također ističe se nedovoljna svijest javnosti i potrebi zaštite okoliša i nepostojanje edukativnih programa i kampanja oko pitanja zaštite okoliša što se i targetira kroz Strategiju. Isti slučaj je i sa programima u oblasti kulture i sporta. Mladi imaju malo ili nimalo mogućnosti da se uključe u odlučivanje ili kreiranje ovih programa.

³⁹

⁴⁰ „Službene novine Federacije BiH“, broj 15/21

Identifikovani problemi

Na osnovu istraživanja o položaju i potrebama mladih, ulaznih podataka Radne grupe za izradu dokumente i informacija do kojih se je došlo kroz javne konsultacije definisani su ključni problemi u oblasti sport, kultura i okoliš:

Problem 1: Neadekvatno praćenje učinka dodjele sredstava za mlade u oblastima kulture, sporta i okoliša
Problem 2: Finansijska podrška mladima u oblasti kulture i sporta je ograničena i mladi ne ostvaruju učešće po povoljnijim uslovima
Problem 3: Nepostojanje sistemske brige za razvoj i poticanje sportista i umjetnika na početku njihovih karijera
Problem 4: Ne postoji sistemski uređen pravni okvir za oblast sporta i kultura u kojima bi se prepoznale i marginalizovane grupe
Problem 5: Nedovoljna zastupljenost mladih u donošenju odluka koje se tiču kulture, sporta, okoliša i turizma ⁴¹

2.1.7. Aktivizam, učešće, volontiranje, mobilnost, dijaspora, rad s mladima, informisanje i saradnja s nižim nivoima vlasti

Na državnom nivou ne postoji zakon koji bi regulisao položaj mladih kao i njihovo učešće u tijelima mladih ili mobilnosti mladih. Najvažniji zakon koji reguliše sva pitanja mladih u Federaciji, uključujući i učešće i mobilnost je Zakon o mladima FBiH koji je usvojen 2010. godine. Njime su prvi put regulirana pitanja učešća mladih u procesima odlučivanja. Zakonom je uređen i sistem organizovanja mladih od lokalnog do entitetskog nivoa. Pored omladinskih udruženja, viši nivo organiziranja mladih u FBiH predstavljaju vijeća mladih na svim nivoima odlučivanja. Zakonom se garantuje učešće mladih u tijelima koja predstavljaju mlade, prije svega vijećima mladih na lokalnom, kantonalnom i federalnom nivou. Mladi kroz ova tijela mogu učestvovati u procesima donošenja odluka, kreiranju politika i strategija i svim drugim procesima bitnima za mlade. Prema Zakonu o mladima FBiH, omladinsko udruženje označava udruženje čije članstvo i organe upravljanja čine 2/3 mladih, čije su aktivnosti i statutarne djelatnosti većinom usmjerene na mlade, a koje se osniva, registruje, djeluje i prestaje postojati u skladu sa zakonom na osnovu kojeg je registrovano. Oblasti omladinskog sektora u Zakonu o mladima FBiH se između ostalog odnose i na aktivno učešće mladih u javnom životu, izgradnju civilnog društva i volonterstvo, mobilnost i saradnju među mladima, informisanje i savjetovanje mladih, a Federacija je odgovorna za definisanje, usvajanje i provođenje programa djelovanja za mlade upravo u ovim oblastima.

Pored Zakona o mladima FBiH, važan pravni okvir za razumijevanje društvenog angažmana mladih je i Zakon o volontiranju FBiH koji je usvojen 2012. godine. Ovim Zakonom se uređuju prava i obaveze volontera, ali i obaveze institucija u pogledu prepoznavanja i vrednovanja volonterskog angažmana. Najveći značaj ovog zakona jeste u tome što se volontiranje u struci, pod određenim zakonskim uslovima, priznaje kao radno iskustvo.

Postoje brojni izazovi u implementaciji Zakona o volontiranju FBiH. Trenutno nije dostupna baza organizatora volontiranja kao ni registar prijavljenih volontera, a Federalno ministarstvo pravde nije organiziralo edukativno-informativne aktivnosti putem kojih bi upoznalo mlade sa njihovim pravima i obavezama tokom volontiranja. Ministarstvo nije dodjeljivalo ni nagradu za volontiranje. Zbog svega navedenog, evidentno je da implementacija Zakona nije potpuna te da postoje brojni problemi.

Kada je riječ o mogućnosti volonterskog angažmana, 28,3% mladih je izjavilo da u okviru njihovih škola/fakulteta postoji određena vrsta organizovanog volonterskog rada, dok je 27,7% mladih izjavilo da takva vrsta aktivnosti ne

⁴¹ Prilog 2 – Detaljna situaciona analiza

postoji. Važno je napomenuti da 27,6% ispitanika ne pohađa školu ili fakultet, što predstavlja nešto više od jedne četvrtine mladih. Relativno je visok udio mladih koji ne znaju da li u okviru njihovih škola/fakulteta postoji neka vrsta organizovanog volonterskog rada.

Jedan od problema je i nedovoljna promocija Zakona o volontiranju FBiH. Mladi, kao ni organizatori volontiranja nisu upoznati sa odredbama iz Zakona jer ne postoje informativne aktivnosti prema javnosti.

Grafik 14. Mogućnost volonterskog rada

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Pored spomenutih zakona, izuzetno je važno razumijevanje aktera politika prema mladima u FBiH i njihovog odnosa prema mladima. Dakle, **Federalno ministarstvo kulture i sporta** je nadležno za pitanja mladih u Federaciji i direktno se bavi oblastima poput aktivizma, učešća mladih, podrške projektima mladih; **Federalno ministarstvo pravde** je nadležno za oblast volontiranja; **Ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica** podržava rad udruženja i organizacija u čijem je fokusu djelovanja povratnička populacija; **Komisija za pitanja mladih Predstavničkog doma Parlamenta FBiH** ima nadležnost da razmatra nacрте i prijedloge zakona i akata koja se odnose na pitanja mladih; Savjet za mlade Federacije ima zadatak da koordinira i usuglašava politike prema mladima u FBiH (savjet nije formiran); **Vijeće mladih FBiH** je krovna omladinska organizacija koja zastupa interese mladih razvijajući dijalog sa svim nivoima vlasti u BiH.

Svi navedeni akteri bi trebali doprinijeti jačanju uloge mladih u društvu, ali i osigurati njihovo učešće u procesima odlučivanja, a što je zapravo prioritet i osnovno načelo djelovanja prema mladima. Zakon o mladima FBiH je uspostavio dobru osnovu za regulisanje oblasti učešća mladih prema kome svi nivoi vlasti u FBiH trebaju uključiti mlade u procese donošenja sektorskih politika prema mladima, programa djelovanja za mlade, strategije prema mladima te dijelova budžeta koji se tiču pitanja mladih. Federalno ministarstvo kulture i sporta je odgovorno za jačanje uključivanja mladih u procese odlučivanja, u skladu sa svojim nadležnostima (pozitivan primjer je proces izrade Strategije prema mladima FBiH). Pozitivan primjer uključivanja mladih je saradnja Komisije za pitanja mladih Predstavničkog doma Parlamenta FBiH i Vijeća mladih FBiH. Važna komponenta za razvoj oblasti učešća mladih jeste uspostavljeni sistem vijeća mladih (od općinskih i gradskih preko kantonalnih do Vijeća mladih FBiH), koja rade na uključivanju mladih u odlučivanje, odnosno, da mladi budu što više uključeni kroz kreiranje politika i programa za mlade na lokalnom nivou kao i ostalih

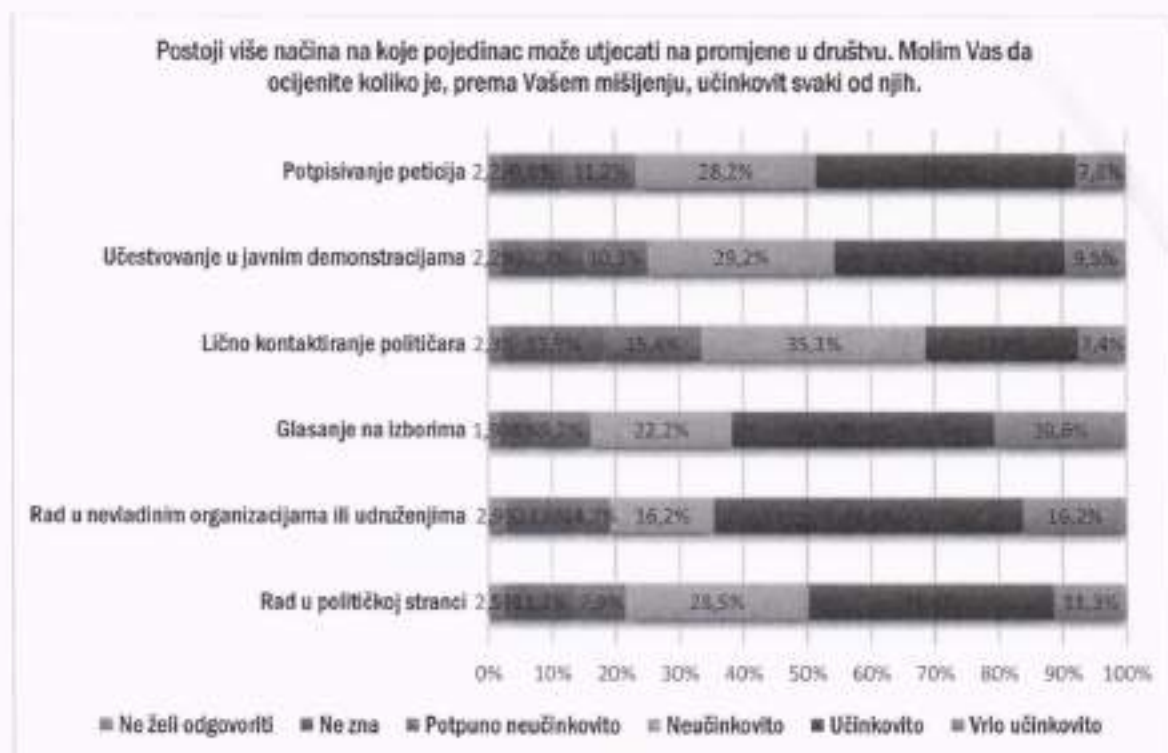
pitanja koja se tiču mladih. Primjer za nešto takvo je uključivanje predstavnika mladih u lokalne komisije za mlade koje su radna tijela opštinskih/gradskih vijeća.

U mnogim međunarodnim konvencijama učešće mladih se spominje kao prioritet i osnovno načelo djelovanja prema mladima. Najvažniji dokument koji govori o ovome jeste Bijela knjiga Evropske unije iz 2001. godine koja kaže da je prioritet zemlje „osigurati da mladi budu konzultirani i više uključeni u odlučivanja koja se tiču njih samih, kao i općenito života u njihovim zajednicama“⁴². Učešće mladih je jedan od 11 indikatora Vijeća Evrope po kojima se procjenjuje stepen razvoja državnih politika prema mladima.

Pojedinac može na više načina utjecati na promjene u društvu. Mladi u FBiH su u istraživanju ocjenjivali koliko određeni lični postupci mogu utjecati na promjene u društvu. Kao najučinkovitije metode koje pojedinac može koristiti za kreiranje društvenih promjena mladi su naveli rad u udruženjima građana ili nevladinim organizacijama (64,6%) i glasanje na izborima (61,7%). Kao jedinu neučinkovitu opciju mladi su ocijenili lično kontaktiranje političara, i to s 50,5%. Zanimljivo je da se ova aktivnost u smislu društvene promjene odnosi na pojedinca, odnosno kontaktiranje pojedinca političara.

U svim drugim situacijama koje su ocjenjivane radi se o udruživanju više pojedinaca u jednu građansku akciju ili pokret, te su takva udruživanja pojedinaca s ciljem promjene u društvu ocijenjena kao efikasnija.

Grafik 15. Utjecaj pojedinca na promjene u društvu

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Uopšteno, mladi u FBiH smatraju da nemaju puno utjecaja na donošenje odluka koje ih se tiču na lokalnom nivou, preciznije 59,8% mladih smatra da nemaju puno utjecaja na takve odluke. Da donekle imaju utjecaja na odluke koje

⁴² Evropska komisija, Novi poticaji za evropsku omladinu, Bijela knjiga, 2001.

ih se tiču na lokalnom nivou smatra 28,1%. Mladih koji smatraju da imaju mnogo utjecaja na donošenje odluka je 8,6%.

Mladi smatraju i da je nedovoljno mladih na pozicijama odlučivanja te da je to jedan od razloga zbog kojih mladi ne percipiraju da imaju moć donošenja odluka o za njih bitnim stvarima u društvu.

Pored učešća mladih u odlučivanju značajno je razumjeti utjecaj mobilnosti na razvoj vještina i kompetencija kod ove populacije. Mobilnost pruža priliku mladoj osobi biti izvan zone komfora i steći nove vještine, znanja i spoznaje koje dugo ostaju u sjećanju kao lekcija koju primjenjuju kroz život. Mobilnost mladih odvija se kroz različite programe, ali je možemo podijeliti u nekoliko kategorija poput:

- Mobilnost mladih kroz edukativne razmjene učenika i studenata,
- Mobilnost mladih kroz međunarodno volontiranje,
- Mobilnost mladih pri zapošljavanju,
- Mobilnost mladih kroz strukovno obrazovanje i doškolovanje,
- Mobilnost mladih kroz kratkoročne i dugoročne programe neformalnog obrazovanja,
- Ekskurzije i putovanja,
- Virtualna mobilnost mladih.

U BiH rad s mladima se najvećim dijelom odvija kroz aktivnosti, programe i projekte organizacija civilnog društva što uključuje nevladine organizacije, omladinske organizacije, organizacije koje se bave mladima te neformalne grupe. Organizacije civilnog društva se mogu posmatrati kao most u prevazilaženju prepreka kod rješavanja problema. Omladinski rad ne obavljaju isključivo omladinski radnici - vrlo često značajnu ulogu igraju i vršnjački edukatori što je posebno važno spomenuti jer u dobu brzih promjena potaknutih digitalizacijom oni koji rade s mladima moraju držati korak s mladima, razumjeti i moći se iznijeti sa promjenama koje se dešavaju novim generacijama mladih.

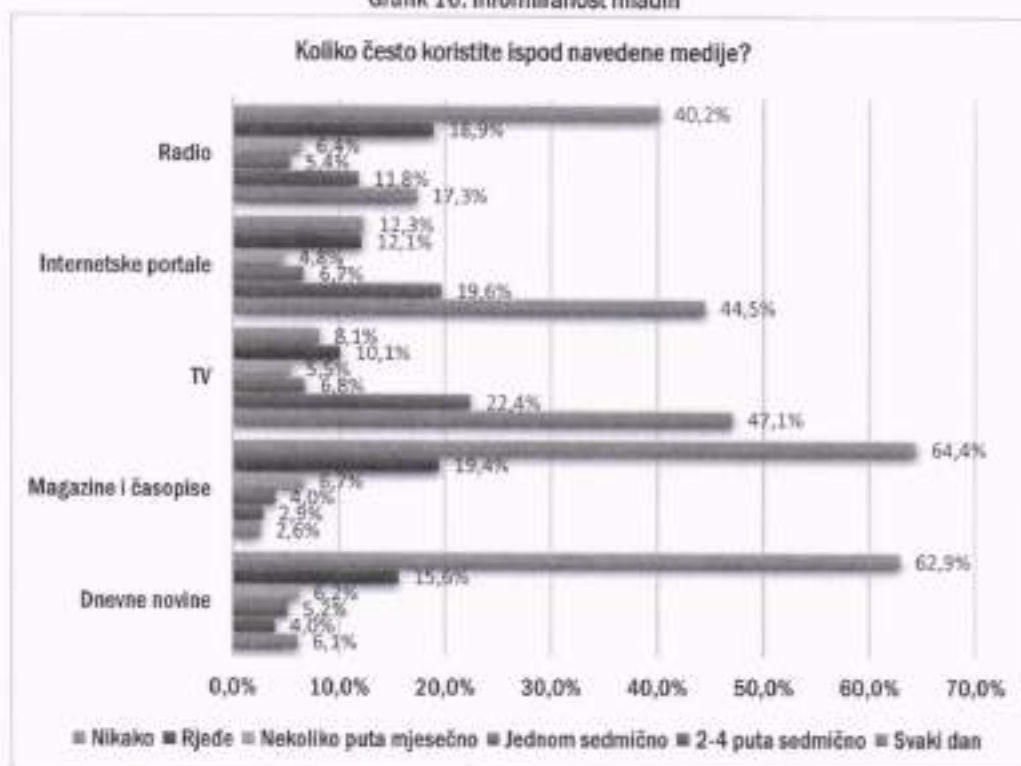
Odgovornost rada sa mladima imaju svi nivoi vlasti u FBiH. Posebno bitni akteri, pristupi i infrastruktura u radu sa mladima u FBiH jesu službenici za mlade odnosno odjeli i sektori za mlade u okviru organa vlasti, izrada strategija za mlade, budžeti i odgovarajući grantovi za projekte mladih, prostori za mlade, te podrška radu vijeća mladih.

Kada je riječ o mladima iz FBiH važno je razumjeti i potrebe mladih koji su otišli van granica BiH, njihov utjecaj na društvo i razmotriti načine rada sa ovom grupom mladih. Ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica kroz svoj rad planira aktivnosti i sa ovom populacijom, a gdje je prepoznat potencijal za dalje unaprjeđenje programa i konkretnih aktivnosti.

Najveća podrška za projekte mladih je Transfer za mlade kojeg objavljuje i provodi Federalno ministarstvo kulture i sporta koji je u 2023. godini iznosio 400.000,00 KM. Ovaj iznos sredstava se procjenjuje kao nedovoljan te je i Komisija za pitanja mladih Predstavničkog doma Parlamenta FBiH inicirala prema Parlamentu povećanje ovog iznosa na jedan milion KM, a što je Parlament usvojilo.

Rad sa mladima u velikoj mjeri se odnosi na adekvatno informisanje, upućivanje pravovremenih i tačnih informacija za sve ono što je od interesa za mlade u društvu. Upravo informisanje je identifikovano kao jedan od ključnih izazova u radu sa mladima i to ne samo u oblasti aktivizma i učešća mladih već i u svim prethodno predstavljanim oblastima. Kada govorimo o izvoru svakodnevnog informisanja, mladi u FBiH u najvećoj mjeri koriste TV, i to u postotku od 47,1%, i u nešto manjoj mjeri internetske portale (44,5%). Na trećem mjestu je radio, koji 17,3% mladih koristi svakodnevno (primarno za prikupljanje servisnih i informacija relevantnih za lokalnu zajednicu gdje žive). S druge strane, radio nikako ne koristi 40,2% mladih, magazine i časopise ne čita 64,4% mladih, dok dnevne novine ne čita 62,9% mladih. Iz ovih podataka možemo zaključiti da mladi ne koriste štampane medije za informisanje.

Grafik 16. Informiranost mladih

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Najčešće svakodnevno korištene društvene mreže su Instagram (82,6%), Facebook (71,25%) i YouTube (70,2%). Više od polovine mladih koristi Snapchat, a Tik Tok koristi 41% mladi i on ima tendenciju da premaši Instagram. Ovi pokazatelji su utjecali na to da se ovim dokumentom planira i predloži uspostavljanje sistema informisanja mladih koje odgovara na potrebe ove populacije i koji osigurava dostupnost informacija tamo gdje se mladi i nalaze.

Identifikovani problemi

Na osnovu Istraživanja o položaju i potrebama mladih, ulaznih podataka Radne grupe za izradu dokumente i informacija do kojih se je došlo kroz javne konsultacije definisani su ključni problemi u ovoj oblasti:

Problem 1: Postojeći model omladinskog organizovanja u Federaciji nije adekvatan za daljnji razvoj omladinskog sektora
Problem 2: Federalno ministarstvo kulture i sporta nema uspostavljenu jedinstvenu bazu svih omladinskih organizacija u Federaciji BiH
Problem 3: Sistem informisanja mladih o prilikama i mogućnostima koji im se nude nije prilagođen mladima
Problem 4: Neprovođenje odredbi iz Zakona o mladima o mladima FBiH
Problem 5: Nedostatak programa kojim bi se podržao aktivizam mladih ili programa koji bi se odnosio na pružanje podrške isključivo omladinskim organizacijama
Problem 6: Nepotpuna implementacija Zakona o volontiranju FBiH i nepostojanje nadzora nad provedbom
Problem 7: Neadekvatan sistemski pristup marginaliziranim skupinama mladih
Problem 8: Mladi iz iseljeništa nisu uključeni u društvene i ekonomske procese unutar FBiH ⁴³

⁴³ Prilog 2 - Detaljna situaciona analiza

2.2. Vizija razvoja institucionalne brige o mladima u Federaciji Bosne i Hercegovine

VIZUA: Federacija Bosne i Hercegovine je pozitivno i prosperitetno okruženje u kojem mladi ljudi ostvaruju svoja prava, zdravo odrastaju i podržani su da ostvaruju svoje obrazovne, poslovne, kulturne i sportske potencijale. Ovakvo okruženje je bazirano na uključivanju mladih u društveni i politički život te osiguravanju jednakih šansi za sve mlade, a sve u funkciji uspostavljanja društva usmjerenog ka znanju, inovacijama i budućem prosperitetu.

Vlada FBiH zajedno s resornim ministarstvom za pitanja mladih, Federalnim ministarstvom kulture i sporta, odlučna je u stvaranju boljih uslova za život mladih u FBiH. Jedan od koraka u toj namjeri jeste kreiranje strategije prema mladima FBiH, što predstavlja i jedan od najznačajnijih preduslova za uspostavljanje kvalitetne sistemske brige o mladima koja odgovara na potrebe ove populacije.

Dokument Strategija za mlade 2025-2034 FBiH sačinjen je s namjerom jasnog i sveobuhvatnog opredjeljenja federalnih vlasti u stvaranju neophodnih uslova za dugoročno poboljšanje položaja mladih te njihovu potpunu integraciju u društvenu zajednicu. Značaj ovog dokumenta još je i veći zbog toga što je riječ o prvoj strategiji prema mladima na nivou FBiH kao i zbog toga što Bosna i Hercegovina nema državnu strategiju prema mladima.

Svjesna činjenice da mladi jesu istinski potencijal svakog društva, Vlada FBiH ovim strateškim dokumentom iskazuje opredjeljenje da uloži maksimalne napore u koordinaciji svih federalnih struktura kako bi pružila podršku mladima u različitim oblastima društvenog života.

Donesena u skladu sa Zakonom o mladima FBiH, ova strategija je kreirana na participativan način i u duhu partnerskog odnosa predstavnika/ca vladinog i nevladinog sektora u kojem su glasovi mladih bili dominantni kreator strateških opredjeljenja.

Kao strateški dokument koji je uvjetovan vremenskim rokom od devet godina, okvirom federalnih nadležnosti te precizno definisanim ciljevima i prioritetima, Strategija za mlade 2025-2032 morala je biti realno koncipirana. Iz tog razloga ona se ne bavi apsolutno svim problemima koje mladi evidentno imaju već objektivno odabranim problemima iz sedam oblasti prioriteta za mlade ljude u FBiH, a to su: rad, zapošljavanje i preduzetništvo mladih; obrazovanje i nauka mladih; socijalna briga o mladima; zdravstvena zaštita mladih; sigurnost mladih; kultura, sport i okoliš te aktivizam (učesće, volontiranje i mobilnost) mladih. Iz svake od navedenih oblasti izdvojeno je četiri do sedam ključnih problema kojima je strategija posvećena. Dva su ključna principa kojima se vodi ovaj strateški dokument i odnose se na uključivanje mladih u procese odlučivanja te kreiranje jednakih šansi za sve mlade u FBiH. Ovi principi su zastupljeni u procesu planiranja ciljeva, prioriteta i mjera za sve oblasti.

Jasan zakonski okvir i kontekst u kojem se strategija razvila i u kojem će se provoditi, dobro definisani problemi bazirani na istraživanju položaja i potreba mladih u FBiH, precizno definisani strateški ciljevi, prioriteti i indikatori te jasan plan za kreiranje mjera, načina provedbe strategije i podjele mjera i odgovornosti u skladu s nadležnostima pojedinih institucija, čine stabilnu strukturu dokumenta i realan put za ostvarenje strateških ciljeva.

3. STRATEŠKI CILJEVI

STRATEŠKI CILJ 1: Razviti podsticajan sistem obrazovanja i poslovnog ambijenta za mlade

Ovaj strateški cilj treba da omogući uspješnu tranziciju mladih iz sistema obrazovanja na tržište rada i dalji profesionalni razvoj. Obrazovni sistem u FBiH je složen zbog podjele između kantona, što stvara i prilike i izazove. Svaki kanton ima svoju vlastitu obrazovnu politiku i administraciju, što omogućava prilagođavanje lokalnim potrebama, ali istovremeno otežava stvaranje uniformnih standarda i jednakih prilika za sve učenike. Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke igra ključnu ulogu u koordinaciji između kantona kako bi se osigurala minimalna razina jedinstvenih standarda i jednakih prilika za sve učenike.

Pritom, obrazovni sistem se suočava s ozbiljnim izazovima, naročito u pogledu pružanja adekvatne praktične nastave. Praktična nastava je od suštinskog značaja za razvoj vještina koje su važne za uspjeh na tržištu rada. Nedostatak praktičnih iskustava može rezultirati neskladom između vještina koje mladi ljudi stiču tokom obrazovanja i onih koje poslodavci zahtijevaju.

Pandemija koronavirusa je dodatno otežala situaciju, jer je prisilila škole na brzu adaptaciju na online učenje. Ovo je istaknulo potrebu za modernizacijom obrazovnih metoda i resursa kako bi se podržala efikasna online nastava. U tom kontekstu, uspostavljanje sveobuhvatnog sistema formalnog i neformalnog obrazovanja koji omogućava mladima sticanje neophodnih vještina 21. vijeka postaje presudno. Ovaj sistem treba obuhvatiti ne samo akademske predmete, već i praktične vještine koje će omogućiti mladima da uspješno pređu na tržište rada.

Broj obrazovnih institucija u FBiH iznosi 1.337. Ipak, samo u posljednjih 5 godina broj studenata na univerzitetima opao je za 19,5%. Ovaj pad može biti povezan s brzim promjenama na tržištu rada i nedostatkom adekvatnih obrazovnih programa koji odgovaraju tim promjenama. Rad studenata, iako predviđen Bolonjskim procesom, često nije jasno reguliran, što može stvoriti dodatne prepreke za mlade ljude koji žele steći radno iskustvo tokom studija.

Nezaposlenost mladih je poseban izazov. Prema istraživanju iz 2021. godine, 44,7% mladih ne radi u struci za koju su se školovali, što ukazuje na ozbiljan nesklad između obrazovanja i tržišta rada. Poslodavci često preferiraju zapošljavanje mladih bez prethodnog radnog iskustva, što ukazuje na potrebu za dodatnim mjerama koje će pomoći mladima da steknu potrebno iskustvo i vještine. Zakon o radu i programi Federalnog zavoda za zapošljavanje, poput "Prvo radno iskustvo" i "Mladi s iskustvom", nastoje pružiti podršku, ali i dalje postoji potreba za povećanjem informiranosti o ovim programima. Jačanje međusektorske saradnje može dodatno poboljšati efikasnost ovih inicijativa i omogućiti bolju integraciju mladih na tržište rada.

Podsticanje preduzetništva predstavlja ključnu strategiju za smanjenje nezaposlenosti i podsticanje ekonomske aktivnosti. Istraživanja pokazuju da oko 68% mladih u FBiH izražava želju za pokretanjem vlastitog biznisa, što ukazuje na veliki potencijal za razvoj preduzetničkih aktivnosti. Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta kao i nadležna kantonalna razvija određene programe podrške mladim preduzetnicima. Ovi programi uključuju edukaciju i obuku u oblasti poslovnog planiranja, finansijskog upravljanja, marketinga i pravnih aspekata vođenja preduzeća.

Programi podrške nude ne samo finansijsku pomoć, već i mentorstvo, savjetovanje, te podršku u pronalaženju tržišta i umrežavanju. Osim toga, pomoć u vezi sa registracijom preduzeća i administrativnim procedurama je značajna za smanjenje prepreka za mlade preduzetnike. Iako su ovi programi korisni, postoji potreba za dosta većom količinom sistemskog i koordinisanog rada i zalaganja na osiguravanju jednakih prilika za sve mlade ljude, posebno u ruralnim i manje razvijenim područjima kako bi se njihove potrebe i preduzetničke aspiracije zadovoljile.

Svi ovi izazovi i prilike zahtijevaju usmjereni pristup u rješavanju problema. Prioriteti ovog cilja uključuju unapređenje sistema institucionalne podrške za mlade pri zapošljavanju, osnivanju i razvoju vlastitih biznisa, te ublažavanje uzroka koji dovode do napuštanja formalnog obrazovanja prije stjecanja diplome. Dakle, teži se uspostaviti sistem formalnog i neformalnog obrazovanja koji omogućava mladima sticanje znanja i vještina neophodnih za uspjeh na tržištu rada, kako bi se osigurao bolji prijelaz iz obrazovanja u profesionalni svijet.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost	Ciljna vrijednost
Procenat mladih koji tvrde da su već pokrenuli vlastiti start-up ili već rade na pokretanju vlastitog biznisa	Institut za razvoj mladih KULT	Total: 11 %	Total: 17 %

		Mladi koji su već pokrenuli start-up: 4,2%	Mladi koji su već pokrenuli start-up: 7%
		Mladi koji rade na pokretanju biznisa: 6,8%	Mladi koji rade na pokretanju biznisa: 10%
Stopa nezaposlenosti mladih (m/ž)	Zavod za zapošljavanje FBiH	37,18% (m/ž)	27% (m/ž)
Usvojeni zakoni o dualnom obrazovanju u svim strukovnim srednjim školama u FBiH	Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke	Ne	Da

Prioritet 1.1. Uspostaviti sistem formalnog i neformalnog obrazovanja koji omogućava mladima sticanje znanja i vještina neophodnih za izlazak na tržište rada

Postojeći sistem praktične nastave ne doprinosi razvoju kompetencija mladih i ne zadovoljava potrebe mladih u svrhu njihovog izlaska na tržište rada. S tim u vezi potrebno je revidirati programe praktične nastave i prilagoditi ih potrebama tržišta rada. Potrebno je pružiti podršku javnim visokoškolskim ustanovama za projekte povezivanja s potrebama tržišta rada za studijske programe 1. i 2. ciklusa, te integrisanog studija. Također, nužno je integrisati neformalno obrazovanje, metodologije i ciljeve učenja u formalni obrazovni sistem te razvijati preduzetničke vještine kod mladih. Zato je neophodno raditi na uspostavljanju partnerstava između škola, nevladinih organizacija i lokalnih zajednica radi kreiranja i pružanja prilika za mlade u oblasti neformalnog obrazovanja u skladu sa potrebama mladih.

Kod ažuriranja postojećih zakona posebice se imaju u vidu zakoni iz oblasti obrazovanja odraslih, kojim se propisuje sistem uvođenja neformalnog obrazovanja, prilagođenog potrebama tržišta rada.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost	Ciljna vrijednost
Procenat mladih koji su pohađali neformalno obrazovanje (m/ž)	Institut za razvoj mladih KULT	46,9% (m/ž)	55% (m/ž)
Procenat mladih koji vjeruju da će im obrazovanje pomoći pri zapošljavanju	Institut za razvoj mladih KULT	39,4% (m/ž)	50% (m/ž)

Mjera 1.1.1 Revidiranje, evaluacija i procjena programa praktične nastave

Cilj ove mjere je analizirati usklađenost nastavnog plana i programa sa potrebama tržišta rada te revidirati i izmijeniti nastavne planove i programe koji imaju za cilj bolje prilagođavanje kvalifikacija potrebama tržišta rada, a koji će uključivati praktičnu nastavu potrebnu za jačanje kompetencija učenika i studenata. U tom smislu, potrebno je omogućiti više sati praktičnog rada po uzoru na evropske države gdje je 60-70% nastave praksa, a ostatak teorija. Ovom mjerom moguće je podržati program mikrokvalifikacija u saradnji između srednjoškolskih i visokoškolskih ustanova i relevantnih sektora privrede/industrije/društva. Također, potrebno je podržati programe kroz koje se povezuju studenti završnih godina sa mentorima - alumnima fakulteta iz poslovnog ili privatnog sektora radi razvoja karijere kroz mentorstvo.

Potrebno je jačati infrastrukturu u pogledu nabavke opreme za kabinete praktične nastave te educirati nastavno osoblje o načinima korištenja nove opreme za kabinete praktične nastave u svrhu provođenja nastavnog procesa. Naročito je bitno omogućiti besplatno pohađanje obuka, radionica i kurseva radi sticanja znanja i vještina potrebnih za tržište rada.

U sklopu toga nužno je uspostaviti sistem praćenja lica nakon završetka obrazovnog programa, koje uključuje uspostavljenju baza podataka o karijeri učenika koji su završili obrazovanje. Potrebno je razviti i distribuisati smjernice za karijerno vođenje te podržati programe kroz koje se mladi usmjeravaju ka izboru deficitarnih zanimanja.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost	Ciljna vrijednost
Urađena revizija programa praktične nastave	Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke	Ne	Da
Procent mladih koji su pohađali neformalno obrazovanje (m/ž)	Institut za razvoj mladih KULT	46,9% (m/ž)	55% (m/ž)
Procent mladih koji nedostatak praktične nastave vide kao najveći problem obrazovnog sistema	Institut za razvoj mladih KULT	35,5% (m/ž)	27% (m/ž)

Mjera 1.1.2. Podrška razvoju preduzetničkih vještina

Mjera je usmjerena na jačanje preduzetničkih vještina kod mladih kroz integraciju preduzetničkog obrazovanja u formalni obrazovni sistem i pružanje sveobuhvatne podrške mladim preduzetnicima. Ova mjera teži stvaranju temelja za razvoj ključnih vještina koje su potrebne za uspješno pokretanje i vođenje biznisa, uključujući osnove poslovnog planiranja, finansijskog upravljanja i marketinških strategija.

S obzirom na brzo mijenjajuće tržište rada, mjera također uključuje redovno prilagođavanje obrazovnih sadržaja kako bi se osigurala relevantnost i primjenjivost stečenih vještina. Osim toga, pruža podršku mladima u realizaciji njihovih poslovnih ideja kroz različite programe i inicijative koje promoviraju preduzetnički duh.

Olakšice pri pokretanju malih biznisa i kontinuirana promocija preduzetništva i inovacija doprinose stvaranju povoljnog okruženja za mlade preduzetnike. Ova mjera ima za cilj ne samo osnaživanje pojedinaca, već i poticanje ekonomske aktivnosti i inovacija u zajednici.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost	Ciljna vrijednost
Uvedena nastavna jedinica preduzetništva u formalno obrazovanje	Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke	Ne	Da
Procent mladih koji su pokrenuli vlastiti start-up/biznis	Institut za razvoj mladih KULT	4,2% (m/ž)	7% (m/ž)

Mjera 1.1.3. Uspostaviti pravni okvir koji uređuje prava i obaveze studenata, studentskih organizacija i obrazovnih institucija

Mjera ima za cilj uspostavljanje sveobuhvatnog pravnog okvira koji će regulisati prava i obaveze studenata, studentskih organizacija i obrazovnih institucija u FBiH. Ova mjera obuhvata nekoliko ključnih aktivnosti koje će omogućiti pravnu i finansijsku podršku studentima i poboljšati organizacijski okvir za studentske aktivnosti.

U okviru ove mjere, planirana je izrada nacrtu zakona o studentskom standardu koji će obuhvatiti sve aspekte studentskog života. Početni korak uključuje pripremu informacija i inicijative o potrebi za uspostavom pravnog i

financijskog okvira studentskog standarda, koje će biti upućene Vladi FBiH. Nakon toga, biće izrađene smjernice za izradu nacrtu zakona, a sprovede će se istraživanje koje će omogućiti identifikaciju ključnih izazova i nedostataka u trenutnom pravnom okviru. Ovaj proces uključuje analizu prava i obaveza svih relevantnih aktera, kao i usklađivanje normativnih propisa u FBiH.

Pored toga, mjera obuhvata regulisanje studentskog organizovanja kroz formiranje radne grupe za izradu pravnih propisa i obavljanje konsultacija s javnošću. Nacrt zakona biće dostavljen studentskim organizacijama, ministarstvima i drugim relevantnim tijelima radi mišljenja. Na kraju, mjera će uključiti i uređenje zakonskih i podzakonskih akata koji uređuju studentski rad u struci, čime će se dodatno osigurati jasna pravila i podrška za studente i njihove aktivnosti.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost	Ciljna vrijednost
Usvojen zakon koji uređuje studentski rad sa svim svojim podzakonskim aktima	Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke	Ne	Da
Usvojen zakonski okvir koji uređuje prava, obaveze i odgovornosti studenata u oblasti studentskog standarda sa svim svojim podzakonskim aktima	Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke	Ne	Da
Izrađene smjernice za osiguranje studentskog organizovanja u FBiH	Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke	Ne	Da

Mjera 1.1.4. Uspostaviti sistem za standardizaciju i valorizaciju neformalnog obrazovanja u FBiH

Mjera se fokusira na uspostavljanje sistema za standardizaciju i valorizaciju neformalnog obrazovanja u FBiH, kako bi se osigurala kvaliteta i priznavanje ovog oblika obrazovanja. Ova mjera ima za cilj integraciju neformalnog obrazovanja u širi obrazovni okvir kroz dvije ključne faze: standardizaciju i valorizaciju.

Prva faza, standardizacija neformalnog obrazovanja, uključuje početak procesa izrade smjernica koje će definisati standarde i kriterije za neformalno obrazovanje. Ovaj proces će se provesti u saradnji s kantonalnim ministarstvima, privrednim subjektima, Ministarstvom civilnih poslova (MCP), Agencijom za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, Agencijom za visoko obrazovanje (HEA). Cilj je stvoriti jedinstven okvir koji osigurava kvalitetu i prepoznatljivost neformalnog obrazovanja, omogućavajući usklađenost sa svim relevantnim standardima i potrebama tržišta rada.

Druga faza, valorizacija neformalnog obrazovanja, fokusira se na uspostavljanje mehanizama za priznavanje i vrednovanje vještina i znanja stečenih kroz neformalno obrazovanje. Ova faza će omogućiti prepoznavanje i priznanje neformalnog obrazovanja kao značajnog doprinosa profesionalnom i osobnom razvoju, čime će se povećati njegova vrijednost na tržištu rada i u obrazovnom sistemu.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost	Ciljna vrijednost
Urađen prijedlog za standardizaciju i valorizaciju neformalnog obrazovanja	Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke	Ne	Da
Broj programa neformalnog obrazovanja koji su u skladu sa uspostavljenim standardima neformalnog obrazovanja	Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke	0	10

Prioritet 1.2. Unaprijediti sistem institucionalne podrške za mlade pri zapošljavanju, osnivanju i razvoju vlastitih biznisa

Prioritet je usmjeren na stvaranje efikasnijeg i integriranog okvira koji podržava mlade u ključnim fazama njihove profesionalne karijere i preduzetničkih poduhvata. Cilj ovog prioritetnog područja je unaprijediti pristup informacijama, resursima i finansijskoj podršci, kako bi se osigurao uspješan ulazak mladih na tržište rada i olakšao razvoj njihovih vlastitih biznisa.

Unapređenje ovog sistema uključuje centralizaciju i standardizaciju svih javnih poziva i dostupnih resursa, čime se omogućava lakši pristup informacijama i prilikama. Kreiranje kalendara javnih poziva i formiranje centralizirane platforme za informacije i resurse pomoći će mladima da bolje planiraju svoje korake u karijeri i preduzetništvu.

Takođe, prioritet se fokusira na inovaciju programa sufinansiranja za prvo zaposlenje i pokretanje vlastitih biznisa, uključujući razvoj vaučerskih sistema sa olakšavajućim pristupom za sve kategorije mladih, naročito nezaposlene. Ova mjera obuhvata i pružanje srednjoročne podrške start-upovima, kao i kreiranje mreže mladih preduzetnika koja će omogućiti umrežavanje i razmjenu iskustava.

Povezivanje institucija koje dodjeljuju sredstva sa lokalnim razvojnim agencijama za pružanje mentorska podrške, te organizacija edukativnih kampanja i radionica, doprinose jačanju sistema podrške. Evaluacija i redovno praćenje efikasnosti programa pomoći će u identifikaciji prilika za poboljšanje i prilagođavanje podrške stvarnim potrebama mladih preduzetnika i tražilaca posla.

Sve ove aktivnosti imaju za cilj stvoriti koherentnu i integrisanu podršku koja će omogućiti mladima da lakše uđu u profesionalni svijet i uspješno razviju svoje poslovne ideje.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost	Ciljna vrijednost
Procent mladih korisnika vladinih programa zapošljavanja (m/ž)	Institut za razvoj mladih KULT	13,1% (m/ž)	23% (m/ž)
Procent korisnika programa Garancija za mlade (m/ž)	Federalno ministarstvo rada i socijalne politike	0 (m/ž)	5% mladih koji su prijavljeni na biroima i traže zaposlenje (m/ž)

Mjera 1.2.1. Inovirani/unapređeni programi sufinansiranja prvog zaposlenja i pokretanja vlastitog biznisa na bazi vaučera, sa olakšavajućim pristupom apliciranja za sve kategorije mladih, pogotovo nezaposlenih mladih (mladi koji prvo zaposlenje žele ostvariti u kompaniji/produzetništvu)

Mjera ima za cilj unaprijediti i inovirati postojeće programe sufinansiranja prvog zaposlenja i pokretanja vlastitog biznisa, koristeći vaučerski sistem za olakšavanje pristupa svim kategorijama mladih, s posebnim fokusom na nezaposlene mlade. Ova mjera nastoji stvoriti efikasniji sistem podrške koji će omogućiti mladima da lakše pronađu prvo zaposlenje ili pokrenu vlastiti biznis.

Centralizacija svih javnih poziva koje objavljuju institucije i ustanove sa područja FBiH je prvi korak u ovom procesu, što će omogućiti mladima da jednostavno pristupe relevantnim informacijama i prilikama. Kalendar javnih poziva na nivou FBiH će pružiti pregled svih dostupnih mogućnosti, čime se osigurava da mladi ne propuste važne prilike za apliciranje. Inovacija i unapređenje programa sufinansiranja sticanja prvog radnog iskustva će omogućiti bolju prilagodbu potrebama tržišta rada i mladih. Periodični sastanci i konsultacije sa relevantnim institucijama iz oblasti obrazovanja, zapošljavanja i poduzetništva, kao i formiranje intersektorskog radnog tijela koje uključuje predstavnike obrazovnog sektora, privatnog sektora, vlade i nevladinih organizacija, omogućit će koordiniran pristup u planiranju i implementaciji programa podrške preduzetništvu.

Kreiranje platforme za dijeljenje resursa, informacija i najboljih praksi između različitih sektora olakšat će saradnju i koordinaciju u podršci mladima. Zajednički programi i projekti koji integrišu obrazovne aktivnosti sa stvarnim potrebama tržišta rada pružit će mladima prilike za sticanje praktičnih vještina i iskustava.

Redovno praćenje i evaluacija provedbe aktivnosti pomoći će u identifikaciji uspjeha i područja za poboljšanje, osiguravajući da programi ostanu efikasni i relevantni za potrebe mladih. Kroz ove aktivnosti, sistem podrške za mlade će postati koherentniji i pristupačniji, omogućavajući mladima da bolje iskoriste dostupne resurse i prilike za profesionalni i preduzetnički razvoj.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost	Ciljna vrijednost
Izrađen prijedlog za izmjene i dopune programa sufinansiranja prvog zapošljavanja	Zavod za zapošljavanje FBiH	Ne	Da

Mjera 1.2.2. Razvoj grantova, kreditnih programa i programa mentorstva koji su prilagođeni potrebama mladih

Mjera se fokusira na razvoj i unapređenje grantova, kreditnih programa i programa mentorstva s ciljem pružanja sveobuhvatne podrške mladima u preduzetništvu i zapošljavanju. Cilj ove mjere je osigurati da programi podrške budu u skladu sa specifičnim potrebama mladih preduzetnika i da im pruže potrebne resurse za uspješan početak i razvoj poslovnih inicijativa.

Edukativni programi, kao što su školska takmičenja i takmičenja mladih preduzetnika, bit će razvijeni kako bi se popularizovalo preduzetništvo među mladima i potaknula njihova kreativnost i inovativnost. Srednjoročna podrška za razvoj start-upova, koja traje 2-3 godine, pružit će ključnu pomoć mladim preduzetnicima u ranim fazama njihovog poslovnog razvoja, omogućavajući im da stabilizuju i prošire svoje poslovanje.

Osim toga, mjera će obuhvatiti kreiranje mreže mladih preduzetnika u FBiH, što će omogućiti umrežavanje, razmjenu iskustava i podršku među mladim poslovnim liderima. Povezivanje institucija koje dodjeljuju sredstva sa lokalnim razvojnim agencijama omogućit će pružanje mentorske podrške i praktičnih savjeta.

Detaljna analiza postojećih programa grantova, kredita i mentorstva pomoći će u identifikaciji nedostataka i potreba mladih preduzetnika, dok će edukativne kampanje i radionice informisati mlade o dostupnim programima i olakšati pristup informacijama o uslovima i procedurama apliciranja. Transparentnost u procesu apliciranja biće osigurana kako bi se povećala povjerenje i pristup za sve mlade.

Podrška u razvoju poslovnih ideja biće pružena kroz obuku, mentorstvo i savjetovanje, a jasna šema podrške će omogućiti bolju organizaciju i dostupnost resursa. Redovno praćenje i evaluacija efikasnosti programa pomoći će u ocjeni uspjeha i u identifikaciji prilika za poboljšanje, osiguravajući da programi ostanu relevantni i efikasni u pružanju podrške mladima u preduzetništvu i zapošljavanju.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost	Ciljna vrijednost
Procenat mladih korisnika vladinih programa zapošljavanja (m/ž)	Institut za razvoj mladih KULT	13,1% (m/ž)	23% (m/ž)
Izrađen prijedlog za izmjene i dopune programa sufinansiranja prvog zapošljavanja	Zavod za zapošljavanje FBiH	Ne	Da

Mjera 1.2.3. Uspostaviti atraktivne i funkcionalne programe podrške pokretanju i razvoju poslovanja za mlade s naglaskom na one u ruralnim i manje atraktivnim područjima i marginalizovane grupe mladih

Mjera ima za cilj uspostavljanje i unapređenje programa podrške koji će mladima, posebno onima iz ruralnih i manje atraktivnih područja, te marginaliziranim grupama, omogućiti uspješno pokretanje i razvoj poslovanja. Ova mjera fokusira se na pružanje sveobuhvatne podrške koja će adresirati specifične izazove s kojima se suočavaju ove skupine. Kreiranje i implementacija programa obuke za aktivno traženje posla omogućit će mladima sa evidencije nezaposlenih sticanje vještina potrebnih za uspješno zapošljavanje, s posebnim fokusom na one iz manje razvijenih područja i marginaliziranih grupa. Ovi programi će im pomoći da efikasnije traže poslove i razviju svoje karijere.

Pored toga, mjera podržava pokretanje poslovanja mladih poljoprivrednika i osnivanje preduzeća u ruralnim područjima, čime se doprinosi razvoju lokalnih ekonomija i stvaranju novih radnih mjesta. Posebna pažnja biće posvećena pružanju dodatnog prihoda mladima koji preuzimaju upravljanje poljoprivrednim gazdinstvima, kako bi se osigurala stabilnost i održivost njihovih poslovnih poduhvata.

Osim toga, rad na uspostavi zakona o socijalnom preduzetništvu u FBiH ima za cilj stvaranje povoljnog okvira za razvoj socijalnih preduzeća, koja mogu igrati ključnu ulogu u pružanju rješenja za društvene izazove i unapređenju životnih uslova u manje razvijenim područjima.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost	Ciljna vrijednost
Izrađen prijedlog programa fokusiranog na podršku razvoja biznisa za mlade sa naglaskom na one u ruralnim i manje atraktivnim područjima	Zavod za zapošljavanje FBiH	Ne	Da
Procent korisnika programa Garancija za mlade koji pripadaju nekoj marginaliziranoj grupi (m/ž)	Federalno ministarstvo rada i socijalne politike	0 (m/ž)	25% od ukupnih korisnika programa (m/ž)

Prioritet 1.3. Ublažiti uzroke koji dovode do napuštanja formalnog obrazovanja prije sticanja diplome

Prioritet se fokusira se na identifikaciju i smanjenje uzroka koji dovode do napuštanja formalnog obrazovanja prije sticanja diplome. Ovaj prioritet je ključan za osiguranje da što veći broj mladih završi svoje obrazovanje, što je ključno za njihov profesionalni i osobni razvoj.

Napuštanje formalnog obrazovanja često je rezultat kombinacije različitih faktora, uključujući ekonomske teškoće, nedostatak motivacije, loše obrazovne prakse, ili neadekvatnih obrazovnih uslova. Da bi se efikasno riješili ovi izazovi, prioritet nastoji razviti i implementirati strategije koje adresiraju ove probleme na više nivoa.

To uključuje poboljšanje obrazovnog okvira, pružanje dodatne podrške učenicima u riziku, kao i razvoj programa koji su usmjereni na podršku mladima kroz različite faze njihovog obrazovanja. Također, prioritet se usmjerava na osiguranje resursa i usluga koje mogu pomoći učenicima da prevaziđu prepreke koje ih ometaju u nastavku obrazovanja, kao što su finansijski problemi ili nedostatak socijalne podrške.

Osim toga, prioritet nastoji ojačati saradnju između obrazovnih institucija, porodica i zajednice kako bi se stvorio podržavajući obrazovni ekosistem. Ovaj pristup osigurava da su svi ključni akteri uključeni u proces stvaranja rješenja koja će pomoći mladima da završe svoje obrazovanje i steknu diplomu.

Sve ove aktivnosti strategije imaju za cilj smanjenje stope napuštanja formalnog obrazovanja i povećanje broja mladih koji završavaju školu, što doprinosi njihovom uspjehu na tržištu rada i u životu uopšte.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost	Ciljna vrijednost
Procent mladih koji su korisnici stipendija(m/ž)	Institut za razvoj mladih KULT	14,5% (m/ž)	22% (m/ž)

% stipendija i ostalih grantova učenicima/studentima u odnosu na ukupna budžetska izdvajanja za obrazovanje	Federalni zavod za statistiku	1,14 (2018)	6
% udjela radno sposobnog stanovništva sa višom i visokom školom, magisterijem i doktoratom u ukupnoj radnoj snazi - ukupno(m/ž)	Federalni zavod za statistiku	9,3 (2019) (m/ž)	15 (m/ž)

Mjera 1.3.1. Osnažiti i podržati mlade za ostanak u formalnom obrazovanju i stjecanju diplome

Mjera ima za cilj pružiti podršku mladima kako bi ostali u formalnom obrazovanju i uspješno završili svoje školovanje. Ova mjera se fokusira na različite aspekte koji mogu uticati na sposobnost mladih da završe svoje obrazovanje, uključujući finansijsku podršku, informativnu kampanju i specifične programe podrške za različite grupe studenata. Kroz jedinstvenu informativnu kampanju na nivou FBiH, cilj je povećati svijest među mladima, posebno maturantima, o dostupnim programima stipendiranja. Ova kampanja će biti proširena uključivanjem javnih univerziteta, čime će se osigurati da su informacije o stipendijama dostupne svim relevantnim akterima.

Evaluacija postojećih programa stipendiranja je ključna za osiguranje da stipendije odgovaraju stvarnim troškovima školovanja i potrebama studenata. Posebna pažnja će biti posvećena talentiranim mladima, studentima deficitarnih zanimanja i osobama sa invaliditetom, kako bi se unaprijedila visina stipendija i omogućila dodatna podrška gdje je najpotrebnija.

Finansijska podrška će biti proširena na studente deficitarnih zanimanja i socijalno ranjive kategorije, uključujući subvencije za nastavne materijale za osobe sa smetnjama u razvoju. Takođe, biće kreirani uslovi za unapređenje sistema stipendiranja kako bi se uključile sve socijalno ranjive grupe.

Uvođenjem programa karijernog savjetovanja i zapošljavanja za mlade iz socijalno ranjivih kategorija, kao i pružanjem poreskih olakšica poslodavcima koji zapošljavaju mlade, cilj je osigurati dodatnu podršku u tranziciji iz obrazovanja u radni svijet. Pored toga, porezno osnaživanje mladih kroz smanjenje poreznih stopa i povećanje ličnih odbitaka pomoći će im u boljoj finansijskoj stabilnosti tokom obrazovanja.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost	Ciljna vrijednost
Usvojen pravni okvir koji omogućava smanjenje porezne stope na dohodak i povećanje ličnog odbitka	Federalno ministarstvo finansija	Ne	Da
Procenat mladih koji ne vide perspektivu u daljem obrazovanju		13,1% (m/ž)	9% (m/ž)

Mjera 1.3.2. Unaprijediti obrazovne programe, digitalizirati nastavne i poslovne procese u školama

Mjera 1.3.2. usmjerena je na unapređenje obrazovnih programa i digitalizaciju nastavnih i poslovnih procesa u školama kako bi se poboljšala efikasnost i pristupačnost obrazovanja. Ova mjera obuhvata nekoliko ključnih aktivnosti koje će modernizovati način na koji se obrazovanje pruža i upravlja.

Prvi korak u ovoj mjeri je uvođenje digitalnog prijavljivanja za postojeće programe stipendiranja. Ova digitalizacija će omogućiti brži i jednostavniji proces prijave, smanjiti administrativne barijere i poboljšati pristup informacijama o stipendijama. Takođe, korištenje servisa službenog potraživanja dokumenata će osigurati efikasniji pregled dokumentacije mladih koji apliciraju na programe stipendiranja, čime će se dodatno pojednostaviti proces i povećati transparentnost.

Drugi ključni aspekt ove mjere je fokus na unapređenje digitalnih vještina nastavnog osoblja. Identifikovanjem nastavnika koji ne posjeduju potrebne digitalne vještine, osigurat će se resursi i obuke za razvoj njihovih sposobnosti u izvođenju nastave u digitalnom obliku. Ovaj korak je ključan za osiguranje da nastava bude kvalitetna i dostupna, čak i kada se koristi digitalna tehnologija.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost	Ciljna vrijednost
Uveden sistem digitalnog apliciranja na postojeće programe stipendiranja	Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke	Ne	Da
Broj kantona koji imaju uvedenu digitalizaciju pedagoške dokumentacije (e-dnevnik i EMIS - education management and information system)	Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke	2	10

STRATEŠKI CILJ 2: Izgraditi zdravo i sigurno okruženje koje jača egzistencijalnu sigurnost kod mladih

Ovaj strateški cilj treba da omogući smanjenu ranjivost mladih i nesigurnost/izloženost riziku kao i razvoj i poboljšanje socijalne politike koja promovira međugeneracijsku solidarnost, obezbjeđuje stambeno osamostaljivanje, ravnopravnost mladih i štiti ih od socijalne isključenosti. Dodatno, zdravo i sigurno okruženje za mlade treba osigurati kvalitetno provođenje slobodnog vremena koje je podržano kroz programe iz oblasti sporta, kulture, volonterstva i aktivizma. Ovakvo okruženje pomaže mladima da usvoje zdrave životne navike i prepoznaju važnost mentalnog i fizičkog blagostanja.

Sportske aktivnosti promoviraju fizičku aktivnost, timski rad i zdrav način života, dok kulturni programi omogućavaju mladima da razvijaju svoje talente i kreativnost, doprinoseći njihovom osjećaju identiteta i pripadnosti. Aktivizam, kao oblik angažmana u zajednici, potiče mlade da budu proaktivni, preuzmu inicijativu i sudjeluju u donošenju odluka koje ih se tiču, što dodatno jača njihovu egzistencijalnu sigurnost i osnažuje ih kao aktivne članove društva. Unapređenje podrške mladima u ovom pravcu će osigurati da se njihov talent i angažman vrednuje, a rad institucija vlasti dodatno otvori prema mladima u FBiH.

Pored poticajnog okruženja ključna je prevencija kao sastavna komponenta svih ovih programa. Fokus na prevenciji bolesti, nasilja i socijalne isključenosti omogućava mladima da se razvijaju u sigurnom i podržavajućem okruženju. Prevencijski programi u zdravlju obuhvaćaju edukaciju o pravilnoj ishrani, važnosti redovite fizičke aktivnosti i mentalnom zdravlju. Sigurnosni programi pružaju znanja i vještine potrebne za prepoznavanje i izbjegavanje opasnih situacija, dok preventivne mjere u sportu i kulturi potiču razvoj zdravih socijalnih odnosa i sprečavaju negativne utjecaje okoline. Sve ovo usmjeravamo ka razvoju koncepta humane sigurnosti i njegove promocije kroz rad institucija vlasti.

Okruženje u kom mladi žive, odrastaju, uče i doprinose zajednici treba osigurati adekvatno informisanje mladih o važnim temama, a što doprinosi njihovom boljem razumijevanju svijeta oko sebe i donošenju odluka. Da bi mladi učestvovali u donošenju odluka potrebno je osigurati kvalitetniju provedbu mehanizama iz Zakona o mladima FBiH, ali i raditi u pravcu da se mladima osiguraju mehanizmi za neometano organizovanje kroz vijeća mladih kao platforme u kojima njihov glas treba doći do većeg značaja.

Uključivanje mladih u odlučivanje može biti poticajno i za razvoj politika i programa u oblasti očuvanja okoliša te je ključno nastaviti raditi na stvaranju prilika za mlade u radnim tijelima koja kreiraju programe. Generalno, edukacija o očuvanju okoliša pomaže mladima da jačaju svijest o važnosti zdravog okruženja, ali i da aktivno sudjeluju u zaštiti prirode, što je ključno za održivost zajednice. Saradnja među mladima i sa drugim akterima u zajednici, uključujući lokalne vlasti, nevladine organizacije i međunarodne institucije, omogućava razmjenu ideja i resursa, jačajući zajedničke napore za stvaranje sigurnijeg i zdravijeg okruženja, a u narednom periodu je posebno važno raditi i graditi partnerske odnose sa organizacijama koje okupljaju mlade van granica BiH.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost indikatora	Ciljna vrijednost
Procent mladih koji obavljaju godišnji sistematski pregled(m/ž)	Institut za razvoj mladih KULT	26,1% (m/ž)	35% (m/ž)
Procent mladih žena koje nikada nisu uradile ginekološki pregled	Institut za razvoj mladih KULT	45%	32%
Broj maloljetnika počinitelaca krivičnih djela (kaznene prijave) (m/ž)	Federalna uprava policije	284 (m/ž)	250 (m/ž)

Prioritet 2.1. Poboľjšati fizičko zdravlje mladih kojima se umanjuje ranjivost i nesigurnost/izloženost riziku

Poboľjšanje fizičkog zdravlja mladih je od ključnog značaja za smanjenje njihove ranjivosti i izloženosti riziku. Unapređenje i proširenje promotivno-preventivnih programa i programa informisanja usmjerenih ka sticanju zdravih stilova života, navika i ponašanja te suzbijanja faktora rizika igraju vitalnu ulogu u ovom procesu. Ovi programi uključuju edukaciju o pravilnoj ishrani, redovnoj fizičkoj aktivnosti, prevenciji bolesti, te mentalnom zdravlju, čime se mladima pruža potrebna podrška za donošenje informiranih odluka koje pozitivno utiču na njihovo fizičko i mentalno blagostanje. Unapređenje modela međusektorske saradnje dodatno može utjecati na suzbijanje pojave rizičnih ponašanja kod mladih, a saradnja između zdravstvenih institucija, obrazovnih ustanova, nevladinih organizacija i lokalnih zajednica omogućava sveobuhvatniji pristup prevenciji i intervenciji. Ova saradnja olakšava identifikaciju mladih u riziku i pružanje adekvatnih resursa i podrške. Uspostavljanje multidisciplinarnog i multiinstitucionalnog sistema podrške je od presudne važnosti za mlade koji su izloženi rizičnim ponašanjima, u potrebi ili su žrtve nasilja. Takav sistem uključuje angažovanje stručnjaka iz različitih oblasti - zdravstva, socijalne zaštite, obrazovanja i pravosuđa, kako bi se osiguralo da mladi imaju pristup sveobuhvatnoj podršci.

Kroz ovaj sistem, mladi dobijaju potrebne resurse i podršku za suočavanje s izazovima i prevazilaženje kriznih situacija. To uključuje psihološku podršku, savjetovanje, zdravstvene usluge, te programe reintegracije i rehabilitacije. Cilj je omogućiti mladima da se osjećaju sigurno i podržano, što značajno doprinosi njihovom ukupnom zdravlju i dobrobiti.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost indikatora	Ciljna vrijednost
Procent mladih koji se nikako ne bave rekreativnim aktivnostima (m/ž)	Institut za razvoj mladih KULT	35% (m/ž)	28% (m/ž)
Procent mladih koji nikada nisu izvršili sistematski pregled (m/ž)	Institut za razvoj mladih KULT	14,2% (m/ž)	10% (m/ž)
Procent mladih koji su nezadovoljni zdravstvenim uslugama	Institut za razvoj mladih KULT	42% (m/ž)	34% (m/ž)

Mjera 2.1.1. Unaprijediti i proširiti promotivno preventivne programe i programe informisanja usmjerene ka sticanju zdravih stilova života, navika, ponašanja i suzbijanja faktora rizika

Poboľjšanje fizičkog zdravlja mladih zahtijeva sveobuhvatan pristup kroz unapređenje i proširenje promotivno-preventivnih programa i programa informisanja. Cilj je da mladi usvoje zdrave stilove života, navike i ponašanja, te da se smanji izloženost rizicima. U okviru ovog pristupa, različite aktivnosti se planiraju kako bi se osigurala njihova efikasnost i dosljednost. Neophodno je redovno provoditi informativne kampanje kao što su one o značaju vakcinacije za mlade, uključujući HPV vakcinu, štetnost kocke, konzumiranja alkohola, duhanskih proizvoda, a usmjerene prema mladima i njihovim roditeljima. Također, potrebno je provoditi kampanje i ciljane programe koji promoviraju zdrave

stilove života, kao što su pravilna ishrana i redovna fizička aktivnost, uz posebnu pažnju na popularizaciju sportskih aktivnosti. Cilj je stvoriti pozitivne navike kod mladih koje će ih pratiti kroz cijeli život.

Kroz multidisciplinarnu i međusektorsku saradnju radit će se na uključivanju tema iz oblasti zdravlja u formalni sistem obrazovanja kao i na iznalaženju mogućnosti za provedbu redovnih sistematskih pregleda koji mogu osigurati rano otkrivanje zdravstvenih problema.

Razvoj programa kroz saradnju različitih sektora bit će ključan za uspostavljanje efikasne politike prevencije ovisnosti, a sprovođenje populacionih istraživanja pomoći će u identifikaciji faktora rizika i dizajniranju ciljnih programa za prevenciju i promociju zdravlja.

Postojeći programi za unapređenje zdravlja koji su se pokazali efikasnim bit će mapirani i podržani za njihovu kontinuiranu provedbu. Osiguranje dodatnih sredstava za civilni sektor i lokalne inicijative koje promovisu zdrave stilove života i edukaciju o štetnosti psihoaktivnih supstanci bit će prioritet.

Ove mjere, kroz multidisciplinarni pristup i međusektorsku saradnju, imaju za cilj stvaranje zdravijeg okruženja za mlade, smanjenje faktora rizika i promoviranje zdravih životnih stilova.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost indikatora	Ciljna vrijednost
Povećana svijest o značaju očuvanja mentalnog zdravlja	Institut za razvoj mladih KULT	23,7%	30%
Izrađen prijedlog postojećih i novih programa u oblasti promotivno-preventivne brige usmjerene na suzbijanje faktora rizika	Zavod za javno zdravstvo FBiH	Ne	Da

Mjera 2.1.2. Unaprijediti model međusektorske saradnje u suzbijanju pojave rizičnih ponašanja kod mladih

Poboljšanje modela međusektorske saradnje uključuje uspostavljanje koordiniranog pristupa koji povezuje različite sektore kao što su policija, socijalni radnici, zdravstveni radnici, obrazovne institucije i nevladine organizacije. Cilj je stvoriti dosljedan, efikasan i sveobuhvatan sistem podrške i prevencije. Kontinuirano jačanje kapaciteta svih aktera uključenih u međusektorsku saradnju je od ključne važnosti. Ovo će se postići kroz redovne programe obuka i razmjene iskustava. Policija, socijalni radnici, zdravstveni radnici i predstavnici obrazovnih institucija će imati priliku da unaprijede svoje vještine i znanja, dijeleći najbolje prakse i učeći iz stvarnih slučajeva. Ova kontinuirana edukacija osiguraće da svi akteri budu opremljeni najnovijim informacijama i tehnikama za efikasnu prevenciju i intervenciju, a posebno da se osigura prijateljski pristup u radu s mladima koji potražuju podršku.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost indikatora	Ciljna vrijednost
Procenat mladih koji svakodnevno konzumiraju cigarete (m/ž)	Institut za razvoj mladih KULT	9,2% (m/ž)	5% (m/ž)
Procenat mladih koji redovno na mjesečnoj bazi konzumiraju alkohol (m/ž)	Institut za razvoj mladih KULT	9,6% (m/ž)	5% (m/ž)
Procenat mladih muškaraca koji učestalo posjećuju kladionicu (jednom sedmično ili češće)	Institut za razvoj mladih KULT	11,1%	5%

Mjera 2.1.3. Uspostaviti multidisciplinarni i multiinstitucionalni sistem podrške za mlade koji su izloženi rizičnim ponašanjima, u potrebi ili su žrtve nasilja kako bi se osiguralo da mladi imaju resurse potrebne za suočavanje s izazovima i prevazilaženje kriznih situacija

Uspostavljanje multidisciplinarnog i multiinstitucionalnog sistema podrške za mlade koji su izloženi rizičnim ponašanjima, u potrebi ili su žrtve nasilja, ključni je korak ka osiguravanju potrebnih resursa za suočavanje s izazovima i prevazilaženje kriznih situacija. Ovaj sistem treba biti sveobuhvatan, integrirajući različite sektore kako bi se osigurala konzistentna i efikasna podrška mladima. Psihološko savjetovanje treba pružiti mladima lako dostupan resurs za podršku u kriznim situacijama, a podrška nevladinim organizacijama omogućit će financiranje projekata koji se bave prevencijom rizičnih ponašanja i edukacijom o sigurnosti, uključujući internet sigurnost i pravne posljedice krivičnih djela. Ovi vidovi podrške će pružiti mladima potrebne resurse i informacije za sigurno i zdravo odrastanje. Dodatno, poboljšanje međusektorske saradnje omogućit će razvoj i implementaciju strateških dokumenata koji uređuju oblasti prevencije ovisnosti. Ova saradnja uključuje zajednički rad policije, zdravstvenih institucija, obrazovnih ustanova i nevladinih organizacija kako bi se osigurala sveobuhvatna strategija za prevenciju ovisnosti među mladima.

Uvođenje protokola o jedinstvenom postupanju u slučajevima vršnjačkog nasilja osigurat će da sve obrazovne ustanove slijede jasno definisane korake prilikom prijave, procesuiranja i rješavanja posttraumatizacije žrtava. Ovaj protokol će uključivati precizne smjernice za nastavnike, savjetnike i školsko osoblje o tome kako postupati u slučaju prijave nasilja, kako pružiti podršku žrtvama i kako spriječiti dalje incidente.

Kako bi osigurali da mladi razumiju i prepoznaju sistem podrške redovno informisanje o dostupnim mehanizmima prijave nasilja i zaštite, s posebnim naglaskom na mlade, pomoći će u podizanju svijesti i poticanju prijavljivanja nasilja.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost indikatora	Ciljna vrijednost
Uspostavljen multidisciplinarni program podrške za mlade koji su izloženi rizičnim ponašanjima ili su žrtve nasilja	Federalno ministarstvo rada i socijalne politike	Ne	Da
Broj kantona koji provode naučno utemeljene i certificirane programe prevencije kladenja, kockanja, konzumacije alkohola i duhanskih proizvoda, zloupotrebe psihoaktivnih supstanci, nasilničkog ponašanja i sl.	Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke	2	10

Prioritet 2.2. Uspostaviti koncept humane sigurnosti prema mladima

Ovaj prioritet fokusira se na stvaranje sveobuhvatnog i podržavajućeg okruženja za mlade ljude, usmjerenog na osiguranje njihovog mentalnog zdravlja, emocionalne dobrobiti i sveukupne sigurnosti. Kroz primjenu koncepta humane sigurnosti, naglasak je na zaštiti ljudskih prava i dostojanstva svakog pojedinca, s posebnim akcentom na potrebe mladih. Samim pristupom se ukazuje na važnost brige o sigurnosti mladih u mnogo širem obimu nego je to samo fizička sigurnost.

Razvoj i implementacija specifičnih programa i inicijativa ima za cilj promociju mentalnog zdravlja i emocionalne stabilnosti među mladima. Ovi programi uključuju edukaciju o mentalnom zdravlju, dostupnost profesionalnih savjetodavnih usluga i terapijskih resursa te stvaranje prilika za rano prepoznavanje i intervenciju u slučajevima mentalnih problema.

Osim toga, prioritet se bavi unapređenjem modela međusektorske saradnje među institucijama koje pružaju usluge mladima. Cilj je stvoriti integriran pristup u kojem zdravstvena, socijalne i institucije iz domena sigurnosti djeluju u harmoniji, kako bi se osigurala sveobuhvatna i učinkovita podrška. Ova saradnja uključuje koordinaciju resursa, razmjenu informacija i zajednički rad na razvoju politika koje odgovaraju specifičnim potrebama mladih.

Posebnu pažnju treba posvetiti unapređenju zdravstvene zaštite za mlade ljude, posebno onih koji su u redovnom školovanju nakon navršene 26. godine. Ovo obuhvata pružanje sveobuhvatne zdravstvene skrbi koja uključuje prevenciju, dijagnostiku i liječenje zdravstvenih problema koji su specifični za ovu dobnu skupinu.

Uz to, neophodno je razviti efikasan model za prijavljivanje cyber kriminaliteta. Ovaj model treba uključivati sustav podrške za oštećene i resurse za zaštitu od online prijetnji. Edukacija i podizanje svijesti o cyber rizicima i sigurnosti ključni su za zaštitu mladih od digitalnih prijetnji i prevenciju cyber kriminala.

Cilj ovog prioriteta je stvaranje društva u kojem mladi imaju sigurno okruženje, pristup neophodnim resursima i podršku koja im omogućava da razviju svoj puni potencijal. Ovaj pristup ne samo da pomaže mladima u prevladavanju izazova s kojima se suočavaju, već i osigurava da imaju jednake prilike za uspjeh i dobrobit u svim aspektima svog života.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost indikatora	Ciljna vrijednost
Definisane mjere i usluge koje podržavaju humanu sigurnost mladih	Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova	Mjere i usluge nisu definisane	Definirane i promovirane usluge
Procent mladih koji su nezadovoljni zdravstvenim uslugama	Institut za razvoj mladih KULT	42%	34%
Procent mladih koji su donekle ili u potpunosti nezadovoljni sigurnosnom situacijom u mjestu u kojem žive (m/ž)	Institut za razvoj mladih KULT	44,4%	35%

Mjera 2.2.1. Razvijati programe i inicijative usmjerene na promociju mentalnog zdravlja, emocionalne dobrobiti i prevenciju mentalnih problema među mladima

Ova mjera usmjerena je na razvoj i implementaciju sveobuhvatnih programa i inicijativa koji promiču mentalno zdravlje, emocionalnu dobrobit i prevenciju mentalnih problema među mladima. Cilj je pružiti podršku mladima kroz različite oblike edukacije, informiranja i intervencije, kako bi se osigurala njihova emocionalna stabilnost i spriječili potencijalni problemi. Jedna od ključnih inicijativa u okviru ove mjere je **program Baby Bonding** koji je usmjeren na trudnice i porodilje. Ovaj program pruža podršku i savjetovanje ženama tokom trudnoće i postporođajnog perioda, fokusirajući se na jačanje emocionalne povezanosti s novorođenčadi te pružanje informacija i resursa za unapređenje mentalnog zdravlja majki. Također, mjera uključuje **kampanje informisanja** koje su dizajnirane za razbijanje stigme vezane uz mentalno zdravlje. Kroz ove kampanje, cilj je podizanje svijesti o važnosti mentalnog zdravlja, smanjenje stigmatizacije i osnaživanje mladih ljudi da se obrate za pomoć kada se suočavaju s mentalnim problemima.

Osim navedenih inicijativa, mjera obuhvata i razvoj sveobuhvatnih resursa za podršku mentalnom zdravlju, uključujući edukaciju o zdravim mehanizmima suočavanja sa stresom i prevenciju mentalnih bolesti. Provedba ovih programa i inicijativa teži stvaranju sigurnog i podržavajućeg okruženja za mlade, omogućavajući im da prepoznaju i adresiraju mentalne izazove u ranoj fazi te promiče kulturu brige o mentalnom zdravlju u zajednici.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost indikatora	Ciljna vrijednost
Kreiran prijedlog programa i inicijativa usmjerenih na promociju mentalnog zdravlja, emocionalne dobrobiti i prevenciju mentalnih problema među mladima	Federalno ministarstvo zdravstva	Ne	Da

Broj usvojenih inicijativa od strane Parlamenta FBiH usmjerenih na promociju mentalnog zdravlja, emocionalne dobrobiti i prevenciju mentalnih problema među mladima	Federalno ministarstvo zdravstva	0	5
---	----------------------------------	---	---

Mjera 2.2.2. Unaprijediti model međusektorske saradnje i razvijati pristup naklonjen mladima u svim institucijama koje mladima pružaju usluge (zdravstvene, socijalne) i agencijama za provedbu zakona i sigurnost

Ova mjera fokusira se na unapređenje i integraciju međusektorske saradnje kako bi se osigurao sveobuhvatan i koordiniran pristup podršci mladima. Cilj je razviti pristup koji je prilagođen potrebama mladih u svim institucijama koje im pružaju usluge, uključujući zdravstvene i socijalne ustanove te agencije za provedbu zakona i sigurnost.

Unapređenje modela međusektorske saradnje podrazumijeva bolju koordinaciju i komunikaciju među različitim sektorima koji pružaju usluge mladima. Ovo uključuje zajedničko planiranje, razmjenu informacija i resursa te zajedničke inicijative koje će osigurati da mladi dobiju holističku i učinkovitu podršku. Kroz ove aktivnosti, cilj je osigurati da se usluge mladima pružaju na način koji je konzistentan, povezan i prilagođen njihovim specifičnim potrebama.

Mjera uključuje i razvoj programa obuke za stručnjake u zdravstvenim, socijalnim i pravosudnim sektorima kako bi se povećala njihova sposobnost za rad s mladima i razumijevanje specifičnih izazova s kojima se suočavaju. Obuka će obuhvatati teme kao što su adolescentna psihologija, mentalno zdravlje, prevencija nasilja, te prava i zaštita mladih. Poseban naglasak stavljen je na obezbjeđivanje mehanizama prevencije pregorijevanja za zdravstvene i socijalne radnike te službenike agencija za provedbu zakona koji rade s mladima kao pružaoci usluga. Ovi mehanizmi uključuju programe podrške, edukaciju o prepoznavanju simptoma pregorijevanja, te strategije za upravljanje stresom i očuvanje mentalnog zdravlja zaposlenika. Time se osigurava da pružaoci usluga ostanu učinkoviti i motivirani u svom radu s mladima.

Osim toga, potrebno je uspostaviti sisteme za kontinuirano praćenje i evaluaciju međusektorske saradnje kako bi se identificirale i adresirale eventualne prepreke u pružanju usluga. Ovi sistemi će omogućiti pravovremene intervencije i prilagodbe kako bi se osigurala visoka kvaliteta i učinkovitost usluga.

Mjera također teži razvoju pristupa naklonjenog mladima u svim institucijama koje im pružaju usluge. To uključuje osiguravanje da su usluge dostupne, pristupačne i prilagođene potrebama mladih, te da se provode na način koji je osjetljiv na njihove specifične potrebe i situacije. Kroz ovaj pristup, cilj je stvoriti okruženje koje podržava razvoj i dobrobit mladih, osnažujući ih da aktivno sudjeluju u društvu i ostvaruju svoj puni potencijal.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost indikatora	Ciljna vrijednost
Izrađen jasan kanal međusektorske komunikacije u oblasti sigurnosti te prilagođen formatima koje mladi koriste	Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova	Ne	Da

Mjera 2.2.3. Unaprijediti zdravstvenu zaštitu mladih na redovnom školovanju nakon navršene 26. godine

Ova mjera usmjerena je na unapređenje zdravstvene zaštite mladih ljudi koji su nastavili svoje obrazovanje nakon navršene 26. godine. Mnogi mladi suočavaju se s izazovima u pristupu zdravstvenim uslugama nakon ove dobne granice, stoga je cilj osigurati kontinuiran i pristupačan pristup kvalitetnoj zdravstvenoj skrbi za ovu populaciju.

Jedan od ključnih koraka u ovoj mjeri je **iniciranje izmjene Zakona o zdravstvenom osiguranju** kako bi se osigurala zdravstvena zaštita za korisnike na redovnom školovanju nakon navršene 26. godine. Ova izmjena zakona omogućit će mladima da zadrže pravo na zdravstveno osiguranje tokom cijelog perioda njihovog obrazovanja, bez obzira na dob.

Pored zakonskih izmjena, mjera uključuje i **kontinuirano informisanje studenata o njihovim pravima iz zdravstvene zaštite i zdravstvenog osiguranja**, posebno onima koji studiraju izvan mjesta ili kantona u kojem imaju prebivalište. Ove informacije će biti dostupne putem kampanja podizanja svijesti, informativnih radionica i digitalnih platformi, kako bi se osiguralo da svi studenti budu svjesni svojih prava i dostupnih usluga.

Mjera obuhvata razvoj specifičnih zdravstvenih programa i paketa usluga prilagođenih potrebama mladih odraslih

Cilj je smanjiti finansijske barijere koje mogu spriječiti mlade ljude u traženju potrebne zdravstvene skrbi.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost indikatora	Ciljna vrijednost
Podnesena inicijativa za osiguravanje zdravstvene zaštite mladih na redovnom školovanju nakon navršene 26. godine	Federalno ministarstvo zdravstva	Ne	Da

Mjera 2.2.4. Obezbjediti model prijavljivanja cyber kriminaliteta, sistem podrške oštećenima i podizati svijest o cyber rizicima i sigurnosti

Ova mjera ima za cilj unaprijediti sigurnost mladih na internetu kroz uspostavljanje sveobuhvatnog sistema za prijavljivanje cyber kriminaliteta, pružanje podrške oštećenima i podizanje svijesti o rizicima i sigurnosti u cyber prostoru. Prvi korak u ovoj mjeri je uspostavljanje modela prijavljivanja cyber kriminaliteta. To uključuje razvoj jednostavnih i pristupačnih kanala za prijavljivanje online zločina, poput posebno dizajniranih web stranica, mobilnih aplikacija i telefonskih linija za pomoć. Ovi kanali će omogućiti mladima i njihovim porodicama da brzo i efikasno prijave incidente cyber nasilja, krađe identiteta, prevare i drugih oblika cyber kriminaliteta.

Mjera također obuhvata uspostavljanje sistema podrške oštećenima od cyber kriminaliteta. To uključuje pružanje psihološke, pravne i tehničke pomoći žrtvama. Psihološka podrška će biti dostupna kroz savjetodavne linije i terapijske sesije, dok će pravna pomoć uključivati savjetovanje o pravnim mogućnostima i postupcima. Tehnička podrška će pružati pomoć u oporavku od cyber napada, zaštiti podataka i vraćanju sigurnosti računara.

Podizanje svijesti o cyber rizicima i sigurnosti je ključni dio ove mjere. Kroz edukativne kampanje, radionice i online resurse, mladi će biti informisani o najčešćim prijetnjama u cyber prostoru i načinima kako se zaštititi. Ovo uključuje edukaciju o prepoznavanju phishing napada, zaštiti ličnih podataka, sigurnom korištenju društvenih mreža i upravljanju lozinkama.

Konačno, mjera uključuje uspostavljanje mehanizama za kontinuirano praćenje i evaluaciju efikasnosti prijavljivanja cyber kriminaliteta i pružanja podrške žrtvama. Ovo će omogućiti pravovremene prilagodbe i poboljšanja programa, osiguravajući da mladi imaju sigurno okruženje u kojem mogu slobodno koristiti internet i digitalne tehnologije. Ova mjera teži stvaranju sigurnog i podržavajućeg cyber okruženja za mlade, osiguravajući da su adekvatno zaštićeni od rizika i opasnosti koje donosi digitalno doba.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost indikatora	Ciljna vrijednost
Mladi su informisani o cyber rizicima i sigurnosti	Institut za razvoj mladih KULT	Nepoznato	20%
Donesena i usvojena strategija o cyber sigurnosti	Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova	Ne	Da

Prioritet 2.3. Unaprijediti mehanizme socijalne brige mladih

U oblasti socijalne brige neophodno je osigurati multisektorski pristup i saradnju nadležnih institucija za socijalnu politiku, obrazovanje, rad i zapošljavanje, zdravstvo i rad s mladima kao preduslov za održivu politiku socijalne brige o mladima u FBiH. Institucionalni mehanizmi koji trenutno postoje ne odgovaraju na potrebe socijalno osjetljivih kategorija društva među kojima su mladi. Zbog toga je važno sistemom mapiranja i identifikacije preventivno djelovati na probleme te na taj način poboljšati položaj ranjivih kategorija i porodica. Mladima moraju biti dostupne sve socijalne usluge u zajednici koje će spriječiti da mladi budu socijalno isključeni. Naročito je izazovno urediti penzione politike i politike fondova socijalnog osiguranja koje je potrebno redovno usklađivati sa trendovima u koji se odvijaju u društvu. Za oblast socijalne brige o mladima je nužno i što prije definisanje socijalnih usluga u zajednici.

Među najvećim izazovima u modernom društvu je stambeno osamostaljivanje mladih, pa je zbog toga bitno da se pažnja institucija vlasti i ustanova koje djeluju u području socijalne brige usmjeri ka kreiranju stambenih politika za mlade koje će biti prije svega realne i provodive. Visoke cijene stanova i režijskih troškova uz nezaspolenost mladih predstavljaju najozbiljnije prepreke za ostanak mladih u zemlji i moguće zasnivanje i proširenje porodice. Dobre stambene politike mogu dovesti do rasterećenja mladih i povećanja zadovoljstva uslovima života što bi moglo doprinijeti njihovom većem doprinosu u zajednici. Stambene politike trebaju biti namijenjene svim mladima s posebnim fokusom na one socijalno najugroženije. Posebna pažnja treba biti usmjerena na mlade bračne parove koji prvi put rješavaju stambeno pitanje.

Među brojnim socijalno ugroženim skupinama su i marginalizovane skupine mladih. Marginalizovane grupe mladih su heterogena skupina gdje svaka skupina ima specifične probleme i potrebe. U osiguravanju različitih mehanizama socijalne brige ne smiju se zanemariti marginalizovani mladi u društvu koji su često suočeni sa socijalnom isključenošću te ne uspijevaju ostvariti sva prava. Potrebno je kreirati kvalitetne programe podrške koji će odgovarati potrebama i interesima marginalizovanih skupina mladih, te koji će im obezbjediti uslove potrebne za ravnopravno učešće u društvenim tokovima. Neophodno je stalno razvijati svijest kod građana o značaju socijalnog uključivanja mladih iz marginalizovanih skupina.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost indikatora	Ciljna vrijednost
Procenat mladih u dobi 25-30 godina koji su stambeno samostalni (m/ž)	Institut za razvoj mladih KULT	34,4% (m/ž)	42% (m/ž)
Stopa fertiliteta među mladima	Federalni zavod za statistiku	0,17%	0,25%

Mjera 2.3.1. Poboljšati sistem mapiranja, identifikacije i poboljšanja položaja ranjivih kategorija i porodica

U cilju poboljšanja sistema mapiranja, identifikacije i poboljšanja položaja ranjivih kategorija i porodica potrebno je da se kroz postojeće baze socijalnih usluga bude u mogućnosti jednostavnije prepoznati mlade iz osjetljivih kategorija društva kako bi se na vrijeme reagovalo na probleme. Pažnja se treba usmjeriti i prema uspostavljanju i razvijanju programa prevencije izdvajanje djece/mladih iz porodice pod rizikom od razdvajanja, uporedo sa procesom transformisanja ustanova za smještaj djece i mladih. Institucije vlasti i ustanove trebaju razviti i unaprijediti postojeće programe podrške za resocijalizaciju i reintegraciju mladih koji su korisnici iz lokalnih zajednica.

Nužno je provesti preporuke komiteta Ujedinjenih nacija koji se tiču prava osoba sa invaliditetom. Preporuke se odnose na to da se školama koje pohađaju osobe s invaliditetom osigura podrška za nabavku i održavanje potrebne opreme, te obučenog osoblja u školama koji će biti zaduženi za pomoć i asistenciju osobama sa invaliditetom. Važno je pružiti podršku programima inkluzije u obrazovnom sistemu i na tržištu rada mladim osobama sa invaliditetom kao i svim mladima koji spadaju u neku od socijalno ugroženih kategorija u društvu.

U unapređenje položaja ranjivih kategorija trebaju se uključiti i organizacije civilnog društva koje su aktivne u razvoju socijalnih politika prema mladima i koje imaju značajno iskustvo u radu sa mladima iz ranjivih kategorija koje su u konačnici u fokusu socijalnih politika.

Pažnja će se posvetiti edukativnim i informativnim aktivnostima kojima je cilj podignuti svijest o lošem položaju ranjivih kategorija u društvu. Kreirat će se i provoditi medijske i edukativne kampanje senzibilizacije stanovništva o pravima i potrebama osoba sa invaliditetom, a pažnja mladih će se pokušati privući edukativnim radionicama u formalnom obrazovanju i simulaciji života mladih osoba sa invaliditetom.

Posebno je važno u oblasti razvoja i primjene socijalnih politika podržati programe senzibilizacije javnosti, institucija i javnih ustanova koje svakodnevno rade s mladima upravo za rad sa socijalno ugroženim kategorijama. Jako je važno da osobe koje rade u institucijama i ustanovama koje se bave socijalnim politikama budu upoznate i osviještene o radu sa mladima iz socijalno ranjivih kategorija.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost	Ciljna vrijednost
Izrađen pravni okvir koji uređuje brigu o mladima koji izlaze iz sistema socijalne zaštite	Federalno ministarstvo rada i socijalne politike	Ne	Da

Mjera 2.3.2. Podržati razvoj socijalnih usluga u zajednici

Trenutna zakonska rješenja ne prate osnovna načela socijalnog uključivanja posebno ranjivih grupa i pojedinaca. Ovom mjerom se želi precizno definisati socijalne usluge u zajednici. Neophodno je da u konačnici usvoji zakon o socijalnim uslugama kako bi se oblast dodatno uredila. U lokalnim zajednicama značajan napredak bi predstavljalo uvođenje socijalnih servisa kao što su dnevni centri, pomoć i njega u kući, mobilni timovi, podrška djeci bez roditeljskog staranja, psihosocijalna podrška porodicama. Mjerom je predviđeno uvođenje usluge socijalnog radnika u sve osnovne i srednje škole u FBiH što će doprinijeti boljem sistemu prevencije te identifikacije problema na vrijeme.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost	Ciljna vrijednost
Kreiran prijedlog razvoja socijalnih usluga u zajednici	Federalno ministarstvo rada i socijalne politike	Ne	Da

Mjera 2.3.3. Uspostaviti stambenu politiku za mlade u FBiH

Stambeno pitanje je važan aspekt kvalitete života svake osobe, pa tako i mladih, posebno kada se mlade osobe trebaju osamostaliti. Nepovoljan socijalni položaj mladih direktno utiče na nemogućnost stambenog osamostalivanja mladih. Stambene politike koje se trenutno primjenjuju se uglavnom odnose na mlade koji su kreditno sposobni dok se zanemaruje ostatak populacije mladih koji nisu kreditno sposobni i koji su opterećeni problemima kao što su nezaposlenost, zdravstvene poteškoće i drugo.

Potrebno je prije svega provesti analizu učinkovitosti postojećih kantonalnih i lokalnih programa stambenog zbrinjavanja kako bi se na sveobuhvatan način sagledao status mladih po pitanju stambenog zbrinjavanja. Ono što trenutno ne postoji, a što bi predstavljalo napredak, je kreiranje baze korisnika stambenih politika za mlade, kako bi se imao uvid u to koji mladi su u kojem periodu ostvarili određene pogodnosti i u kojem periodu su bili korisnici sredstava namijenjenih za stambeno zbrinjavanje. Ono što bi bilo potrebno uraditi je kreirati vodič o poreznim olakšicama pri kupovini prve nekretnine koji bi sadržavao podatke o vrstama olakšica te kako ih ostvariti.

Neophodno je u postojeće stambene politike koje se provode uvrstiti i sufinansiranje i subvencioniranje stanovanja za mlade a posebno za mlade sa invaliditetom koji se suočavaju sa mnogobrojnim izazovima i poteškoćama u ostvarivanju svojih prava.

Mjerom se teži raditi na razvoju smjernica za unaprjeđenje postojećih mjera u oblasti stambenih politika s ciljem inkorporiranja različitih oblika podrške u svrhu stambenog zbrinjavanja mladih. Novi oblici podrške će se odnositi na omogućavanje zakupa, kupovinu i izgradnju ili nadogradnju stambenih jedinica, sufinansiranje i subvencije troškova stanovanja za mlade, subvencije dijela kamata, povoljnije uslove za najam stana za mlade, donošenje javnih kriterija

za podršku mladim bračnim parovima i mladima sa poteškoćama u razvoju pri kupovini prvog stana ili kuće. Naročito je značajna podrška kantonalnog nivoa i jedinica lokalne samouprave za razvoj stambenih politika. Potrebno je uputiti preporuku kantonalnim vlastima za sufinansiranje troškova stanovanja studenata u drugim kantonima u kojima studiraju, od strane matičnog kantona u kojem ne djeluje visokoškolska ustanova pa su mladi primorani studirati u drugim kantonima.

Još jedna od preporuka za kantonalni nivo vlasti je uspostavljanje posebnog stambenog fonda ili prilagodba već postojećih tijela/službi s ciljem vođenja evidencije o slobodnim nekretninama u vlasništvu kantona ili jedinica lokalne samouprave. Veoma je važna komunikacija i saradnja između različitih nivoa vlasti u Federaciji uzimajući u obzir činjenicu da svi nivoi vlasti provode određene stambene programe, pa je upravo zato važno ostvariti protok informacija i uspostava baza podataka koji će usmjeriti razvoj postojećih stambenih programa i pomoći mladima koji nisu bili korisnici programa da ostvare to pravo.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost	Ciljna vrijednost
Broj kantona koji imaju program stambenog zbrinjavanja	Vlada FBiH	Nepoznato	10

Mjera 2.3.4. Poboľjšati položaj marginalizovanih grupa mladih

Kako bi se što bolje pristupilo razvoju mjera za poboljšanje položaja marginalizovanih grupa mladih neophodno je razvijati javnu svijest o značaju socijalnog uključivanja mladih iz ovih skupina te kontinuirano analizirati probleme koje pojedinci ili grupe mladih potiskuju na rub društva i koji uzrokuju loš socijalni i ekonomski položaj mladih iz marginalizovanih grupa. Marginalizirani mladi su heterogena skupina koja ima različite potrebe i probleme pa je upravo zato potreban specifičan i sveobuhvatan pristup mladima iz marginalizovanih grupa. Prije svega, potrebno je kreiranje odgovarajućih programa za marginalizovane mlade u svim federalnim ministarstvima kako bi se što bolje pristupilo rješavanju potreba i problema mladih u različitim oblastima života. Kreiranje programa je bitno inicirati i prema nadležnim kantonalnim ministarstvima. Uključivanje ove vrste programa bi značajno doprinijelo poboljšanju položaja mladih iz marginalizovanih skupina kojima će se kroz programe koje nude različita ministarstva omogućiti nove šanse i mogućnosti za rast, razvoj i jačanje vještina.

Kako bi se na najbolji način razumjele potrebe i interesi mladih neophodno je uključiti predstavnike Vijeća mladih FBiH u izradu i praćenje programa za marginalizovane skupine. Upravo predstavnici Vijeća mladih mogu na najbolji mogući način prenijeti koje su to potrebe mladih iz različitih sredina kako bi se izradili novi poboljšani programi.

Pored toga, važna je i komunikacija predstavnika institucija vlasti sa predstavnicima marginalizovanih skupina mladim. Zbog toga je potrebno uspostaviti kanale komunikacije koji će pomoći u boljoj razmjeni informacija o potrebama i položaju mladih iz marginalizovanih skupina u društvu. Institucije vlasti će kroz nove kanale komunikacije moći ostvariti bolju i redovnu komunikaciju s mladima o specifičnim temama i prilikama koje su im dostupne.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost	Ciljna vrijednost
Kreiran prijedlog programa podrške za marginalizovane skupine mladih	Vlada FBiH	Ne	Da

Prioritet 2.4. Osigurati razvoj kulture, sporta, okoliša i turizma u Federaciji BiH prepoznajući potrebe mladih

U oblasti kulture, sporta, okoliša i turizma potrebno je kreiranje novih prilika i sadržaja koji će mladima dati prilike i mogućnosti za razvoj, postizanje uspješnih rezultata te ispunjavanje slobodnog vremena. Da bi se omogućile nove

prilike mladima te unaprijedili postojeći programi neophodno je uvesti redovan monitoring i evaluaciju, odnosno mjerenje učinka programa koji su u primjeni u oblasti kulture, sporta, okoliša i turizma. Mjerenje učinka programa i postignutih rezultata je bitno zbog usmjeravanja na razvoj novih programa koji će odgovoriti na potrebe i interese mladih i omogućiti još bolje rezultate. Neophodno je osigurati bolje uslove za bavljenje sportom i kulturom na području Federacije kao i osigurati poticaje za najuspješnije sportiste i umjetnike. Osim toga, važno je podržavati mlade istraživače i radnike u turizmu koji kroz različite aktivnosti rade na razvoju svijesti kod mladih o zaštiti okoliša i razvoju turizma.

Mlade je važno uključiti u procese odlučivanja koji se odnose na oblasti kulture, sporta, okoliša i turizma. To će se postići uključivanjem predstavnika mladih u rad Komisija na različitim nivoima vlasti i u sva druga tijela koja odlučuju o donošenju mjera, programa i određivanju aktivnosti koji se tiču mladih. Pored toga mlade je neophodno uključiti i u sve druge načine odlučivanja, od sudjelovanja u javnim raspravama pa do ravnopravnog učešća u kreiranju pravnih propisa koji se tiču kulture, sporta, okoliša i turizma. Uključivanjem mladih omogućit će se njihov podjednak doprinos razvojnim procesima u društvu te će im se na taj način dati poticaj da budu aktivni članovi zajednica koji kontinuirano predlažu i rade na unapređenju položaja mladih u ovoj oblasti.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost	Ciljna vrijednost
Procenat mladih koji imaju priliku posjećivati događaje iz oblasti kulture	Institut za razvoj mladih KULT	17,7% (m/ž)	25% (m/ž)
Procenat mladih koji imaju priliku posjećivati događaje iz oblasti sporta	Institut za razvoj mladih KULT	35,8% (m/ž)	45% (m/ž)

Mjera 2.4.1. Uspostaviti sistem mjerenja učinka (monitoringa i evaluacije) programa namijenjenih mladima u oblasti kulture, sporta, okoliša i turizma

Ovom mjerom se želi ostvariti bolje praćenje učinka programa namijenjenih mladima u oblasti kulture, sporta, okoliša i turizma s obzirom da se u prošlosti nije davala dovoljna pažnja ostvarenim rezultatima i efikasnosti određenih programa. Praćenje učinka, odnosno monitoring i evaluacija su značajni i zbog razvoja novih programa koji će se kreirati na osnovu informacija i ostvarenih rezultata u prošlim programima.

Potrebno je razvijati sistem pokazatelja uspješnosti koji će se koristiti za praćenje i evaluaciju programa namijenjenih mladima, a pokazatelji uspješnosti će se odnositi na broj učesnika programa, ostvarene ciljeve, uticaj na mlade i zajednicu, kao i druge. Ključno je identifikovati najvažnije pokazatelje uspješnosti te razviti metodologiju i sistem praćenja i evaluacije programa. Navedeno bi trebalo doprinijeti efikasnijem praćenju programa, njihovom razvoju ili kreiranju novih.

Mjerom se nastoji razvijati i sistem za prikupljanje podataka o implementaciji programa iz oblasti kulture, sporta, okoliša i turizma namijenjenih mladima što će podrazumijevati dizajn i razvoj baze podataka, osiguranje sigurnosti baze podataka i njene pristupačnosti te osposobljavanje radnog osoblja za rad na bazi podataka.

Nadalje, u okviru ove mjere bitno je osigurati transparentnost u procesu praćenja i evaluacije programa prema javnosti što će podrazumijevati redovno izvještavanje o rezultatima. Važno je voditi brigu i o promociji uspješnih priča mladih. Potrebno je uspostaviti različite načine informisanja koji će promovisati priče mladih putem kanala informisanja javnih institucija kako bi se dosegao što veći broj građana.

Da bi se na pravilan i sistematičan način vršio monitoring i evaluacija programa, neophodno je formirati radna tijela unutar institucija koja će biti zadužena za praćenje i evaluaciju programa. Članovi radnih tijela trebaju činiti stručne osobe iz institucija i ustanova, te predstavnici mladih. Njihovim zajedničkim radom ostvarit će se bolja povezanost mladih i predstavnika institucija, te će se programi namijenjeni mladima pratiti na sistematičan način što može rezultirati povećanim zadovoljstvom mladih na terenu jer će programi biti razvijani i dopunjavani na osnovu monitoringa

i evaluacije. Za formiranje radnih tijela važna je sistematizacija radnih mjesta kojom će se predvidjeti učešće predstavnika ministarstava u radu radnih tijela za monitoring i evaluaciju programa za mlade.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost	Ciljna vrijednost
Sistem praćenje učinka programa namijenjenih mladima u oblasti kulture, sporta i okoliša	Federalno ministarstvo kulture i sporta, Federalno ministarstvo okoliša i turizma	Ne postoji sistem praćenja učinka programa	Uspostavljen sistem praćenja učinka programa

Mjera 2.4.2. Kreirati nove i unaprijediti postojeće prilike za mlade u oblasti sporta, kulture, okoliša i turizma

Mladima je potrebno pružiti nove prilike u oblasti sporta, kulture, okoliša i turizma koji će odgovarati njihovim potrebama i interesovanjima. Pored toga, nastojat će se unaprijediti već postojeće prilike s ciljem ostvarivanja što bolji rezultata i učinka u zajednici.

Mjerom će se nastojati podstaknuti mlade da aktivno učestvuju u razvoju sporta, kulture, zaštite okoliša i turizma putem različitih programa i edukacija pri tome koristeći sredstva iz javnih fondova. Da bi se to ostvarilo neophodno je koristiti različiti kanale informisanja i nove sadržaje u cilju podsticanja mladih. Upravo su novi kanali informisanja u modernom dobu najefikasniji način utjecaja na mišljenja i stavove mladih. S ciljem postizanja što bolje informisanosti mladih razvijat će se web stranica koja će objediniti podatke o svim otvorenim aktivnostima za mlade, snimat će se Podcasti o pozitivnim pričama i uspjehu mladih te drugi zanimljivi sadržaji. Da bi mladi bili u mogućnosti koristiti fondove potrebno im je dati informacije i znanje kako se sredstva koriste, što će biti moguće ostvariti kreiranje vodiča kako na pravilan način koristiti postojeće fondove.

Za oblast kulture i sporta neophodno je inicirati postupak izrade i usvajanja odgovarajućih pravnih propisa jer trenutno u ovim oblastima nedostaje pravnih propisa koji bi dodatno regulisali i uredili sva pitanja koja se tiču kulture i sporta na nivou FBiH.

Pored toga, važno je podržati mlade umjetnike, sportiste, kao i istraživače u oblasti okoliša te mlade u turističkoj privredi koji su na početku karijera. Najbolji način podrške je omogućiti stipendije ili druge vidove podrške mladima u oblasti kulture, sporta, okoliša i turizma. Pored toga, potrebno je uspostaviti programe koji će podsticati mlade koji su na početku karijera i kojima je podrška još važnija. Aktivnost kojom bi se dodatno podržali mladi iz ovih oblasti je i vođenje redovnog dijaloga sa mladima o temama iz oblasti kulture, sporta, okoliša i turizma, kroz koji bi predstavnici institucija vlasti dobili uvid u potrebe i interese mladih te eventualne probleme s kojima se suočavaju.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost	Ciljna vrijednost
Razvijena metodologija i uspostavljen sistem mjerenja uključenosti i zadovoljstva korisnika (s fokusom na mlade) programa u oblasti sporta, kulture, okoliša i turizma.	Federalno ministarstvo kulture i sporta, Federalno ministarstvo okoliša i turizma	Ne postoji	Uspostavljen sistem
Broj posjetilaca kulturnih institucija (opća populacija) (m/2)	Federalni zavod za statistiku	872.000 (m/2)	1.200.000 (m/2)
Broj mladih iz vangradskih sredina koji redovno posjećuju pozorište. (m/2)	Institut za razvoj mladih KULT	13,6% (m/2)	20% (m/2)

Mjera 2.4.3. Uspostaviti i provoditi sistem uključivanja mladih u procese odlučivanja u oblasti kulture, sporta, okoliša i turizma

Uključivanje mladih u procese odlučivanja jedno je od najvažnijih pitanja za postizanje ravnopravnog statusa u društvu. Da bi se kreirali novi ili unaprijedili postojeći programi i prilike koje se nude mladima potrebno je da upravo oni budu dio procesa odlučivanja te da svojim idejama, prijedlozima i komentarima unapređuju provedbu programa i politika koji se tiču kulture, sporta, okoliša i turizma.

Potrebno je uključiti mlade u proces kreiranja javnih kampanja i strategija, a to podrazumijeva uključivanje predstavnika mladih u radne grupe ili tijela koje će raditi na kreiranju sadržaja javnih kampanja i strategija.

Osim toga, značajno je uspostaviti programe za prijem pripravnika unutar institucija oblasti turizma, kulture i sporta koji ulaze u kategoriju mladih čime bi se dodatno podržalo uključivanje mladih u procese odlučivanja. Kako bi se programi prijama pripravnika uspostavili nužno je identifikovati potrebe i ciljeve programe, te predvidjeti način saradnje sa obrazovnim institucijama. Dodatno, važno je raditi na uspostavljanju sistema volonterske prakse koji će otvoriti nove prilike za mlade.

Uključivanje mladih u procese odlučivanja može se ostvariti i na brojne druge načine, a značajno je istaknuti važnost njihovog rada u Komisijama koja se bave različitim pitanjima za mlade, uključujući kulturu, sport, okoliš i turizam.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost	Ciljna vrijednost
Broj institucionalno uključenih mladih na godišnjem nivou u kreiranju programa u oblasti kulture, sporta, turizma i okoliša (m/ž)	Federalno ministarstvo kulture i sporta, Federalno ministarstvo okoliša i turizma	Mladi nisu uključeni	15 mladih konsultirano (m/ž) Ukupno, tokom strateškog perioda: 135 (m/ž)
Procent mladih zainteresiranih za kulturu i umjetnost	Institut za razvoj mladih KULT	20,3% (m/ž)	25% (m/ž)

Prioritet 2.5. Podržati razvoj omladinskog organizovanja, aktivizma i učešća mladih u odlučivanju

Podrška omladinskom organizovanju i aktivizmu je značajna jer mladima pruža brojne mogućnosti koje koriste za razvoj novih vještina i znanja koja primjenjuju kroz aktivnosti u zajednici. Neophodno je prije svega razumjeti značaj podrške omladinskom organizovanju i aktivizmu da bi se pokrenule sve mjere i aktivnosti koje će unaprijediti položaj mladih, ali i djelovanje omladinskih organizacija. Potrebno je kontinuirano podržavati organiziranje mladih u FBiH te osigurati sve mehanizme propisane u Zakonu o mladima kako bi se unaprijedio položaj mladih. Da bi mladi imali ravnopravan status u društvu nužno je da institucije vlasti uključe predstavnike mladih u procese odlučivanja, a posebno o pitanjima koji se odnose na aktivizam i omladinsko organizovanje. Mladi moraju imati mogućnost da svoje ideje, prijedloge i stavove iznose kroz rad različitih tijela kao što je Komisija za mlade, ali i sve druge komisije koje se bave pitanjima značajnim za mlade.

Posebno se treba posvetiti pažnja uspostavljanju saradnje i komunikacije sa organizacijama iz iseljeništa koje kroz svoj rad aktivnosti okupljaju mlade. Uspostavljanje saradnje u okviru programa ili drugim mehanizmima povezaće se mladi iz FBiH sa mladima iz dijaspore s ciljem zajedničkog rada u razvoju lokalnih zajednica i kreiranja novih sadržaja za mlade. Ovim će se otvoriti nove šanse i mogućnosti za mlade i omladinske organizacije iz FBiH da unaprijede svoj rad i ojačaju svoje kapacitete primjenom praksi i znanja koje dobiju iz organizacije iz iseljeništa. Uz to mladi iz iseljeništa mogu pomoći u razvoju društvenih, ekonomskih i političkih tokova unutar BiH.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost	Ciljna vrijednost
Procent mladih uključenih u rad omladinskih organizacija (m/ž)	Institut za razvoj mladih KULT	18,9% (m/ž)	23%(m/ž)
Procent mladih koji u okviru škole/fakulteta, imaju neku vrstu organiziranog volonterskog rada sa djelovanjem unutar ili van škole/fakulteta	Institut za razvoj mladih KULT	28,3% (m/ž)	35% (m/ž)
Iznos Transfera za mlade	Federalno ministarstvo kulture i sporta	400.000,00 KM	2.000 000,00 KM

Mjera 2.5.1. Osigurati neometano organizovanje mladih na teritoriji Federacije BiH i pružiti podršku razvoju

Podrška institucija vlasti je bitan faktor za organizovanje mladih na području Federacije. Mladi i omladinske organizacije su često suočavaju s brojnim problemima i izazovima pa je podrška koje im pruže institucije vlasti važan dio njihovog razvoja i rasta te okupljanja mladih. Poseban izazov u BiH a samim tim i FBiH je odlazak mladih, što za posljedicu ima sve manji broj aktivnih mladi koji žele raditi na organizovanju u organizacije koje će djelovati na području FBiH. Podržati omladinske organizacije i organizacije koje se bave pitanjima mladih je preduslov za razvoj cjelokupnog sektora koji se tiče aktivizma i učešća mladih. Podrška se može ogledati u različitim aktivnostima od organizovanja informativno edukativnih kampanja o javnim pozivima, prilikama i mogućnostima, projektima koji su dostupni mladima do organizovanja dijaloga mladih i predstavnika federalnih institucija i ustanova na kojima bi se razgovaralo o problemima i potrebama mladih.

Posebno je važno osigurati provođenje zakonskih mehanizama za mlade kao sveukupne brige o mladima, odnosno svih propisanih obaveza za institucije koje su sadržane u Zakonu o mladima FBiH. Dodatno, bitno je predložiti izmjene i dopune Zakona o mladima u pogledu omladinskog organizovanja kako bi se proces olakšao te kako bi se pružila podrška razvoju aktivizma mladih.

Značajno je u pogledu omladinskog organiziranja utvrditi standarde i procedure za vođenje spiska omladinskih organizacija kojim bi se doprinijelo funkcionisanje samih organizacija ali i unaprijedila podrška institucija vlasti. Da bi se uspostavili standardi i procedure potrebno je raditi na kreiranju promotivnih kampanja za upisivanje u bazu omladinskih organizacija u FBiH te razviti smjernice za vođenje spiska omladinskih organizacija koje bi niži nivoi vlasti mogli nastaviti razrađivati u skladu s potrebama.

Neophodno je podržati i rad Vijeća mladih FBiH kao krovnog tijela mladih u FBiH koje kroz svoj rad i aktivnosti okuplja značajan broj mladih te svakodnevno doprinosi aktivizmu mladih u različitim lokalnim zajednicama. Pored toga, važno je istaći i potrebu za iniciranjem povećanja Transfera za mlade koji bi pružio značajnu podršku mladima u provođenju različitih aktivnosti i projekata ali i poboljšao kapacitete omladinskih organizacija.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost	Ciljna vrijednost
Izmjene i dopune Zakona o mladima u dijelovima definicija i omladinskog organiziranja	Federalno ministarstvo kulture i sporta	Nisu predlagane izmjene i dopune	Predložene i usvojene izmjene i dopune
Smjernice za vođenje spiska omladinskih organizacija od strane Federalnog ministarstva kulture i sporta	Federalno ministarstvo kulture i sporta	FMKS nema smjernice	Kreiran dokument

Ojačani organizacioni kapaciteti Vijeća mladih FBiH i finansiranje njegovog rada	Federalno ministarstvo kulture i sporta	30.000,00 KM	150.000,00 KM
--	---	--------------	---------------

Mjera 2.5.2. Uspostaviti mehanizme koji osiguravaju učešće mladih

Preduslov za poboljšanje položaja mladih na području FBiH te razvoj omladinskih organizacija i unaprjeđenje aktivizma kod mladih je uključivanje mladih u procese odlučivanja. Nužno je kroz različite mehanizme osigurati učešće mladih u pitanjima koji se tiču njihovih potreba i problema. Učešćem mladih i njihovim doprinosom stvaraju se uslovi da se glas mladih čuje, te da njihove ideje, stavovi i mišljenja budu uvažena od strane predstavnika institucija vlasti i donosioca odluka.

Potrebno je formirati Savjet za mlade u skladu sa Zakonom o mladima FBiH. Važno je podržati formiranje i rad Savjeta za mlade te uspostaviti mehanizam podrške učešću mladih. Zakonom je definirano da je potrebno osigurati da najmanje 50% članova budu predstavnici/e Vijeća mladih FBiH

Mladima treba omogućiti i sistem informisanja o svim programima i prilikama koji se tiču ove populacije. Nužno je osmisлити sistem informisanja mladih u saradnji sa institucijama vlasti FBiH. Kako bi se mladi informisali u tu svrhu je potrebno koristiti alate i formate prilagođene ovoj populaciji.

Učešće mladih može se odnositi i na uključivanje mladih u komisije koje se bave pitanjima i potrebama mladih u različitim oblastima. Ovo je posebno važno uraditi na nižim nivoima vlasti. Mladi trebaju imati ravnopravan status sa ostalim članovima komisija, što znači da će imati pravo odlučivanja i davanja mišljenja.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost	Čiljna vrijednost
Savjet za mlade	Federalno ministarstvo kulture i sporta	Nije formiran	Formiran
Zajednička komisija za pitanja mladih FBiH	Federalno ministarstvo kulture i sporta	Nije uspostavljena	Uspostavljena
Analiza provedbe člana 14. Zakona o mladima FBiH	Federalno ministarstvo kulture i sporta	Nije provedena	Napisan i objavljen dokument
Broj dodijeljenih godišnjih nagrada za volonterski rad	Federalno ministarstvo pravde	0	9
Ukupan broj korisnika platforme za informisanje mladih tokom perioda trajanja Strategije	Federalno ministarstvo kulture i sporta	0	1.000.000

Mjera 2.5.3. Uspostaviti programe/mehanizme za saradnju sa organizacijama iz iseljeništa

S obzirom na veliki broj mladih koji je napustio BiH u posljednjih nekoliko godina potrebno je poduzeti konkretne mjere i aktivnosti na uspostavljanju programa za saradnju sa organizacijama iz iseljeništa koje u svom radu okupljaju mlade. Povezivanje mladih iz iseljeništa sa mladima u FBiH može predstavljati značajan korak prema razvoju politika koje se odnose na mlade te unaprjeđenju položaja mladih. Zbog toga je bitno kreirati spisak organizacija iz iseljeništa koje rade s mladima ili ih okupljaju kroz svoj rad kako bi se u svakom trenutku znalo kojim organizacijama se može obratiti za saradnju ili razmjenu informacija.

Značajno je uspostaviti programe i mehanizme kojima će se poticati i razvijati saradnja mladih i organizacija iz iseljeništa sa mladima i omladinskim organizacijama iz FBiH. Potrebno je podržati programe saradnje Vijeća mladih

sa organizacijama iz iseljeništa koje okupljaju mlade kroz svoj rad. Dodatno, za sve programe koji se budu provodili nužno je uspostaviti sistem monitoringa i evaluacije u svrhu razumijevanja njihovog učinka na mlade i omladinske organizacije u FBiH.

Indikator	Izvor	Polazna vrijednost	Ciljna vrijednost
Kreiran prijedlog programa za saradnju sa organizacijama iz iseljeništa	Federalno ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica	Ne	Da
Prikupljeni podaci o organizacijama koje rade sa mladima u iseljeništu	Federalno ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica	Ne	Da

4. INDIKATIVNI FINANSUSKI OKVIR

INDIKATIVNI FINANSIJSKI OKVIR ZA PERIOD VAŽENJA STRATEŠKOG DOKUMENTA					
Redni broj i oznaka	Struktura finansiranja (u %)*	Ukupno KM	Budžet institucije (KM)	Ostali izvori	
				(KM)	(KM)
1. Strateški cilj: Razviti podsticajan sistem obrazovanja i poslovnog ambijenta za mlade	37,21%	33.785.000	33.785.000		
1.1. Prioritet: Uspostaviti sistem formalnog i neformalnog obrazovanja koji omogućava mladima sticanje znanja i vještina neophodnih za izlazak na tržište rada	11,89%	10.765.000	10.765.000		
1.1.1. Mjera: Revidiranje, evaluacija i procjena programa praktične nastave	8,85%	8.010.000	8.010.000	0	0
1.1.2. Mjera: Podrška razvoju preduzetničkih vještina	1,77%	1.600.000	1.600.000	0	0
1.1.3. Mjera: Uspostaviti pravni okvir koji uređuje prava i obaveze studenata, studentskih organizacija i obrazovnih institucija	0,14%	125.000	125.000	0	0
1.1.4. Mjera: Uspostaviti sistem za standardizaciju i valorizaciju neformalnog obrazovanja u FBiH	1,14%	1.030.000	1.030.000	0	0
1.2. Prioritet: Unaprijediti sistem institucionalne podrške za mlade pri zapošljavanju, osnivanju i razvoju vlastitih biznisa	19,34%	17.510.000	17.510.000		

1.2.1 Mjera: Inovirani/ unapređeni programi sufinansiranja prvog zaposlenja i pokretanja vlastitog biznisa na bazi vaučera, sa olakšavajućim pristupom apliciranja za sve kategorije mladih, pogotovo nezaposlenih mladih (mladi koji prvo zaposlenje žele ostvariti u kompaniji/ preduzetništvu)	0,34%	310.000	310.000	0	0
1.2.2 Mjera: Razvoj grantova, kreditnih programa i programa mentorsva koji su prilagođeni potrebama mladih	11,27%	10.200.000	10.200.000	0	0
1.2.3 Mjera: Uspostaviti atraktivne i funkcionalne programe podrške pokretanju i razvoju poslovanja za mlade s naglaskom na one u ruralnim i manje atraktivnim područjima i marginalizirane grupe mladih	7,73%	7.000.000	7.000.000	0	0
1.3. Prioritet: Ublažiti uzroke koji dovode do napuštanja formalnog obrazovanja prije stjecanja diplome	5,98%	5.410.000	5.410.000		
1.3.1. Mjera: Osnajžiti i podržati mlade za ostanak u formalnom obrazovanju i stjecanju diplome	4,86%	4.400.000	4.400.000	0	0
1.3.2. Mjera: Unaprijediti obrazovne programe, digitalizirati nastavne i poslovne procese u školama	1,12%	1.010.000	1.010.000	0	0
2. Strateški cilj: Izgraditi zdravo i sigurno okruženje koje jača egzistencijalnu sigurnost kod mladih	62,79%	56.835.000	56.835.000		
2.1. Prioritet: Pobojšati fizičko zdravlje mladih kojima se umanjuje ranjivost i nesigurnost/izloženost riziku	10,76%	9.740.000	9.740.000		
2.1.1. Mjera: Unaprijediti i proširiti promotivno preventivne programe i programe informisanja usmjerene ka sticanju zdravih	6,46%	5.850.000	5.850.000	0	0

stilova života, navika, ponašanja i suzbijanja faktora rizika							
2.1.2. Mjera: Unaprijediti model međusektorske saradnje u suzbijanju pojave rizičnih ponašanja kod mladih	0,40%	360.000	360.000	0	0	0	0
2.1.3. Mjera: Uspostaviti multidisciplinarni i multinstitucionalni sistem podrške za mlade koji su izloženi rizičnim ponašanjima, u potrebi ili su žrtve nasilja kako bi se osiguralo da mladi imaju resurse potrebne za suočavanje s izazovima i prevazilaženje kriznih situacija	3,90%	3.530.000	3.530.000	0	0	0	0
2.2. Prioritet: Uspostaviti koncept humane sigurnosti prema mladima	6,41%	5.800.000	5.800.000				
2.2.1. Mjera: Uspostaviti multidisciplinarni i multinstitucionalni sistem koji osigurava pristup naklonjen mladima te podršku za mlade koji su izloženi rizičnim ponašanjima, u potrebi ili su žrtve nasilja kako bi se osiguralo da mladi imaju resurse potrebne za suočavanje s izazovima i prevazilaženje kriznih situacija	4,64%	4.200.000	4.200.000	0	0	0	0
2.2.2. Mjera: Unaprijediti zdravstvenu zaštitu mladih na redovnom školovanju nakon navršene 26. godine	0,66%	600.000	600.000	0	0	0	0
2.2.3. Mjera: Obezbijediti model prijavljivanja cyber kriminaliteta, sistem podrške oštećenima i podizati svijest o cyber rizicima i sigurnosti	1,10%	1.000.000	1.000.000	0	0	0	0
2.3. Prioritet: Unaprijediti mehanizme socijalne brige mladih	28,04%	25.385.000	25.385.000	25.385.000	25.385.000	25.385.000	25.385.000

2.3.1. Mjera: Poboľjšati sistem mapiranja, identifikacije i poboľšanja poloŹaja ranjivih kategorija i porodica	2,43%	2.200.000	2.200.000	0	0
2.3.2. Mjera: PodrŹati razvoj socijalnih usluga u zajednici	14,36%	13.000.000	13.000.000	0	0
2.3.3. Mjera: Uspostaviti stambenu politiku za mlade u FBiH	11,11%	10.055.000	10.055.000	0	0
2.3.4. Mjera: Poboľjšati poloŹaj marginaliziranih grupa mladih	0,14%	130.000	130.000	0	0
2.4. Prioritet: Osigurati razvoj kulture, sporta i okoliša u Federaciji BiH prepoznavajući potrebe mladih	3,63%	3.290.000	3.290.000		
2.4.1. Mjera: Uspostaviti sistem mjerenja učinka (monitoringa i evaluacije) programa namijenjenih mladima u oblasti kulture, sporta, okoliša i turizma	0,04%	40.000	40.000	0	0
2.4.2. Mjera: Kreirati nove i unaprijediti postojeće prilike za mlade u oblasti sporta, kulture, okoliša i turizma	2,26%	2.050.000	2.050.000	0	0
2.4.3. Mjera: Uspostaviti i provoditi sistem uključivanja mladih u procese odlučivanja u oblasti kulture, sporta i okoliša	1,33%	1.200.000	1.200.000	0	0
2.5. Prioritet: PodrŹati razvoj omladinskog organizovanja, aktivizma i učešća mladih u odlučivanju	13,94%	12.620.000	12.620.000		
2.5.1. Mjera: Osigurati neometano organizovanje mladih na teritoriji Federacije BiH i pruŹiti podršku razvoju	13,32%	12.055.000	12.055.000	0	0
2.5.2. Mjera: Kreirati nove i unaprijediti postojeće prilike za mlade u oblasti sporta, kulture, okoliša i turizma te uspostaviti mehanizme koji osiguravaju učešće mladih	0,33%	300.000	300.000	0	0

2.5.3. Mjera: Uspostaviti programe/mehanizme za saradnju sa organizacijama iz iseljeništa	0,29%	265.000	265.000	0	0
Ukupno iz strateškog dokumenta **	100%	90.620.000,00	90.620.000,00	0	0
PREGLED PO IZVORIMA (iznosi u KM i procenti)					
Budžetska sredstva		Kreditna sredstva	Sredstva EU i drugih međunarodnih donatora	Ostale donacije	
100,00%		0,00%	0,00%	0,00%	

5. OKVIR EVALUACIJE, IMPLEMENTACIJE, MONITORINGA I IZVJEŠTAVANJA

Implementacija

Na osnovu Uredbe o trogodišnjem i godišnjem planiranju rada, monitoringu i izvještavanju u Federaciji BiH („Službene novine Federacije BiH“, broj: 74/19 i 2/21), trogodišnji plan rada predstavlja implementacioni dokument koji operacionalizira strateške ciljeve, prioritete i mjere iz strateških dokumenata (član 11). Prema tome, implementacija Strategije vršit će se putem trogodišnjih i godišnjih planova rada svih nadležnih institucija i organa za njenu provedbu. Za potrebe implementacije Strategije vršit će se izrada akcionih planova koje donosi interesoma radna grupa za izradu Strategije prema mladima FBiH 2024-2034. godine. Nadležne institucije i organi dužni su u svoje trogodišnje i godišnje planove rada integrirati mjere iz Strategije, odnosno preuzeti projekte i aktivnosti iz akcionog plana za koje su obezbijedena finansijska sredstva.

Obzirom na vremenski period koji strateški dokument obuhvata, predviđena je izrada 3 trogodišnja Akcionog plana koji će se objavljivati na web stranici nadležnog ministarstva.

Nadležno ministarstvo (Federalno ministarstvo kulture i sporta) koordinira rad interesome radne grupe koja je zadužena za izradu akcionih planova.

Izrada Akcionog plana treba biti inkluzivna, uz uključivanje svih nadležnih instanci te organizacija civilnog društva koje djeluju u polju mladih i predstavnika mladih.

Izrada akcionog plana ima dvojak uлогу:

- Operativno razraditi implementaciju Strateškog dokumenta;
- Omogućiti revidiranje prioriteta, mjera i aktivnosti, a na osnovu nalaza i preporuka evaluacije u toku za taj period te rezultata najrecentnijeg istraživanja položaja i potreba mladih FBiH.

Obzirom na period važenja strateškog dokumenta, u procesu pripreme Akcionog plana interesoma radna grupa treba imati mogućnost predložiti nove pravce djelovanja, prioritete, mjere i aktivnosti, a u svrhu ostvarenja strateških ciljeva ili unapređenja položaja mladih.

Prilikom izrade trogodišnjeg plana rada, organi uprave i nadležne institucije imaju obavezu preuzeti relevantne mjere iz Strategije za čiju implementaciju su nadležni sa pripadajućim indikatorima, kao i polazne i ciljne vrijednosti indikatora za svaku godinu trogodišnjeg perioda.

Mjere iz Strategije se unose kao programi u trogodišnje planove rada, a svaki program treba imati i pripadajući budžetski kod sa planiranim sredstvima za njegovu implementaciju. To znači da je mjera iz Strategije jednaka programu u trogodišnjem planu rada i budžetu.

Za svaki od utvrđenih programa (mjera) definiraju se aktivnosti/projekti, čija realizacija u trogodišnjem periodu doprinosi ostvarenju mjere, prioriteta i strateškog cilja iz Strategije.

U godišnji plan rada nadležne institucije i organi uprave preuzimaju odabrane programe i aktivnosti iz trogodišnjeg plana rada. Nadležne institucije i organi vlasti dužni su u svoje godišnje planove rada uvrstiti aktivnosti/projekte iz trogodišnjeg plana rada ili po potrebi definisati nove aktivnosti/projekte čija realizacija doprinosi ostvarenju prioriteta i strateških ciljeva iz Strategije.

Ako organ uprave bilo kojeg nivoa vlasti, pored trogodišnjih i godišnjih planova rada, radi i akcione planove za implementaciju strateških dokumenata, obaveza je da se aktivnosti iz akcionih planova, evidentiraju u godišnjim planovima rada.

Monitoring i izvještavanje

Monitoring predstavlja sistematično i kontinuirano prikupljanje, analiziranje i korištenje podataka i indikatora radi mjerenja napretka realizacije Strategije razvoja, u svrhu poduzimanja odgovarajućih mjera radi eventualnih korekcija i izvještavanja o ostvarenim rezultatima.

Za uspješnu provedbu monitoringa nadležno ministarstvo će uspostaviti i redovno ažurirati elektronske evidencije o implementaciji Strategije kao i indikatora ostvarenja strateških ciljeva, prioriteta i mjera iz Strategije, te indikatora iz

Akcionog plana. Ove evidencije su osnova za izradu izvještaja o radu i napretku u implementaciji Strategije nadležnog organa.

Elektronska evidencija koja će sadržavati sve informacije o napretku u ostvarenosti indikatora iz Strateškog dokumenta i Akcionih planova može biti interno razvijena i integrirana u postojeće alate za monitoring koje koristi nadležno ministarstvo, ili iznajmljena od treće strane za potrebe monitoringa implementacije ovog Strateškog dokumenta.

Godišnji izvještaj o implementaciji Strategije priprema se s ciljem praćenja provođenja planiranih aktivnosti/projekata kojim se sagledavaju opći razvojni trendovi kao i napredak u ostvarenju strateških ciljeva iz strateškog dokumenta.

Godišnji izvještaj o implementaciji Strategije, koji sadrži podatke iz svih nadležnih organa i institucija zaduženih za njenu implementaciju, priprema nadležno ministarstvo, u suradnji sa svim nadležnim institucijama i organima za njegovu provedbu.

U godišnjem izvještaju o implementaciji Strategije precizno se navodi da li su i u kojoj mjeri izvršene planirane aktivnosti iz tekućeg Akcijskog plana, zatim očekivani i ostvareni rezultati, planirana i utrošena sredstva za izvršenje aktivnosti i, za eventualno neizvršenje, razlog za neizvršenje ili djelomično izvršenje.

Nadležno ministarstvo vrši koordinaciju procesa monitoringa, evaluacije i izvještavanja o realizaciji Strategije, što podrazumijeva aktivnu saradnju sa svim institucijama nosiocima implementacije i monitoringa.

Vijeće mladih Federacije ima savjetodavnu ulogu u procesima implementacije, monitoringa, evaluacije i izvještavanja o realizaciji Strateškog dokumenta i Akcionog plana FBiH. Ono razmatra godišnji izvještaj o provedbi Akcionog plana, daje preporuke i tako unapređuje implementaciju kao i kvalitet samog izvještaja.

Nakon izrade, izvještaj se razmatra na Vladi Federacije BiH, a dostavlja se Parlamentu FBiH radi informisanja. Izvještaj o implementaciji Strategije se objavljuje na web stranici nadležnog Ministarstva.

Evaluacija

Prema Uredbi o evaluaciji strateških dokumenata u Federaciji BiH („Službene novine Federacije BiH“, broj: 74/19 i 2/21), za sve strateške dokumente u Federaciji BiH obavezne su:

- Ex-ante (prethodna evaluacija), koja se radi u fazi izrade strateških dokumenata, prije njihovog usvajanja i
- Evaluacije u toku, koja se radi u preposljednjoj godini implementacije strateških dokumenata, a po potrebi se provodi i na sredini implementacije strateškog dokumenta.

Ex-ante evaluacija se radi s ciljem unapređenja kvaliteta, relevantnosti i koherentnosti strateških dokumenata.

U fazi pripreme Strateškog dokumenta kao početni podaci o stavovima i potrebama mladih u FBiH korišteni su podaci iz istraživanja koje je provela treća strana (Udruženje Institut za razvoj mladih KULT). Istraživački dokument je u početnoj fazi izrade Strategije bio dostupan interesnoj radnoj grupi. Ovi podaci su korišteni kao početna osnova za formulaciju pojedinih ciljeva i prioriteta ali i kao polazna osnova kod pojedinih indikatora koji će biti korišteni za praćenje napretka u postizanju ciljeva Strategije.

Dodatno, u početnoj fazi razvoja dokumenta urađena je i detaljna situacijska analiza o stanju mladih u FBiH, te aktivnostima i mjerama koje nadležni organi provode u ovom polju.

Evaluacija u toku se radi s ciljem utvrđivanja stepena implementacije strateških dokumenata, te efektivnosti i efikasnosti planiranih mjera i rezultata prema zacrtanim ciljevima i očekivanjima, kao i sumiranja rezultata i osiguranja ulaznih elemenata za strateške dokumente za sljedeći planski ciklus.

Ova vrsta evaluacije se obično radi u preposljednjoj godini implementacije strateških dokumenata, a po potrebi se provodi i na sredini implementacije strateškog dokumenta.

Obzirom na dug vremenski period koji obuhvata ovaj strateški dokument (9 godina) te njegova ciklusna implementacija putem Akcionih planova, predlaže se nešto drugačiji pristup u provedbi evaluacije ovog strateškog dokumenta.

Implementacija Strateškog dokument predviđena je u 3 trogodišnja ciklusa koja budu detaljno elaborirana u 3 Akciona plana za provedbu Strategije.

Kako bi se što bolje utvrdilo ostvarenje planiranih mjera i obima rezultata navedenih u Strategiji, potrebno je provesti evaluaciju u toku (srednjoročnu formativnu evaluaciju) zadnjih 6 mjeseci implementacije akcionih planova za implementaciju Strategije (uz izuzetak 3. Akcionog plana, koji će naknadno biti pojašnjen).

Evaluacije u toku koje bi se radile pri kraju Akcionih planova bi u fokusu imale utvrđivanje stepena implementacije svakog Akcionog plana ali i strateškog dokumenta od njegovog stupanja na snagu pa do trenutka provedbe evaluacije te efektivnosti i efikasnosti planiranih mjera i rezultata prema zacrtanim ciljevima i očekivanjima, kao i sumiranja rezultata i osiguranja ulaznih elemenata za Akcioni plan i strateški dokument za sljedeći planski ciklus. Odnosno, periodične (formativne) evaluacije u toku bi trebale utvrditi kumulativno ostvarenje postavljenih ciljeva i rezultata kako za Akcione planove u okviru kojih se provode, tako i za Strateški dokument od njegovog stupanja na snagu pa do evaluacijskog presjeka.

U skladu sa predviđenom dinamikom pripreme Akcionih planova, provest će se 3 evaluacije u toku, od kojih će zadnja evaluacija imati elemente evaluacije u toku i sumativne evaluacije. Zadnja evaluacija će se realizirati tokom druge godine implementacije posljednjeg trogodišnjeg Akcionog plana.

Evaluacije u toku (srednjoročne formativne evaluacije provedbe Akcionih planova kao i sumativnu evaluaciju u završnoj fazi provedbe Strateškog dokumenta) će provesti nezavisni vanjski evaluator sa referencama i ekspertizom u provedbi sličnih studija, s posebnim fokusom na mlade.

Dodatno, u svrhu procjene ostvarenosti strateških ciljeva, osim evaluacija provodit će se i nezavisno istraživanje položaja i potreba mladih FBiH, a koje će za cilj imati utvrditi stavove i mišljenja mladih o nizu tema od interesa za mlade, te njihovu percepciju o ostvarenom napretku na pojedinim dimenzijama koje Strateški dokument tretira.

Istraživanje će biti korišteno i u svrhe monitoringa napretka na nizu indikatora kojima se mjeri napredak u ostvarenosti strateških ciljeva i prioriteta.

Istraživanje položaja i potreba mladih će se provoditi u posljednjih 6 mjeseci provedbe svakog od 3 Akciona plana, te će u toku provedbe Statgije biti realizirana 3 istraživanja položaja i potreba mladih FBiH.

Metodologija provedbe narednih istraživanja položaja i potreba mladih će biti ista ili uz minimalna odstupanja u odnosu na metodologiju koja je korištena kod provedbe baseline studije korištene u pripremnoj fazi izrade ove Strategije. Metodologija provedbe budućih istraživanja mora omogućiti preduslove za komparaciju rezultata između početne studije i svih narednih studija.

Istraživanje će provesti nezavisni vanjski konsultant sa referencama i ekspertizom u provedbi istraživanja, s posebnim fokusom na istraživanja u polju mladih.

6. SAŽETI PRIKAZ STRATEŠKOG DOKUMENTA

SAŽETI PREGLED STRATEŠKOG DOKUMENTA				
Redni broj i oznaka	NAZIV	Indikator i finansijski izvor		
		Indikator strateškog cilja	Polazne vrijednosti indikatora*	Ciljne vrijednosti indikatora**
1. Strateški cilj	Razviti podsticajan sistem obrazovanja i poslovnog ambijenta za mlade	Procent mladih koji tvrde da su već pokrenuli vlastiti start-up ili već rade na pokretanju vlastitog biznisa	Total: 11 % Mladi koji su već pokrenuli start-up: 4,2%	Total: 17 % Mladi koji su već pokrenuli start-up: 7%

			Mladi koji rade na pokretanju biznisa: 6,8%	Mladi koji rade na pokretanju biznisa: 10%
		Stopa nezaposlenosti mladih(m/ž)	37,18% (m/ž)	27% (m/ž)
		Usvojeni zakoni o dualnom obrazovanju u svim strukovnim srednjim školama u FBiH	Ne	Da
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		33.685.000	0	33.685.000
1.1. Prioritet	Uspostaviti sistem formalnog i neformalnog obrazovanja koji omogućava mladima sticanje znanja i vještina neophodnih za izlazak na tržište rada	Indikator prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Procent mladih koji su pohađali neformalno obrazovanje (m/ž)	46,9% (m/ž)	55% (m/ž)
		Procent mladih koji vjeruju da će im obrazovanje pomoći pri zapošljavanju	39,4%	50%
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		10.765.000	0	10.765.000
1.1.1. Mjera	Revidiranje, evaluacija i procjena programa praktične nastave	Indikator mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Urađena revizija programa praktične nastave	Ne	Da
		Procent mladih koji su pohađali neformalno obrazovanje (m/ž)	46,9% (m/ž)	55%(m/ž)
		Procent mladih koji nedostatak praktične nastave vide kao najveći	35,5%	27%

		problem obrazovnog sistema		
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		8.010.000	0	8.010.000
1.1.2. Mjera	Podrška razvoju preduzetničkih vještina	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti
		Uvedena nastavna jedinica preduzetništva u formalno obrazovanje	Ne	Da
		Procenat mladih koji su pokrenuli vlastiti start-up/ biznis	4,2%	7%
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		1.600.000	0	1.600.000
1.1.3. Mjera	Uspostaviti pravni okvir koji uređuje prava i obaveze studenata, studentskih organizacija i obrazovnih institucija	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti
		Usvojen zakon koji uređuje studentski rad sa svim svojim podzakonskim aktima	Ne	Da
		Usvojen zakonski okvir koji uređuje prava, obaveze i odgovornosti studenata u oblasti studentskog standarda sa svim svojim podzakonskim aktima	Ne	Da
		Izrađene smjernice za osiguranje studentskog organizovanja u FBiH	Ne	Da
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		125.000	0	125.000
1.1.4. Mjera	Uspostaviti sistem za standardizaciju i valorizaciju neformalnog obrazovanja u FBiH.	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti
		Usvojen prijedlog za standardizaciju i valorizaciju neformalnog obrazovanja	Ne	Da

		Broj programa neformalnog obrazovanja koji su u skladu sa uspostavljenim standardima neformalnog obrazovanja	0	10
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		0	0	0
1.2. Prioritet	Unaprijediti sistem institucionalne podrške za mlade pri zapošljavanju, osnivanju i razvoju vlastitih biznisa	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Procent mladih korisnika vladinih programa zapošljavanja(m/ž)	13,1% (m/ž)	23% (m/ž)
		Procent korisnika programa Garancija za mlade (m/ž)	0 (m/ž)	5% mladih koji su prijavljeni na biroima i traže zaposlenje (m/ž)
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		17.510.000	0	17.510.000
1.2.1. Mjera	Inovirani/ unapređeni programi sufinansiranja prvog zaposlenja i pokretanja vlastitog biznisa na bazi vaučera, sa olakšavajućim pristupom apliciranja za sve kategorije mladih, pogotovo nezaposlenih mladih (mladi koji prvo zaposlenje žele ostvariti u kompaniji/ preduzetništvu)	Indikator mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti
		Izrađen prijedlog za izmjene i dopune programa sufinansiranja prvog zapošljavanja	Ne	Da
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		310.000	0	310.000
1.2.2. Mjera	Razvoj grantova, kreditnih programa i programa mentorstva koji su prilagođeni potrebama mladih	Indikator mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti
		Izrađen prijedlog za izmjene i dopune programa	Ne	Da

		sufinansiranja prvog zapošljavanja		
		Procent mladih korisnika vladinih programa zapošljavanja (m/ž)	13,1% (m/ž)	23% (m/ž)
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		10.200.000	0	10.200.000
1.2.3. Mjera	Uspostaviti atraktivne i funkcionalne programe podrške pokretanju i razvoju poslovanja za mlade s naglaskom na one u ruralnim i manje atraktivnim područjima i marginalizirane grupe mladih.	Indikator mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti
		Izrađen prijedlog programa fokusiranog na podršku razvoja biznisa za mlade sa naglaskom na one u ruralnim područjima	Ne	Da
		Procent korisnika programa Garancija za mlade koji pripadaju nekoj marginaliziranoj grupi(m/ž)	0 (m/ž)	25% od ukupnih korisnika programa (m/ž)
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		7.000.000	0	7.000.000
1.3. Prioritet	Ublažiti uzroke koji dovode do napuštanja formalnog obrazovanja prije stjecanja diplome	Indikator prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Procent mladih koji su korisnici stipendija(m/ž)	14,5% (m/ž)	22% (m/ž)
		% stipendija i ostalih grantova učenicima/ studentima u odnosu na ukupna budžetska izdvajanja za obrazovanje	1,14 (2018)	6%
		% udjela radno sposobnog stanovništva sa višom i visokom školom, magisterijem i doktoratom u ukupnoj radnoj snazi - ukupno(m/ž)	9,3 (2019) (m/ž)	15 (m/ž)
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		5.410.000	0	5.410.000

1.3.1. Mjera	Osnažiti i podržati mlade za ostanak u formalnom obrazovanju i stjecanju diplome	Indikator mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti
		Usvojen pravni okvir koji omogućava smanjenje porezne stope na dohodak i povećanje ličnog odbitka	Ne	Da
		Procenat mladih koji ne vide perspektivu u daljem obrazovanju	13,1%	9%
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		4.400.000	0	4.400.000
1.3.2. Mjera	Unaprijediti obrazovne programe, digitalizirati nastavne i poslovne procese u školama	Indikator mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti
		Broj kantona koji imaju uvedenu digitalizaciju pedagoške dokumentacije (e-dnevnik i EMIS - education management and information system)	2	10
		Uveden sistem digitalnog apliciranja na postojeće programe stipendiranja	Ne	Da
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		1.010.000	0	1.010.000
2. Strateški cilj	Izgraditi zdravo i sigurno okruženje koje jača egzistencijalnu sigurnost kod mladih	Indikator strateškog cilja	Polazne vrijednosti indikatora*	Ciljne vrijednosti indikatora**
		Procenat mladih koji obavljaju godišnji sistematski pregled (m/z)	26,1% (m/z)	35% (m/z)
		Procenat mladih žena koje nikada nisu uradile ginekološki pregled	45%	32%

		Broj maloljetnika počinitelja krivičnih djela (kaznene prijave) (m/ž)	284 (m/ž)	250 (m/ž)
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		56.835.000	0	56.835.000
2.1. Prioritet	Poboljšati fizičko zdravlje mladih kojima se umanjuje ranjivost i nesigurnost/izloženost riziku	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Procent mladih koji se nikako ne bave rekreativnim aktivnostima (m/ž)	35% (m/ž)	28% (m/ž)
		Procent mladih koji nikada nisu izvršili sistematski pregled (m/ž)	14,2% (m/ž)	10% (m/ž)
		Procent mladih koji su nezadovoljni zdravstvenim uslugama	42%	34%
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		9.740.000	0	9.740.000
2.1.1 Mjera	Unaprijediti i proširiti promotivno preventivne programe i programe informisanja usmjerene ka sticanju zdravih stilova života, navika, ponašanja i suzbijanja faktora rizika	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Povećana svijest o značaju očuvanja mentalnog zdravlja	23,7%	30%
		Izrađen prijedlog postojećih i novih programa u oblasti promotivno-preventivne brige usmjerene na suzbijanje faktora rizika	Ne	Da
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		5.850.000	0	5.850.000
2.1.2 Mjera		Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora

	Unaprijediti model međusektorske saradnje u suzbijanju pojave rizičnih ponašanja kod mladih	Procenat mladih koji svakodnevno konzumiraju cigarete (m/ž)	9,2% (m/ž)	5% (m/ž)
		Procenat mladih koji redovno na mjesečnoj bazi konzumiraju alkohol (m/ž)	9,6% (m/ž)	5% (m/ž)
		Procenat mladih muškaraca koji učestalo posjećuju kladionicu (jednom sedmično ili češće)	11,1%	5%
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		360.000	0	360.000
2.1.3 Mjera	Uspostaviti multidisciplinarni i multinstitucionalni sistem podrške za mlade koji su izloženi rizičnim ponašanjima, u potrebi ili su žrtve nasilja kako bi se osiguralo da mladi imaju resurse potrebne za suočavanje s izazovima i prevazilaženje kriznih situacija	Indikator i mjera	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Uspostavljen multidisciplinarni program podrške za mlade koji su izloženi rizičnim ponašanjima ili su žrtve nasilja	Ne	Da
		Broj kantona koji provode naučno utemeljene i certificirane programe prevencije kladjenja, kockanja, konzumacije alkohola i duhanskih proizvoda, zloupotrebe psihoaktivnih supstanci, nasilničkog ponašanja i sl.	2	10
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		3.530.000	0	3.530.000
2.2. Prioritet	Uspostaviti koncept humane sigurnosti prema mladima	Indikator i prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Definirane mjere i usluge koje podržavaju humanu sigurnost mladih	Mjere i usluge nisu definisane	Definirane i promovirane usluge
		Procenat mladih koji su nezadovoljni zdravstvenim uslugama	42%	34%
		Procenat mladih koji su donekle ili u potpunosti nezadovoljni sigurnosnom situacijom u mjestu u kojemu žive (m/ž)	44,4%	35%

		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		5.800.000	0	5.800.000
2.2.1 Mjera	Razvijati programe i inicijative usmjerene na promociju mentalnog zdravlja, emocionalne dobrobiti i prevenciju mentalnih problema među mladima	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Kreiran prijedlog programa i inicijativa usmjerenih na promociju mentalnog zdravlja, emocionalne dobrobiti i prevenciju mentalnih problema među mladima	Ne	Da
		Broj usvojenih inicijativa od strane Parlamenta FBiH usmjerenih na promociju mentalnog zdravlja, emocionalne dobrobiti i prevenciju mentalnih problema među mladima	0	5
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		4.200.000	0	4.200.000
2.2.2 Mjera	Unaprijediti model međusekorske saradnje i razvijati pristup naklonjen mladima u svim institucijama koje mladima pružaju usluge (zdravstvene, socijalne) i agencijama za provedbu zakona i sigurnost	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Izrađen jasan kanal međusekorske komunikacije u oblasti sigurnosti te prilagođen formatima koje mladi koriste	Ne	Da
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		600.000	0	600.000
2.2.3 Mjera	Unaprijediti zdravstvenu zaštitu mladih na redovnom školovanju nakon navršene 26. godine	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti
		Podnesena inicijativa za osiguravanje zdravstvene zaštite mladih na redovnom školovanju nakon navršene 26. godine	Ne	Da
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		600.000	0	600.000

2.2.4 Mjera	Obezbiјediti model prijavljivanja cyber kriminaliteta, sistem podrške oštećenima i podizati svijest o cyber rizicima i sigurnosti	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti
		Mladi su informisani o cyber rizicima i sigurnosti	Nepoznato	20%
		Donesena i usvojena strategija o cyber sigurnosti	Ne	Da
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		1.000.000	0	1.000.000
2.3. Prioritet	Unaprijediti mehanizme socijalne brige mladih	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Procenat mladih u dobi 25-30 godina koji su stambeno samostalni(m/z)	34,4% (m/z)	42% (m/z)
		Stopa fertiliteta među mladima	0,17%	0,25%
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		25.385.000	0	25.385.000
2.3.1 Mjera	Poboljšati sistem mapiranja, identifikacije i poboljšanja položaja ranjivih kategorija i porodica	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti
		Izrađen pravni okvir koji uređuje brigu o mladima koji izlaze iz sistema socijalne zaštite	Ne	Da
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		2.200.000	0	2.200.000
2.3.2 Mjera	Podržati razvoj socijalnih usluga u zajednici	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti
		Kreiran prijedlog razvoja socijalnih usluga u zajednici	Ne	Da
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		13.000.000	0	13.000.000
2.3.3 Mjera	Uspostaviti stambenu politiku za mlade u FBiH	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti

		Broj kantona koji imaju program stambenog zbrinjavanja	Nepoznato	10
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		10.055.000	0	10.055.000
2.3.4 Mjera	Poboljšati položaj marginalizovanih grupa mladih	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti
		Kreiran prijedlog programa podrške za marginalizovane skupine mladih	Ne	Da
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		130.000	0	130.000
2.4. Prioritet	Osigurati razvoj kulture, sporta i okoliša u Federaciji BiH prepoznajući potrebe mladih	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Procenat mladih koji imaju priliku posjećivati događaje iz oblasti kulture	17,7% (m/ž)	25% (m/ž)
		Procenat mladih koji imaju priliku posjećivati događaje iz oblasti sporta	35,8% (m/ž)	45% (m/ž)
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		3.290.000	0	3.290.000
2.4.1 Mjera	Uspostaviti sistem mjerenja učinka (monitoringa i evaluacije) programa namijenjenih mladima u oblasti kulture, sporta, okoliša i turizma	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti
		Sistem praćenje učinka programa namijenjenih mladima u oblasti kulture, sporta i okoliša	Ne postoji sistem praćenja učinka programa	Uspostavljen sistem praćenja učinka programa
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		40.000	0	40.000
2.4.2 Mjera		Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti
		Razvijena metodologija i uspostavljen sistem mjerenja uključenosti i zadovoljstva korisnika (s	Ne postoji	Uspostavljen sistem

	Kreirati nove i unaprijediti postojeće prilike za mlade u oblasti sporta, kulture, okoliša i turizma	fokusom na mlade) programa u oblasti sporta, kulture, okoliša i turizma.		
		Broj posjetilaca kulturnih institucija (opća populacija) (m/ž)	872.000 (m/ž)	1.200.000 (m/ž)
		Broj mladih iz vangradskih sredina koji redovno posjećuju pozorište. (m/ž)	13,6% (m/ž)	20% (m/ž)
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		2.050.000	0	2.050.000
2.4.3 Mjera	Uspostaviti i provoditi sistem uključivanja mladih u procese odlučivanja u oblasti kulture, sporta i okoliša	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti
		Broj institucionalno uključenih mladih na godišnjem nivou u kreiranju programa u oblasti kulture, sporta, turizma i okoliša (m/ž)	Mladi nisu uključeni	15 mladih konsultirano (m/ž) Ukupno, tokom strateškog perioda: 135 (m/ž)
		Procent mladih zainteresiranih za kulturu i umjetnost	20,3% (m/ž)	25% (m/ž)
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		1.200.000	0	1.200.000
2.5. Prioritet	Podržati razvoj omladinskog organizovanja, aktivizma i učešća mladih u odlučivanju	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
		Procent mladih uključenih u rad omladinskih organizacija (m/ž)	18,9% (m/ž)	23%(m/ž)
		Procent mladih koji u okviru škole/fakulteta, imaju neku vrstu organiziranog volonterskog rada sa djelovanjem unutar ili van škole/fakulteta?	28,3% (m/ž)	35% (m/ž)
		Iznos Transfera za mlade (na godišnjem nivou)	400.000,00 KM	2.000 000,00 KM
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
12.620.000	0	12.620.000		

2.5.1 Mjera	Osigurati neometano organiziranje mladih na teritoriji Federacije BiH i pružiti podršku razvoju	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti
		Izmjene i dopune Zakona o mladima u dijelovima definicija i omladinskog organizovanja	Nisu predlagane izmjene i dopune	Predložene i usvojene izmjene i dopune
		Smjernice za vođenje spiska omladinskih organizacija od strane Federalnog ministarstva kulture i sporta	FMKS nema smjernice	Kreiran dokument
		Ojačani organizacioni kapaciteti Vijeća mladih FBiH i finansiranje njegovog rada (na godišnjem nivou)	30.000,00 KM	150.000,00 KM
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		12.055.000	0	12.055.000
2.5.2 Mjera	Kreirati nove i unaprijediti postojeće prilike za mlade u oblasti sporta, kulture, okoliša i turizma te uspostaviti mehanizme koji osiguravaju učešće mladih	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti
		Savjet za mlade	Nije formiran	Formiran
		Zajednička komisija za pitanja mladih FBiH	Nije uspostavljena	Uspostavljena
		Analiza provedbe člana 14. Zakona o mladima FBiH	Nije provedena	Napisan i objavljen dokument
		Broj dodijeljenih godišnjih nagrada za volonterski rad	0	9
		Ukupan broj korisnika platforme za informiranje mladih tokom perioda trajanja Strategije	0	1.000.000
		Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		300.000	0	300.000
2.5.3 Mjera	Uspostaviti programe/mehanizme za saradnju sa organizacijama iz iseljništva	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora	Ciljne vrijednosti
		Kreiran prijedlog programa za saradnju sa organizacijama iz iseljništva	Ne	Da

	Prikupljeni podaci o organizacijama koje rade sa mladima u iseljeništvu	Ne	Da
	Budžet (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
	265.000	0	265.000

7. Preporuke za kantonalni i lokalni nivo vlasti

Imajući u vidu decentralizirani sistem po svim oblastima od interesa za mlade u BiH koji podrazumijeva da se oblasti definisane ovom Strategijom nalaze u podijeljenoj ovlasti između FBiH i kantona, te da Federacija ima ulogu kreatora federalne politike i zakona iz oblasti, ali uz konsenzus kantona, gdje je kantonima dodijeljena uloga implementatora utvrđenih politika i zakona, kao i većinskog finansijera zacrtanih pravaca interesornog radnog grupe za izradu strategije za mlade FBiH 2025-2034 godina u svrhu ostvarenja strateških ciljeva nižim nivoima vlasti upućuje opće preporuke za realizaciju aktivnosti u okviru mjera i prioriteta usmjerenih na poboljšanje položaja mladih.

STRATEŠKI CILJ 1. Razviti podsticajan sistem obrazovanja i poslovnog ambijenta za mlade		
Prioritet	Preporuka za kantonalni nivo vlasti	Preporuka za jedinice lokalne samouprave
1.1. Uspostaviti sistem formalnog i neformalnog obrazovanja koji omogućava mladima sticanje znanja i vještina neophodnih za izlazak na tržište rada	<p>1.1.1. Analizirati usklađenost nastavnih planova i programa sa potrebama tržišta rada.</p> <p>1.1.2. Revidirati i izmijeniti nastavne planove i programe što za cilj ima bolje prilagođavanje kvalifikacija potrebama tržišta rada, koji će uključivati praktičnu nastavu potrebnu za jačanje kompetencija učenika i studenata.</p> <p>1.1.3. Podržati program mikrokvalifikacija u saradnji između srednjoškolskih i visokoškolskih ustanova i relevantnih sektora privrede/industrije.</p> <p>1.1.4. Planirati ulaganja u unapređenje infrastrukture škola kroz nabavku opreme za kabinete praktične nastave te educirati nastavno osoblje o načinu korištenja opreme koja se koristi u nastavi.</p>	<p>1.1.1. Pokretati proces usaglašavanja potreba tržišta rada i obrazovanja u saradnji sa nadležnim institucijama na kantonalnom nivou.</p> <p>1.1.2. Podržati opremanje kabineta za praktičnu nastavu u obrazovnim institucijama.</p> <p>1.1.2. Uspostaviti saradnju sa poslodavcima u svrhu osiguranja kvalitete praktične nastave.</p> <p>1.1.3. Uvesti posebne linije stipendiranja učenika kojim se školuju za deficitarna zanimanja.</p> <p>1.1.4. Omogućiti mladima besplatno pohađanje obuka, radionica i kurseva radi sticanja znanja i vještina potrebnih za tržište rada.</p> <p>1.1.5. Razviti programe karijernog savjetovanja i mentorstva za mlade.</p>

	<p>1.1.5. Omogućiti mladima besplatno pohađanje obuka, radionica i kurseva radi sticanja znanja i vještina potrebnih za tržište rada.</p> <p>1.1.6. Omogućiti više sati praktičnog rada.</p> <p>1.1.7. Raditi na povezivanju studenata završnih godina sa mentorima- alumnima fakulteta iz poslovnog ili privatnog sektora radi razvoja karijere kroz mentorstvo .</p> <p>1.1.8. Pružiti podršku javnim visokoškolskim ustanovama za projekte povezivanja s potrebama tržišta rada za studijske programe 1. i 2. ciklusa, te integrisanog studija.</p> <p>1.1.9. Podržati programe podrške mladima u oblasti ICT i novih tehnologija.</p> <p>1.1.10. Uvesti kurseve preduzetništva u formalno obrazovanje što će mladima pružiti osnovne vještine potrebne za pokretanje i vođenje biznisa.</p> <p>1.1.11. U procesima izmjena nastavnog plana i programa rada planirati temu preduzetništva koja će biti prožeta kroz različite predmete, a kako bi se mladima osigurala osnovna znanja u ovoj oblasti.</p> <p>1.1.12. Redovno ažurirati nastavne planove i programe u svrhu usklađivanja s potrebama tržišta rada.</p> <p>1.1.13. Pokretati proces usaglašavanja potreba tržišta rada i obrazovanja u saradnji sa jedinicama lokalne samouprave.</p>	<p>1.1.6. Kontinuirano poduzimati aktivnosti na promociji preduzetništva i inovacija.</p> <p>1.1.7. Raditi na promociji neformalnog obrazovanja uključujući i podršku razvoju programa kroz dodjelu grantova.</p>
--	--	---

	<p>1.1.14. Kontinuirano poduzimati aktivnosti na promociji preduzetništva i inovacija.</p> <p>1.1.15. Raditi na promociji neformalnog obrazovanja uključujući i podršku razvoju programa kroz dodjelu grantova.</p> <p>1.1.16. Izraditi i usvojiti zakon o studentskom standardu. U svrhu izrade zakona provoditi konsultacije sa studentima u cilju razumijevanja njihovih potreba.</p> <p>1.1.17. Podržavati rad studentskih organizacija te omogućiti njihovo organizovanje.</p>	
<p>Prioritet 1.2. Unaprijediti sistem institucionalne podrške za mlade pri zapošljavanju, osnivanju i razvoju vlastitih biznisa</p>	<p>1.2.1. Podržati programe sufinansiranja sticanja prvog radnog iskustva.</p> <p>1.2.2. Uspostaviti sistem informisanja mladih o prilika u oblastima zapošljavanja i samozapošljavanja.</p> <p>1.2.3. Urediti saradnju i koordinaciju različitih institucija koje pružaju podršku mladima u oblasti zapošljavanja i samozapošljavanja.</p> <p>1.2.4. Osigurati srednjoročnu podršku za razvoj start up biznisa mladih (osigurati finansiranje 2 do 3 godine)</p> <p>1.2.5. Planirati i provoditi programe mentorstva za mlade preduzetnike.</p> <p>1.2.6. Osigurati transparentnost u procesu apliciranja za grantove, kredite i programe mentorstva, kao i olakšati pristup informacijama o uslovima i procedurama apliciranja.</p> <p>1.2.7. Pružiti podršku mladima u razvoju i implementaciji poslovnih</p>	<p>1.2.1. Uspostaviti sistem informisanja mladih o prilika u oblastima zapošljavanja i samozapošljavanja.</p> <p>1.2.2. Planirati i provoditi programe mentorstva za mlade preduzetnike.</p> <p>1.2.3. Osigurati srednjoročnu podršku za razvoj start up biznisa mladih (osigurati finansiranje 2 do 3 godine).</p> <p>1.2.4. Podržati mlade iz ruralnih sredina u razvoju biznisa</p> <p>1.2.5. Podržati mlade iz marginaliziranih grupa (mladi sa invaliditetom, romska populacija i sl.) u procesima zapošljavanja i samozapošljavanja.</p> <p>1.2.6. Raditi na izradi seta olakšica za mlade koji pokreću svoje biznise u saradnji sa kantonalnim nadležnim institucijama.</p>

	<p>ideja kroz programe obuke, mentorstva i savjetovanja.</p> <p>1.2.8. Podržati mlade iz ruralnih sredina u razvoju biznisa.</p> <p>1.2.9. Podržati mlade iz marginaliziranih grupa (mladi sa invaliditetom, romska populacija i sl.) u procesima zapošljavanja i samozapošljavanja.</p> <p>1.2.10. Raditi na izradi seta olakšica za mlade koji pokreću svoje biznise u saradnji sa JLS.</p>	
<p>Prioritet 1.3. Ublažiti uzroke koji dovode do napuštanja formalnog obrazovanja prije stjecanja diplome</p>	<p>1.3.1. Pružiti finansijsku podršku kroz programe stipendiranja za studente deficitarnih zanimanja, uz posebne mjere za osiguranje pristupa ovim stipendijama za mlade iz osjetljivih kategorija.</p> <p>1.3.2. Kreirati uslove za povećanje s stipendiranja mladih osoba iz socijalno ranjivi kategorija mladih i osigurao im se pristup i ostanak u obrazovanju.</p> <p>1.3.3. Omogućiti digitalno prijavljivanje za postojeće programe stipendiranja.</p> <p>1.3.4. Provesti informativnu kampanju o postojećim programima stipendiranja s posebnim fokusom na učenike završnih razreda srednjih škola.</p> <p>1.3.5. Kroz programe stipendiranja prepoznati talentirane mlade koji studiraju deficitarna zanimanja te povećati iznos stipendije za ove kategorije.</p> <p>1.3.6. Obezbijediti podršku programima karijernog savjetovanja i zapošljavanja mladih iz socijalno ranjivih kategorija, naročito mladih sa invaliditetom.</p>	<p>1.3.1. Omogućiti digitalno prijavljivanje za postojeće programe stipendiranja.</p> <p>1.3.2. Kroz programe stipendiranja prepoznati talentirane mlade koji studiraju deficitarna zanimanja te povećati iznos stipendije za ove kategorije.</p>

	1.3.7. Identifikovati nastavno osoblje koje ne posjeduje digitalne vještine, kako bi se educirali o načinu korištenja opreme koja se koristi u nastavi	
STRATEŠKI CILJ 2 Izgraditi zdravo i sigurno okruženje koje jača egzistencijalnu sigurnost kod mladih		
Prioritet	Preporuka za kantonalni nivo vlasti	Preporuka za jedinice lokalne samouprave
Prioritet 2.1. Poboľjšati fizičko zdravlje mladih kojima se umanjuje ranjivost i nesigurnost/izloženost riziku	<p>2.1.1. Provoditi informativne kampanje o značaja vakcinacije za mlade te važnosti vršenja redovnih sistematskih pregleda.</p> <p>2.1.2. Uvesti radno mjesto psihologa u osnovne i srednje škole i redovno provoditi aktivnosti na obilježavanje svjetskog Dana mentalnog zdravlja.</p> <p>2.1.3. Jačati rad Centara za mentalno zdravlje</p> <p>2.1.4. Planirati veća sredstva za civilni sektor i lokalne inicijative koje provode programe jačanja zdravih stavova i ponašanja među mladima (edukacije o štetnosti korištenja psihoaktivnih supstanci i promovisanje zdravih stilova života)</p> <p>2.1.5. Promovisati i podržavati rad porodičnih savjetovališta po uzoru na IPD savjetovališta i koristiti isti model pri kreiranju programa za mlade (besplatno, sigurno, dostupno i pouzdano mladima).</p> <p>2.1.6. Provoditi kontinuirane edukacije stručnog osoblja u svim institucijama koje mladima pružaju usluge (zdravstvene, socijalne) i agencijama za provedbu zakona i sigurnost o pružanju podrške i adekvatnih usluga u radu sa mladima.</p>	<p>2.1.1. Provoditi informativne kampanje o značaja vakcinacije za mlade te važnosti vršenja redovnih sistematskih pregleda.</p> <p>2.1.2. Uz podršku Domova zdravlja, vršiti edukaciju mladih volontera o zdravlju mladih koji će ta znanja dalje prenositi prema mladima kroz peer to peer edukaciju.</p> <p>2.1.3. Podržati udruženja i sportske centre koji organizuju turnire, planinarske ture, besplatne treninge i dane otvorenih vrata za mlade (srednjoškolski, studenti, mladi roditelji, mladi iz ruralnih sredina).</p> <p>2.1.4. Kontinuirano raditi na umanjenju dostupnosti alkohola, duhana i duhanskih proizvoda u blizini škola i mjesta gdje se okupljaju mladi.</p> <p>2.1.5. Unaprjeđivati uvezanost škola i fakulteta sa institucijama lokalne zajednice koje će organizovati takmičenja za sportiste i rekreativce.</p> <p>2.1.6. Obezbijediti finansijsku podršku za besplatne on-line sesije za psihološku podršku/savjetovanje (kao što je plavi telefon za nasilje).</p>

	2.1.7. Uz podršku Vlade Federacije BiH osigurati finansijsku podršku za besplatne on-line sesije za psihološku podršku savjetovanje	
Prioritet 2.2. Uspostavljati koncept humane sigurnosti prema mladima	<p>2.2.1. Podržati kampanje kojim se razbijaju stigme o mentalnom zdravlju.</p> <p>2.2.2. Osigurati finansijsku podršku NVO ima koji imaju besplatne servise za podršku žrtvama nasilja (SOS telefoni, sigurne kuće i on-line psihološka savjetovališta).</p> <p>2.2.3. U svim JU koje rade sa mladima uspostaviti mladima pristupačan mehanizam kojim se može utjecati na nastavak rizičnog ponašanja.</p> <p>2.2.4. Obezbijediti resurse za dodatne obuke službenika i institucija (policija, CSR, nastavnici, zdravstveni radnici i drugi profesionalci koji rade s mladim) za implementaciju zakona i protokola u vezi s prevencijom nasilja i zbrinjavanjem žrtava.</p> <p>2.2.5. Redovno informisati studente o pravima iz zdravstvene zaštite i zdravstvenog osiguranja izvan mjesta/kantona u kojem imaju prebivalište.</p> <p>2.2.6. Prilagoditi način prijave nasilja višestruko marginalizovanim grupama mladih.</p> <p>2.2.7. Unapređivati zaštitu ličnih podataka u online prostoru.</p> <p>2.2.8. Osigurati veće fondove za aktivnosti civilnog sektora koje se fokusiraju na prevenciju rizičnih ponašanja i edukaciju o sigurnosti,</p>	<p>2.2.1. Podržati kampanje kojim se razbijaju stigme o mentalnom zdravlju</p> <p>2.2.2. Osigurati finansijsku podršku NVO ima koji imaju besplatne servise za podršku žrtvama nasilja (SOS telefoni, sigurne kuće i on-line psihološka savjetovališta).</p> <p>2.2.3. Provoditi konstantne edukacije stručnog osoblja u svim institucijama koje mladima pružaju usluge (zdravstvene, socijalne) i agencijama za provedbu zakona i sigurnost o pružanju podrške i adekvatnih usluga u radu sa mladima.</p> <p>2.2.4. Kreirati aktivnosti i programe za osnovnoškolce i edukacije dječaka i djevojčica o nasilju.</p>

	uključujući internet i cyber sigurnost.	
Prioritet 2.3. Unaprijediti mehanizme socijalne brige mladih	<p>2.3.1. Prikupljati podatke o korisnicima sredstava za stambeno zbrinjavanje u svrhu kreiranje baze na nivou Federacije.</p> <p>2.3.2. Unaprijediti postojeće baza socijalnih usluga da efikasnije prepoznaju mlade iz osjetljivih kategorija.</p> <p>2.3.3. Pružiti podršku programima inkluzije u obrazovnom sistemu i na tržištu rada osobama s invaliditetom i drugim ranjivim kategorijama.</p> <p>2.3.4. Prema uzoru na Kanton Sarajevo, Zeničko-dobojski kanton i Srednjobosanski kanton uvesti program Servis za život u ostalim kantonima u FBiH.</p> <p>2.3.5. Uvesti redovnu edukaciju učenika o potrebama i životu osjetljivih kategorija.</p> <p>2.3.6. Obezbjediti finansijsku podršku za programe koji odgovaraju na potrebe mladih iz osjetljivih kategorija.</p> <p>2.3.7. Raditi na razvoju programa koji će biti namijenjeni marginaliziranim skupinama mladih, a koji će odgovarati na njihove potrebe i probleme.</p> <p>2.3.8. Jačati saradnju sa organizacijama civilnog društva koje djeluju u oblasti socijalnih politika.</p> <p>2.3.9. Uspostaviti kanale komunikacije sa predstavnicima marginaliziranih skupina s ciljem bolje saradnje i koordinacije.</p> <p>2.3.10. Proširiti postojeće mjere u oblasti stambene politike tako da</p>	<p>2.3.1. U radu svih javnih ustanova promovirati i provoditi UN Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom.</p> <p>2.3.2. Redovno provoditi senzibilizaciju i edukaciju učenika o potrebama i životu osjetljivih kategorija.</p> <p>2.3.3. Razviti i unaprijediti programe podrške za resocijalizaciju i reintegraciju korisnika/ mladih osoba u lokalnim zajednicama.</p> <p>2.3.4. Uvesti tzv. trijaloge u osnovne i srednje škole u FBiH koji će uključivati nastavno osoblje, roditelje/staratelje i same učenike.</p> <p>2.3.5. Donijeti jasne kriterije za podršku mladim bračnim parovima, mladima s posebnim potrebama pri kupovini prvog stana ili kuće, prilikom čega bi se isti primjenjivao kod namjenskih stambenih hipotekarnih kredita.</p>

	<p>uključuju podršku zbrinjavanja mladih kroz: zakup, kupovinu i izgradnju /nadogradnju stambenih jedinica (sufinansiranje i subvencija troškova stanovanja za mlade, subvencije dijela kamate, provođenje programa izgradnje i nadogradnje porodičnih stanova, povoljnih uslova najma stana za mlade, provođenje programa kreditiranja građevinskog materijala za izgradnju stambenih jedinica, dijeljeno stanovanje u svrhu socijalne inkluzije) + donošenje jasnih kriterija za podršku mladim bračnim parovima, mladima sa posebnim potrebama pri kupovini prvog stana ili kuće, prilikom čega bi se isti primjenjivao kod namjenskih stambenih hipotekarnih kredita.</p> <p>2.3.11. Uvođenje programa finansiranja troškova stanovanja za mlade koji izlaze iz institucionalne brige.</p> <p>2.3.12. Sufinansirati troškove stanovanja studenata u drugim (univerzitetskim) kantonima od strane matičnog kantona.</p>	
<p>Prioritet 2.4. Osigurati razvoj kulture, sporta i okoliša u Federaciji BiH prepoznavajući potrebe mladih</p>	<p>2.4.1. Razviti sistem pokazatelja uspješnosti programa namijenjenih mladima koji će se koristiti za praćenje i evaluaciju programa za mlade koji se primjenjuju na kantonalnom nivou, što će doprinijeti razvoju postojećih i kreiranju novih programa.</p> <p>2.4.2. Osigurati da proces praćenja i evaluacije programa za mlade iz oblasti kulture, sporta, okoliša i turizma bude transparentan prema javnosti što uključuje redovno izvještavanje o rezultatima programa.</p> <p>2.4.3. Podržavati i podsticati mlade da kroz različite programe i edukacije učestvuju u razvoju</p>	<p>2.4.1. Razviti sistem pokazatelja uspješnosti programa namijenjenih mladima koji će se koristiti za praćenje i evaluaciju programa za mlade koji se primjenjuju na kantonalnom nivou, što će doprinijeti razvoju postojećih i kreiranju novih programa.</p> <p>2.4.2. Osigurati da proces praćenja i evaluacije programa za mlade iz oblasti kulture, sporta, okoliša i turizma bude transparentan prema javnosti što uključuje redovno izvještavanje o rezultatima programa.</p> <p>2.4.3. Podržavati i podsticati mlade da kroz različite programe i edukacije učestvuju u razvoju sporta, kulture, zaštite okoliša i turizma.</p>

	<p>sporta, kulture, zaštite okoliša i turizma.</p> <p>2.4.4. Uspostaviti nove programe za prijem pripravnika koji ulaze u kategoriju mladih u institucije iz oblasti kulture, sporta, okoliša i turizma .</p> <p>2.4.5. Kontinuirano podržavati mlade umjetnike, sportiste, istraživače u oblasti okoliša i mlade u turističkoj privredi.</p>	
<p>Prioritet 2.5. Podržati razvoj omladinskog organizovanja, aktivizma i učešća mladih u odlučivanju</p>	<p>2.5.1. Podržati rad i aktivnosti omladinskih organizacija i organizacija koja se bave pitanjima mladih.</p> <p>2.5.2. Podržati rad Vijeća mladih koji djeluju na kantonalnom nivou.</p> <p>2.5.3. Organizovati jednom godišnje dijaloge mladih i predstavnika kantonalne vlasti.</p> <p>2.5.4. Osigurati provođenje svih zakonskih mehanizama koji se tiču sveukupne brige o mladima.</p> <p>2.5.5. Raditi na uspostavljanju komisije za pitanja mladih ukoliko ne postoji ili ukoliko postoji uključiti predstavnika mladih u njen rad.</p> <p>2.5.6. Raditi na uspostavljanju sistema informisanja mladih koji će biti prilagođen njihovim potrebama i interesovanjima.</p>	<p>2.5.1. Podržati rad i aktivnosti omladinskih organizacija i organizacija koja se bave pitanjima mladih.</p> <p>2.5.2. Podržati rad Vijeća mladih koji djeluju na području jedinica lokalne samouprave.</p> <p>2.5.3. Organizovati jednom godišnje dijaloge mladih i predstavnika lokalne vlasti.</p> <p>2.5.4. Osigurati provođenje svih zakonskih mehanizama koji se tiču sveukupne brige o mladima.</p> <p>2.5.5. Raditi na uspostavljanju komisije za pitanja mladih ukoliko ne postoji ili ukoliko postoji uključiti predstavnika mladih u njen rad.</p> <p>2.5.6. Raditi na uspostavljanju sistema informisanja mladih koji će biti prilagođen njihovim potrebama i interesovanjima.</p>

8. Usaglašenost sa drugim strateškim dokumentima

Strategija za mlade FBiH do 2034. godine teži graditi pozitivno i prosperitetno okruženje u kojem su mladi aktivno uključeni u društveni i politički život a jednakim se šansama podržavaju u ostvarivanju prava i potencijala. Strategijom za mlade FBiH, kroz realizaciju dva strateška cilja i 8 prioriteta oblikovani su naporima kojima se unapređuje položaj mladih u definiranim prioritarnim oblastima. Ciljevi strategije usklađeni su sa Strategijom razvoja FBiH i Globalnim ciljevima Agende UN-a za održivi razvoj, Okvirom saradnje i Okvirom za realizaciju ciljeva održivog razvoja u BiH te Mišljenjem Komisije o zahtjevu BiH za članstvo u EU.

Strategija za mlade FBiH do 2034. godine položaj mladih posmatra u dva nivoa a primamo se teži unapređenju a) sferi humane bezbjednosti, ili socijalne uključenosti kako je to predstavljeno Mišljenjem Komisije o zahtjevu BiH za članstvo u EU i Analitičkim izvještajem COM(2019) 261 final⁴⁴, kao baze i preduslova za b) sferu kvalitetnog življenja koji su ciklično povezani. Percepcija humane bezbjednosti i socijalne uključenosti praktično je povezana sa realnim sadržajima društvenog života u zajednici: ekonomskim i demografskim položajem, posebno pronatalitetnim politikama, zaštitom majčinstva te osposobljavanjem mladih, stanjem sigurnosti (realno stanje kriminaliteta u zajednici, efikasnost mehanizama društvene kontrole), kvalitetom usluga servisa, zaštitom osnovnih vrijednosti i ljudskih prava, stanjem zdravstvenog i vaspitno-obrazovnog sistema (stanje u značajnim institucijama lokalne zajednice i stepen participacije građana u njihovom radu), kulturnim (ponuda i dostupnost kulturnih sadržaja), političkim, i drugim procesima.

Sveobuhvatna, obzirom na oblasti kojima se bavi, strategija za mlade zahtijeva udruživanje različitih kapaciteta iz svih oblasti društvenog života kako bi se kreirali ishodi kojima se unapređuje položaj i zadovoljavaju potrebe mladih.

Strategija za mlade FBiH usaglašena je prvenstveno sa Strategijom razvoja FBiH do 2034.godine, naročito sa prioritetima strateškog cilja 2 -*Prosperitetan i inkluzivan društveni razvoj* kojima se teže unaprijediti osnovne pretpostavke razvoja i sigurnosti društva kao što su zdravlje, socijalna uključenost, posvećenost i briga, funkcionalno obrazovanje te zapošljavanje a koji čine bazu humane sigurnosti za demografski razvoj i kvalitativno napredovanje društva općenito.

Kod usaglašenosti strategije za mlade FBiH do 2034.g. sa relevantnim strategijama međunarodnog nivoa, ističe se veza sa *Agendom Ujedinjenih naroda za održivi razvoj 2015-2030. godine* koja Globalnim ciljevima za održivi razvoj predstavlja osnovne oblasti unapređenja svakog društva za postizanje boljih uslova života. 17 ciljeva je međusobno povezano a razvoj je neodvojiv od ravnoteže između socijalnog, ekonomskog i aspekta održivosti životne sredine. Ovaj plan će provoditi sve zemlje i sve zainteresirane strane, djelujući kroz partnerstvo zasnovano na saradnji. Značaj Agende za mlade u FBiH je što u širem prostoru postavlja unificirane ciljeve inkluzivnog razvoja i potencira stvaranje boljih prilika za mlade ljude u oblastima kao što su obrazovanje, zapošljavanje i učešće u javnom životu, postavlja standarde i preporuke za uključivanje mladih u procese donošenja odluka što mladima omogućava da izraze svoje potrebe i perspektive. Mnogi Ciljevi Agende, poput onih za sveopću dobrobit, obrazovanje i zapošljavanje potiču kreiranje politika fokusiranih na poboljšanje i stvaranje prilika za mlade. Implementacija ovih politika može dovesti do poboljšanih uslova za obrazovanje mladih u FBiH, kao i stvaranje novih radnih mjesta i programa obuke koji su prilagođeni njihovim potrebama. U BiH su *Agenda* i Ciljevi održivog razvoja prioritzovani *Okvirom saradnje za održivi razvoj vlasti u BiH i sistem UN-a do 2025. godine*,⁴⁵ (Okvir saradnje) kojim su postavljeni strateški prioriteti koji usmjeravaju procese strateškog planiranja na nivou BiH, RS, FBiH i Brčko distrikta BiH. Okvirom za realizaciju ciljeva održivog razvoja⁴⁶ (Okvir za realizaciju) definisani su razvojni pravci po kojima će se realizovati Okvir saradnje i prema kojima će se druge strategije upravljati a kako bi ostvarile usklađenost sa Globalnim ciljevima za održivi razvoj. Ukratko, Agenda je značajna za mlade ljude u FBiH jer promovira održiv razvoj, uključivanje u procese odlučivanja, poboljšanje obrazovanja i zapošljavanja, kao i zaštitu ljudskih prava. Implementacija ove agende može doprinijeti stvaranju boljih uslova za mlade ljude i ostvarenju njihovog punog potencijala.

Strateški cilj 1- „Razviti podsticajan sistem obrazovanja i poslovnog ambijenta za mlade“ odnosi se na razvoj ljudskog kapitala koji doprinosi prosperitetnom i inkluzivnom društvenom te ubrzanom ekonomskom razvoju. Ostvarenje ovog strateškog cilja treba imati ishode vidljive kroz mlade koji su kroz kvalitetnije obrazovanje stekli vještine i kompetencije potrebne za uspješno zapošljavanje na modernom, EU-orijentiranom tržištu rada, koji vjeruju u obrazovanje kao način koji vodi do zapošljavanja, smanjenu stopu nezaposlenosti mladih, smanjen odliv mozgova i jačanja indeksa humanog kapitala. Osiguravanje uključivog i kvalitetnog obrazovanje i mogućnosti cjeloživotnog učenja za sve mlade, a posebno za djevojke i mlade žene, uz osiguravanje pristupa podršci i ekonomskim resursima, kao i pristup odgovarajućim novim tehnologijama i finansijskim uslugama, uključujući mikro financiranje, trebalo bi značajno utjecati na uključiv i održiv

⁴⁴ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:52019DC0261>

⁴⁵ Okvir saradnje Bosne i Hercegovine i Ujedinjenih naroda za održivi razvoj Partnerstvo za održivi razvoj 2021-2025, dostupno na https://bosniahercegovina.un.org/sites/default/files/2021-08/Sustainable%20development_BHS_WEB_final.pdf, pristupljeno 15.4.2024. god.

⁴⁶ Okvir za realizaciju ciljeva održivog razvoja u Bosni i Hercegovini, dostupno na https://fzmr.gov.ba/files/Strategija/Okvir_za_realizaciju_Ciljeva_ozdrzivog_razvoja_u_BiH.pdf, pristupljeno 15.4.2024. god.

privredni rast, punu zaposlenost i dostojanstven rad za sve kako bi se konstantno radilo na preveniranju ali i iskorjenjivanju siromaštva.

Održivi, otporni i inkluzivni rast, što je prvi prioritet Okvira saradnje BiH za postizanje Globalnih ciljeva, zahtijeva snažnije aktivne mjere tržišta rada za povezivanje mladih, s dobrim poslovima u formalnoj ekonomiji, snažnije poticaje za ulaganja u inovacije i istraživanje i razvoj a poboljšani pristup i kvaliteta obrazovanja smatraju se presudnim za budući održivi razvoj. Ispunjenje ovog prioriteta svakako zahtijeva kvalitetno, dostupno i inkluzivno obrazovanje, što je prioritet broj dva Okvira saradnje. Okvir za realizaciju predstavlja ovo kao razvojni pravac *Pametnog rasta*. U Strategiji razvoja FBiH 2021-2027 ovaj prioritet i razvojni pravac su reflektovani kroz strateške ciljeve Prosperitetan inkluzivni društveni razvoj i Ubrzan ekonomski razvoj.

O pametnom, održivom, otpornom i inkluzivnom rastu i značaju ljudskog kapitala govori i *Pametna specijalizacija* (S3), što je pristup ekonomskom razvoju koji preporučuje Evropska unija a radi se o poticanju ekonomskog rasta putem ulaganja u istraživanje i razvoj, inovacije i ljudski kapital. Strateški okvir Institucija BiH do 2030. godine, rezonuje S3 pristup a u situacionoj analizi demografskih karakteristika naglašava značaj trenda odljeva mozgova za ukupan ljudski kapital u BiH, što predstavlja ključnu prepreku za stavljanje ljudskog kapitala u funkciju održivog razvoja. U *Strategiji za BiH 2022-2027*⁴⁷ Evropska banka za obnovu i razvoj navodi da je situacija na tržištu rada u BiH među najtežim u regionu, uključujući visoku stopu emigracije i slabu uključenost žena i mladih te se u reformskim oblastima koje su dogovorene sa vladom potencira fokusiranje na veće mogućnosti za mlade da bi se smanjila emigracija. Istraživanje o položaju i potrebama mladih u FBiH Instituta za razvoj mladih KULT, ukazalo je da 54,6% mladih spremno privremeno ili trajno napustiti BiH a kao razloge odlaska navode nedostatak perspektive, loš standard života, obrazovanje koje nije ukorak s vremenom i zahtjevima tržišta, nesigurnost društvenog napretka i ambijenta u kojem mogu graditi porodicu te retrogradne političke procese. Iz navedenog, jasno je da se za ostvarenje održivog razvoja za populaciju mladih mora promijeniti položaj i viđenje perspektive odnosno, mladima se mora obezbijediti prilika i okruženje za drugačiju percepciju humane bezbjednosti/sigurnosti.

Koncept humane bezbjednosti bavi se osnovnim pitanjem „Koliko je čovjek kao individua siguran i slobodan?“⁴⁸ te identifikacijom i zadovoljenjem baznih potreba članova društva za opstanak. Eksplicitnija tematizacija humane bezbjednosti⁴⁹ pokrenuta je 1990-ih godina tokom izrade UNDP-jevog indeksa humanog razvoja (Human Development Index) gdje se koncept u značajnoj mjeri izjednačava s kvalitetom svakodnevnog života vežući se na pretpostavku da su zadovoljavanje ljudskih potreba i jačanje ličnog integriteta i blagostanja temeljni ciljevi društva.

Iako ekonomska sigurnost uveliko gradi osjećaj neovisnosti i slobode i utječe na percepciju humane bezbjednosti, uz „Kvalitetno, dostupno i inkluzivno obrazovanje, zdravstvo i socijalna zaštita“ zapravo čini jezgru humane bezbjednosti a ovaj razvojni pravac, postavljen Okvirom saradnje za održivi razvoj vlasti u BiH i sistem UN-a do 2025. godine promovira dva ključna i komplementarna ishoda. Prvi se odnosi na inkluzivnije i kvalitetnije obrazovanje, usmjereno na vještine 21. vijeka i zapošljivost, posebno mladih i ranjivih grupa. Drugi ishod je poboljšanje kvalitete i pristupačnosti zdravstvenih usluga i socijalne zaštite za sve osobe u Bosni i Hercegovini, a posebno ranjive grupe. Prema Indeksu humanog kapitala Svjetske banke dijete rođeno u BiH danas će dostići tek 62% svog proizvodnog potencijala kad odraste u odnosu na dijete rođeno u zemljama s najboljim obrazovanjem i zdravstvenom zaštitom.

Strateški cilj 2- „Izgraditi zdravo i sigurno okruženje koje jača egzistencijalnu sigurnost kod mladih“ ove strategije projektuju poboljšanja za institucionalnu brigu, investiranje u zaštitu socijalnog kapitala, prioritete za porast pozitivne percepcije humane bezbjednosti i porast indeksa humanog kapitala.⁵⁰

Ishodi ostvarenja prioriteta i mjera ovog cilja trebaju biti vidljivi kroz povećanje broja mladih koji bez prepreka redovno njeguju zdravlje i zdrave životne navike, imaju poboljšane i pristupačne zdravstvene usluge, dostupne kvalitetne informacije i mehanizme zaštite i unaprjeđenja sigurnosti i mentalnog zdravlja te poboljšanu podršku i socijalnu brigu. Promocijom preventivne brige, naročito u oblasti reproduktivnog i mentalnog zdravlja, zloupotrebe supstanci (alkohol, lijekovi, narkotici, duhan i sl.) Strategija potiče fokusiranost na prevenciju, liječenje i promovisanje mentalno zdravlja i

⁴⁷ EBRD Strategija za BiH 2022-2027, dostupno na <https://www.ebrd.com/bosnia-and-herzegovina-strategy-local-language.pdf>, pristupljeno 5.4.2024.god.

⁴⁸ Human Security: Concept and Measurement, Kanti Bajpai, 2020, dostupno na <https://www.scribd.com/doc/315486971/Bajpai-2000-Human-Security-Concept-and-Measurement>, pristupljeno 5.4.2024.god.

⁴⁹ METODOLOGIJA PROCENE PARAMETARA HUMANE BEZBEDNOSTI U LOKALNOJ ZAJEDNICI * Fakultet bezbednosti, Univerzitet u Beogradu, dostupno na <https://rhinsec.fb.bg.ac.rs/bitstream/handle/123456789/59/56.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

⁵⁰ Izvor https://bosniaherzegovina.un.org/sites/default/files/2021-08/Sustainable%20development_BHS_WEB_final.pdf

blagostanja. Strategija promovise univerzalni pristup uslugama za spolnu i reproduktivnu zdravstvenu zaštitu i integriše pitanja reproduktivnog zdravlja mladih u nacionalne strategije i programe demografskog razvoja. Kao posebno značajan ishod očekuje se i smanjen broj mladih koji su žrtve i počinioci krivičnih djela. Razvijene mjere jačanja kompetencija mladih vozača i sigurnosti u saobraćaju će umanjiti broj smrtnih slučajeva i ozljeđa u prometnim nesrećama. Ovakve ishode Agenda definiše u okviru razvojnog cilja *Zdravlje i blagostanje*,⁵¹ a isti će doprinijeti postizanju prosperitetnog i inkluzivnog društvenog razvoja, što je strateški cilj Strategije razvoja FBiH. Strategija razvoja FBiH, posebno u okviru prioriteta za ublažavanje demografskog starenja stanovništva i poboljšanja položaja mladih te smanjenje socijalne isključenosti takođe detaljno obraća pažnju na kvalitet zdravlja, socijalnu uključenost, posvećenost i brigu o mladima.

Dodatno, ovaj cilj predstavlja iskorak u naporima da se poveća razumijevanje značaja kvalitete života kroz doprinos koji grade umjetnost, kultura, sport i kvalitetno provođenje slobodnog vremena u zdravom okruženju i na koji način ovi aspekti doprinose razvoju ljudskog kapitala šire zajednice.

Vladavina prava i efikasan institucionalni okvir, nužan su preduslovi za ostvarenje mira, pravde i efikasnog javnog sektora i uprave koja u fokusu imaju ljude i omogućavanje zadovoljenja njihovih prava i potreba⁵². Zdrava životna sredina i sportske navike svakako doprinose zdravlju mladih ali je za njihovu dobrobit značajan i utjecaj kulture i umjetnosti. preduvjet je zdravlju i sportu i u fokusu su pažnje za ostvarenje održivih lokalnih zajednica. U okviru Strateškog okvira institucija BiH do 2030. unapređenje stanja okoliša jedan je od prioriteta održivog i pametnog ekonomskog razvoja, a Strategija razvoja FBiH ekološke mjere koristi za postignuće resursno efikasnog i održivog razvoja. Strategija razvoja FBiH, kao i Platforma pametne specijalizacije FBiH, značajno zastupljena u razvojnim prioritetima i mjerama, postavlja unapređenje zaštite okoliša i prirodnih resursa kao prioriteta resursno efikasnog razvoja, dok je vladavina prava i unapređenje institucionalnog okvira ključna za javnu upravu u službi građana. *Agenda održivog razvoja UN-a prikazuje zaštitu prirodnog i kulturno naslijeđa kao pretpostavke održivim lokalnim zajednicama ali razvojni koncept nije evidentiran*. Interesantno je da osim Strategije razvoja FBiH koja u prioritetu za poboljšanje položaja mladih u okviru strateškog cilja 2 planira mjeru „Unaprijediti uslov za razvoj i bavljenje sportom“, ni jedna druga strategija ili ranije pomenuti strateški dokument ne obrađuju razvoj kulture i sporta iako je Evropska komisija definirala prioritete od značaja za kreiranje politika u oblasti kulture na nivou EU i ključne teme za evropsku kulturnu saradnju⁵³ te je u 2018 usvojena Nova evropska agenda za kulturu koja između ostaloga promišlja i evoluciju kulturnog sektora a fokusira se na doprinos koji kultura unosi u društvo, ekonomiju ali i međunarodne odnose.

U ovom kontekst, ostvarenje i ishodi ovog strateškog cilja Strategije za mlade do 2034. godine mogu biti iskorak u osnaživanje kulturnih i kreativnih sektora, jačanje sudjelovanja u kulturi i uloge kulture u društvu kao nečega što olakšava socijalnu koheziju. U ekonomskom smislu, veliki potencijal za mlade leži u promovisanju vještina kulturnog i kreativnog sektora koji uključuju digitalne, poduzetničke, tradicionalne i specijalne vještine kojima se moć kulture stavlja u funkciju unapređenja dobrobiti. Bilo bi veliko postignuće uspostaviti pravni i institucionalni okvir koji promovise značaj sporta, umjetnosti, kulture i kreativnog mišljenja u obrazovanju i cjeloživotnom učenju i integriše podržavajuće ekosisteme kulturnih i kreativnih industrija u međusektorskoj saradnji.

Ovaj cilj u je usuglašen i sa prioritetom *Angažovanje građana i zajednice za socijalnu inkluziju* iz Okvira saradnje za održivi razvoj vlasti u BiH i sistem UN-a do 2025. godine koji se fokusira na mjere kojima se potiče mobilnost mladih, unapređuje volonterizam i dijalog, učešće u odlučivanju, saradnja sa civilnim društvom, akademskom zajednicom, medijima koje bi rezultirale jačanjem zahtjeva za bolje institucionalno upravljanje i veću transparentnost i odgovornost javne uprave. Kako vidi iz prethodnog, poticati organizovanje i aktivnosti mladih kao društvenog kapitala i resursa te obezbijediti uključenost mladih u donošenje odluka ali i sve procese kreiranja i implementaciju mjera i aktivnosti nužno je da osigura da se institucionalno razvijaju odgovori na pitanja od značaja po mjeri mladih, odnosno usklađena sa njihovim prioritetima i kapacitetima. Ovaj strateški cilj strategije za mlade direktno odgovara na prioritet Strategije razvoja FBiH - Stavljajući javne uprave u službu građana.

I u konačnici, strategija za mlade FBiH svim postavljenim strateškim ciljevima reflektuje Ciljeve za mlade koji čine jedan od aneksa Strategije Evropske unije za mlad, i približava FBiH viziji evropskog društva koje odgovara na potrebe mladih.

⁵¹ SDG3-Zdravlje i blagostanje

⁵² Agenda UN-a, SDG 16- Mir, pravda i snažne institucije; Strategija razvoja FBiH - SC4-Efikasan transparentan i odgovoran javni sektor: 4.3- Unapređenje vladavine prava/jačanje zaštite ljudskih prava; 4.2-Javna uprava u službi građana - jačanje sistema i koordinacije izrade, implementacije i izvještavanja o razvojnom politikama

⁵³ <https://culture.ec.europa.eu/policies/strategic-framework-for-the-eus-cultural-policy> pristupljeno 16.4.2024.g.

Kao i drugim mladima u Evropi, i mladi FBiH teže okruženju gdje građani, bez razlike po spolu i dobi imaju pristup informacijama i konstruktivnom dijalogu i učestvuju u demokratskim procesima odlučivanja. Mladi u FBiH teže kvalitetnom obrazovanju i tržištu rada koje je održivo i usmjereno na pametan razvoj i racionalno korištenje prirodnih resursa i ljudskog kapitala, a koje u fokusu ima i unapređenje položaja ruralnih dijelova zemlje kroz osiguravanje uvjeta koji će omogućiti mladima iz ruralnih sredina da ispune svoje pune potencijale. Mladi u FBiH svakako žele živjeti u inkluzivnom društvu koje visoko vrijednuje blagostanje i psihičko zdravlje građana, koje pruža prostor svim mladima da se organizuju, uključe i učestvuju u stvaranju mreže mladih ne samo regionalno nego i povezivanju sa drugim mladima na prostoru Evrope.

Strategija za mlade FBiH bi mobilizovanjem aktera i instrumenata za provedbu prioriteta i definisanih mjera trebala doprinijeti ostvarivanju vizije mladih da žive pozitivnom i prosperitetno okruženje u kojem mladi ljudi ostvaruju svoja prava, zdravo odrastaju i podržani su da ostvaruju svoje obrazovne, poslovne, kulturne i sportske potencijale. Ovakvo okruženje je moguće ostvariti uključivanjem mladih u društveni i politički život, osiguravanjem jednakih šansi za sve mlade, sa ciljem uspostavljanja društva usmjerenog ka znanju, inovacijama i budućem prosperitetu, što je svakako veliki iskorak na putu ovog društva ka EU.

Usklađenost s drugim relevantnim dokumentima

Ciljevi Strategije za mlade FBiH	Ciljevi održivog razvoja i pravci razvika (COR)
<p>STRATEŠKI CILJ 1: Razviti podsticajan sistem obrazovanja i poslovnog ambijenta za mlade</p>	<p>1 - <i>Iskorijeniti siromaštvo svuda i u svim oblicima</i> (1.4. osigurati jednaka prava na ekonomske resurse, kao i pristup osnovnim uslugama (...), odgovarajućim novim tehnologijama i finansijskim uslugama, uključujući mikro finansiranje.)</p> <p>4 - <i>Osigurati uključivo i kvalitetno obrazovanje te promovirati mogućnosti cjeloživotnog učenja</i> (kvalitetno tehničko, stručno i tercijarno obrazovanje, povećati broj mladih koji imaju relevantne vještine i tehničke i stručne, dostojanstven posao i poduzetništvo.)</p> <p>5 - <i>Postići rodnu ravnopravnost i osnažiti sve žene i djevojke</i> (5.8. Povezati upotrebu inovativnih tehnologija, posebno informacijske i komunikacijske tehnologije, radi promovisanja osnaživanja žena.</p> <p>8 - <i>Promovisati uključiv i održiv privredni rast, punu zaposlenost i dostojanstven rad za sve</i> (8.3. razvojno orijentirane politike za proizvodne aktivnosti, stvaranje dostojanstvenih poslova, poduzetništvo, kreativnost i inovativnost, osnivanje i rast mikro preduzeća, malih i srednjih preduzeća, pristup finansijskim uslugama. 8.6. smanjiti udio mladih koji nisu zaposleni niti su u procesu obrazovanja, odnosno obuke.)</p> <p>16 - Promovisati miroljubiva i uključiva društva za održivi razvoj, osigurati pristup pravdi za sve i izgraditi učinkovite, odgovorne i uključive institucije na svim nivoima</p>
<p>STRATEŠKI CILJ 2: Izgraditi zdravo i sigurno okruženje koje jača egzistencijalnu sigurnost kod mladih</p>	<p>1 - <i>Iskorijeniti siromaštvo svuda i u svim oblicima</i> (1.3. Primijeniti odgovarajuće nacionalne mehanizme socijalne zaštite i mjere za sve, uključujući i najugroženije, i do kraja 2030. obuhvatiti značajan broj ranjivih.)</p> <p>3 - Osigurati zdrav život i promovisati blagostanje za ljude svih generacija (promovisati mentalno zdravlje i blagostanje, prevencija i liječenje zlouporabe supstanci, smanjen broj smrti iz saobraćajnih nesreća, unapređenje reproduktivnog i seksualnog zdravlja, osiguranje dostupnosti i pokrivenosti mladih zdravstvenom zaštitom i lijekovima)</p> <p>4 - Osigurati uključivo i kvalitetno obrazovanje te promovirati mogućnosti cjeloživotnog učenja (povećati broj mladih koji imaju relevantne vještine)</p> <p>5 - Postići rodnu ravnopravnost i osnažiti sve žene i djevojke (5.4. Prepoznavanje i vrednovanje neplaćenog ženskog rada i skrbi u domaćinstvu, univerzalna dostupnost spolnog i reproduktivnog zdravlja i reproduktivnih prava, 5.A. jednaka prava na ekonomske resurse, pristup vlasništvu i finansijskim uslugama, nasljedstvu i prirodnim resursima)</p>

	<p>8 - Promovisati uključiv i održiv privredni rast, punu zaposlenost i dostojanstven rad za sve (puna produktivna zaposlenost i dostojanstven rad za sve - naročito mlade ljude i osobe s invaliditetom; politika za promoviranje održivog turizma koji stvara radna mjesta i promoviraju lokalnu kulturu i proizvode. Globalna strategija zapošljavanja mladih i primjena Globalnog pakta o zapošljavanju (ILO).</p> <p>10 - Smanjiti nejednakost unutar i između država (jednake mogućnosti i smanjenje nejednakosti u ishodima kroz eliminisanje diskriminirajućih politika i praksi).</p> <p>11 - Učiniti gradove i naselja uključivim, sigurnim, prilagodljivim i održivim (pristup odgovarajućem, sigurnom i pruštivom smještaju i osnovnim uslugama, inkluzivna i održiva urbanizacija i participativno, integrirano i održivo planiranje naselja, zaštita i održavanje kulturne i prirodne baštine, univerzalni pristup sigurnim, inkluzivnim i pristupačnim zelenim i javnim površinama, posebno za žene, djecu, starije osobe i osobe s invaliditetom.)</p> <p>15 - Zaštititi, uspostaviti i promovisati održivo korištenje kopnenih ekosustava, održivo upravljati šumama, zaustaviti degradaciju tla te spriječiti uništavanje biološke raznolikosti</p> <p>16 - Promovisati miroljubiva i uključiva društva za održivi razvoj, osigurati pristup pravdi za sve i izgraditi učinkovite odgovorne i uključive institucije na svim nivoima (smanjiti sve oblike nasilja)</p>
--	---

<p>Prioriteti Strategije za mlade FBiH</p>	<p>Strategija razvoja FBiH</p>	<p>Agenda UN 2030/ Ciljevi održivog razvoja (COR/SDG) -Okrvir za realizaciju ciljeva održivog razvoja u Bosni i Hercegovini -Okrvir saradnje BiH i UN-a za održivi razvoj/Partnerstvo za održivi razvoj 2021-2025</p>	<p>Pametna specijalizacija/ Platforma pametne specijalizacije FBiH</p> <p>EU preporuke i Ekonomski i Investicioni plan</p>
--	--------------------------------	---	--

<p>Prioritet 1.1. Uspostaviti sistem formalnog i neformalnog obrazovanja koji omogućava mladima sticanje znanja i vještina neophodnih za izlazak na tržište rada</p>	<p>P21 Unapređivati obrazovni sistem (213, 214) P11 Povećavati digitalizovanost ekonomije P13 Podržavati razvoj poslovnog privatnog sektora P21 Unapređivati obrazovni sistem (214) P24 Smanjivati neaktivnost I P21 Unapređivati obrazovni sistem P41 Unapređivati vladavinu prava</p>	<p>4 - Uključivo i kvalitetno obrazovanje, mogućnost cjeloživotnog učenja 8- Promovirati uključiv i održiv privredni rast, punu zaposlenost i dostojanstven rad za sve 16 Mirojubiliva i uključiva društva za održivi razvoj, pristup pravdi, učinkovite, odgovorne i uključive institucije na svim nivoima</p>	<p>Prioritet 3.2. Unaprijediti politike iz oblasti obrazovanja Prioritet 1.2. Ojačati vladavinu prava, sigurnost i osnovna prava</p>	<p>Oblast 9 I Oblast 10/ Garancija za mlade Razvoj i zadržavanje ljudskog kapitala</p>
<p>Prioritet 1.2. Unaprijediti sistem institucionalne podrške za mlade pri zapošljavanju i osnivanju vlastitih biznisa</p>	<p>P13 Podržavati razvoj poslovnog privatnog sektora (131, 133, 134, 135)</p>	<p>4 - Uključivo i kvalitetno obrazovanje, mogućnost cjeloživotnog učenja 8 -Uključiv i održiv privredni rast, puna zaposlenost i dostojanstven rad za sve 16 Mirojubiliva i uključiva društva za održivi razvoj, pristup pravdi za sve, učinkovite, odgovorne i uključive institucije na svim nivoima</p>	<p>Strateški cilj 3. Društvo jednakih mogućnosti Prioritet 3.1. Unaprijediti politike iz oblasti socijalne zaštite i rada i zapošljavanja u BiH Prioritet 3.2. Unaprijediti politike iz oblasti obrazovanja</p>	<p>Oblast 9 I Oblast 10/ Garancija za mlade Razvoj i zadržavanje ljudskog kapitala</p>
<p>Prioritet 1.3. Ublažiti uzroke koji dovode do napuštanja formalnog obrazovanja prije sticanja diplome</p>	<p>P 25 Smanjivati siromaštvo i socijalnu isključenost</p>	<p>4 - Uključivo i kvalitetno obrazovanje, mogućnost cjeloživotnog učenja 5. Postidi rodnu ravnopravnost i osnažiti sve žene i djevojke</p>	<p>Prioritet 3.1. Unaprijediti politike iz oblasti socijalne zaštite i rada i zapošljavanja u BiH Prioritet 3.2. Unaprijediti politike iz oblasti obrazovanja</p>	

<p>Prioritet 2.1. Poboljšati fizičko zdravlje mladih kojima se smanjuje ranjivost i nesigurnost/izloženost riziku</p>	<p>P22 Poboljšavati ishode zdravstvenog sistema (222)</p> <p>P23 Ublažiti trend demografskog starenja stanovništva, poboljšati stabilnost porodica i položaj mladih (232,234)</p> <p>P24 Smanjivati neaktivnost i nezaposlenost, naročito dugoročnu</p> <p>P41 Unapređivati vladavinu prava</p>	<p>8. Promovisati uključiv i održiv privredni rast, punu zaposlenost i dostojanstven rad za sve</p> <p>3 - Zdrav život i blagostanje za ljude svih generacija;</p> <p>4 - Uključivo i kvalitetno obrazovanje, mogućnost cjeloživotnog učenja</p> <p>5. Postići rodnu ravnopravnost i osnažiti sve žene i djevojke</p> <p>8. Uključiv i održiv privredni rast, puna zaposlenost i dostojanstven rad za sve</p> <p>16 uključiva i uključiva društva za održivi razvoj, pristup pravdi za sve, učinkovita, odgovorne i uključive institucije na svim nivoima</p>	<p>Strateški cilj 3. Društvo jednakih mogućnosti</p> <p>Prioritet 3.1. Unaprijediti politike iz oblasti socijalne zaštite i rada i zapošljavanja u BiH</p> <p>Prioritet 3.2. Unaprijediti politike iz oblasti obrazovanja</p> <p>Prioritet 3.3. Unaprijediti politike iz oblasti zdravstva</p> <p>Prioritet 1.2. Ojačati vladavinu prava, sigurnost i osnovna prava</p>	<p>Oblast 10/ Garancija za mlade</p> <p>Razvoj i zadržavanje ljudskog kapitala</p>
<p>Prioritet 2.2. Uspostaviti koncept humane sigurnosti među mladima</p>	<p>P 25 Smanjivati siromaštvo i socijalnu isključenost</p> <p>P24 Smanjivati neaktivnost i nezaposlenost, naročito dugoročnu</p>	<p>1 - Iskorijeniti siromaštvo svuda i u svim oblicima</p> <p>3 -Zdrav život i blagostanje za sve generacije</p> <p>4 - Uključivo i kvalitetno obrazovanje, mogućnosti cjeloživotnog učenja</p> <p>5- Rodna ravnopravnost i osnažene žene i djevojke</p>	<p>Prioritet 3.1. Unaprijediti politike iz oblasti socijalne zaštite i rada i zapošljavanja u BiH</p> <p>Prioritet 3.2. Unaprijediti politike iz oblasti obrazovanja</p> <p>Prioritet 3.3. Unaprijediti politike iz oblasti zdravstva</p>	

<p>Prioritet 2.3. Uspostaviti mehanizme socijalne brige mladih</p>	<p>P 25 Smanjivati siromaštvo i socijalnu isključenost</p>	<p>8- Uključiv i održiv privredni rast, puna zaposlenost i dostojanstven rad za sve</p> <p>11- Učiniti gradove i naselja uključivim, sigurnim, prilagodljivim i održivim</p> <p>16- Mirovoljiva i uključiva društva za održivi razvoj, pristup pravdi za sve i učinkovite, odgovorne i uključive institucije na svim nivoima</p>	<p>Prioritet 3.1. Unaprijediti politike iz oblasti socijalne zaštite i rada i zapošljavanja u BiH</p> <p>Prioritet 3.2. Unaprijediti politike iz oblasti obrazovanja</p>	
<p>Prioritet 2.4. Osigurati razvoj kulture, sporta i okoliša u Federaciji BiH prepoznavajući potrebe mladih</p>	<p>P41 Unapređivati vladavinu prava P31 Unapređivati zaštitu i korištenje prirodnih resursa P35 Poticati razvoj ruralnih prostora</p>	<p>8- Uključiv i održiv privredni rast, puna zaposlenost i dostojanstven rad za sve</p> <p>10- Smanjiti nejednakost (jednake mogućnosti i smanjenje nejednakosti u ishodima kroz eliminiranje diskriminirajućih politika i praksi).</p> <p>11- Učiniti gradove i naselja uključivim, sigurnim, prilagodljivim i održivim</p> <p>11- Učiniti gradove i naselja uključivim, sigurnim, prilagodljivim i održivim</p> <p>15- Zaštiti, uspostaviti i promovisati održivo korištenje kopnenih ekosistema,</p>	<p>Prioritet 1.2. Ojačati vladavinu prava, sigurnost i osnovna prava</p> <p>Prioritet 2.3. Očuvati i unaprijediti stanje okoliša</p>	

<p>Prioreitet 2.5. Podržati razvoj omladinskog organizovanja, aktivizma i učešća mladih u odlučivanju</p>	<p>P41 Unapređivati vladavinu prava</p>	<p>16 Mirosljubiva i uključiva društva</p>	<p>Prioreitet 1.2. Ojačati vladavine prava, sigurnost i osnovna prava</p>	
	<p>4- Uključivo i kvalitetno obrazovanje, mogućnosti cjeloživotnog učenja</p> <p>5- Rodna ravnopravnost</p> <p>8 - Uključiv i održiv privredni rast, puna zaposlenost i dostojanstven rad za sve</p> <p>10- Smanjiti nejednakost (jednake mogućnosti i smanjenje nejednakosti u ishodima kroz eliminiranje diskriminirajućih politika i praksi).</p> <p>16- Mirosljubiva i uključiva društva za održivi razvoj, pristup pravdi za sve, učinkovite, odgovorne i uključive institucije na svim nivoima</p>			

PRILOG 1: SWOT analiza

SNAGE	SLABOSTI
<p>Obrazovanje</p> <ul style="list-style-type: none"> - Mladima su dostupni programi koji uključuju finansijsku podršku; - Podrška mladima za ostvarene rezultate i podsticanje na daljnji napredak; - Podsticanje mladih na istraživački rad; - Podrška socijalnoj kategoriji mladih; - Podrška boljem obavljanju studentskih praksi u inostranstvu; - Podrška lakšem načinu studiranja; - Vijeće ima razvijenu metodologiju rada s mladima u pravcu jačanja kapaciteta omladinskih organizacija; - Uspostavljeni programi dugoročnog neformalnog obrazovanja od strane udruženja Instituta za razvoj mladih KULT, Revolt (Tuzla), Progres, Nahla, SHL. 	<p>Obrazovanje</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sredstva Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke su nedovoljna i ograničena; - Vezano za stipendiranje studenata i za dodjeljivanje studentskih kredita nedovoljno razvijen sistem praćenja i povrata studentskih zajmova; - Vezano za podršku obavljanju studentskih praksimobilnosti, nedovoljna iskorištenost studentske razmjene, nedovoljna zainteresovanost studenata; - Planovi i programi bh. formalnog obrazovanja nisu međusobno usklađeni. Primjerice neujednačeni planovi i programi obrazovanja kantona i entiteta onemogućavaju mladima jednostavniji prelazak sa jedne na drugu visokoškolsku ustanovu; - Priznanja/certifikati/uvjerenja o završenoj - neformalnoj obuci (višednevnom treningu, kursu i sl.) nisu dovoljno cijenjeni/vrednovani od strane javnih obrazovnih ustanova; - Svi nivoi obrazovanja imaju nedostatak adekvatnog i kvalitetnog kadra koji može podržati marginalizovane mlade kroz inkluziju u nastavi, te podržati razvoj i uključenost svih mladih u društvu. Ovdje prije svega mislimo na asistente u nastavi, dovoljan broj psihologa, defektologa i pedagoga koji će podržavati učenike i studente; - Kantonalni nastavni planovi i programi nisu u skladu sa bh. tržištem rada, odnosno, ne revidiraju se i manjak saradnje/komunikacije sa privredom.
<p>Zapošljavanje</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kontinuitet u provođenju programa sufinansiranja zapošljavanja mladih - Kontinuitet u provođenju programa sufinansiranja samozapošljavanja; - Izrada Nacrta zakona o inovacionoj djelatnosti u FBiH je u toku; - FBiH ima značajan broj mladih ljudi sa visokim obrazovanjem, što pruža solidnu bazu za rad u visokokvalifikovanim sektorima; - Mladi ljudi posjeduju digitalne vještine i mogućnost prilagođavanja novim tehnologijama, što ih čini konkurentima na globalnom tržištu; - Pojedine institucije vlasti osiguravaju mladima podršku u vidu mentorstva i obuka pri razvoju vlastitih biznisa; - Postoje programi podrške za finansiranje mladih poduzetnika koji se provode kontinuirano; 	<p>Zapošljavanje</p> <ul style="list-style-type: none"> - Neujednačenost statističkih podataka (praćenje po godištima, spolu i sl.) o mladima dovodi do nemogućnosti komparacije podataka u različitim resorima i strateškog planiranja; - Niska ili loša kvaliteta mladih kao radne snage zbog nedostatka prakse i radnog iskustva; - Javni pozivi i programi se objavljuju samo na web stranici ministarstva i u dnevnim novinama; - U određenim javnim pozivima mladi nemaju prednost i nisu vrednovani kroz kriterije stimulirajuće; - Mladi nemaju dovoljno znanja i iskustva za vođenje svojih biznisa, upravljanja finansijama i marketingom; - Ograničen pristup bankarskim kreditima i drugim izvorima finansiranja zbog nedostatka kapitala ili povoljnih uslova za mlade poduzetnike;

<ul style="list-style-type: none"> - Vijeće mladih FBiH aktivno je uključeno u procese unutar relevantnih institucija zaduženih za praćenje i implementaciju Garancije za mlade u (Federaciji) BiH; - Snažna povezanost sa uspješnim krovim tijelima i organizacijama civilnog društva sa prostora Zapadnog Balkana koji aktivno djeluju na polju implementacije Garancije za mlade. 	<ul style="list-style-type: none"> - Obrazovni sistem ne nudi dovoljno prilika za razvoj poduzetničkih vještina i podsticanja kreativnosti i inovacija među mladima; - Nedostatak struktura za podršku poput inkubatora, mentorskih programa i savjetovanja za mlade poduzetnike na lokalnom nivou; - Vijeće mladih FBiH nema institucionalnu podršku u radu sa NEET kategorijom mladih i jačanjem njihovih poslovnih vještina.
<p>Zdravstvena briga mladih</p> <ul style="list-style-type: none"> - Učešće VM FBiH u kreiranju važnog dokumenta za unapređenje mentalnog zdravlja mladih u Bosni i Hercegovini je unaprijedilo smjernice date ekspertima koji su kreirali aktivnosti prilagođene uzrastu od 14 do 18 godina. - VMFBiH sprovelo vrlo kvalitetnu online kampanju o mentalnom zdravlju mladih čime se pozicioniralo kao organizacija dovoljno kompetentno za kreiranje sadržaja na tu temu, te je ojačano povjerenje od strane mladih ljudi prema organizaciji obzirom da je u fokus stavljena tema od velikog značaja. - Zavod za javno zdravstvo (ZZJZ) ima stručan kadar koji ima kapacitet da kreira kvalitetne promotivno-preventivne programe u oblasti zdravstvene zaštite - Upošljavanje novog kadra ZZJZ će omogućiti brže i lakše kreiranje novih programa i mjera - dostupne usluge i lijekovi putem Zavoda za zdravstveno osiguranje i reosiguranje (ZZOR) - Koordinacija ZZOR sa kantonalnim zavodima za unapređenje obaveznog zdravstvenog osiguranja 	<p>Zdravstvena briga mladih</p> <ul style="list-style-type: none"> - VMFBiH zbog nedostatka ljudskih resursa i finansijskih kapaciteta nema mogućnosti da se fokusira na kreiranje novih programa, aktivnosti i saradnje u oblast zdravstvene zaštite mladih, iako je ova tema od iznimne važnosti i interesovanja mladih. - nedovoljno razvijen sistem informisanja prema populaciji mladih doprinosi tome da mladi nisu svjesni postojanja određenih usluga koje mogu koristiti. - Nije ispunjen Zaključak sa tematske sjednice "Zadužuje se Federalno ministarstvo zdravstva da kreira i provodi informativnu kampanju usmjerenu ka mladima sa ciljem upoznavanja sa uslugama koje im se nude u zdravstvenim ustanovama širom FBiH sa posebnim fokusom na prilike koje imaju u domovima zdravlja." - s obzirom da ovaj zaključak nije ispunjen, mnoge mlade osobe ne znaju za dostupnost određenih usluga, te ih samim tim ne koriste.
<p>Socijalna briga mladih</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ujednačeni približno jednaki materijalni uslovi za zdrav i pravilan psihofizički razvoj djece/mladih u porodici. - Federalno ministarstvo rada i socijalne politike (FMRSP) ima formirane timove za pružanje podrške porodicama pod rizikom od razdvajanja - Razvijena i ojačana mreže socijalnih usluga /porodičnih oblika zbrinjavanja: starateljstvo usvojenje i hraniteljstvo, funkcionisanje malih porodičnih domova, stanovanja u zajednici uz podršku i dr.) kao humanijim vidom zbrinjavanja od institucionalnog smještaja. - FMRSP bilježi postignute rezultati na transformaciji institucionalnog zbrinjavanja razvijanjem smještaja u 	<p>Socijalna briga mladih</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nedostatak u kadrovskim kapacitetima za implementaciju mjera i aktivnosti koje su planirane - Nemogućnost osiguranja finansijskih sredstava potrebnih za provođenje i implementaciju. - Nisu postignuti rezultati na smanjenju broja djece/mladih u institucijama, - FMROI ne vodi preciznu evidenciju (po dobnoj i spolnoj strukturi) o tome koliko je tačno mladih obuhvaćeno pojedinim programima, poput programa pomoći porodiljama ili obnovi stambenih jedinica. - Manjak direktne komunikacije FMROI sa mladima i nedostatak u tome što se direktno ne osluškaju njihove potrebe. - Iznos penzije nije dovoljan da se obezbijede svi uslovi za normalno odrastanje mladih.

<p>hraniteljke porodice u funkcionisanje malih porodičnih domova</p> <ul style="list-style-type: none"> - FMROI uspješno provodi sve programe podrške i pomoći povratnicima, posebno mladima u sufinansiranju troškova prijevoza učenika, dodjele stipendija studentima povratnicima, dodjela novčanih sredstava učenicima osnovnih škola, dodjela novčanih sredstava porodicama povratnicima. - Federalno ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica (FMROI) aktivno obavještava o aktivnostima i javnim pozivima putem društvenih mreža. - MIO/PIO pruža socijalnu obezbijeđenost mladih nakon navršanih 15 godina života, kao članova umrlog osiguranika, odnosno korisnika penzije, kojima se omogućuje uživanje prava na porodičnu penziju pod uslovom da se nastave redovno školovati. <p>Kultura, sport i okoliš</p> <ul style="list-style-type: none"> - Postojanje kriterija zastupljenosti mladih u dodjeli sredstava kroz Transfer za razvoj turizma u FBiH; - Učešće u međunarodnim programima sa akcentom na mlade kroz programe u kojima Federalno ministarstvo okoliša i turizma učestvuje u saradnji sa partnerima (USAID, UNDP, GIZ, OSCE, EUSAIR, REC); - Uspješnost implementiranja kriterija angažmana mladih kroz projektne i aktivnosti iz sektora okoliša; - Vijeće mladih FBiH doprinosi razvoju lokalnih omladinskih organizacija i neformalnih grupa mladih kroz projekte čije su aktivnosti obuhvatale tematske oblasti kulture, sporta i okoliša; - Zagovaranje pune implementacije Zakona o mladima FBiH od strane Vijeća mladih FBiH koja obuhvata obavezno osiguravanje adekvatnog prostora za mlade, što ujedno predstavlja resurs za razvoj kulturnog i sportskog sadržaja. Relevantnost našeg rada zasniva se i na strukturi koju čine sportske, ekološke i kulturne omladinske organizacije; - Finansijska podrška kroz tekuće transfere u oblastima kulture i sporta kao što je Transfer za mobilnost umjetnika s posebnim akcentom na mlade umjetnike, sufinansiranje izgradnje, rekonstrukcije i opremanja sportskih objekata ili finansiranje sportskih udruženja i sportaša i finansiranja glazbenih, kazališnih, likovnih i drugih projekata iz oblasti kulture; - Koordinirajuća uloga Federalnog ministarstva kulture i sporta u uvođenju sustavnih rješenja na razini FBiH 	<ul style="list-style-type: none"> - Nepostojanje posebne politike stambenog zbrinjavanja mladih, odnosno socijalnog stanovanja u FBiH koja će podrazumijevati povećanje sredstava za poticaj stambenog zbrinjavanja mladih, uz preferiranje davanja podrške stambenog zbrinjavanja u mjestima gdje mladi žive i rade kao i davanje posebnog poticaja stambenog zbrinjavanja mladih deficitarnih kadrova u ruralnim sredinama. - Ne postojanje registar korisnika socijalne zaštite na nivou FBiH, a koji se odnose na mlade u dobi od 15 do navršanih 30 godina. <p>Kultura, sport i okoliš</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nedovoljno mjerenje učinka dodjele sredstava za mlade iz oblasti turizma (transferi); - Nedovoljna zastupljenost mladih kroz procese odlučivanja kao što su javne rasprave o ključnim procesima poput procjene utjecaja na okoliš, ili učešće mladih u Komisijama čiji je rad vezan za kulturu, sport i okoliš; - Nedovoljna informisanost i edukacija mladih u oblasti turizma i zaštite okoliša; - Nedostatak broja zaposlenih mladih u Federalnom ministarstvu okoliša i turizma (u sektoru okoliša nema niti jedna osoba koja pripada kategoriji mladih); - Nedovoljna finansijska sredstva koja bi bila usmjerena za učešće u aktivnostima zaštite okoliša za mlade; - Nedostatak programa za mlade u oblasti okoliša i turizma; - Vijeće mladih FBiH nema dovoljno razvijenu saradnju sa relevantnim organizacijama čije je djelovanje usko vezano za oblast kulture i sporta; - Ograničene nadležnosti Federalnog ministarstva kulture i sporta; - Nepostojanje zakonskih propisa u oblasti sporta kojim bi se sistemski uredila oblast u FBiH; - Nepostojanje sistemske brige za razvoj i poticanje sportaša na početku karijere; - Nepostojanje kriterija kojima bi se mladima pružila preferencija pri dodjeli sredstava u okviru tekućih transfera iz oblasti kulture i sporta; - Nedostatak finansijskih sredstava koja bi bila iskorištena za kulturu i sport; - Nedostatak programa za mlade za oblasti kulture i sporta
--	---

<p>Aktivizam, učešće u odlučivanju, volontiranje, mobilnost, rad s mladima, informisanje, saradnja s nižim nivoima vlasti</p> <ul style="list-style-type: none"> - Postojanje programa podrške obavljanja pripravničkog staža, start up biznisa, zapošljavanja povratnika, kao i redovno raspisivanje Javnog poziva za pomoć udruženjima raseljenih lica i povratnika iz oblasti kulture i sporta. Ovim programima Ministarstvo povratnicima, a posebno mladim ljudima, pruža podršku u realizaciji različitih aktivnosti koje će njihov povratak i novi početak učiniti lakšim. - U FBiH aktivno djeluje Vijeće mladih FBiH; - Transfer za mlade i dodatna podrška Vijeću mladih FBiH kroz Javni poziv za dodjelu sredstava korisnicima (kojima se podržavaju različite aktivnosti omladinskih organizacija i organizacija koje se bave pitanjima mladih); - Saradnja Federalnog ministarstva kulture i sporta sa Vijećem mladih FBiH; - Značajan broj projekata koje provodi Vijeće mladih FBiH; - Uspostavljena struktura Vijeća mladih na nivou FBiH; - Uspješna saradnja Komisije za pitanja mladih Predstavničkog doma Parlamenta FBiH i Vijeća mladih FBiH (primjer, zaključci sa tematske sjednice Komisije za pitanja mladih Predstavničkog doma Parlamenta FBiH); - Federalno ministarstvo kulture i sporta je u 2023. uspostavilo Transfer za podršku mobilnosti umjetnika/ca (100.000,00KM); - Transfer za mlade i dodatna podrška Vijeću mladih FBiH kroz Javni poziv za dodjelu sredstava korisnicima (kojima se podržavaju različite aktivnosti omladinskih organizacija i organizacija koje se bave pitanjima mladih) <p>Sigurnost mladih</p> <ul style="list-style-type: none"> - Iskustvo FUPa i FMUPa u provođenju kampanja za podizanje svijesti⁵⁴ - Vrijednost edukativnih i informativnih kampanja iz oblasti sigurnosti mladih je prepoznata i ima institucionalnu podršku - Planom rada FMUPa 2024-2027 prepoznat značaj rada na suzbijanju krivičnih djela iz oblasti brak, porodica, mladež - VMFBiH prepoznat kao bitan akter u radnu Radnog tijela u pogledu prevencije cyber sigurnosti i može 	<p>Aktivizam, učešće u odlučivanju, volontiranje, mobilnost, rad s mladima, informisanje, saradnja s nižim nivoima vlasti</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nepostojanje programa kojim bi se podržao aktivizam mladih, ili programa koji bi se odnosili na pružanje podrške isključivo omladinskim organizacijama; - Nepostojanje sistema vođenja spiskova omladinskih organizacija na nivou kantona u FBiH; - Federalno ministarstvo kulture i sporta nema uspostavljenu jedinstvenu bazu svih omladinskih organizacija u FBiH; - Nepostojanje godišnjeg izvještaja o položaju mladih, nastojanjima i aktivnostima podrške mladima u FBiH u skladu sa važećim odredbama Zakona o mladima FBiH. - Sistem informisanja mladih nije prilagođen mladima (dostupni programi koji se nude mladima kao i aktivnosti mladih na području FBiH); - Trenutno nedovoljan broj vijeća mladih aplicira na Transfer za mlade pri Federalnom ministarstvu kulture i sporta; - Neprovođenje Zakona o volontiranju FBiH; - Nedovoljno promovisanje Zakona o volontiranju FBiH; - Nije formiran Savjet za mlade koji je Zakonska obaveza Federalnog nivoa; - Ministarstvo pravde FBiH ne dodjeljuje nagradu za volontiranje; - Nedostatak programa podrške mobilnosti mladih u FBiH. <p>Sigurnost mladih</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ovisnost mladih o korištenju tehnoloških dostignuća a bez adekvatne svjesnosti o rizicima i zloupotrebi - Nedostatak adekvatnih edukacija iz oblasti sigurnosti - Nedovoljna diseminacija postojećih informativnih i obrazovnih programa zbog nedostatka adekvatno obučanih stručnjaka za provedbu edukacija na terenu za mlade iz oblasti sigurnosti i materijalno-tehničkih i finansijskih resursa
---	--

⁵⁴ Kampanju prevencije dijeljenja neprimjerenih fotografija na društvenim mrežama <http://fup.gov.ba/?p=28306>
<http://fup.gov.ba/?p=28235>, Kampanja Upozorenje građanima na prevare putem interneta <http://fup.gov.ba/?p=34713>

<p>biti kapacitet za desiminaciju obrazovno-informativnog sadržaja koje razvijaju snage za provedbu zakona prema mladima</p> <ul style="list-style-type: none"> - Spremnost i kapacitiranost mladih na usvajanje tehnologije i alata za borbu protiv cyber kriminala - Članovi i članice VMFBiH imaju vještine i znanja za prepoznavanje potreba marginalizovanih mladih uključujući i potrebe u oblasti sigurnosti 	<ul style="list-style-type: none"> - Slaba medijska praćenost kampanja za prevenciju nasilja i podizanja svijesti - Senzacionalistički pristup medija u praćenju položaja mladih i izvještavanje isključivo o temama „crne hronike“ (saobraćajne nesreće, narkomanija, međuvršnjačko nasilje i dr.) - Stigma i strah od osude preveniraju prijavljivanje svih oblika nasilja - Nepovjerenje mladih u policijske službenike te prisutnost podmićivanja na način da se izbjegnju kazne i druge sankcije zbog nepoštivanja Zakona - Laka dostupnost opijata i drugih supstanci maloljetnicima i generalno drugim mladima
<p>PRILIKE</p> <p>Obrazovanje</p> <ul style="list-style-type: none"> - Razvoj/ unapređenje programa kao što su: podrška studentima slabijeg imovinskog statusa, nabavka literature za studij, podrška provedbi projekata uređenja prostora za boravak, rekreaciju i rad studenata, podrška projektima u oblasti zdravih stilova života u odgojno-obrazovnim ustanovama u FBiH, podrška takmičenjima i manifestacijama, podrška projektima uklanjanja predrasuda prema LGBTQ+ populaciji, podrška studentima romske nacionalnosti; - Novi programi koji će poboljšati kvalitet predškolskog, osnovnog i srednje obrazovanja za potrebe razvoja inkluzivnog obrazovanja za sve; - Radi se na unaprjeđivanju kvaliteta visokog obrazovanja, naučnog rada i naučne baze; - Novi programi sistema obrazovanja odraslih i cjeloživotnog učenja; - EU, Erasmus i drugi fondovi koji se ustupaju obrazovanim institucijama kao vid podrške učenicima i studentima u pogledu praktične nastave, opremanja laboratorija/ stručne opreme i sl. te podržavaju mobilnost mladih <p>Zapošljavanje</p> <ul style="list-style-type: none"> - Garancija za mlade; - Ekonomski razvoj i unapređenje tržišta; - Izrada Nacrta zakona o inovacionoj djelatnosti u FBiH je u toku; - Potrebno uključiti i društvene mreže za prenos informacija; - Ekonomski razvoj i unaprjeđenja tržišta; - Rastući globalni sektor informacionih tehnologija pruža priliku za razvoj start-up i digitalnih poslova među mladima; 	<p>PRUETNJE</p> <p>Obrazovanje</p> <ul style="list-style-type: none"> - Koordinirajuća uloga FMON; - Ministarstvo nema nadležnosti za provođenje određenih politika; - Segregacija u obrazovanju i neujednačeni nastavni planovi i programi uveliko umanjuju kvalitet obrazovanja gdje mladi ove segmente uzimaju u obzir kada napuštaju svoje zajednice ili državu. <p>Zapošljavanje</p> <ul style="list-style-type: none"> - Smanjenje nezaposlenosti prvenstveno zavisi od općeg privrednog rasta i stabilne politike; - Nedovoljna informisanost mladih. - Ekonomska i politička nestabilnost u FBiH može otežati poslovanje i investicije mladih poduzetnika, - Konkurencija sa većim firmama ili stranim ulagačima može ograničiti pristup tržištima i resursima potrebnim za rast biznisa,

<ul style="list-style-type: none"> - Povećanje podrške lokalnih i međunarodnih organizacija za finansiranje i razvoj poslovnih ideja mladih poduzetnika; - Pristup tržištima EU putem različitih programa podrške, poput Erasmus+ i fondova za razvoj malih i srednjih preduzeća; - Mogućnost partnerstva sa već izgrađenim firmama radi mentorstva, distribucije i pristupa većim tržištima; - Dodatni projekti finansirani od strane donatora u čijem interesu je podržavanje procesa koji se tiču zapošljivosti; - Nastavak pozitivne regionalne saradnje kroz praćenje implementacije Garancije za mlade; - Postoje organizacije poput nevladinih organizacija, inkubatora i poduzetničkih centara koji pružaju mentorstvo, obuke i pristup mreži podrške za mlade poduzetnike. <p>Zdravstvena briga mladih</p> <ul style="list-style-type: none"> - Usvajeno 12 zaključaka i preporuka u oblasti zdravlja mladih na koje se Predstavnički dom FBiH obaveza da ih ispuní. - Zdravlje mladih, sa fokusom na mentalno zdravlje, nakon pandemije izazvane COVID-om 19 je postalo tema važnija mladim ljudima, stoga je pravo vrijeme da se kreiraju značajne aktivnosti koje će im biti od koristi. - Iskustva i odnose iz međunarodne i intersektoralne saradnje i raspoloživost međunarodne finasijske podrške omogućava kreiranje novih i kvalitetnih promotivno-preventivnih usluga i mjera za opću populaciju i mlade - Reforma primarne zdravstvene zaštite otvara mogućnost uvrštenja screening programa - Ostvarena saradnja VM FBiH i relevantnih ministarstava za resor zdravstvene zaštite može osigurati učešće mladih u procesu unapređenja odgovora sistema zdravstvene zaštite na potrebe mladih kroz kreiranje novih projekata, programa, aktivnosti i sl. <p>Socijalna briga mladih</p> <ul style="list-style-type: none"> - Navedeni Strateški i drugi dokumenti, kao i aktivnosti na provedbi postojećih i izradi novih normativno pravnih propisa iz oblasti socijalne i dječje zaštite odnose se na razvijanje efikasnog, održivog i pravičnog sistema socijalne zaštite uz garanciju ujednačenih prava socijalno ugroženim kategorijama između ostalih i mladim osobama. - Sve je veći broj ljudi koji se vraćaju na svoja prijeratna ognjišta, započinju novi život, osnivaju 	<ul style="list-style-type: none"> - Nedostatak infrastrukture, poput brze internetske veze i prostora za rad, može ograničiti razvoj poslovanja mladih poduzetnika, - Nedostatak jasne strategije i politike podrške za mlade poduzetnike može otežati pristup finasijskim stvarima i resursima potrebnim za pokretanje i održavanje biznisa. <p>Zdravstvena briga mladih</p> <ul style="list-style-type: none"> - Trend odlaska stručnog i sposobnog zdravstvenog kadra iz BiH - Zbog odliva kadra postojeći zdravstveni radnici su preopterećeni, u riziku ili sa posljedicama sagorijevanja (burnout) što se reflektuje na odnos sa korisnicima i može rezultirati nezadovoljstvom uslugama od strane korisnika. - Nedostatak finasijskih sredstava za kreiranje novih programa i usluga. - Globalne zdravstvene krize (kao što je COVID-19) čije sputavanje može postati prioritet nad zdravljem mladih. <p>Socijalna briga mladih</p> <ul style="list-style-type: none"> - Problemi (neusvajanja) u parlamentarnoj proceduri - Nedostatak finasijskih sredstava - Podijeljena nadležnost u oblasti socijalne politike federalne vlasti i kantonalnih vlasti u smislu ne pružanja podrške od kantona prilikom izrade propisa. - Nепрепознавање значаја политике позитивних страна funkcionisanja malih porodičnih domova i smještaja u hraniteljku porodicu od strane trenutne vlasti
--	--

<p>porodice, te je samim time naša mogućnost da im u tome pomognemo veća.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Mogućnost većeg angažmana mladih za prijavu na dobrovoljno osiguranje. - Uključivanje predstavnika kantonalnih vijeća mladih u proces formiranja kriterija kao i pregled prijava i utvrđivanje rang liste za subvencioniranje rješavanja stambenog pitanja mladih. <p>Kultura, sport i okoliš</p> <ul style="list-style-type: none"> - Strategija razvoja turizma FBiH koja će poslužiti kao alat za bolje planiranje sveukupne oblasti, pa tako i akcentom na mlade (prepoznati omladinski turizam kao zasebni selektivni oblik turizma); - Aktivnosti iz Federalne strategije zaštite okoliša 2022-2032. (aktivnosti podizanja svijesti o značaju okoliša i uključenosti u procese donošenja odluka kroz saradnju između institucija, organizacija civilnog društva i medija); - Provedba kampanja za podizanje svijesti javnosti o važnosti očuvanja okoliša, značaju i ugroženosti prirodnih resursa te utjecaju klimatskih promjena u saradnji sa medijima; - Nastavak pozitivne saradnje sa lokalnim organizacijama koje implementiraju aktivnosti iz tematskih oblasti kulture i sporta; - Učešće lokalnih vijeća mladih u procesima kreiranja kulturnog, sportskog i sadržaja zaštite životne sredine unutar zajednice; - Putem transfera utvrditi kriterije koji daju preferenciju mladima; - Poticati kulturne i sportske udruge u kreiranju novih programa za mlade; - Putem potpore mobilnosti umjetnika i nagrađivanja sportista potaknuti međunarodnu saradnju. <p>Aktivizam, učešće u odlučivanju, volontiranje, mobilnost, rad s mladima, informisanje, saradnja s nižim nivoima vlasti</p> <ul style="list-style-type: none"> - Povoljna situacija koja olakšava provođenje trenutnih i budućih projekata je što su mladi zainteresovani za uključenost u različite projekte, te su spremni na saradnju i komunikaciju sa institucijama; - Obavezni su svi nivoi vlasti da se strateški bave mladima; - Institucije imaju službenika za mlade čiju obuku ne finansiraju; - Na redovnoj sjednici Predstavničkog doma Parlamenta FBiH usvojen set zaključaka i preporuka donesenih na Tematskoj sjednici Komisije za pitanja mladih Predstavničkog doma Parlamenta FBiH; 	<ul style="list-style-type: none"> - Sve veće migracije radno sposobnog stanovništva, mlade životne dobi. Broj zaposlenih osiguranika ne prati povećanje broja penzionera. <p>Kultura, sport i okoliš</p> <ul style="list-style-type: none"> - Odlazak mladih iz ruralnih područja - Nemogućnost angažmana mladih za npr. sezonske poslove u turizmu; - Odsustvo volje nadležnih institucija i organa vlasti za jednakopravno uključivanje mladih u procese kreiranja kulturnog i sportskog sadržaja; - Promjenjivost iznosa transfera koji se odnose na oblast kulture, sporta i okoliša u ovisnosti od budžeta Vlade FBiH; - Nedostatak sistemski definiranih poticajnih kriterija za mlade; - Nepostojanje mehanizama adekvatnog praćenja programa u ostvarivanju učinaka za mlade; - Zakonskim i drugim propisima se ne prepoznaju te se ne definišu politike koje bi se posebno odnosile na marginalizovane grupe. <p>Aktivizam, učešće u odlučivanju, volontiranje, mobilnost, rad s mladima, informisanje, saradnja s nižim nivoima vlasti</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nedostatak direktne komunikacije, osluškivanja konkretnih potreba mladih na terenu, a to bi pružilo precizan uvid u potrebe i očekivanja koja mladi imaju kada je riječ o pružanju podrške od strane institucija; - Zakonom o mladima FBiH nisu definisani termini: omladinski rad, omladinski radnik/ca, omladinski centar, omladinski klub, neformalno obrazovanje, digitalni rad s mladima, inkluzija. - Nepotpuna implementacija Zakona o mladima FBiH; - Trenutni model omladinskog organizovanja nije u potpunosti funkcionalan i ne doprinosi ostvarivanju punog potencijala mandata mreže, te je dugoročno neodrživ;
--	---

<ul style="list-style-type: none"> - Zanimanje stručnog saradnika za rad s mladima uvršteno je u klasifikaciju zanimanja Agencije za statistiku BiH; - Vijeće mladih FBiH ima svog predstavnika u Komisiji za pitanja mladih Predstavničkog doma FBiH; - Federalno ministarstvo kulture i sporta donijeti uputstvo/smjernice za vođenje baza omladinskih udruženja prilagođeno svim nivoima u FBiH. - Mladi u Federaciji iskazuju interes da djeluju kroz neformalne grupe. 	<ul style="list-style-type: none"> - Troškovi osnivanja i rada vijeća mladih predstavljaju izazov za mlade na lokalnom i kantonalnom nivou; - Nezainteresovanost mladih za formalno organizovanje i brojne birokratske i administrativne procese koje prati ovaj način organizovanja; - Mladi ne znaju kome se obratiti za dodatnu informaciju ili upute ako uoče problem u lokalnoj zajednici; - Niska razina djelovanja mladih po pitanju korištenja različitih mehanizama koji bi mogli dovesti do učešća mladih u procesima donošenja odluka; - Predstavnici vijeća mladih nisu dijelom Komisija za pitanja mladih na općinskim i kantonalnim nivoima; - Neadekvatan sistemski pristup marginaliziranim skupinama mladih.
<p>Sigurnost mladih</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kompetencije FMUPa i FUPa za prevenciju i primjenu dobre prakse: obrazovanje: u saradnji sa školama provesti ethical hacking (Holandski nacionalni centar za cyber sigurnost je organizovao školu tzv. ethical hacking - prepoznati budući mogući prestupnici u ovoj sferi su pohađali školu te dobili certifikate o cyber sigurnosti). - Angažman lokalnih zajednica u provođenju informisanja i edukacije se može povećati uz podršku VM FBiH u prepoznavanju i inkluziji marginaliziranih mladih u lokalnim zajednicama. - Iako FMUP nema direktnu nadležnost nad kantonalnim MUP-ovima, ima koordinacionu ulogu/nadležnost. - Postojanje protokola i mehanizama unutar lokalnih MUP-ova kako da se spriječe ili preveniraju određene radnje koje ugrožavaju sigurnost mladih - Kapaciteti VMFBiH u pogledu rada na prevenciji cyber kriminala - Građanske i zagovaračke inicijative civilnog sektora koje predlažu konkretne korake i izmjene/dopune postojećih zakonskih odredbi kako bi se osigurala sigurnost mladih - potrebna politička volja da se isti uzmu u razmatranje te usvoje. 	<p>Sigurnost mladih</p> <ul style="list-style-type: none"> - Cybercrime: rastuće cyber kriminalne aktivnosti kao što su hakovanje, phishing, te ransomware - Neuređen digitalni prostor u smislu nemogućnosti ograničenja pristupa sadržajima potencijalno škodljivim za mlade (ne postoji način da se filtriraju sadržaji prema mladima koji mogu potaknuti na postupke koje potencijalno mogu ugroziti njihovu ili sigurnost drugih (TIKTok izazovi, influencerski uticaj i sl.) - social engineering : povećana opasnost od tzv. sigurnosnih proboja - Postojeći pravni okvir marginaliziranim mladima ugrožava sigurnost, čime se direktno diskriminišu i time ih isključuje iz društvenog života. - Porast slabo sankcionisanog femicida i nasilja nad ženama stvara tzv. "domino efekat" koji potiče i druge mlade na slična djela koja su u suprotnosti sa Zakonom - Nasilni ekstremizam: mladi su podložni regrutovanju od strane ekstremističkih grupa kako online tako i offline - Egzistencijalna nesigurnost mladih u pogledu izgradnje budućnost u BiH (ekonomska nezavisnost, mogućnost planiranja porodice, kupovina nekretnine i sl.) čini mlade ranjivima na razne forme eksploatacije u organizovanom kriminalu.

PRILOG 2: Situaciona analiza

1. Obrazovanje i nauka

Obrazovanje gradi kompetencije, vještine i znanja za aktivno ispunjavanje vlastitih potencijala, učešće u izgradnji društva i konkurentnost na tržištu rada. U Federaciji Bosne i Hercegovine sistem formalnog obrazovanja ima podijeljenu nadležnost s kantonima, što u jednu ruku daje priliku za razvoj, a u drugu stvara izazove u kreiranju jednakih prilika za djecu i mlade. U Federaciji Bosne i Hercegovine nadležnosti u obrazovanju određene su njenom odgovornošću za osiguranje prava na obrazovanje. Shodno tome i zakonskim odgovornostima u oblasti obrazovanja, Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke koordinira aktivnosti s kantonima. Iako je sistem obrazovanja u Federaciji BiH kompleksan i decentraliziran, trebao bi svim učenicima osigurati jednake prilike za učenje i razvoj. U FBiH postoji 11 ministarstava koja su nadležna za pitanja obrazovanja (10 kantonalnih i jedno federalno). Jednako kao u drugim dijelovima BiH, neophodno je da obrazovni sistem FBiH preuzme obavezu izgradnje ljudskih kapaciteta, što će u konačnici rezultirati kvalitetnijim životom za cijelu FBiH. Jednako kao i 2013. godine kada je provedeno istraživanje o stanju i potrebama mladih u FBiH⁵⁵, mladi u 2021. ocjenjuju formalno obrazovanje kao neadekvatno i s nedovoljno praktične nastave. Reforma obrazovanja u Federaciji BiH ima mnoštvo izazova, a karakterističan je i problem segregacije u školama u javnosti poznat kao „dvije škole pod jednim krovom“. Broj ovakvih podijeljenih škola je 2018⁵⁶ bio 28, od čega su 23 osnovne i 5 srednjih škola.

Pandemija koronavirusa pokazala je i dodatne izazove u organiziranju formalnog obrazovanja i u Federaciji BiH. Ovdje smo uspjeli vidjeti sve manjkavosti sistema koji uključuje značajno nizak nivo znanja korištenja novih tehnologija i alata. Iako je formalno obrazovanje osnovni način za stjecanje znanja, profesionalnih kvalifikacija i vještina, neformalno i informalno obrazovanje imaju veliki značaj i ulogu dopune formalnom obrazovanju, kako bi svaka osoba izgradila vještine za razvoj karijere i bila spremna na društveni angažman za razvoj zajednice.

1.1. Pravni i institucionalni okvir

Oblast obrazovanja je, shodno ustavnom uređenju u BiH, u isključivoj nadležnosti entiteta Republika Srpska, deset kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine. Svaka administrativna jedinica ima ministarstvo obrazovanja, zakone iz oblasti obrazovanja i budžet za obrazovanje. Pored toga, svaka jedinica zasebno utvrđuje obrazovnu i udžbeničku politiku.

Zakonski okvir koji regulira pitanje formalnog obrazovanja u Bosni i Hercegovini i Federaciji Bosne i Hercegovine čine: Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini⁵⁷, Okvirni zakon o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u Bosni i Hercegovini⁵⁸ i Okvirni zakon o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini⁵⁹.

Ustavom FBiH propisano je da su kantoni administrativne jedinice nadležne za donošenje svojih zakonskih akata iz oblasti obrazovanja. Isključivu i nepodijeljenu nadležnost za obrazovanje imaju kantonalna ministarstva obrazovanja. Propisima u oblasti obrazovanja različito se reguliraju nadležnosti lokalnog nivoa u obrazovnom sektoru. To se odnosi na organizovanje obrazovnog procesa, održavanje školskih objekata, učešće u kreiranju dijela nastavnog plana i programa bitnog za lokalnu zajednicu, pa i finansiranje obrazovanja. Iako su nekim općinama date šire nadležnosti, zbog nedostatka finansijskih sredstava one se često i ne izvršavaju.

⁵⁵ Na putu ka politici prema mladima FBiH, Analiza stanja i potreba mladih u Federaciji Bosne i Hercegovine 2013., <https://mladi.org/storage/2023/05/analiza-stanja-i-potreba-mladih-u-federaciji-bosne-i-hercegovine-2013.pdf>, pristupljeno 11.3.2024. u 11:42 sati.

⁵⁶ Dvije škole pod jednim krovom *Najvidljiviji problem diskriminacije u oblasti obrazovanja u Bosni i Hercegovini*, OSCE BiH, 2018.

⁵⁷ Sl. glasnik BiH, broj: 18/2003 i 88/2007 - dr. Zakon

⁵⁸ Sl. glasnik BiH, broj: 63/08

⁵⁹ Sl. glasnik BiH, broj: 59/07, 59/09

Zakon o mladima FBiH u smislu obrazovanja obuhvata i koncept cjeloživotnog učenja, u koje je uključeno formalno obrazovanje, neformalno obrazovanje (usavršavanje različitih vještina) i informalno obrazovanje (razmjena znanja u porodici, među prijateljima, samostalno informisanje i sl.).

Osim zakona o obrazovanju, važno je istaći i situaciju u oblasti pravnog okvira o zapošljavanju studenata, koja nije zakonski jasno definirana. Rad studenata tretiraju Zakon o radu FBiH te Opći zakon o zadrugama.⁶⁰ Zakon o radu definiše povremene i privremene poslove, ali ne konkretno i studentske poslove. S druge strane, Opći zakon o zadrugama definiše način poslovanja zadruga, ali slično kao i zakon o radu, ne definiše mnoga pitanja koja se tiču rada studentskih servisa. Zakon o studentskom standardu, koji bi se trebao baviti ovim pitanjima, još nije donesen, a zanimljivo je da je ovaj zakon predviđen Bolonjskim procesom. Unsko-sanski kanton je prvi koji je usvojio zakon o studentskom standardu, a najviše se tiče definiranja načina rada i finansiranja studentskih udruženja te studentskih zadruga. U Kantonu Sarajevo je usvojen nacrt ovog zakona još 2018. godine, ali sam zakon nikada nije usvojen. Drugi kantoni nemaju aktivnosti po pitanju donošenja ovog zakona.

U FBiH postoji šest javnih i 19 privatnih univerziteta. Javni univerziteti su sačinjeni od fakulteta koji su nezavisni pravni subjekti. To nije slučaj jedino s Univerzitetom u Tuzli. Ukupno postoje 72 javna fakulteta u FBiH.

Nadležnost osnivanja osnovnih i srednjih škola dodijeljena je kantonu ili općini uz odobrenje ministarstva obrazovanja, a škole mogu osnovati i domaća i strana fizička i pravna lica. Svakako, potrebno im je odobrenje vlade ili ministarstva. Broj i lokaciju škola određuje Vlada. Osim kantonalnih i federalnog ministarstva, u obrazovnom sistemu prisutni su i kantonalni pedagoški zavodi, kao i Zavod za školstvo u Mostaru i Pedagoški zavod u Bihaću, koji su na federalnom nivou. Ministarstva i pedagoški zavodi u FBiH nadležni su za 381 osnovnu i 201 srednju školu.

Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke je jedno od 11 ministarstava obrazovanja u FBiH, a ostala su kantonalna. Ministarstvo obavlja ulogu koordinacije i praćenja odluka u oblasti obrazovanja na nivou kantona. Iako je uloga Federalnog ministarstva ograničena, ovo Ministarstvo provodi programe s ciljem osiguravanja boljih prilika za mlade u oblasti obrazovanja.

✓ **Fond za studentske zajmove FBiH i Fondacija za mobilnost studenata i nastavnika FBiH**

U okviru Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke bile su aktivne i dvije fondacije: Fond za studentske zajmove FBiH i Fondacija za mobilnost studenata i nastavnika FBiH.

Obje fondacije su prestale s radom a Ministarstvo je preuzelo ulogu provedbe programa iz domena rada ovih fondacija. Fond za studentske zajmove osnovan je 2006. godine, a osnovala ga je Vlada FBiH s ciljem poticanja osiguravanja sredstava, podrške i omogućavanja studiranja studentima na priznatim visokoškolskim ustanovama, odnosno univerzitetima u Federaciji BiH.⁶¹ Ukupno je 210 studenata dobilo studentski zajam za akademsku 2019/20. godinu, od čega je najviše onih na fakultetima društvenih nauka. Studentski zajmovi su beskamatna namjenska sredstva za pokrivanje osnovnih troškova studiranja i predstavljaju osiguranje sredstava, podrške i omogućavanja studiranja studentima na priznatim visokoškolskim ustanovama, odnosno univerzitetima u Federaciji BiH. Ovaj Fond je prestao s radom 2020. godine, ali podrška mladima je nastavljena kroz rad Ministarstva i Sektora za visoko obrazovanje. Proteklih pet godina dodijeljeno je približno 2000 studentskih zajmova, a što je pokazatelj zainteresiranosti studentske populacije za ovim vidom podrške.

Fondacija za mobilnost studenata i nastavnika je osnovana s ciljem podrške realizaciji međunarodnih programa razmjene studenata i poticanja mobilnosti studenata i nastavnika. Fondacija je podržavala na osnovu javnog poziva učešće u sljedećim evropskim programima razmjene studenata:⁶²

1. CEEPUS (Srednjoevropski program za razmjenu studenata);
2. Erasmus+ (Program Evropske unije za obrazovanje, osposobljavanje, mlade i sport za period 2014–2020);

⁶⁰ „Reguliranje pitanja studentskog rada u Bosni i Hercegovini“, M. Čehajić-Campara, Sarajevo, 2019.

⁶¹ <http://www.zajam.ba/o-nama/> (posjeđeno: 2. 2. 2021).

⁶² <https://mobilnost.ba/bs/programi/> (posjeđeno: 2. 2. 2021).

3. CMEPIUS (program saradnje u oblasti obrazovanja između Vlade Republike Slovenije i Vijeća ministara Bosne i Hercegovine);
4. EPALE (inicijativa Glavne uprave za obrazovanje, mlade, sport i kulturu Evropske komisije);
5. EURAXESS (Istraživači u pokretu su jedinstvena panevropska inicijativa osmišljena da podrži mobilne istraživače).

Fondacija je najviše bila aktivna u segmentu podrške (najčešće jednokratne) posjetama studentskih i profesionalnih događaja u inostranstvu. Ova Fondacija je prestala s radom 2022. godine te je Ministarstvo preuzelo poslove iz domena rada Fondacije i u 2023. godini osiguralo 46.977,00 KM za obavljanje studentske prakse.

✓ **Podrška za studente u FBiH**

Ministarstvo kroz svoj rad nudi nekoliko programa podrške za studente. Prvenstveno su to programi za najbolje studente, državljane BiH, koji studiraju na javnim visokoškolskim ustanovama u Federaciji BiH. U posljednjih pet godina kroz ovaj program je podržano 367 studenata i to:

- 2019. godine nagrađena 74 studenta po 1.300 KM, ukupno 96.200 KM,
- 2020. godine nagrađena 73 studenta po 1.700 KM, ukupno 124.100 KM,
- 2021. godine nagrađena 73 studenta po 2000 KM, ukupno 146.000 KM,
- 2022. godine nagrađena 73 studenta po 1.800 KM, ukupno 131.400 KM,
- 2023. godine nagrađena 74 studenta po 1.300 KM, ukupno 96.200 KM.

Kontinuitet u podršci studentima s invaliditetom, državljanima BiH koji imaju prebivalište na prostoru Federacije BiH i koji studiraju na javnim visokoškolskim ustanovama u BiH rezultirao je time da je u periodu od 2019. do 2023. godine podržano 177 studenata u ukupnom iznosu od 317.000 KM:

- 2019. godine nagrađena 43 studenta po 1.300 KM, ukupno 55.900 KM,
- 2020. godine nagrađeno 46 studenta po 1.800 KM, ukupno 82.800 KM,
- 2021. godine nagrađeno 37 studenta po 2.000 KM, ukupno 74.000 KM,
- 2022. godine nagrađeno 27 studenta po 1.400 KM, ukupno 37.800 KM,
- 2023. godine nagrađeno 24 studenta po 1.215 KM, ukupno 29.160 KM.

Bilježi se kontinuiran pad planiranih i uloženi sredstava za podršku studentima s invaliditetom, a što nema veze sa zainteresovanošću studenata. Sredstva za studente dodjeljuju se u skladu s Odlukom o programu utroška za tekuću godinu. Visina sredstava ovisi od raspoloživih budžetskih sredstava. Raspodjela sredstava vrši se iz transfera Prošireni studentski standard, nakon što se izmire sve obaveze za subvencioniranje smještaja i ishrane studenata. Sredstva koja ostanu nakon te raspodjele raspoređuju se za najbolje studente, studente s invaliditetom te studente romske nacionalnosti.

Značajan program podrške studentima je i onaj kojim se subvencionira smještaj i ishrane studenata iz manje razvijenih kantona. Iako kantonalna resorna ministarstva subvencioniraju smještaj i ishranu za studente iz svojih kantona ta podrška ne bude uvijek dovoljna te Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke dio obaveza izmiruje kroz Budžet Federacije BiH:

- 2019. godine izdvojeno za smještaj i ishranu studenata 795.333,00 KM,
- 2020. godine izdvojeno za smještaj i ishranu studenata 530.744, 00 KM,
- 2021. godine izdvojeno za smještaj i ishranu studenata 573.726,00 KM,
- 2022. godine izdvojeno za smještaj i ishranu studenata 667.539,00 KM,
- 2023. godine izdvojeno za smještaj i ishranu studenata 765.000,00 KM.

U kontekstu podrške studentima, važno je istaći napore lokalnih samouprava, a gdje je Analiza Zakona o mladima FBiH⁶³ iz 2019. godine koju je sprovelo Vijeće mladih Federacije BiH, pokazala da većina općina i gradova u Federaciji BiH izdvaja sredstva za stipendiranje učenika i studenata, čak njih 60. Neke od općina koje ne dodjeljuju stipendije učenicima ili studentima – dodjeljuju jednokratne pomoći za studente, a što se smatra kao napor zajednice da se obezbijede određena sredstva za studente. Svih deset kantona u Federaciji BiH izdvajaju sredstva za stipendije (samo studentima ili učenicima i studentima).

✓ Podrška studentskim organizacijama

Pored programa namijenjenih za studente, Ministarstvo ima i program podrške projektima studentskih organizacija. U Federaciji BiH nije definiran pravni okvir kroz koji se dešava studentsko organizovanje te ne postoji krovna studentska organizacija na nivou Federacije BiH. U periodu od 2019. do 2022. godine Ministarstvo je podržalo studentske projekte u ukupnom iznosu od 246.903,00 KM:

- 2019. godine izdvojeno 74.334 KM za projekte studentskih organizacija,
- 2020. godine izdvojeno 66.878 KM za projekte studentskih organizacija,
- 2021. godine izdvojeno 50.202 KM za projekte studentskih organizacija,
- 2022. godine izdvojeno 55.489 KM za projekte studentskih organizacija.

✓ Podrška za učenike srednjih škola u FBiH

U proteklim godinama Ministarstvo je pokrenulo i program podrške učenicima osnovnih i srednjih škola u FBiH. Ova podrška se ogleda kroz nagrade za najuspješnije učenike iz svih krajeva FBiH:

- 2020. godine nagrađeno 26 učenika srednjih škola po 650 KM
- 2021. godine nagrađeno 29 učenika srednjih škola po 720 KM
- 2023. godine nagrađeno 29 učenika srednjih škola po 1.000 KM

✓ Ostali programi i projekti

Među programima podrške mladima u oblasti obrazovanja ističe se i program podrške za mlade istraživače i naučnike do 32. godine, a gdje je značajno istaknuti da su mlade naučnice ravnopravno zastupljene kao voditeljice naučno-istraživačkih i istraživačko-razvojnih projekata od značaja za Federaciju BiH.

Dodatno, Ministarstvo kroz svoj rad provodi i programe s fokusom na tržište rada:

- Kvaliteta studija I i II ciklusa, povezivanje s tržištem rada,
- Podrška prekvalifikaciji i dokvalifikaciji odraslih s fokusom na nezaposlene žene,
- Programi koordinacije Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke s kantonalnim ministarstvima, a na čemu najviše radi Sektor za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje. Naziv programa je Podrška programima razvijanja funkcionalnih znanja i vještina djece predškolskog uzrasta i učenika javnih osnovnih i javnih srednjih škola.
- Projekat opremanja kabineta fizike, hemije ili biologije s ciljem poboljšanja kvaliteta izvođenja laboratorijskih vježbi i unapređenja funkcionalnih znanja i vještina učenika iz fizike, hemije ili biologije,
- Projekat nabavke informatičke opreme radi razvoja digitalne kompetencije kod učenika, a prednost će se dati školama uključenim u aktivnosti koje se odnose na kodiranje i korištenje digitalnih tehnologija u obrazovanju, kao i aktivnosti koje se odnose na razvoj poduzetničke kompetencije.

Na navedene programe su se prijavile direktno Federalnom ministarstvu obrazovanja i nauke određene odgojno-obrazovne ustanove sa teritorije Federacije BiH, a zbog kriterija programa prema kojima će se raspodjela sredstava ovog programa izvršiti na osnovu prijedloga prioriteta kantonalnih ministarstava nadležnih za oblast obrazovanja u Federaciji Bosne i Hercegovine. Dakle, kantonalna ministarstva nadležna za oblast obrazovanja su dužna Federalnom

⁶³ Analiza implementacije Zakona o mladima Federacije Bosne i Hercegovine za 2019. godinu, *Analiza Zakona o mladima FBiH 2019.* (vijecemladih.ba), pristupljeno 20.3.2024. u 14.34 sati.

ministarstvu obrazovanja i nauke predložiti do tri projekta odgojno-obrazovnih ustanova s područja svog kantona iz više opština.

✓ **Neformalno obrazovanje u Federaciji BiH**

Prilike za mlade u oblasti neformalnog obrazovanja uglavnom nude udruženja (omladinska ili ona koja rade s mladima), a troškovi ovih programa se većinski finansiraju kroz sredstva ambasada i međunarodnih organizacija koje djeluju na području BiH. Pored njih, finansijsku podršku neformalnom obrazovanju pruža i nekolicina domaćih udruženja poput Instituta za razvoj mladih KULT, Centra za promociju civilnog društva, Fondacije Mozaik i drugih, a koji kroz svoje programe podržavaju rad omladinskih organizacija i ulažu sredstva i napore za kreiranje programa neformalnog obrazovanja.

U decembru 2015. godine formirano je Vijeće mladih Federacije BiH. Kako se ističe, jedan od prioriteta Vijeća mladih je osigurati bolju podršku sistemu neformalnog obrazovanja te uspostavljanje Savjeta za mlade, koji bi trebao biti radno tijelo Vlade FBiH, a čiji je glavni zadatak koordinacija i usaglašavanje politika prema mladima i vršenje nadzora nad implementacijom Zakona o mladima FBiH. Vijeće mladih provodi nekoliko značajnih programa koji za cilj imaju unapređenje znanja kod mladih a jedno od njih je Akademija omladinske politike. Vijeće mladih FBiH gradi kapacitete mladih za kreiranje inovativnih rješenja za različite probleme s kojima se susreću u svojim lokalnim zajednicama u različitim sektorima. Bilo da se radi o okolišu, poljoprivredi, zagovaranju mladih itd. mlade ljude pripremaju specijalizirani mentori da formulišu inovativna rješenja i usmjere različite potrebe u svojim općinama. Na ovaj način mladi se upoznaju s različitim razinama kreiranja politika, lancem razvoja politika i aktivizmom zajednice na lokalnom nivou.

Dugoročne obuke kao primjer pozitivne prakse u Federaciji BiH predstavljaju:

- Uči, misli i djeluj (UMiD) (omladinski lideri, političari/ke, stručni/e saradnici/ce za rad s mladima...) - Institut za razvoj mladih KULT,
- Ljetna škola političkog aktivizma - Revolt Tuzla (djelom sufinansirana uz podršku Grada Tuzla),
- Digitalna akademija za menadžere/ice društvenih mreža - CATBIH/ORC Tuzla,
- SHL Akademija za mlade lidere u civilnom sektoru; Move On & Power Up masovni kursevi,
- Soft Skills akademija EESTEC i Plus ultra škola programiranja.

✓ **Tematska sjednica Komisije za pitanja mladih Federacije BiH i odluke Parlamenta Federacije BiH**

U Parlamentu Federacije BiH je 24. maja 2022. godine, održana tematska sjednica Komisije za pitanja mladih Predstavničkog doma Parlamenta Federacije BiH "Do boljih prilika za mlade u Federaciji BiH" uz podršku Instituta za razvoj mladih KULT, Westminster fondacije za demokratiju i Vijeća mladih FBiH. Tokom sjednice, govorilo se o položaju i potreba mladih FBiH, troškovima emigracije mladih iz BiH, zdravstvenoj i socijalnoj brizi mladih, te radu, zapošljavanju, samozapošljavanju i preduzetništvu mladih. Tematska sjednica iznjedrila je set od 63 Zaključka i preporuke kasnije usvojene u oba doma Parlamenta Federacije BiH. Sjednici je prisustvovao veliki broj predstavnika vladinog sektora, kao i predstavnici omladinskih udruženja iz cijele BiH. Po završetku sjednice, usvojen je set zaključaka i preporuka iz oblasti obrazovanja i nauke, a kako slijedi:

- Zadužuje se Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke da zajedno sa Federalnim ministarstvom zdravstva pristupe izradi plana sistematskih pregleda i redovnih zdravstvenih pregleda u sistemu formalnog obrazovanja.
- Zadužuju se Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke i Federalno ministarstvo zdravstva da izrade programe edukacije o zdravlju, samopregledu i redovitoj kontroli.
- Zadužuje se Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke da izradi zajedničke smjernice za razvoj karijere orijentacije i savjetovanja učenika u formalnom obrazovanju FBiH koje će uključivati kontinuirano promovisanje zapošljavanja, obrazovanje i obuke prilagodene promjenjivom ekonomskom okruženju.

- Zadužuje se Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke da planira i izdvoji sredstva za reaktiviranje Fonda za studentske zajmove Federacije BiH i aktivno promovira funkciju i ulogu Fonda.
- Zadužuje se Vlada Federacije BiH da kroz izmjene i dopune Zakona o mladima Federacije BiH definiše termine: omladinski rad, omladinski radnik/ca, omladinski centar, omladinski klub, neformalno obrazovanje, digitalni rad s mladima, inkluzija te uvede sistem vođenja spiskova omladinskih organizacija na nivou kantona u Federaciji BiH.

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku (FZS), na području FBiH nalazi se ukupno 1.337 obrazovnih institucija u kategoriji osnovnog, srednjeg i visokog obrazovanja. Na osnovu podataka dostupnih od obrazovnih institucija primjetan je pad broja učenika/studenata u svim navedenim kategorijama obrazovanja posljednjih godina.

✓ Srednjoškolsko obrazovanje

Na teritoriji FBiH, prema posljednjim dostupnim podacima, postoji 212 srednjih škola. Broj upisanih učenika u sve razrede srednjih škola u školskoj 2022/2023. iznosio je 70.325. Negativan trend broja upisanih srednjoškolaca je vrlo izražen kada se gleda period od akademske 2016/2017. g. Broj osoba koje su završile srednju školu u posljednje dvije godine je u padu.

✓ Visoko obrazovanje

Visoko obrazovanje također bilježi pad u posljednjem petogodištu kada su u pitanju statistički parametri. Broj visokoškolskih ustanova je sa 92, koliko ih je bilo 2019. godine, opao na 22 akreditirane u 2020. godini. Broj državnih univerziteta u FBiH je šest. Ukupan broj studenata je u padu za oko 13.000 u odnosu na pet godina ranije. Broj diplomiranih studenata također bilježi konstantan pad.

Državni univerziteti u FBiH su: Univerzitet u Sarajevu, Univerzitet u Bihaću, Univerzitet u Zenici, Univerzitet u Tuzli, Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Sveučilište u Mostaru.

✓ Nastavak školovanja

Prema kriterijima Evropske unije, mladi u dobi između 18 i 24 godine koji su najviše završili srednju trogodišnju školu i nisu nastavili dalje obrazovanje posmatraju se kao grupa mladih koja prerano napušta obrazovni sistem.

Udio mladih koji nakon posljednjeg završenog stepena obrazovanja nisu nastavili dalje školovanje je 36,5%, dok mladih koji su upisali neku školu ili studij na višem nivou obrazovanja ima 59%. Od ukupnog broja mladih koji su nastavili dalje školovanje u nekoj školi ili na višem nivou, njih 10,1% je prekinulo ili nije završilo navedeno školovanje. Važno je spomenuti podatak da od ukupnog broja osoba koje su upisale dalje obrazovanje dominiraju žene sa 51,2% u odnosu na muškarce sa 48,8%.

Razlozi nenastavljanja daljeg školovanja ili prekida trenutnog školovanja navedeni su u Tabeli. Među razlozima prekida ili odustajanja od daljeg školovanja naročito se ističe to da mlade osobe ne vide perspektivu u daljem obrazovanju (13,1%) i da su mladi našli stalno zaposlenje (12,7%).

Udio mladih koji ne vide perspektivu u daljem obrazovanju i mladih koji su našli zaposlenje niži je u odnosu na podatke iz 2013. godine. Pored dva navedena dominantna razloga prekida školovanja 2021. i 2013. godine, ističu se i finansijski razlozi, koji su u prethodnom istraživanju bili procentualno najizraženiji.

Ovo je pozitivan podatak koji govori o tome da finansijski razlozi, iako jesu izraženi i 2021. g., nisu toliko presudni za prekid školovanja kao što su to bili 2013. godine.

Tabela 6. Razlog prekida obrazovanja

	2013.	2021.
Zbog obaveza u vezi s poljoprivrednim poslovima kod kuće	7%	0,5%
Zbog obaveza u domaćinstvu (kućanski poslovi)	5%	1,6%
Pronašao sam stalno zaposlenje	27%	12,7%
Nisam vidio perspektivu u daljem obrazovanju	25%	13,1%
Zbog finansijskih razloga	34%	8,6%
Završio sam magisterij/doktorat i smatram da mi je to dovoljno	-	3,5%

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

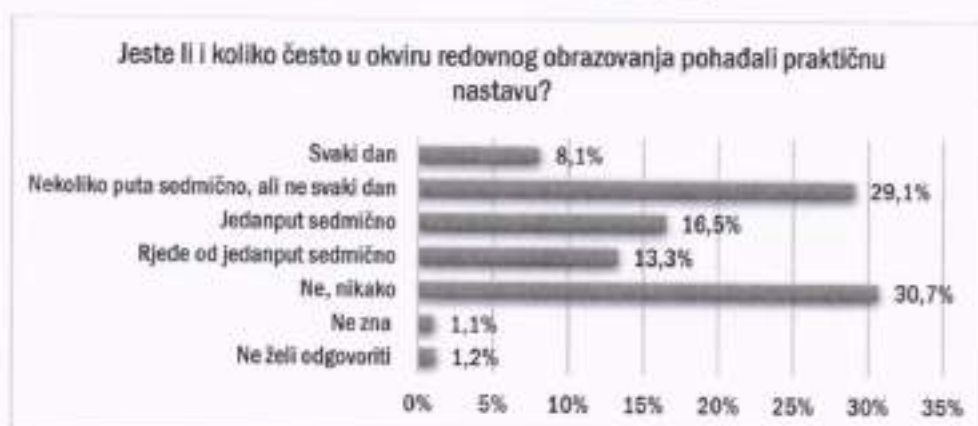
1.2. Identifikovani problemi

Problemi su identifikovani na osnovi situacione analize, a što uključuje SWOT analizu, Analizu rezultata istraživanja o položaju i potrebama mladih FBiH te konsultacija sa mladima (tematske konsultacije i Dijalog mladih i vlasti).

Problem 1: Postojeći sistem praktične nastave ne doprinosi razvoju kompetencija mladih i ne zadovoljava potrebe mladih u svrhu njihovog izlaska na tržište rada

Organiziranje praktične nastave za učenike, prema rezultatima istraživanja, i dalje ima prostora za napredak. Naime, 30,7% mladih nikako nije imalo praktičnu nastavu u okviru redovnog obrazovanja. Onih koji su imali praktičnu nastavu svaki dan je 8,1%. Ako imaju praktičnu nastavu u obrazovnom procesu, onda se ona provodi najčešće nekoliko puta sedmično. Praktična nastava je jedan od aspekata kroz koji mladi stječu vještine i znanja na putu ka izlasku na tržište rada i razvoj karijere. Parlament FBiH je u 2022. godini zadužio Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke da izradi **zajedničke smjernice za razvoj karijere orijentacije** i savjetovanje učenika, a koje uključuje kontinuirano promovisanje zapošljavanja, obrazovanja i obuke prilagođene promjenjivom ekonomskom okruženju. Ovo smjernice zajedno sa poboljšanjem sistema praktične nastave mogu pozitivno utjecati na dalje društvene i ekonomske tokove.

Grafik 17. Praktična nastava u obrazovanju

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Problem 2: Neformalno obrazovanje u polju učešća mladih u odlučivanju nije povezano sa formalnim obrazovanjem. Kroz Izveštaj i analizu modela organiziranja mladih u FBiH koju je radilo Vijeće mladih ispitanici su predložili set preporuka za unapređenje učinkovitosti i neformalnog obrazovanja, a gdje je istaknuto kako mladi nisu uključeni u odlučivanje te kako nije osiguran sistem upoznavanja mladih sa njihovim pravima kroz sistem formalnog obrazovanja.

Dodatno, mladi u FBiH smatraju da ne doprinose sistemu odlučivanja i da njihov glas nije toliko važan niti uticajan. Ovakvi stavovi, uzrokovani dugogodišnjim zanemarivanjem uključivanja mladih u odlučivanje, za posljedicu imaju mlade koji u posljednjim godinama odbijaju učestvovati u aktivnostima koje provode institucije vlasti jer i dalje misle da njihovo mišljenje neće ništa promijeniti.

Problem 3: Nastavni planovi i programi ne doprinose sticanju funkcionalnog i praktičnog znanja i vještina neophodnih za tranziciju iz obrazovanja na tržište rada.

BiH je manifestovala različite vrste migracija zbog rastućeg nivoa nezaposlenosti i nedostatka mogućnosti za kvalitetno obrazovanje i razvoj vještina za mlade ljude. Predstavljajući jedan od najvećih problema u regiji, nezaposlenost i neodgovarajući sistem obrazovanja mladih ugrožava produktivni potencijal ekonomije i kontinuirano socijalno nezadovoljstvo. Trenutno ne postoje jasni pristupi novim tehnologijama u obrazovanju i prilagođenim obrazovnim resursima, a mladi targetiraju obrazovanje kao jedan od elementa koji odlučuje o njihovoj migraciji, odlasku iz lokalne zajednice ili Bosne i Hercegovine.

Sve više se govori o **neusklađenosti tržišta rada i obrazovanja**. Upravo **informaciono komunikacijske tehnologije i razvoj ovog sektora ne prati ponudu obrazovnog sistema** u Federaciji Bosne i Hercegovine. Ovaj sektor je prozvan industrijom budućnosti, ali sistem formalnog obrazovanje sporo i djelomično nudi mladima prostor da razvijaju svoje vještine u ovom polju. Za mlade obrazovni proces ima dvojaku funkciju, omogućava im zaposlenje, ali i nastavak obrazovanja i dodatnog usavršavanja u struci. Više od polovine mladih u FBiH smatra da im obrazovanje koje su pohađali ili pohađaju (oni koji su još u obrazovnom procesu) u velikoj mjeri olakšava nastavak školovanja i stjecanja novih znanja. Mladi smatraju da je kvalitet nastave trenutno adekvatniji za nastavak daljeg obrazovanja u odnosu na pronalazak zaposlenja u struci.

Grafik 18: Kvalitet obrazovanja

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Imajući u vidu da 30,7% mladih navodi kako nikako nisu imali praktičnu nastavu tokom školovanja, ne iznenađuje podatak da više od 35% mladih smatra kako je **manjak prakse u nastavi jedan od najvećih problema obrazovnog sistema**, koji je potrebno prioritarno mijenjati. Nedostatak praktične nastave je bio prvi prioritet mladih za poboljšanje obrazovnog procesa i u istraživanju provedenom 2013. godine. Drugi odgovori koje mladi ističu kao oblasti koje prioritarno treba poboljšavati u obrazovnom sistemu obrazovanju su odnos i nestručnost nastavnika te opširnost nastavnih planova i programa.

Tabela 7. Potrebne izmjene u formalnom obrazovanju

	2013.	2021.
Manjak prakse u nastavi	32%	35,6%
Odnos i nestručnost nastavnika	20%	16,8%
Preopšimi nastavni planovi i programi	20%	19,3%
Nedostatak stipendija/kreditiranja	13%	7,5%

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Problem 4: Reguliranje prava studenata nije uređeno i ne odgovara na potrebe ove populacije

Već godinama aktualno pitanje **studentskog rada i standarda** je oblast koju posebno studentska populacija identificira važnom i prostorom za unaprjeđenje. Svjesni ograničenja u okviru tržišta rada studenti imaju sve veći potrebu da budu aktivni i da stječu finansijsku dobit kako bi sebi i svojim roditeljima/starateljima olakšali studije.

Sama činjenica da su Fond za **studentske zajmove** FBiH i Fondacija za **mobilitnost studenata i nastavnika** FBiH u proteklm godinama prestali s radom govori u prilog potrebe da se sistem praćenja i povrata studentskih zajmova mora i dodatno urediti. Studentima nije uskraćena podrška u ovim oblastima obzirom da je Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke preuzelo aktivnosti na ovom polju.

2. Rad, zapošljavanje i preduzetništvo

Evidentno je kako nezaposlenost mladih predstavlja ozbiljan problem već duži niz godina. Nezaposlena radna snaga te radna snaga koja je usljed nezaposlenosti napustila zemlju uzrokuje nemjerljive štete. Pitanje nezaposlenosti mladih u FBiH značajno je za sve nivoe vlasti, te su kreirani različiti programi koji nastoje podržati zapošljivost mladih.

Prema informacijama Federalnog zavoda za zapošljavanje 2023. godine, nakon dužeg perioda zaustavljen je trend rasta broja zaposlenih osoba u FBiH iz prethodnih godina. Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, u FBiH 2020. godine prosječno su bila zaposlena 520.162 radnika, što je u odnosu na prosjek 2019. godine (531.483) manje za 11.321 radnika ili 2,1%. Smanjenje indeksa broja zaposlenih 2020. u odnosu na 2019. godinu u najvećem omjeru zabilježeno je u sljedećim djelatnostima: hotelijerstvo i ugostiteljstvo (-10,7%), umjetnost, zabava i rekreacija (-7,3%), prerađivačka industrija i vađenje ruda i kamena (-4,4%), poslovanje nekretninama (-4,1%), te trgovina (-3,4%). U djelatnosti hotelijerstvo i ugostiteljstvo u aprilu 2020. godine smanjenje broja zaposlenih je iznosilo čak 25%, što znači da je svaki četvrti radnik u ugostiteljstvu tada ostao bez posla.

Najveći indeks rasta broja zaposlenih 2020. godine (u odnosu na 2019. godinu) zabilježen je u sljedećim djelatnostima: informacije i komunikacije (4,6%), administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti (3,3%), zdravstvo i socijalna zaštita (2,1%) i građevinarstvo 1,4%.

Prema informacijama Zavoda 2019. godine, najbrojnije među registriranim nezaposlenim osobama bile su osobe dobi između 30 i 49 godina (43%), zatim stariji od 50 godina (31%), te mladi do 30 godina (26%).

Istraživanje Federalnog zavoda za zapošljavanje iz 2021. govori o spremnosti poslodavaca da u 2021. godini zaposle nezaposlenu osobu iz neke od teže zapošljivih kategorija, uz mogućnost izbora više kategorija. Najveći broj je iskazao spremnost za zapošljavanje mladih bez radnog iskustva (22%).

2.1. Pravni i institucionalni okvir

Oblasti rada, zapošljavanja i samozapošljavanja uređene su zakonima o radu koji se primjenjuju u BiH i predstavljaju temeljne propise za navedene oblasti. Ustav FBiH predviđa da su federalna vlast i kantoni nadležni za socijalnu politiku,

te, u skladu s tim, FBiH i kantoni imaju zajedničku nadležnost u oblasti radnih odnosa i zapošljavanja, pa se određena pitanja iz te oblasti mogu urediti propisima kantona.

Pitanja rada i zapošljavanja na nivou FBiH regulira Zakon o radu FBiH, koji je u protekliim godinama često bio u fokusu javnosti zbog određenih izmjena. Međutim, ove izmjene nisu se direktno ticale pitanja zapošljavanja mladih, osim u dijelu zapošljavanja studenata. Zakon o radu FBiH⁶⁴ reguliše oblast rada i radnih odnosa, dok oblast zapošljavanja uređuje Zakon o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba FBiH⁶⁵. Zakonom o radu FBiH utvrđuju se osnovni pojmovi i principi te definiraju najznačajnija pitanja iz oblasti radnog zakonodavstva, poput zaključivanja ugovora o radu, radnog vremena, plate, prestanka ugovora o radu i ostvarivanja prava i obaveza iz radnog odnosa. Zakonom o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba u FBiH uređena su prava i obaveze FBiH u utvrđivanju i provođenju ukupnih mjera kojima se pospješuju i unapređuju uvjeti za zapošljavanje, osnovni principi u posredovanju za zapošljavanje, materijalna i socijalna sigurnost nezaposlenih osoba za vrijeme privremene nezaposlenosti, finansiranje ukupne djelatnosti zapošljavanja i druga pitanja, poštujući nadležnosti kantona i njihove različitosti.

Na osnovu Zakona o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba, posrednici u zapošljavanju mogu biti javni zavodi za zapošljavanje (Federalni zavod za zapošljavanje i kantonalne službe zapošljavanja) te privatne agencije. Na lokalnom nivou predstavništva zavoda za zapošljavanje su biro, koji direktno komuniciraju s nezaposlenim osobama.

Ostali važni zakoni, podzakonski i drugi propisi koji neposredno utiču na oblast zapošljavanja a tiču se mladih jesu: Zakon o zdravstvenom osiguranju⁶⁶, Zakon o mladima⁶⁷, Zakon o volontiranju u Federaciji BiH⁶⁸ i Pravilnik o evidencijama u oblasti zapošljavanja⁶⁹.

Odgovornost za zapošljavanje u FBiH dijele Vlada FBiH i kantoni. Nadležne institucije u ovoj oblasti na nivou FBiH su Ministarstvo rada i socijalne politike, Federalni zavod za zapošljavanje i Inspekcijaska služba. U ovom segmentu djelovanja aktivno je i Federalno ministarstvo razvoja, preduzetništva i obrta, najviše kroz poticaje za određene privredne sektore. Odjel za rad i zapošljavanje i Jedinica za implementaciju projekata društveno-ekonomske pomoći, obuku i ponovno zapošljavanje su glavni organi u ovom domenu u Ministarstvu rada i socijalne politike FBiH.

Federalni zavod za zapošljavanje, slično kao i u drugim domenama, ima zadatak da koordinira, harmonizira i vodi evidenciju situacije na tržištu rada i nezaposlenosti u FBiH. Kantoni imaju veću ulogu u zapošljavanju, kao i u finansiranju – 70% budžeta za zavode za zapošljavanje pripada kantonalnim, a 30% federalnom izvoru finansiranja. Kantonalne vlade imaju svoja ministarstva za pitanja rada, kao i agencije za rad i zapošljavanje, a neki i veću mrežu službi za zapošljavanje. Kantonalne službe za zapošljavanje su zadužene za evidentiranje nezaposlenih osoba, prikupljanje podataka, posredovanje u zapošljavanju, implementaciju mjera aktivnog traženja posla i pružanje socijalne pomoći nezaposlenim osobama. Takođe, dužne su izvještavati Federalni zavod za zapošljavanje.

Iako postoje određeni projekti koji se provode u saradnji s drugim agencijama i institucijama, domaćim i stranim, agencije za zapošljavanje, posebno federalna, nemaju dovoljno kapaciteta da se bave zapošljavanjem mladih. Njihova raširena uloga ih najčešće čini servisom za pružanje socijalne pomoći i beneficija za nezaposlene.

⁶⁴ „Službene novine Federacije BiH“, broj: 26/16, 89/18 i 44/2022

⁶⁵ „Službene novine Federacije BiH“, broj: 41/01, 22/05 i 10/08

⁶⁶ „Službene novine Federacije BiH“, br. 30/97, 7/02, 70/08, 48/11, 20/14, 36/18 i 61/22

⁶⁷ „Službene novine Federacije BiH“, broj 36/10

⁶⁸ „Službene novine Federacije BiH“, br. 110/12

⁶⁹ „Službene novine Federacije BiH“, br. 84/18

✓ Okvir javnih politika

Uz pitanja migracija mladih, zapošljavanje mladih je jedan od prioritetnih predmeta javnog diskursa, niza programa i projekata različitih institucija vlasti u FBiH, ali i nevladinog sektora. Brojni su projekti i aktivnosti koji se provode u cilju veće zapošljivosti mladih.

Međutim, nezaposlenost mladih i vremenski period njihove nezaposlenosti u FBiH premašuje okvire prolazne krize. Druge zemlje, posebno bogatije, imaju znatno veći udio mladih među zaposlenima. Razlog izostanka rezultata mnogih inicijativa i nastojanja iz međunarodnih agencija i institucija vjerovatno leži u odsustvu prepoznavanja nezaposlenosti mladih kao problema koji zahtijeva prioritarno rješavanje među domaćim institucijama.

U periodu od 2019. do 2023. godine u Federaciji BiH je došlo do pada prosječne registrirane nezaposlenosti na evidencijama službi za zapošljavanje, tako da je u 2023. godine prosječna mjesečna nezaposlenost iznosila 271.904, što je smanjenje u odnosu na 2019. godinu i 313.570 nezaposlenih. U istom periodu, evidentno je i smanjenje broja nezaposlenih mladih do 30 godina starosti, izuzev tokom 2020. i 2021. godine tokom trajanja pandemije kada su zbog specifičnih okolnosti narušeni ekonomski trendovi. U 2023. godini broj nezaposlenih mladih u decembru iznosio je 59.493, odnosno činio je 21,88% ukupne evidentirane nezaposlenosti (tabela 3).

Tabela 8. Registrirana nezaposlenost mladih u Federaciji BiH od 2019. do 2023. godine

	2019	2020	2021	2022	2023
Prosječan broj nezaposlenih FBiH	313.570	321.581	311.679	289.912	271.904
Nezaposleni mladi do 30 godina	78.179	80.845	75.666	65.722	59.493
Procent mladih (%)	24,93%	25,13%	24,28%	22,67%	21,88%

Izvor: Federalni zavod za zapošljavanje

Problem zapošljivosti mladih prepoznat je i kao gorući izazov kroz novousvojenu Strategiju zapošljavanja Federacije BiH 2023-2030. gdje je istaknuto da mladi spadaju u teško zapošljivu kategoriju u društvu (pored niskokvalificiranih osoba, žena i Roma). Naime, većina mladih ljudi suočava se sa problemima u tranziciji iz obrazovanja ka tržištu rada koji su uzrokovani nedovoljnom usklađenošću rezultata obrazovanja i zahtjeva na tržištu rada. Posmatrajući referentni period vidljivo je da svaka četvrta mlada osoba nije zaposlena niti je u procesu obrazovanja ili obuke (NEET). Posebno je izazovan prelazak mladih iz školovanja na rad koji traje dugo i ima dugoročne posljedice. U prosjeku, potrebno je oko osam mjeseci da učenik koji je završio obrazovanje u BiH nađe bilo kakav posao, a prelazak na zadovoljavajući posao traje do tri godine. Raspoloživi podaci za zemlju pokazuju da nezaposlenost u mladoj dobi povećava vjerovatnoću da će osoba kasnije imati periode nezaposlenosti za 30% i imati manju platu za 10%.⁷⁰ Ono što je evidentno na osnovu Strategije zapošljavanja, postavljenih ciljeva i ishoda jeste da brži ekonomski rast zahtijeva razvoj novih tehnologija, prepoznavanje digitalne ekonomije, modernih tehnoloških zanimanja kao što su informaciono-tehničke usluge koje su posebno atraktivne mladim ljudima. Na tom tragu, Strategija zapošljavanja Federacije prepoznaje mlade i kroz definisane ishode gdje je direktan naglasak stavljen na sljedeće: kvaliteta ishoda obrazovanja i osposobljavanja je povećana s ciljem da se odgovori na zahtjeve tržišta rada; sistem osposobljavanja odraslih je osnažen i doprinosi unapređenju usklađenosti vještina i kvalifikacija radne snage; usluge razvoja karijere unaprijeđene su tako da pojedincu pomažu da se kreće kroz promjenjivo tržište rada; koncept, pružanje, praćenje i evaluacija usluga zapošljavanja i aktivnih programa tržišta rada unaprijeđeni su i olakšavaju tranziciju na rad.

⁷⁰ Strategije zapošljavanja FBiH 2023-2030, Sarajevo 2023.

Pored navedenih ishoda, mladi su indirektno uključeni i u ostala strateška opredjeljenja u smislu uspostavljanja boljeg sistema praćenja, jačanja kapaciteta institucija u oblasti zapošljavanja i druge, a što je kasnije prepoznato i ovim dokumentom kao važan segment za unapređenje.

✓ **Aktivnosti Federalnog zavoda za zapošljavanje**

Federalni zavod za zapošljavanje u saradnji s kantonalnim službama za zapošljavanje na godišnjem nivou provodi programe sufinansiranja zapošljavanja, samozapošljavanja i obuke, a kako bi se smanjila nezaposlenost. U posljednjih petnaest godina, unutar postojećih programa sufinansiranja, provode se i mjere koje su isključivo orijentirane na mlade osobe do 30, odnosno 35 godina starosti. U okviru programa sufinansiranja zapošljavanja provode se mjere Prvo radno iskustvo za mlade dobi do 30 godina/pripravnik i Mladi s iskustvom/radnim stažom, do 35 godina. Cilj mjere sufinansiranja zapošljavanja Prvo radno iskustvo za mlade nezaposlene osobe dobi do 30 godina je da se što većem broju mladih ove dobi omogući osposobljavanje za rad u struci i stjecanje prvog radnog iskustva u zvanju za koje su se školovali, kroz zasnivanje radnog odnosa. Na taj način se poboljšava njihova konkurentnost i integracija na tržištu rada. U ovoj mjeri ne mogu sudjelovati osobe koje su stekle radno iskustvo u potrebnom ili kraćem vremenskom periodu u struci/zvanju za koje su se školovale.

Obzirom da je tokom implementacije ove vrste programa uočeno da veliki broj mladih ima iskustvo u struci, ali nedovoljno, od 2020. godine se provodi mjera za ovu kategoriju nezaposlenih osoba – Mjera sufinansiranja zapošljavanja osoba s radnim iskustvom/stažom dobi do 35 godina – Mladi sa iskustvom.

Tabela 9. Pregled realizacije mjera za mlade iz Programa sufinansiranja zapošljavanja 2019 -2023

Naziv mjere	Zaključeno ugovora	Ugovoreno u KM	Obuhvaćeno osoba
2019. godina			
Prvo radno iskustvo 2019	420	2.799.459,40	626
2020. godina			
Tvoja prilika 2020 - Prvo radno iskustvo za mlade nezaposlene osobe dobi do 30 godina	178	2.089.260,00	397
Tvoja prilika 2020 - Sufinansiranje zapošljavanja osoba s radnim iskustvom/stažom, dobi do 35 godina	75	486.540,00	101
2021. godina			
Tvoja prilika 2021 - Prvo radno iskustvo za mlade nezaposlene osobe dobi do 30 godina	120	1.429.857,00	253
Tvoja prilika 2021 - Sufinansiranje zapošljavanja osoba sa radnim iskustvom/stažom, dobi do 35 godina	78	427.263,30	96
2022. godina			
Zapošljavanje pripravnika 2022	196	2.340.896,00	408
Mladi s iskustvom 2022	136	898.552,00	201
2023. godina			
Zapošljavanje pripravnika 2023	148	2.943.848,00	453
Mladi s iskustvom 2023	105	544.177,00	127

Izvor: Federalni zavod za zapošljavanje

Pored realizacije mjera sufinansiranja zapošljavanja, u kontinuitetu se realizira i Program sufinansiranja samozapošljavanja – Start up, s posebno izdvojenim poticajima za mlade poduzetnike. Cilj ovog programa je potaknuti

osobe sa evidencije nezaposlenih u Federaciji BiH na samozapošljavanje kroz pokretanje poslovnih djelatnosti/registraciju biznisa na period od 12 mjeseci, kao i na zapošljavanje drugih osoba sa evidencije nezaposlenih na period od šest (6) mjeseci, u okviru novooosnovanih poslovnih djelatnosti.

Tabela 10. Pregled realizacije Program sufinansiranja samozapošljavanja – Start up – mjera Preduzetništvo za mlade 2019 - 2023

Naziv mjere	Zaključeno ugovora	Ugovoreno u KM	Obuhvaćeno osobe
Preduzetništvo za mlade 2019	243	1.907.253,25	407
Preduzetništvo za mlade 2020	179	1.268.487,60	207
Preduzetništvo za mlade 2021	270	1.999.891,67	335
Preduzetništvo za mlade 2022	271	2.061.089,00	337
Preduzetništvo za mlade 2023	223	1.871.936,00	269
UKUPNO	1186	9.108.657,52	1555

Izvor: Federalni zavod za zapošljavanje

Mladi učestvuju u svim programima i mjerama sufinansiranja zapošljavanja, samozapošljavanja i obuke. Kao primjer, u 2023. godini, u „Programu sufinansiranja zapošljavanja 2023“ 50.7% ukupnog broja sufinansiranih osoba su činili mladi do 30 godina starosti (2.253). Nešto manje učešće mladih zabilježeno je u Programu sufinansiranja samozapošljavanja – Start up 2023, preko kojeg su 346 mlade osobe pokrenule vlastitu firmu. Od 10.387 osoba koje su zaposlene putem programa u 2023. godini, 46.4 % su činili mladi do 30 godina starosti

Tabela 11. Struktura osoba obuhvaćenih mjerama iz Programa sufinansiranja zapošljavanja 2023. god.

Naziv mjere	Dobna struktura		
	do 30	od 30 do 40	40+
Zapošljavanje pripravnika 2023	453	0	0
Mladi s iskustvom 2023	94	33	0
Zapošljavanje žena 2023	256	112	135
Prilika za sve 2023	772	373	410
Zapošljavanje demobilisanih boraca 2023	0	0	14
Periodično/sezonsko zapošljavanje 2023	147	92	202
Nova mogućnost 2023	59	78	299
Javni radovi 2023	12	9	25
Pomoć potrebnim 2023	8	9	12
Tražim poslodavaca 2023	452	201	184
UKUPNO	2.253	907	1.281
%	50,7%	20,4%	28,8%

Izvor: Federalni zavod za zapošljavanje

Tabela 12. Struktura osoba obuhvaćenih mjerama Programa sufinansiranja zapošljavanja

Naziv mjere	Dobna struktura		
	do 30	od 30 do 40	40+
Preduzetništvo za mlade 2023	231	24	14
Preduzetništvo za žene 2023	40	96	211
Preduzetništvo za sve 2023	73	207	245
Preduzetništvo za DB 2023	2	1	23
Ukupno	346	328	493
%	29,8%	28,1%	42,2%

Izvor: Federalni zavod za zapošljavanje

Ukoliko se posmatraju svi programi koje provodi Federalni zavod za zapošljavanje, a koji su namijenjeni i za mlade u 2023. godini, ukupan broj korisnika mladih do 30 godina starosti je 4.822 odnosno 46,4% korisnika.

✓ **Ostali programi podrške za mlade u oblasti zapošljavanja i samozapošljavanja**

Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva u razdoblju od 2019. godine do 2023. godine podržalo je mlade poljoprivrednike (nosioc poljoprivrednog gazdinstva) mlade od 40 godine, a u skladu sa Programom novčanih podrški u poljoprivredi i ruralnom razvoju „Subvencije privatnim preduzećima i poduzetnicima - Podsticaj za poljoprivredu“ i Pravilnikom o uvjetima i načinu ostvarenja novčanih podrški po modelu Ruralnog razvoja. Program i pravilnici za ove programe se donose svake godine i objavljuju se u Službenim novinama Federacije BiH. Podrška mladima ogleda su u dodatnih 5% na utvrđeni osnovni iznos podrške za nosioca porodičnog poljoprivrednog gazdinstva odnosno vlasnika obrta mladog od 40 godina na dan podnošenja zahtjeva, i za žene nositeljice porodičnog poljoprivrednog gazdinstva odnosno vlasnice obrta. Dakle, program kao takav daje dodatni stimulans za mlade poljoprivrednike odnosno žene. Na osnovi podataka ovo Ministarstvo u 2023. godini došlo je do povećanja broja odobrenih zahtjeva i odobrenog iznosa novčane podrške koji su podnijeli mladi poljoprivrednici nosioci poljoprivrednih gazdinstava s podnesenih ukupno 391 odobreni zahtjev, ostvarili 3.585.046,98 KM, što iznosi 9,18% od ukupnog iznosa odobrene podrške u 2023. godini.

Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta je u 2019. godini provelo program stipendiranja učenika koji se obrazuju za deficitarna zanimanja. U ovom programu učešće je uzelo 227 korisnika sa područja Federacije Bosne i Hercegovine, a iznos dodijeljenih sredstava po korisniku je bio 1.000 KM. Ukupno je dodijeljeno 227.000 KM. Nakon 2019. godine ovaj program nije više aktivan. Ovo Ministarstvo je do 2016. godine svoje projekte i programe usmjeravalo zasebno za kategoriju mladih, a zasebno za kategoriju žena. Nakon 2016. godine ova praksa prestaje te se ukidaju projekti koji imaju zasebne kategorizacije i uvodi se preferencijalni tretman kroz dodatno bodovanje mladih i žena. Važno je napomenuti da su osobe s invaliditetom i od ranije bile u mogućnosti ostvariti dodatne bodove na osnovi svog statusa. Razlog ukidanja prakse u provedbi projekata i programa zasebno za mlade, a zasebno za žene je taj da su se oni pokazali kao neefikasni, došlo je do rasipanja bodova i zloupotrebe programa gdje su se uočavale neprihvatljive prakse koje ovim kategorijama društva nisu osiguravali kvalitet podrške.

Ministarstvo je u 2022 i 2023. podržalo 302 MSP u većinskom vlasništvu žene, 318 MSP u većinskom vlasništvu osoba mladih od 35 godina (2.528.811 KM), 25 MSP u većinskom vlasništvu invalidne osobe, te 7 MSP u kojem je 10% i više zaposlenih osoba sa invaliditetom.

Federalno ministarstvo energije, rudarstva i industrije kroz svoj godišnji plan rada i nakon donošenja Budžeta za tekuću godinu, u skladu sa raspoloživim sredstvima donosi Plan prijema pripravnika i volontera u Federalnom ministarstvu

energije, rudarstva i industrije. Cilj ovih aktivnosti je provedba Programa volontiranja kroz implementaciju plana prijema volontera i stručno osposobljavanje u struci u Federalnom ministarstvu energije, rudarstva i industrije. Federalno ministarstvo energije, rudarstva i industrije je uvrstilo u Plan rada za 2023. godinu i izradu Nacrta Zakona o inovacijama, te je izrada u toku.

U toku je implementacija **trogodišnjeg projekta EU4Employment**⁷¹ (01. februar 2023 - 31. januar 2026.), s fokusom na unapređenju praksi i kapaciteta institucija tržišta rada da podrže zapošljavanje i aktivaciju onih osoba na tržištu rada koje su najviše pogođene strukturalnim socioekonomskim barijerama i disbalansima, prevashodno aktivacije i zapošljavanje mladih žena i muškaraca (15-29), žena iz ruralnih područja, dugoročno nezaposlenih, niskokvalifikovanih osoba, osoba sa invaliditetom i Roma. Cilj projekta je poboljšanje socio-ekonomske situacije i uvjeta života u BiH putem povećanja mogućnosti zapošljavanja teško zapošljivih osoba u BiH. Vrijednost projekta EU4Employment je 5 miliona eura uz zajedničko sufinansiranje Evropske unije (4 miliona eura) i Švedske (1 milion eura), a realizira ga Međunarodna organizacija rada u BiH.

✓ **Garancija za mlade**

Garancija za mlade je instrument Evropske unije koji osigurava da svi mladi mladi od 25 godina dobiju kvalitetnu ponudu zaposlenja, nastavka obrazovanja, pripravništva ili za pripravnički staž u roku od četiri mjeseca nakon što su postali nezaposleni ili napustili formalno obrazovanje.

U 2022. godini BiH je inicirala razvoj programa Garancije za mlade kojeg vodi Ministarstvo civilnih poslova BiH uz podršku Delegacije EU u BiH. Ministarstvo civilnih poslova je u februaru 2022. pokrenulo proces formiranja dvije radne grupe - radne grupe na visokom nivou i stručnu radnu grupu koju čine predstavnici institucija u oblasti obrazovanja, zapošljavanja i socijalnih prava kao i drugi partneri s posebnim naglaskom na omladinske organizacije. Vrijedi spomenuti da je Vijeće mladih FBiH već dio obje radne grupe. Jedan od koraka je i formiranje radnih grupa na sva tri nivoa vlasti pri ministarstvu ili odjelu za rad i socijalnu politiku, koji se sastoji od relevantnih predstavnika vlasti, privatnog i civilnog sektora. Unutar svakog od nivoa vlasti definirani su koordinatori i njihovi zamjenici čija je osnovna uloga praćenje i komunikacija s relevantnim akterima ovog procesa.

Resorno ministarstvo Republike Srpske, kao i odjel pri Brčko distriktu BiH, završili su proces kreiranja Plana implementacije Garancije, te su isti uputili na usvajanje nadležnim vladama. U oba slučaja, konačna odluka još uvijek nije donesena, te i dalje nije moguće reći da je Akcioni plan implementacije Garancije za mlade u jednom od ova dva nivoa vlasti usvojen. S druge strane, u Federaciji Bosne i Hercegovine dugo se čekao izbor zvaničnog koordinatora. U septembru 2023. godine formirana je Radna grupa za kreiranje Akcionog plana implementacije Garancije za mlade u koju je uključeno i Vijeće mladih Federacije BiH. Ovo krovno tijelo mladih delegiralo je svoje predstavnike i u dvije radne grupe pri Ministarstvu civilnih poslova Bosne i Hercegovine još početkom 2022. godine, međutim konkretnijih povoda za održavanje sastanka ijedne od dvije grupe nije bilo s obzirom na usporen proces na nižim nivoima.

Nakon što na nivou Federacije BiH, Republike Srpska i Brčko distrikta budu usvojeni Planovi implementacije Garancije za mlade BiH, isti će biti proslijeđeni Ministarstvu civilnih poslova BiH, tačnije Sektoru za rad, zapošljavanje, socijalnu zaštitu i penzije koje će objediniti navedena tri dokumenta i dostaviti ih na usvajanje Vijeću ministara Bosne i Hercegovine.

U Federaciji BiH koordinaciju nad programom je preuzelo Federalno ministarstvo rada i socijalne politike.

✓ **Aktivnosti Vijeća mladih Federacije BiH**

Vijeće mladih Federacije BiH je u protekle dvije godine svog rada stavilo snažniji naglasak na aktivnosti koje su usmjerene na kreiranje poslovnog ambijenta po mjeri mladih. U tu svrhu je Vijeće organiziralo događaje i obuke za mlade i predstavnike institucija vlasti s ciljem da ukažu na potrebe mladih u oblasti zapošljavanja (s posebnim

⁷¹ EU4Zapošljavanje, <https://eu4employment.ba/>, pristupljeno 12.3.2024. u 8.55 sati.

naglaskom na jedinice lokalne samouprave) te na važnost uspostavljanja programa Garancija za mlade. Vijeće mladih je podržalo razvoj inicijativa mladih ljudi koji su iskazali interes da vode lokalne zagovaračke aktivnosti s ciljem uspostavljanja novih prilika u oblasti zapošljavanja.

✓ **Tematska sjednica Komisije za pitanja mladih Federacije BiH i odluke Parlamenta Federacije BiH**

Zaključci ranije spomenute Tematske sjednice iz oblasti rada, zapošljavanja, samozapošljavanja i preduzetništva su važni i u kontekstu izrade ovog dokumenta, mapiranja problema, a i prijedloga za unapređenje:

- Zadužuje se Vlada Federacije BiH da kreira i usvoji Strategiju zapošljavanja FBiH koja prepoznaje karijernu orijentaciju mladih i NEET (Not in employment, education or training) skupinu mladih.
- Zadužuju se Federalno ministarstvo rada i socijalne politike i Federalni zavod za zapošljavanje da kreiraju aktivne mjere zapošljavanja usmjerene ka NEET skupini mladih i mladima sa poteškoćama u razvoju.
- Zadužuje se Vlada FBiH da uspostavi i koordinira međuinstitucionalnu i međusektorsku radnu grupu u domenu funkcionalnog zapošljavanja mladih uključujući sve nivoe vlasti u FBiH s ciljem osiguranja pune provedbe Garancije za mlade.
- Zadužuje se Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke da izradi zajedničke smjernice za razvoj karijerne orijentacije i savjetovanja učenika u formalnom obrazovanju FBiH koje će uključivati kontinuirano promovisanje zapošljavanja, obrazovanje i obuke prilagođene promjenjivom ekonomskom okruženju.
- Zadužuje se Vlada FBiH da u budžetu planira finansijska sredstva za redovno istraživanje nezaposlenosti mladih, potreba, deficitarnih zanimanja, aktualnih trendova i interesa mladih, zahtjeva tržišta rada te na taj način definira razvoj, dizajn i provedbu politika i programa za zapošljavanje mladih.
- Zadužuje se Vlada FBiH da zajedno s Federalnim zavodom za zapošljavanje uspostavi i provodi sistem evaluacije dugoročnog utjecaja aktivnih politika zapošljavanja mladih u svrhu utvrđivanja efikasnosti postojećih programa s posebnim fokusom na mlade.
- Zadužuje se Vlada FBiH da zajedno sa Federalnim zavodom za zapošljavanje redizajnira programe aktivnih politika zapošljavanja mladih u skladu s nalazima evaluacije utjecaja.
- Programi samozapošljavanja trebaju imati kontinuirane aktivnosti pripreme i podrške preduzetnicima kako bi se osigurao doprinos većem zapošljavanju i opstanku podržanih poslovnih poduhvata.
- Zadužuje se Vlada FBiH da izradi i predloži Zakon o studentskom radu Federacije BiH.
- Zadužuje se Vlada FBiH da izradi i predloži izmjene i dopune postojećeg zakonskog okvira u svrhu prepoznavanja i regulisanja studentskog rada, i to Zakona o radu FBiH, Zakona o porezu na dohodak FBiH, Zakona o penziono-invalidskom osiguranju FBiH i Zakona o zdravstvenom osiguranju FBiH.
- Zadužuje se Vlada FBiH da planira povećanje sredstava i izdvoji uvećani iznos za provedbu aktivnih mjera za zapošljavanje mladih u Federaciji BiH.
- Zadužuje se Vlada FBiH da izradi i predloži izmjene i dopune postojećeg zakonskog okvira u svrhu prepoznavanja i regulisanja samozaposlenih osoba, i to Zakona o radu FBiH, Zakona o porezu na dohodak FBiH, Zakona o penziono-invalidskom osiguranju FBiH i Zakona o zdravstvenom osiguranju FBiH.
- Zadužuje se Vlada FBiH da uvede poreske olakšice za zapošljavanje dugoročno nezaposlenih mladih izmjenom postojećih zakona o doprinosima i porezu na dohodak.
- Zadužuje se Vlada da unaprijedi sistem profilisanja i savjetovanja nezaposlenih osoba, te učešće u mjerama uvjetuje učešćem u savjetodavnom postupku i aktivnostima definiranim u individualnim planovima zapošljavanja.
- Diversificirati iznose podrške prema djelatnostima i broju očekivanih i ostvarenih novih radnih mjesta za korisnike programa.
- Zadužuje se Vlada FBiH da izradi i predloži Zakon o socijalnom preduzetništvu FBiH i osigura adekvatne programe podrške jačanju socijalno poduzetničkih aktivnosti mladih i socijalnih preduzeća koja pružaju usluge za mlade ljude.

- Nalaže se Federalnom zavodu za zapošljavanje da unaprijedi sistem elektronske prijave na programe zapošljavanja i samozapošljavanja i razvije kriterije za odabir korisnika programa umjesto sistema „first come first served“.
- Nalaže se Federalnom zavodu za zapošljavanje unaprijedi sistem informiranja mladih o prilikama za zapošljavanje.
- Zadužuje se Federalno ministarstvo poljoprivrede i Federalno ministarstvo okoliša i turizma da izdvoje više sredstava za projekte iz oblasti poljoprivrede i turizma kao značajan potencijal za preduzetništvo i zapošljavanje te izrade programe promocije i neophodne edukacije.
- Zadužuje se Vlada FBiH da investira u preduzetnički kapacitet mladih, osiguravajući im vještine i resurse za osnivanje vlastitih biznisa, uz posebnu pažnju na ruralna područja.
- Zadužuje se Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke da planira i izdvoji sredstva za reaktiviranje Fonda za studentske zajmove FBiH i aktivno promovira funkciju i ulogu Fonda.

U 2023. godini Vijeće mladih FBiH je kod zaduženih institucija provjerilo proces ispunjavanja Zaključaka i Zaduženja te je od strane Federalnog ministarstva rada i socijalne politike utvrđeno da je usvojena Strategija zapošljavanja u FBiH za period 2023. - 2030., da je Ministarstvo aktivno uključeno u radna tijela koja će provoditi program Garancije za mlade s posebnim fokusom na NEET kategoriji mladih, da Ministarstvo posjeduje elektronsku bazu na osnovu koje se vodi evidencija o korisnicima prava iz oblasti socijalne i dječije zaštite po federalnim propisima. Donosi se Pravilnik o evidencijama korisnika smještenim u federalnim ustanovama socijalne zaštite. Dodatno, u kontekstu Zaključaka Ministarstvo smatra da nije potrebno uvesti izmjene Zakona o penzijskom i invalidnom osiguranju Federacije BiH jer isti nudi mogućnost da kategorije studenata i samozaposlenih osoba kao osiguranika ostvare prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja. Iz Federalnog zavoda za zapošljavanje potvrđeno je da iako Zavod za zapošljavanje radi na unaprjeđenju svojih online alata, još uvijek je zastupljen sistem „first come first served“ te da Federalni zavod za zapošljavanje aktivno radi na promoviranju svih svojih poziva putem lokalnih i državnih medija, te društvenih mreža (Facebook i Instagram).

2.2. Identifikovani problemi

Problemi su identifikovani na osnovi situacione analize, a što uključuje SWOT analizu, Analizu rezultata istraživanja o položaju i potrebama mladih FBiH te konsultacija sa mladima (tematske konsultacije i Dijalog mladih i vlasti).

Problem 1: Institucionalna podrška obrazovnim programima u oblasti zapošljavanja nije dovoljna, a slaba međusektorska saradnja i koordinacija ne omogućava razumijevanje prilika koje mladi imaju na tržištu rada

Postoji **potreba za inkluzivnijim i praktičnijim obrazovanjem o preduzetništvu** koje će mladima pružiti potrebne vještine i znanja za pokretanje vlastitih biznisa i upravljanje karijerom. Uzroci ovom problemu i potrebi se vide kroz nedostatak inkluzivnih obrazovnih programa, nedovoljne podrške poduzetničkom obrazovanju, zastarjele nastavne planove i programe, a što za posljedicu ima nedostatak poduzetničkih vještina, nedostatak inovativnosti i kreativnosti i manje šanse za pokretanje vlastitog biznisa kod mladih.

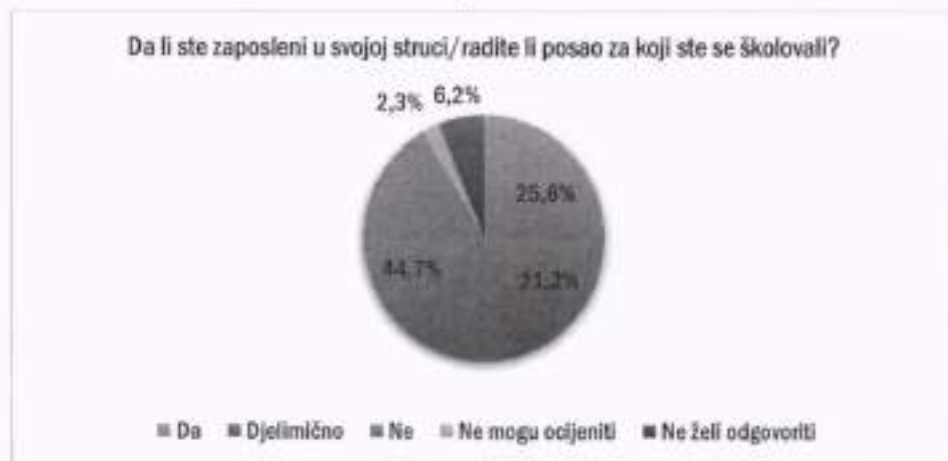
Mladi su često suočeni s **nedostatkom prilike za stjecanje radnog iskustva**, što im može otežati ulazak na tržište rada. Postoji jasna potreba za stvaranjem **više programa i prilika za praksu, stažiranje i volontiranje** kako bi mladi stekli relevantno radno iskustvo. Nedostatak prilike za stjecanje radnog iskustva može dovesti do nedostatka relevantnog iskustva za zapošljavanje, teže pronalaženje prvog posla, ograničene karijerne mogućnosti te odlaganje ulasku na tržište rada općenito. Mladi ističu potrebu za specifičnim vještinama koje su tražene na tržištu rada a ograničavaju im mogućnost za napredovanje u karijeri i pokretanju vlastitih biznisa. Ove vještine često nemaju priliku steći u sistemu formalnog obrazovanja te je nužno da imaju pristup novim formatima učenja i usavršavanja.

Ranije je istaknuto da mladi nisu dovoljno dobro informirani o programima i prilikama koje pružaju institucije vlasti. S tim u vezi se prepoznaje i problem **nedostatka koordinacije i saradnje** unutar javnog sektora, ali i između javnog, privatnog i nevladinog sektora, a što može otežati implementaciju efikasnih politika i programa podrške mladima u

oblasti zapošljavanja i preduzetništva. Dodatno, nedostatak međusektorske saradnje značajno utječe na kvalitet podrške koju mladi imaju.

Prema rezultatima istraživanja, 26,5% mladih smatra da je zaposleno u struci za koju se školovalo, što je slično podacima iz 2013. godine. Najviše zaposlenih mladih u FBiH (44,7%) ne smatra da radi u struci za koju se školovalo. Onih koji smatraju da djelimično rade u struci za koju su se školovali ima 21,2%. Povezanost obrazovanja s potrebama tržišta rada je osnova za unaprjeđenje trenutnog položaja mladih u domenu zapošljivosti.

Grafik 19. Zaposlenost u struci

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Problem 2: Pristupi grantovima, kreditima i programima podsticaja i mentorstva ne zadovoljavaju potrebe mladih u procesu pokretanja i razvoja vlastitog biznisa

Mladi često nailaze na **poteškoće prilikom pristupa kapitalu i finansijskim sredstvima** potrebnim za pokretanje biznisa ili daljnje obrazovanje te postoji potreba da se olakšaju pristupi kreditima, grantovima i drugim oblicima finansijske podrške mladima. Uzroci su visoka kamatna stopa na kredite, strogi kriteriji za dobijanje kredita, nedostatak informacija o dostupnim finansijskim sredstvima, a što za posljedicu ima otežan pristup kapitalu za pokretanje biznisa, ograničene mogućnosti za obrazovanje ili usavršavanje i smanjenu ekonomsku mobilnost mladih.

Jedna četvrtina mladih (25%) u FBiH čula je za neki vladin program zapošljavanja, što je nešto niže u odnosu na 2013. godinu, kada je oko 30% mladih bilo upoznato s nekim od vladinih programa zapošljavanja. Postotak onih koji nisu čuli za vladin program je približan u obje vremenske tačke (2021. i 2013. g.) i iznosi preko dvije trećine. S druge strane, primjetan je porast mladih koji su koristili neki od vladinih programa zapošljavanja. Tako je 2013. godine 8% mladih tvrdilo da je koristilo neki program zapošljavanja, dok je postotak mladih koji su koristili programe zapošljavanja 2021. porastao na 13,1%. Navedeno ukazuje na značajnu **potrebu unapređenja sistema informiranja** mladih koristeći formate za informiranje koje mladi koriste, kao i koristeći komunikacijske kanale koje ova populacija koristi (primarno Instagram).

Grafik 20. Poznavanje vladinih programa za zapošljavanje

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Blizu 30% mladih u FBiH smatra kako je najbolje raditi u javnom sektoru. Međutim, najbolja radna mjesta mladi vide u **vlastitom biznisu**. Nešto više od 43,3% mladih smatra da je najbolje raditi u vlastitoj firmi, odnosno imati svoj biznis. Iako javni sektor i dalje predstavlja poželjno radno mjesto, veoma je važno naglasiti da relativna većina mladih ima želju za vlastitim biznisom, što ukazuje na visok interes mladih za preduzetništvom te otvara prostor za planiranje i plasman programa koji podržavaju mlade u pokretanju vlastitih biznisa. Interesantan podatak je svakako da 2,5% mladih vidi nevladine organizacije kao najbolje poslodavce, a što u narednom periodu može biti prilika za nova radna mjesta.

Grafik 21. Najbolje radno mjesto

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Više od polovine mladih u FBiH voljelo bi pokrenuti vlastiti biznis, ali nije u mogućnost. Onih koji je ne bi pokretali vlastiti biznis je 15%, dok je onih koji su se izjasnili da ne znaju da li bi se okušali kao preduzetnici 14,3%. Broj mladih koji imaju želju za pokretanjem biznisa nije zanemariv i traži posebnu pažnju i pristup.

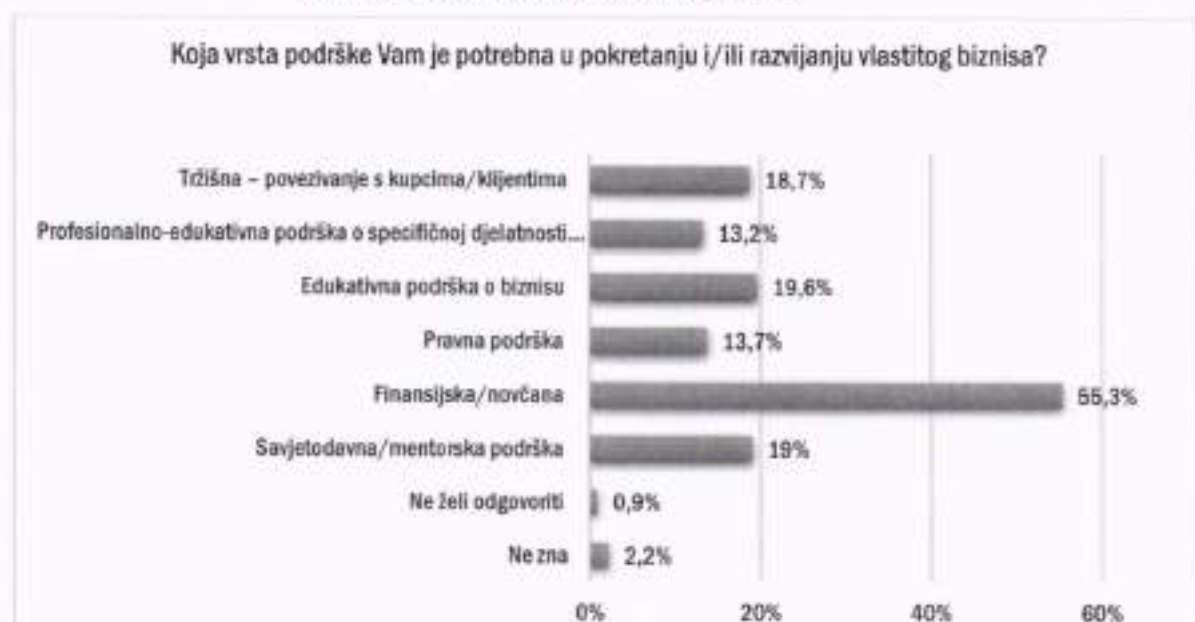
Grafik 22. Pokretanje vlastitog biznisa

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Podrška finansijske prirode je vrsta podrške koju 55,3% mladih navodi kao najpotrebniju prilikom pokretanja biznisa. Ostale vrste podrške koje se ističu su **edukativne, pravne, savjetodavne, profesionalne i podrška u povezivanju s tržištem** i kupcima/korisnicima usluga koje bi plasirali na tržište. Pružanje sveobuhvatne podrške mladima za pokretanje vlastitog biznisa (finansijska podrška kao i ostale navedene) treba biti sastavni dio svih budućih planiranja i djelovanja vlasti u ovoj oblasti.

Grafik 23. Potrebna podrška za pokretanje biznisa

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Referišući se na podatke prikupljene tokom fokusnih grupa, može se zaključiti da se primame potrebe mladih u procesu zapošljavanja i samozapošljavanja odnose na uvođenje ili unapređenje postojećih programa podrške zapošljavanju i samozapošljavanju mladih: poticaji (ekonomska podrška); edukacija i mentorska podrška (kako napisati CV, kako obaviti intervju, kako pokrenuti vlastiti biznis, šta su porezi itd.); usaglašavanje kadrova i potreba tržišta kao i stručna praksa, što podrazumijeva i školovanje deficitarnih kadrova.

Mladi su u potrazi za mentorstvom, savjetovanjem i podrškom kako bi razvili svoje talente, vještine i karijere. Potrebno je osigurati pristup mentorima i resursima koji će im pomoći u postizanju njihovih ciljeva. Nedostatak programa mentorstva, resursa za podršku mladima i nedovoljna svijest o važnosti mentorstva utječu na to da mladi nemaju podršku koja ih usmjerava u karijeri te se kod ove populacije stvara osjećaj usamljenosti i neizvjesnosti, ograničene poslovne mogućnosti i u konačnici manja vjerovatnoća za uspjeh na poslu ili poduzetništvu.

„... kada bi se sad kroz formalno obrazovanje uvela neka vrsta učenja o preduzetništvu i tim nekim preduzetnim vještinama svakog mladog čovjeka da onda oni sami sebi stvaraju posao kad završe s tim formalnim obrazovanjem, a ne da čekaju da ih neko zaposli.“ (Srebrenik, žensko)

„Vlast, predstavnici vlasti, ministarstva, preduzetnici sami trebaju kreirati održiv i konkretan set mjera, politika, gdje će sva ministarstva nadležna za jednu mladu osobu u kontekstu njenog obrazovanja saradivati i sinergijski djelovati u kontekstu da, ako ćemo stipendirati deficitarna zanimanja, dajemo stipendije tim učenicima, kasnije te učenike guramo da rade svoj posao i kasnije ti učenici trebaju u jednom trenutku da uzvrate za znanje i novac uloženi u njih.“ (Goražde, muško)

Problem 3: Sistem podrške mladima sa smanjenim mogućnostima (ruralne zajednice, marginalizirane grupe) nije orijentisan ka razvoju i uključenosti mladih

Termin smanjene mogućnosti uključuje sve mlade ljude koji dolaze iz geografski udaljenih sredina, ruralnih, slabije su ekonomske mogućnosti ili se posmatraju kao pripadnik neke od marginalizovanih društvenih grupa. Generalno, mladi iz ruralnih sredina u Federaciji Bosne i Hercegovine imaju često ograničene mogućnosti po pitanju obrazovanja, zapošljavanja i poduzetništva a sve zbog nedostatka infrastrukture, pristupa samom obrazovanju i manjka poslovnih inicijativa u tim područjima. Dodatno, mladi iz marginaliziranih grupa, uključujući osobe s invaliditetom, Rome i druge manjinske grupe, često se suočavaju s diskriminacijom i ograničenim pristupom prilikama zapošljavanja i obrazovanja, a što za posljedicu ima povećanje nejednakosti, ograničene mogućnosti za napredovanje te osjećaj marginalizacije i nepravde. Ovaj problem je prepoznat i kroz Strategiju zapošljavanja Federacije Bosne i Hercegovine.

3. Zdravstvena zaštita

Svjetska zdravstvena organizacija definira zdravlje kao fizičko, mentalno i socijalno blagostanje, a ne samo kao odsustvo bolesti. Pojam „zdravlja“ značajno prevazilazi okvire zdravstvenog sektora. Njegove glavne determinante kao što su starost, spol i nasljeđivanje koreliraju s uvjetima življenja, faktorima okoliša, stilovima života, socio-ekonomskim faktorima, faktorima vezanim za odgoj, obrazovanje i kulturu, te funkcionisanje sustava zdravstvene i socijalne zaštite. Tako npr. politika u oblasti stanovanja, poljoprivrede, edukacije, uvjeta rada, zapošljavanja, vode i sanitacije, transporta, fiskalnih propisa i socijalne skrbi, često ima veći utjecaj na zdravlje stanovništva nego zdravstveni sektor. Interesantan je podatak da se doprinos medicinskih usluga dobro razvijenog zdravstvenog sistema - poboljšanju zdravlja stanovništva, procjenjuje na svega 10%, dok je ostalih 90% rezultat rada drugih sektora¹². Prema tome, izuzetno je važno naglasiti koliko je za poboljšanje zdravlja stanovništva bitna saradnja između sektora zdravstva i ostalih sektora.

Populaciju mladih treba posmatrati kao vrlo osjetljiv segment društva, samim tim što se u ovom životnom dobu prolazi kroz unutrašnju tranziciju iz djetinjstva u adolescentno i zrelo doba u kojem se snažno mijenjaju obrasci ponašanja. U

¹² Izvor: Dahlgren G., Regionalni ured Svjetske zdravstvene organizacije (WHO) za Evropu, Potreba međuresornog djelovanja u svrhu zdravstvene zaštite, 1994.

ovom osjetljivom periodu života mladi se prilagođavaju novim potrebama unutrašnjeg i vanjskog okruženja i tada se pod različitim utjecajima formiraju stavovi prema zdravlju i rizičnom ponašanju, što je osnova za stanje zdravlja u starijim godinama. Sve ovo čini da zaštita zdravlja mladih ljudi u svim njegovim aspektima – fizičko, mentalno i socijalno – predstavlja snažnu obavezu i odgovornost svih segmenata društva. Problemi zdravlja mladih se rješavaju multidisciplinarno i multisektorski na svim nivoima – od državnog, entitetskog, kantonalnog i lokalnog, ali se najveća neposredna korist postiže rješavanjem problema u lokalnoj zajednici, delegiranjem odgovornosti, autoriteta i resursa. Pored toga, vanjsko okruženje u kojem mladi ljudi u Federaciji BiH žive karakterizira snažna socio-ekonomska tranzicija što ima značajne implikacije na zdravlje, utiče na njihov stav prema zdravlju i rizičnom ponašanju. Rizici kojima su posebno mladi izloženi su: pušenje, konzumiranje alkohola, zloupotreba psihoaktivnih supstanci, loše navike u ishrani, fizička neaktivnost, vršnjačko nasilje, neinformisanost o načinu prenosa seksualno prenosivih infekcija i HIV/AIDS-a, rizična seksualna ponašanja i dr. Rastuće siromaštvo, nesigurno školovanje, nezaposlenost mladih i opći osjećaj nesigurnosti i neizvjesnosti neminovno pojačavaju stanje ugroženosti mladih i predstavljaju rastući rizik po zdravlje stanovništva.

Isključenost s tržišta rada je jedan od osnovnih faktora socijalne isključenosti i ranjivosti mladih, kao i rizičan faktor za mnoge negativne aspekte psiho-socijalnog zdravlja. Kao posljedica nezaposlenosti mladih veliki broj njih je socijalno isključen, finansijski deprivisan i nije stambeno zbrinut, što utiče u velikoj mjeri na tjelesno i mentalno zdravlje mladih ljudi.

3.1. Pravni i institucionalni okvir

Ustavom FBiH⁷³ garantuje se pravo na zdravstvenu zaštitu prema najvišem nivou međunarodno priznatih prava i sloboda, i svi su građani ravnopravni u svojim slobodama, pravima i dužnostima, jednaki pred zakonom i uživaju jednaku pravnu zaštitu bez obzira na spol. Pored toga, Ustav propisuje da je država dužna osigurati uvjete za zdrav okoliš, te da je svako dužan, u sklopu svojih nadležnosti i djelatnosti, posvećivati posebnu pažnju zaštiti zdravlja ljudi. U FBiH uspostavljen je decentralizovan sistem zdravstva, u skladu s Ustavom FBiH, koji podrazumijeva da se oblast zdravstva nalazi u podijeljenoj ovlasti između FBiH i kantona. U uvjetima decentralizovanog sistema zdravstva Federaciji je namijenjena uloga kreatora federalne politike i zakona iz ove oblasti, ali uz konsenzus kantona, a kantonima je dodijeljena uloga implementatora utvrđenih politika i zakona, kao i većinskog finansirera zacrtanih pravaca.

Nadležnosti Federalnog ministarstva zdravstva utvrđene su članom 14. Zakona o federalnim ministarstvima i drugim organima federalne uprave⁷⁴ kao i nadležnostima iz Ustava Federacije Bosne i Hercegovine, i to na način da Federalno ministarstvo zdravstva vrši upravne, stručne i druge poslove koji se odnose na ostvarivanje nadležnosti Federacije BiH u oblasti zdravstva, a naročito poslove koji se odnose na: provedbu politike i strategije zdravstva u cjelini; razvoj i unapređenje sistema zdravstvene zaštite i zdravstvenog osiguranja; praćenje i provedbe federalnih zakona u oblasti zdravstva; izradu programa razvoja zdravstvene djelatnosti te donošenje planova i programa mjera zdravstvene zaštite; međuentitetsku i međukantonalnu saradnju u oblasti zdravstva; koordiniranje i implementiranje projekata u oblasti zdravstva od značaja za Federaciju BiH u saradnji s međunarodnim vladinim i nevladinim organizacijama u skladu s Ustavom Bosne i Hercegovine, a s ciljem rekonstrukcije i obnove zdravstvenog sistema; učestvovanje u implementiranju informatičkih projekata u oblasti zdravstva; osiguranje dostupnosti djelotvornim, sigurnim, kvalitetnim i ekonomičnim lijekovima i sprečavanje njihove zloupotrebe.

✓ Važni pravni dokumenti

U FBiH na snazi je niz zakona koji direktno uređuju odnose koji nastaju u obavljanju zdravstvene djelatnosti u Federaciji BiH. Ovi zakoni predstavljaju osnovni, direktni izvor medicinskog prava u FBiH. Bitno je istaći da je pozitivnim pravnim

⁷³ „Službene novine Federacije BiH“, br. 1/94, 13/97, 16/02, 22/02, 52/02, 60/02, 18/03 i 63/03)

⁷⁴ „Službene novine Federacije BiH“, br. 19/03, 38/05, 2/06, 8/06 i 61/06)

propisima iz oblasti zdravstva u FBiH mladima zagaranirano pravo na zdravstvenu zaštitu, kao i svim građanima FBiH, što ostavlja veliki dijapazon ulaska u sistem zdravstvenog osiguranja.

Zakon o zdravstvenoj zaštiti⁷⁵ osnovni je zakon kojim je definisana društvena briga za zdravlje koja obuhvata očuvanje i unapređenje zdravlja, prevenciju, otkrivanje i suzbijanje faktora rizika za nastanak oboljenja, promovisanje zdravih stilova života, sprečavanje, blagovremenu dijagnostiku, liječenje i rehabilitaciju kao i obezbjeđenje informacija potrebnih za odgovorno postupanje prema zdravlju. Posebno treba istaći da je, članom 33. ovog zakona predviđeno u primarnoj zdravstvenoj zaštiti, razvijati i unapređivati prijateljski pristup mladima s ciljem osiguranja bolje pristupačnosti zdravstvene zaštite mladim i specifičnim populacijama.

Zakon o stomatološkoj djelatnosti⁷⁶ članom 19. nalaže da se u primarnoj zdravstvenoj zaštiti razvija i unapređuje prijateljski pristup prema mladima u skladu s propisima o mladima, a s ciljem osiguranja dostupnosti stomatološke zaštite specifičnih populacija.

Zakon o zdravstvenom osiguranju⁷⁷ uređuje zdravstveno osiguranje a u kategoriju osiguranika, između ostalih, spadaju i djeca koja su navršila 15 godina života, odnosno stariji maloljetnici do 18 godina života, a nisu završili osnovno školovanje ili se nakon završetka osnovnog školovanja nisu zaposlili, ako su se prijavili zavodu za zapošljavanje; djeca od rođenja, kao i djeca za vrijeme redovnog školovanja u osnovnim i srednjim školama, odnosno studiranja na višim i visokim školama te fakultetima koja su državljani Bosne i Hercegovine s prebivalištem na teritoriji Federacije, a nisu zdravstveno osigurana kao članovi porodice osiguranika, ali najduže do navršene 26. godine života te nezaposlena lica koja su prijavljena zavodu za zapošljavanje, pod određenim uslovima u skladu sa Zakonom.

Zakon o kontroli i ograničenoj upotrebi duhana, duhanskih i ostalih proizvoda za pušenje⁷⁸ zabranjuje upotrebu duhana i duhanskih proizvoda u odgojno-obrazovnim, zdravstvenim, socijalnim, ustanovama za smještaj i boravak djece i studenata te drugim javnim ustanovama. Objekti u kojima se prodaju duhanski proizvodi moraju biti minimalno 100 m udaljeni od ovih ustanova i sportsko-rekreativnih površina. Duhanske proizvode je zabranjeno prodavati osobama mladim od 15 godina.

Pored zakona, izvor medicinskog prava su i podzakonski propisi. Značajno je istaknuti **Odluku o utvrđivanju osnovnog paketa zdravstvenih prava**⁷⁹, koju je donio Parlament Federacije BiH 2009. godine, a s ciljem ujednačavanja prava osiguranika u okviru obaveznog zdravstvenog osiguranja u svim kantonima. Osnovni paket zdravstvenih prava osigurava zdravstvene usluge primarne, sekundarne i tercijarne zdravstvene zaštite, uključujući i posebne prioritetne federalne programe zdravstvene zaštite te prioritetne najsloženije oblike zdravstvene zaštite iz određenih specijalističkih djelatnosti koje će se pružati osiguranim osobama na teritoriji Federacije.

Osnovnim paketom zdravstvenih prava definisana su i prava neosiguranih osoba, bh. državljana s prebivalištem na teritoriji FBiH i to na način da se neosiguranoj djeci i mladima do navršanih 18 godina starosti, kao i školskoj djeci i studentima na redovnom školovanju do navršanih 26 godina starosti garantiraju ista prava kao i osiguranim osobama. Također, zdravstvena zaštita žena tokom trudnoće i poroda, te puerperija i postnatalnih komplikacija do 6 mjeseci nakon poroda dio je osnovnog paketa za neosigurane osobe.

⁷⁵ „Službene novine Federacije BiH“, br. 46/10 i 75/13

⁷⁶ „Službene novine Federacije BiH“, broj 37/12

⁷⁷ Zakon o zdravstvenom osiguranju „Službene novine Federacije BiH“, br. 30/1997, 7/2002, 70/2008, 48/2011, 100/2014 - odluka US, 36/2018 i 61/2022;

⁷⁸ „Službene novine Federacije BiH“, broj 38/22; dostupan na <https://fmoh.gov.ba/zakoni/18/zakon-o-kontroli-i-ogranicenoj-upotrebi-duhana-duhanskih-i-ostalih-proizvoda-za-pusenje>

⁷⁹ „Službene novine Federacije BiH“, br. 21/09; dostupno na <https://mz.kg.gov.ba/sites/mz.kg.gov.ba/files/2023-08/Odluka%2520o%2520utvrđivanju%2520osnovnog%2520paketa%2520slfBiH21-09.pdf>

✓ Usluge dostupne mladima

Mladi imaju pristup zdravstvenim uslugama na sva tri nivoa zdravstvene zaštite. Primarni nivo zdravstvene zaštite odvija se u domu zdravlja. Na ovom nivou zaštite pruža se i preventivno-promotivna zdravstvena zaštita djece i mladih u školama i fakultetima, koja se organizira u okviru zavoda za javno zdravstvo kantona. Mladima su dostupne i zdravstvene usluge koje se pružaju kroz centar za mentalno zdravlje u zajednici, centar za fizikalnu rehabilitaciju, služba sestara u zajednici i dr.). Saglasno propisima u primarnoj zdravstvenoj zaštiti razvija se i unapređuje prijateljski pristup mladima, s ciljem osiguranja dostupnosti zdravstvene zaštite mladima i specifičnim populacijama, a neke od ključnih usluga su:

- Zdravstvena zaštita zuba i usta mladih na primarnom nivou osigurava se kao zdravstvena zaštita zuba i usta djece i omladine do 19 godina starosti i kao zdravstvena zaštita zuba i usta odraslih.
- Zaštita mentalnog zdravlja osigurava se pristupom rehabilitacije u zajednici kroz rad centra za mentalno zdravlje ili rad tima za zaštitu mentalnog zdravlja. Usluge u centrima pružaju multidisciplinarni timovi. Zaštita mentalnog zdravlja djece i adolescenata dodatno se osigurava kroz rad tima za područje cijelog kantona ili više kantona.
- Zdravstvena njega u zajednici obuhvata preventivno-promotivne aktivnosti u zajednici (patronaža), kao i zdravstvenu njegu u kući, i može biti realizirana kroz rad polivalentnih patronažnih sestara u zajednici ili tima porodične medicine.
- Mladima su dostupni i složeniji oblici zdravstvene zaštite, koji se pružaju u specijalističko-konsultativnim službama, a koje mogu biti organizirane kao samostalne ustanove ili kao dio bolnice. Mladima se u skladu sa zakonom osigurava i liječenje u bolnicama.
- Riziku obolijevanja od spolno prenosive bolesti (STD) najviše su izložene mlade osobe koje rano stupaju u seksualne odnose i koje su sklone mijenjanju partnera. Iako BiH spada u zemlje s niskim nivoom učestalosti infekcije HIV-a⁸⁰, uspostavljeno je dobrovoljno, povjerljivo savjetovanje i testiranje na HIV/AIDS u centrima koji su smješteni pri kantonalnim zavodima za javno zdravstvo ili pri zaraznim odjeljenjima bolnica. Povjerljivost korisnicima se osigurava korištenjem kodova umjesto ličnih podataka. Testiranja na HIV/AIDS i hepatitis C se finansiraju iz sredstava fonda federalne solidarnosti kao i dostupno liječenje oboljelih od HIV-a/AIDS-a i hepatitisa C.
- Mladima su također dostupne usluge liječenja u inozemstvu, a za ona oboljenja koja se ne mogu liječiti u Federaciji BiH. Pravilnikom o uvjetima i postupku upućivanja osiguranih lica za liječenje u inozemstvu⁸¹ pobliže se uređuju uvjeti i postupak upućivanja osiguranih osoba na liječenje u inozemstvu, a na teret sredstava fonda solidarnosti Federacije BiH.

Prava iz zdravstvene zaštite na osnovu obaveznog zdravstvenog osiguranja ostvaruju sva osigurana lica pod jednakim uvjetima, svim osiguranicima se pruža jednak standard zdravstvenih usluga, tako da mladi, kao i ostali građani FBiH, imaju jednaka prava i mogućnosti za ulazak u sistem zdravstvenog osiguranja, i to ne samo po osnovu zaposlenosti nego i po drugim osnovama.

Unapređenje kvalitete usluga ima glavnu ulogu u reformi zdravstvenih sistema i pružanja zdravstvenih usluga. U Federaciji BiH uspostavljena je Agencija za kvalitet i akreditaciju u zdravstvu u Federaciji BiH (AKAZ). Učešće u programu akreditacije je dobrovoljno a vrši se na zahtjev zdravstvenih ustanova primarne i bolničke zdravstvene zaštite, kao i privatne prakse. Pored Nacrta standarda za timove porodične medicine za 2024. godine, AKAZ je do sada izradio i razvio nekoliko akreditacijskih standarda⁸² kojima se promovira i podržava pružanje zdravstvenih usluga na način prilagođen mladima.

⁸⁰Zdravstveno stanje stanovništva i zdravstvena zaštita u Federaciji Bosne i Hercegovine, publikacije Zavoda za javno zdravstvo FBiH, dostupno na <https://www.zjzfbih.ba/zdravstvena-stanja-stanovnistva/>

⁸¹ „Službene novine Federacije BiH“, broj: 93/13, 102/15, 16/19,22/19

⁸² Popis standarda dostupan na <http://www.akaz.ba/>; pristupljeno 26.2.2024.

✓ **Aktivnosti u oblasti zdravstvene brige mladih**

U BiH je manji broj organizacija civilnog društva profilisan i strateški orijentiran na zdravstveno-socijalni sektor, te svojim programima i projektima potpomaže sistem zdravstvene i socijalne zaštite građana. Aktivnosti koje ove organizacije obavljaju strateški gledano je varijabilan, zavisan od sredstava kojima raspolažu što utječe na održivosti uglavnom besplatnih servisa koje pružaju uglavnom mladima kao ciljnoj grupi. Ne postoji ustanovljen mehanizam saradnje nevladinih organizacija sa zdravstvenim ustanovama iako je bilo ostvarenih dobrih saradnji Federalno ministarstvo zdravstva s nevladinim organizacijama u oblastima zaštite zdravlja mladih, seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava, prevencije liječenja narkomanije te rada na polju zaštite zdravlja naročito osjetljivih populacija, odnosno grupa s pojedincima koji imaju visokorizična ponašanja. Provedene su i određene studije ponašanja ovih grupa, u čemu su veliki doprinos dali predstavnici nevladinog sektora.

U pogledu rada s teško dostupnim i posebno osjetljivim populacijama, Federalno ministarstvo zdravstva uspostavilo je saradnju s organizacijama: "Institut za populaciju i razvoj" (bivša Asocijacija XY), Fondacija Partnerstvo za zdravlje, UG PROI (Udruženje bivših ovisnika), Udruženje za prevenciju ovisnosti NARKO-NE⁸³, Margina, te s brojnim nevladinim organizacijama koje učestvuju u radu na terenu. Trenutno je otvoren dijalog s predstavnicima NARKO-NE kao i predstavnicima Federalnog ministarstva rada i socijalne politike, te Federalnog ministarstva obrazovanja u vezi s inicijativom za razvoj strategije za prevenciju ovisnosti u Federaciji BiH.

Akcije koje poduzimaju ženske nevladine organizacije uglavnom su usmjerene na prevenciju karcinoma kod žena. Malo ili nikako se radi na promociji prevencije neplaniranih trudnoća i ilegalnih prekida trudnoća, dok je prevencija spolno prenosivih infekcija (SPI) i HIV-a među mlađom populacijom dobro razvijena u okviru projekta Global fonda za BiH.

Značajno je istaknuti i rad pojedinih udruženja s kojima je Federalno ministarstvo zdravstva ostvarilo saradnju, a koja su provođenjem programskih aktivnosti značajno doprinijela boljoj prevenciji i tretmanu dijabetesa kod djece i mladih u Federaciji BiH, i to: Savez udruženja/Udruženje dijabetičara Federacije Bosne i Hercegovine, Udruženje dijabetičara djece i omladine Kantona Sarajevo, Udruženje djece s dijabetesom „Novi Horizonti“ i dr.

U proteklom periodu Federalno ministarstvo zdravstva je u okviru svojih nadležnosti i strateških opredjeljenja, a s ciljem povećanja obuhvata djece i mladih kojima je osigurano liječenje teških bolesti, preduzelo specifične aktivnosti u dodjeli malih grantova za jačanje korisničkih udruženja putem raspodjele sredstava Lutrije BiH udruženjima građana i humanitarnim organizacijama za liječenje djece i mladih od teških oboljenja. U skladu s Odlukom o utvrđivanju liste korisnika i raspodjeli dijela prihoda ostvarenih po osnovu naknada za priređivanje igara na sreću⁸³, iznos od 156.066,72 KM raspoređen je za finansiranje programa i projekata šest korisničkih udruženja za liječenje i rehabilitacija teško oboljele djece i mladih čije se liječenje finansira iz Federalnog fonda solidarnosti.

Vijeće mladih FBiH učestvovalo je u regionalnom projektu "Western Balkans Youth Lab" (2020-2023) Regionalnog vijeća za saradnju s ciljem jačanja saradnje između predstavnika vlasti i mladih u okviru kojeg je kreiran priručnik "Metodološki okvir za kreiranje i implementaciju promotivnih i preventivnih aktivnosti namijenjenih mladima u dobi od 14 do 18 godina u Bosni i Hercegovini"⁸⁴, kao osnova za unapređenje promocije i prevencije mentalnog zdravlja mladih.

⁸³ „Službene novine Federacije BiH“, broj 99/23) <https://fmoh.gov.ba/pest/352/odluka-o-utvrđivanju-liste-korisnika-i-raspodjeli-dijela-prihoda-ostvarenih-po-osnovu-naknada-za-priredivanje-igara-na-srecu>
https://fmoh.gov.ba/uploads/file_manager/7c18211a0688dc0c2cc2cd3386ed3ee893cb0f0b5.pdf; pristupljeno 26.2.2024.

⁸⁴ <https://drive.google.com/file/d/1kbiCExe-GPs5cb0G35pYvM72vWYQAD/view?pli=1>; Za izradu dokumenta realizovan je i niz fokus grupa koje su okupile 30 relevantnih aktera iz područja mentalnog zdravlja mladih kako bi prikupili potrebne informacije. Dokument je promovisan na događaju koji je okupio skoro 30 stručnjaka kojima korištenje dokumenta može unaprijediti kontinuirani rad na polju mentalnog zdravlja mladih ljudi. Osim opsežne teoretske pozadine o mentalnom zdravlju mladih, prikupljeni su rezultati istraživanja u oblasti rada sa djecom i adolescentima u BiH, zaključci istraživanja mentalnog zdravlja mladih u Kantonu Sarajevo, uputstva za izradu programa za dobru skupinu od 14 do 18 godina i snjemica za primjenu, te pregled postojećih preventivnih programa sa fokusom na ova dobru skupinu u Bosni i Hercegovini, iskustva u realizaciji i naučne lekcije.

✓ **Ostali programi podrške za mlade u oblasti zdravstvene zaštite**

Aktivnosti Zavoda za javno zdravstvo Federacije BiH

Na osnovu Programa statističkih istraživanja u oblasti zdravstva od interesa za FBiH, Zavod za javno zdravstvo FBiH u saradnji s kantonalnim zavodima za javno zdravstvo prikuplja i obrađuje podatke, čime se stiče uvid u pokazatelje zdravstvenog stanja stanovništva, rad i iskorištenost zdravstvenih kapaciteta, organizaciju zdravstvene zaštite, te socijalne i ekološke pokazatelje. Dobiveni pokazatelji polazna su osnova za procjenu vodećih javnozdravstvenih problema, te bi trebali poslužiti u procesima planiranja i provođenja javnozdravstvenih intervencija u zajednici, a posebno u smanjenju nejednakosti.

U skladu sa zakonskim propisima⁶⁵ Zavod za javno zdravstvo FBiH kontinuirano prati zdravstveno stanje stanovništva FBiH prema spolu i starosnim skupinama. Zdravstveno stanje djece i omladine nešto je što je fokus pažnje Zavoda za javno zdravstvo FBiH i prati se kontinuirano, na dnevnoj osnovi, kroz mortalitet, morbiditet, korištenje usluga zdravstvene zaštite i druge relevantne indikatore, što se publicira u Izvještaju o zdravstvenom stanju stanovništva FBiH i Statističkom godišnjaku Zavoda. Sve naprijed navedeno radi se s ciljem podizanja svijesti kod mladih ljudi o vrijednosti njihovog zdravlja kao najvećeg resursa koji posjeduju i buđenju svijesti o važnosti preveniranja bolesti. Publikacije su dostupne na web-stranici Zavoda za javno zdravstvo FBiH⁶⁶.

Iako mladi nisu izdvojeni kao zasebna kategorija korisnika Zavoda za javno zdravstvo FBiH, u okviru programa prevencije koje provodi Zavod, nekoliko programa i aktivnosti su predominantno usmjerene na populaciju mladih:

- **Program imunizacije protiv HPV infekcije u 2023./2024. godini u Federaciji BiH⁶⁷**

Iskustva zemalja koje su uvele imunizaciju protiv HPV pokazuju da se vakcinacijom dječaka i djevojčica protiv HPV-a mogu se spriječiti infekcije HPV-om i, posljedično, bolesti povezane s HPV-om u oba spola. Od strane Zavoda za javno zdravstvo Federacije BiH pripremljen je Program imunizacije protiv HPV u Federaciji BiH za 2023/2024. god. koji je podržan od strane Federalnog ministarstva zdravstva, po kojem su ciljane skupine djevojčice u uzrastu 13 i 14 god. kao i dječaci, a mogu se vakcinisati i djevojke do 26 godina starosti,

- **Promotivna kampanja promocije redovite imunizacije, vakcinacije protiv HPV i COVID-19**
- **Edukativne radionice za zdravstvene radnike o promociji vakcinacije protiv HPV**

Uz podršku kancelarije UNFPA u BiH i udruge KAP iz Mostara, u saradnji s Federalnim ministarstvom zdravstva i kancelarijom SZO u BiH, Zavod za javno zdravstvo Federacije BiH je tokom perioda septembar – novembar 2023. realizirao 10 edukativnih radionica za zdravstvene radnike s ciljem unapređenja njihovih znanja i vještina vezanih za prevenciju i kontrolu HPV infekcije, javno zdravstvene posljedice po zdravlje stanovništva i zajednice uzrokovane HPV infekcijom i značaj imunizacije protiv HPV-a. Edukacija je obavljena za 281 doktora medicine specijalista pedijatrije, ginekologije, porodične medicine i javnog zdravstva i medicinskih sestara/tehničara, koji su direktno uključeni u imunizaciju protiv HPV. Cilj realizacije edukativnih radionica je jačanje svjesnosti zdravstvenih radnika o značaju imunizacije protiv HPV, podrška u organizaciji i planiranju aktivnosti vakcinacije protiv HPV-a od strane zdravstvenih ustanova te jačanje kapaciteta zdravstvenih radnika u učinkovitoj komunikaciji s roditeljima i relevantnim akterima u zajednici u promociji vakcinacije protiv HPV u FBiH.

- **Promocija konzumacije cjelovitih žitarica**

⁶⁵ Zakonom o zdravstvenoj zaštiti („Službene novine Federacije BiH“, broj 46/10 i 75/13), Zakonom o evidencijama u oblasti zdravstva („Službene novine Federacije BiH“, broj 37/12) i Plan i program statističkih istraživanja od interesa za FBiH.

⁶⁶ Zavod za javno zdravstvo FBiH, <https://www.zjzfbih.ba/>, pristupljeno 11.3.2024.

⁶⁷ Program se primjenjuje u 2023. godini, odnosno 2024. godini do početka primjene novog godišnjeg programa imunizacije za 2024. godinu u Federaciji Bosne i Hercegovine, a sukladno propisima o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti Cjepivo će nabaviti Zavod za javno zdravstvo Federacije Bosne i Hercegovine, kao i nadležni kantonalni zavodi za javno zdravstvo, odnosno nadležni kantonalni zavodi zdravstvenog osiguranja. Na početku školske godine, potrebno je dostaviti informaciju i poziv za cijepljenje protiv HPV-a nadležnim školama, koji će isti proslijediti roditeljima djece 8. razreda osnovne škole. Poželjno bi bilo održati edukaciju roditeljima tijekom organiziranog roditeljskog sastanka

Kao jedna u nizu od aktivnosti programa promocije zdrave ishrane od 2020. godine u kalendaru zdravlja Zavoda za javno zdravstvo Federacije BiH uvedeno je obilježavanje Dana cjelovitih žitarica i uključuje saradnju s vrtićima s područja Federacije BiH. Osim djece, promotivne aktivnosti su usmjerene i na osoblje vrtića i roditelje koji većinom pripadaju dobnoj skupini do 30 godina. Promotivni i edukativni materijali koji se kontinuirano koriste namijenjeni su općoj populaciji koja uključuje i dobnu skupinu mladih.

- **Prevenција hroničnih nezaraznih oboljenja**

Kao dio aktivnosti zacrtanih Akcionim planom za prevenciju hroničnih nezaraznih oboljenja Federalnog ministarstva zdravstva – pripremljeni su vodiči i protokoli za primarnu zdravstvenu zaštitu koji obuhvataju i populaciju mladih, a uključili su vodiče za: prevenciju i tretman gojaznosti, promociju fizičke aktivnosti, prevenciju i odvikavanje od pušenja, prevenciju i menadžment dijabetesa, te prevenciju i menadžment hiperlipidemija.

Aktivnosti Zavoda zdravstvenog osiguranja i reosiguranja Federacije BiH

Status osiguranog lica mladi (15-30 godina) stiču pod uvjetima, na način i u rokovima propisanim odredbama Zakona o zdravstvenom osiguranju FBiH. Imajući u vidu činjenicu da je zdravstveni sistem u Federaciji BiH visoko decentraliziran, zdravstvena zaštita i pružanje zdravstvenih usluga zagarantirani su svim osiguranim licima bez posebno diferenciranih usluga za kategoriju mladih. Kada se radi o kategoriji osiguranika, zdravstveno osigurane su sve osobe koje su na redovnom školovanju i to do 26. godine života ili kao članovi porodice osiguranika, ili ukoliko nisu na redovnom školovanju a prijavljeni su kod zavoda za zapošljavanje.

Za mlade ne postoje posebni programi nego se ostvarenje zdravstvenih usluga i prava na korištenje lijekova koji se finansiraju iz sredstava fonda solidarnosti finansira za sve dobne skupine osim programa koji su saglasno odredbama Odluke o utvrđivanju osnovnog paketa zdravstvenih prava te odredbama Odluke o utvrđivanju prioriteta vertikalnih programa zdravstvene zaštite od interesa za FBiH i prioriteta najsloženijih oblika zdravstvene zaštite iz određenih specijalističkih djelatnosti koji će se pružati osiguranim licima na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine i odredbama Pravilnika o uvjetima i postupku upućivanja osiguranih lica na liječenje u inostranstvo definirane kao usluge koje se pružaju za djecu (do 18. godina starosti).

Iako se prema važećim propisima u oblasti zdravstva ne vode posebne evidencije za kategoriju mladih, za referentni period 2019-2023. godine za potrebe ove strategije pribavljeni su podaci o broju mladih koji su koristili lijekove i usluge koje se finansiraju iz sredstava Federalnog fonda solidarnosti.

Tabela 13. Pregled/broj mladih koji su koristili usluge i lijekove koji se finansiraju iz sredstava fonda solidarnosti

Godina	Osoba	Ukupno	%
2023	1.200	32.024	3,75
2022	1.224	29.734	4,12
2021	1.171	27.193	4,31
2020	1.101	25.291	4,35
2019	1.179	27.065	4,36
UKUPNO za 5 god.	5.875	141.307	4,16

Izvor: Interesoma Radna grupa za izradu strategije za mlade Federacije BiH do 2034. godine

Mladi su najčešće koristili trakice za kontrolu šećera u krvi (cca 300 osoba godišnje), a koje se iz sredstava fonda solidarnosti nabavljaju za djecu do 18 godina i distribuiraju putem domova zdravlja.

Nakon toga, u strukturi usluga, najčešće su korištene usluge liječenja povratnika (cca 150 osoba godišnje) kao i usluge hemodijalize (cca 100 osoba godišnje).

Mladi ne čine većinu u korištenju usluga koje se finansiraju iz sredstava fonda solidarnosti niti za jednu uslugu.

✓ **Tematska sjednica Komisije za pitanja mladih Federacije BiH i odluke Parlamenta Federacije BiH**

Zaključci ranije spomenute Tematske sjednice iz oblasti zdravstvene brige se odnose na 12 zaključaka, a koji su korišteni za što bolju identifikaciju potreba mladih:

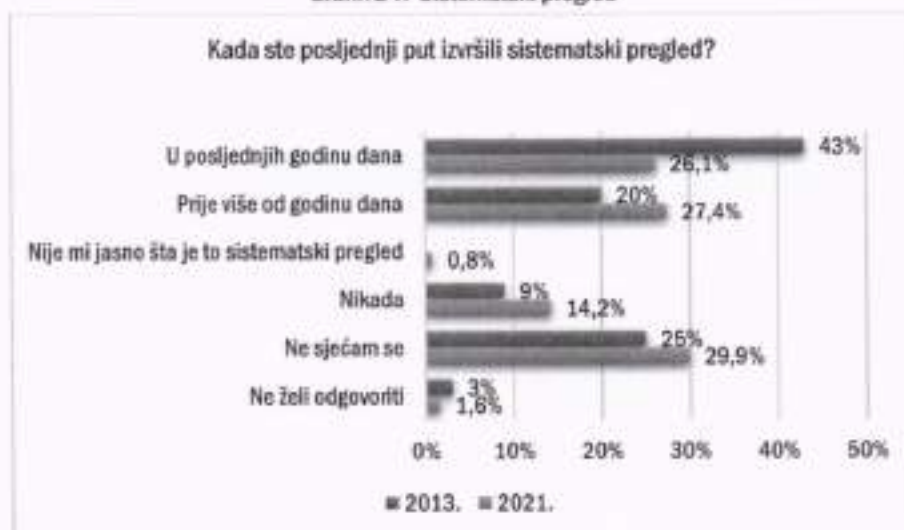
- Zadužuje se Federalno ministarstvo zdravstva da kreira smjernice za uspostavu prijateljskog pristupa u pružanju zdravstvenih usluga mladima u FBiH.
- Zadužuje se Federalno ministarstvo zdravstva da izradi postupak i kriterije za akreditaciju naučno utemeljenih programa prevencije ovisnosti, izradi registar akreditiranih programa prevencije ovisnosti te izradi kriterije za finansiranje akreditiranih programa prevencije ovisnosti i njihovu evaluaciju.
- Zadužuje se Federalno ministarstvo zdravstva da uključi mlade u procese uspostave i izmjene zakonskih i podzakonskih akata u oblasti zdravlja mladih.
- Zadužuje se Federalno ministarstvo zdravstva da kreira i provodi informativnu kampanju usmjerenu ka mladima s ciljem upoznavanja sa uslugama koje im se nude u zdravstvenim ustanovama širom FBiH s posebnim fokusom na prilike koje imaju u domovima zdravlja.
- Zadužuje se Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke da zajedno s Federalnim ministarstvom zdravstva pristupe izradi plana sistematskih pregleda i redovnih zdravstvenih pregleda u sistemu formalnog obrazovanja.
- Zadužuju se Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke i Federalno ministarstvo zdravstva da izrade programe edukacije o zdravlju, samopregledu i redovitoj kontroli.
- Zadužuje se Federalno ministarstvo zdravstva da planira i izdvoji sredstva za obavezne sistematske preglede koji će obavezno uključivati redovne preglede s ciljem prevencije malignih oboljenja, kao što su karcinom dojke i karcinom cerviksa.
- Zadužuje se Federalno ministarstvo zdravstva da planira i izdvoji sredstva za programe prevencije mentalnih oboljenja kod mladih i podrške mentalnog zdravlja mladih koji će prepoznati mlade kao ranjivu kategoriju u društvu.
- Zadužuje se Federalno ministarstvo zdravstva da planira i izdvoji sredstva za programe obuke i/ili prakse za mlade psihologe unutar domova zdravlja ili centara za mentalno zdravlje, počev od 2023. godine.
- Zadužuje se Federalno ministarstvo zdravstva da planira i izdvoji sredstva za programski rad udruženja korisnika iz oblasti mentalnog zdravlja.
- Zadužuje se Vlada FBiH da planira sredstva za epidemiološka istraživanja u vezi s rizičnim ponašanjima mladih s posebnim fokusom na bolesti ovisnosti.
- Zadužuje se Vlada FBiH da kreira i predloži izmjene i dopune Zakona o zdravstvenom osiguranju FBiH i Zakona o radu FBiH, s ciljem prepoznavanja i olakšanja ostvarivanja bolovanja roditelja djece s malignim oboljenjima.

Federalno ministarstvo zdravstva je poduzelo mjere i aktivnosti na unapređenju zdravstvenog položaja mladih, posebno usmjerenih na unaprjeđenje mentalnog ali i reproduktivnog zdravlja sa posebnim fokusom na prevenciju malignih oboljenja reproduktivnog sistema te prevenciju i suzbijanje faktora rizika i rizičnih ponašanja, kroz saradnju sa organizacijama civilnog društva i obrazovnim institucijama. Dio poduzetih mjera odnosi se na poboljšanje informisanja i unapređenje znanja mladih, dok se dio mjera odnosi na pojačavanje kapaciteta stručnjaka koji mladima pružaju informacije i usluge iz oblasti zdravstvene brige, kao npr. finansiranje i podrška programa obuke i/ili prakse za mlade psihologe unutar domova zdravlja ili centara za mentalno zdravlje. U unapređenju uspostavljanja preporučenog pristupa pružanja zdravstvene zaštite na način naklonjen/prilagođen mladima značajnu ulogu može imati i uspostavljena Agencija za kvalitetu i akreditaciju u zdravstvu u Federaciji BiH (AKAZ) koja je već izradila Akreditacijske standarde za zdravstvene usluge naklonjene mladima, Akreditacijske standarde za drop-in centre u FBiH, Akreditacijske standarde za usluge dobrovoljnog, povjerljivog savjetovanja i testiranja (DPST) i dr. Zadovoljstvo

korisnika pruženim zdravstvenim uslugama predstavlja jedan od indikatora kvalitete zdravstvene zaštite, koji se posebno prati u akreditiranim zdravstvenim ustanovama.

Nešto više od jedne četvrtine mladih u FBiH (26,1%) izvršilo je sistematski pregled u posljednjih godinu dana. Analiza iz 2013. pokazuje veći postotak obavljenih sistematskih pregleda u referentnoj godini dana (43%). Udio mladih koji se ne sjećaju kada su posljednji put radili sistematski pregled veći je 2021. u odnosu na prethodno istraživanje. Također, veći je udio mladih 2021. koji nikada nisu obavili sistematski pregled i iznosi 14,2%, dok je 2013. taj udio iznosio 9%. Ovakvi podaci ukazuju na nedostatak informacija o važnosti obavljanja sistematskog pregleda kao i na negativne promjene u stavovima i ponašanju mladih kada je u pitanju vlastito zdravlje.

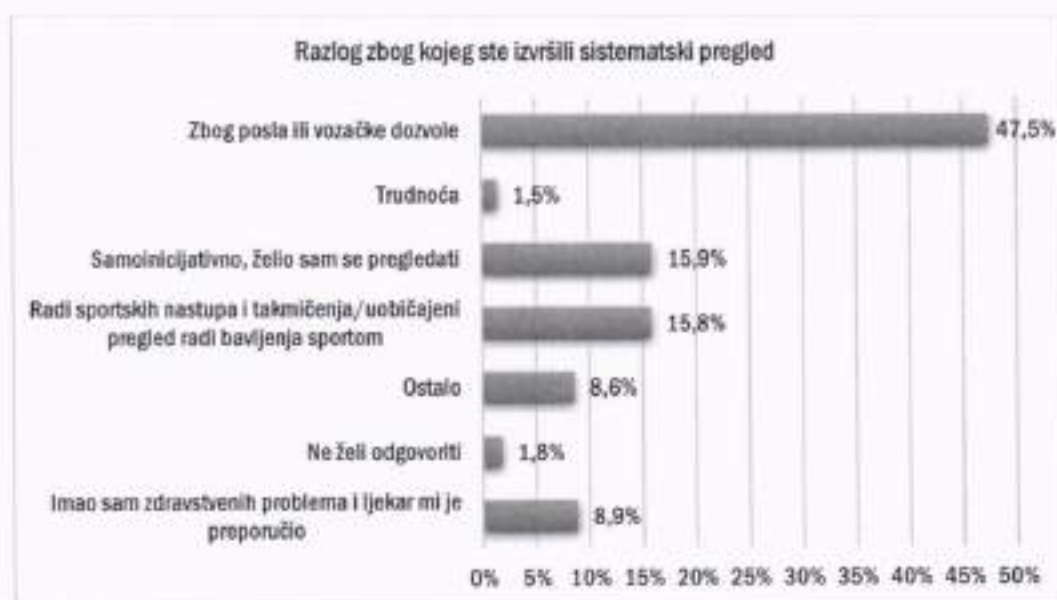
Grafik 24. Sistematski pregled

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Najčešći razlozi zbog kojih mlade osobe obavljaju sistematski pregled tiču se polaganja vozačkog ispita i lješkarskog uvjerenja potrebnog za zapošljavanje, tj. 47,5% mladih je iz ovih razloga uradilo sistematski pregled. Drugi najčešći razlog provedbe sistematskog pregleda jeste samoinicijativna odluka (15,9% mladih). Treći značajan razlog za provedbu sistematskog pregleda tiče se potreba za učešćem na sportskim takmičenjima (15,8%).

Grafik 25. Razlog obavljanja sistematskog pregleda

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Kao razloge zbog kojih ne obavljaju sistematske preglede mladi navode da to nije dio njihove rutine, da se osjećaju zdravo pa ne vide potrebu, da u krugovima u kojima se kreću postoji percepcija da sistematske preglede rade samo starije ili bolesne osobe, ali i zato što ih niko nije naučio o važnosti redovnog sistematskog pregleda.

3.2. Identifikovani problemi

Problem 1: Mladi u FBiH nemaju dovoljno dobru formalnu i neformalnu edukaciju o zdravlju kao ni provjerene informacije o pravima i mogućnostima na zdravstvenu zaštitu.

Kurikulum u obrazovnom sistemu nije prilagođen zdravlju i potrebama mladih, dobre prakse nisu rasprostranjene, nedovoljan broj neformalnih edukacija, neadekvatno prenošenje znanja mladih o zdravlju (loša metodologija), previše neprovjerenih i nevjerođostojnih informacija, pasivnost mladih koji ne tragaju za informacijama, nepostojanje smjernica za informiranje mladih, nepoznavanje zakonskih mogućnosti i nedostatak kritičkog razmišljanja, nedovoljna komunikacija između mladih i institucija koje se bave pitanjima mladih – nepostojanje dijaloga, slab odnos svih medija prema pitanjima mladih i njihovog zdravlja, nedostatak multisektorskog pristupa prema zdravlju mladih, stigma društva prema senzibilnim temama (npr. seksualno i reproduktivno zdravlje).

Komparacijom stavova mladih u pogledu zdravlja iz istraživanja o položaju i potrebama mladih provedenim u 2013 i 2021 godini vidljiv je nedostatak informacija o važnosti obavljanja sistematskog pregleda kao i na negativne promjene u stavovima i ponašanju mladih kada je u pitanju vlastito zdravlje. Samo 26,1 % mladih u FBiH obavilo je sistematski pregled u toku 2021. godine, i to polovina ne kao redovnu kontrolu nego zbog potreba poput polaganja vozačkog ispita ili zaposlenja. Poređenja radi, u 2013 postotak je iznosio 43%. U FBiH u 2021. godine 14,2% mladih nikada nije obavilo sistematski pregled što ukazuje na rast zanemarivanja zdravstvene brige u odnosu na 2013. godinu kada je postotak iznosio 9%. Kao razloge zbog kojih ne obavljaju sistematske preglede mladi navode da to nije dio njihove rutine, da se osjećaju zdravo pa ne vide potrebu, da u krugovima u kojima se kreću postoji percepcija da sistematske preglede rade samo starije ili bolesne osobe, ali i zato što ih niko nije naučio o važnosti redovnog sistematskog pregleda.

Problem 2: Nedovoljan broj promotivno-preventivnih programa specifično namijenjenih mladima, usmjerenih na suzbijanje faktora rizika i rizičnih ponašanja (alkoholizam, narkomanija, pušenje, kockanje, loša ishrana, internetska ovisnost itd.)

Nedostatak stručnjaka/inja da planiraju i provedu promotivno-preventivne programe ili nepravilan način okupljanja stručnjaka/inja, obrazovni sistem ne prepoznaje zdravlje mladih kao ključno i značajno, nedostatak finansija za programe, nedovoljna koordinacija u vezi s programima među kantonima.

Posljedice: Više od trećine mladih, njih 35%, se ne bavi nikako rekreativnim aktivnostima. U odnosu na prošlo istraživanje urađeno 2013. godine, kada je ovaj postotak neaktivnih mladih iznosio je 23%, vidljivo je da je u periodu od 8 godina došlo do značajnog porasta broja mladih koji se nikako ne bave bilo kakvim sportskim aktivnostima.

Kad je u pitanju ustručavanje od rizičnih navika, ohrabruje podatak da u FBiH 69,3% mladih navode da ne konzumiraju cigarete/duhanske proizvode a 74,5% mladih ne konzumira nargilu. No, 17% mladih u FBiH konzumira više od 10 cigareta dnevno dok 6,2% mladih nargilu konzumiraju više puta sedmično. Konzumacija je češća u gradskim sredinama a muškarci su rizičnija skupina.

U FBiH nikako ne konzumira alkohol 61,4%, alkohol 2-3 puta mjesečno konzumira 9,6% mladih a muškarci su rizičnija skupina. Broj onih koji su konzumirali alkohol do pet puta u posljednjih mjesec dana iznosi 0,9%.

Problem 3: Mladi nemaju adekvatno znanje o pitanjima seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava, jer su ova pitanja i dalje tabu-tema, što umanjuje pristup raspoloživim uslugama

Neučinkovit formalni seksualni odgoj u školama rezultirao je nedostatkom jake baze znanja među tinejdžerima/kama i mladim odraslim osobama koje su završile svoje školovanje.

Briga mladih žena u FBiH o reproduktivnom zdravlju na zabrinjavajućem je nivou. 45% mladih žena u FBiH nije nikada uradilo ginekološki pregled.

Mladi pitanja vezano uz seksualna prava i reproduktivno zdravlje ne postavljaju mimo privatnih odnosa. Među najugroženijim grupama s lošim ekonomskim statusom u velikim gradovima, a posebno među romskom zajednicom, traženje informacija mimo partnera, porodice ili zajednice se ne smatra mogućom opcijom. Posljedično, bilo kakve informacije u vezi sa seksualnim i reproduktivnim zdravljem i pravima nisu se tražile od profesionalaca ili stručnjaka, iako postoji određena otvorenost u smislu traženja informacija od zdravstvenih medijatora na lokalnoj razini koji posjećuju zajednice. Istovremeno, strogi tabui vezani uz pitanja seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava u prošlosti su ograničavali mogućnost mladih ljudi da traže informacije čak i u svom neposrednom okruženju, što je najočitiije u slučajevima: tinejdžera/ki i vrlo mladih odraslih osoba koje žive s roditeljima i među romskom zajednicom, posebno za mlade žene.

Problem 4: Nedostatak pristupa prilagođenog/naklonjenog prema mladima (youth-friendly) u postojećim institucijama koje rade s mladima.

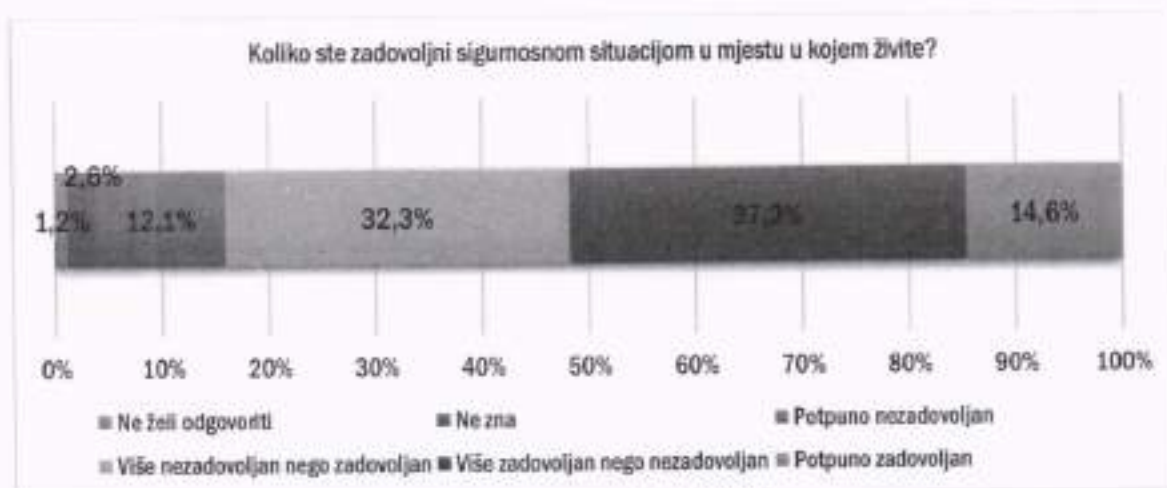
Zdravstveni radnici nedovoljno senzibilizirani prema mladima i njihovom zdravlju zbog preopterećenosti zdravstvenih radnika i/ili zbog nedostatka zdravstvenih radnika, neadekvatna koordinacija zdravstvenih radnika, nedovoljna educiranost zdravstvenih radnika o tome šta pristup prilagođen/naklonjen mladima podrazumijeva i koji je njegov značaj u liječenju.

Nepovjerenje u sistem zdravstvene zaštite, posebno u oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja naročito je vidljiv kod manjinskih i/ili marginaliziranih grupa koje općenito imaju izazov da savladavaju različite prepreke nastale zbog toga kako okolina percipira i interpretira njihove identitete i navike. Snažan osjećaj diskriminacije među romskom zajednicom stvorio je dugogodišnji potpuni nedostatak povjerenja u vlasti i informacije koje oni pružaju o bilo kojoj temi, uključujući zdravstvena pitanja i pitanja seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava. U odnosu na informacije o seksualnom i reproduktivnom zdravlju i pravima (i zapravo pristupu uslugama u toj oblasti), ovu diskriminaciju učesnici fokusnih grupa Roma uglavnom pripisuju općim problemima nepostojanja zdravstvenog osiguranja i etničkoj diskriminaciji.

4. Sigurnost mladih

Kada je riječ o percepciji sigurnosne situacije u mjestu u kojem žive, mladi u FBiH imaju podijeljen stav s nešto izraženijom pozitivnom percepcijom. Potpuno zadovoljnih i više zadovoljnih nego nezadovoljnih sigurnosnom situacijom je 51,8% mladih. Potpuno nezadovoljnih i više nezadovoljnih nego zadovoljnih sigurnosnom situacijom je 44,4% mladih.

Grafik 26. Zadovoljstvo sigurnosnom situacijom

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Međuvršnjačko nasilje je oblik nasilja kojim su mladi u FBiH bili najviše pogođeni, 13,3% mladih navodi kako su bili žrtve ovakvog oblika nasilja, što je ujedno i najzastupljeniji oblik nasilja među mladima. Također, nasilje na internetu ističe se kao oblik nasilja kojem su mladi izloženi.

Rezultati ukazuju na dosljednost u tome da su mladi kod svakog oblika nasilja u značajno većem postotku navodili kako poznaju nekoga ko je bio žrtva nasilja nego što su navodili kako su oni lično bili žrtva nekog od oblika nasilja. Za međuvršnjačko nasilje 34,5% mladih izjavljuje kako poznaje nekoga ko je bio žrtva ovog oblika nasilja, 24,6% mladih navodi kako poznaje nekoga ko je bio žrtva nasilja u porodici, a 21% mladih izjavljuje kako poznaje nekoga ko je bio žrtva nasilja na internetu.

Opći koncept sigurnosti jedne grupe ljudi ili zajednice je možda najlakše sagledavati kroz definiciju i koncept nacionalne sigurnosti kojom se teži osigurati sloboda, suverenost i teritorijalni integritet u okvirima međunarodno prihvaćenih aranžmana, ljudske slobode i prava njenih građana, politička i socijalna stabilnost društva, stabilan ekonomski razvoj u uvjetima slobode tržišta i preduzetništva, funkcioniranje pravne države, unutarnji red i osobna sigurnost građana, te zdravi i stabilni ekološki uslovi.

Kada govorimo o sigurnosti mladih, prvo se treba osvrnuti na nivo i stanje zaštićenosti temeljnih vrijednosti društva i na njima zasnovanih institucija, ostvarivanja prava u procesima donošenja odluka i integritet jedinice i životnog područja. Definišući sigurnost, svako pojedino društvo, a tako i specifične grupe unutar društva, izražavaju svoje vrijednosti, svoje strahove i nade, a sve to uslovljeno je specifičnom situacijom u kojoj se društvo nalazi. Tako da možemo zaključiti da sigurnost za mlade znači upravo odsutnost strahova i prijetnji po opstanak i ostanak u određenoj društvenoj zajednici i istovremeno prisustvo utjecaja i elemenata koji pogoduju njihovom održivom ostanku, odnosno potvrđuju njihove vrijednosti, zadovoljavaju potrebe i želje te motiviraju rast i razvoj pojedinaca i društva.

Područje sigurnosti mladih ne zauzima posebno mjesto u javnosti, među donosiocima odluka niti među mladima u Federaciji BiH. Iako su mladi prilično svjesni ponašanja koja se smatraju rizičnim te imaju neposredna ili posredna iskustva kada se osjećaju nesigurno, kada s njima govorimo o sigurnosti, prva asocijacija jeste fizička sigurnost.

4.1. Pravni i institucionalni okvir

Za pitanje sigurnosti na nivou BiH je nadležno Ministarstvo sigurnosti BiH koje je mjerodavno za zaštitu međunarodnih granica, sprečavanje i otkrivanje počinitelja kaznenih djela sa međunarodnim ili međuentitetskim elementom, terorizma, organiziranog kriminala, međunarodnu suradnju i provođenje međunarodnih obveza u svim oblastima sigurnosti. Ministarstvo je također nadležno za organizaciju i usuglašavanje aktivnosti entitetskih ministarstava unutarnjih poslova i Brčko Distrikta BiH u ostvarivanju sigurnosnih zadataka u interesu BiH. Poslovi ministarstva obuhvataju i poslove provedbe politiku useljavanja i azila BiH i uređuje procedure vezano za kretanje i boravak stranaca u BiH. U sastavu Ministarstva su Direkcija za koordinaciju policijskih tijela BiH, Granična policija BiH, Državna agencija za istrage i zaštitu, Agencija za forenzička ispitivanja i vještačenja, Agencija za školovanje i stručno usavršavanje kadrova, Agencija za policijsku podršku i Služba za poslove sa strancima.

U skladu s ustavnim uređenjem BiH, unutrašnji poslovi u Federaciji BiH u nadležnosti su jednog federalnog i deset kantonalnih ministarstava unutrašnjih poslova. Riječ je o decentralizovanom ustroju policijskih snaga u kojem je Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, prema odredbi člana 13. i 14. Zakona o unutrašnjim poslovima FBiH⁸⁸, nadležno za vršenje upravnih i stručnih i drugih poslova koji uključuju provođenje politike i izvršavanje i nadzor nad provođenjem federalnih zakona; pripremanje i predlaganje zakona i drugih propisa iz nadležnosti Ministarstva; donošenje i realizacija programa školovanja, stručnog osposobljavanja i usavršavanja službenika Ministarstva; obavlja naučnoistraživačke poslove neophodne za unapređenje djelatnosti policije kao i osiguravanje jedinstvene obrade podataka iz nadležnosti Ministarstva.

U Federaciji BiH ne postoji posebna zakonska regulativa koja se tiče sigurnosti mladih. Mladi su obuhvaćeni zakonima kao i sve druge osobe u FBiH. Nadležnosti Federacije BiH u segmentu sigurnosti jesu: sprečavanje i otkrivanje krivičnih djela terorizma, međukantonalnog kriminala i prometa opojnih droga, osiguravanje određenih ličnosti i objekata FBiH, školovanje i usavršavanje te državljanstvo FBiH. Ovim zakonom je definirano i da operativni posao Ministarstva unutrašnjih poslova FBiH provodi Federalna uprava policije. Veći dio nadležnosti iz oblasti sigurnosti predviđen je kantonalnim zakonima o unutrašnjim poslovima.

Zakoni na federalnom nivou koji se bave pitanjima sigurnosti a od značaja za populaciju mladih su: Zakon o zaštiti od nasilja u porodici⁸⁹; Krivični zakon Federacije BiH⁹⁰; Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku⁹¹; Zakon o sprečavanju i suzbijanju zloupotrebe opojnih droga (nivo BiH)⁹²; Zakon o javnom okupljanju (prednacr)⁹³; Zakon o sprečavanju nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim događajima (prednacr)⁹⁴; Zakon o osnovama sigurnosti saobraćaja na putevima u Bosni i Hercegovini⁹⁵ (nivo BiH) i Porodični zakon Federacije BiH⁹⁶.

⁸⁸ „Službene novine Federacije BiH“, br. 81/14

⁸⁹ „Službene novine Federacije BiH“, br. 20/13 i 75/21

⁹⁰ „Službene novine FBiH“, br. 36/03, 21/04 - ispr., 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14, 46/16, 75/17 i 31/23

⁹¹ (Službene novine FBiH 7/14, 74/20)

⁹² (Službeni glasnik BiH 08/06)

⁹³ <http://www.fmup.gov.ba/files/Zakona%20o%20javnom%20okupljanju%20-%20Prednacr.doc>

⁹⁴ <http://www.fmup.gov.ba/files/Prednacr%20zakona%20o%20spre%20C4%8Davanju%20nasilja%20i%20nedoli%20C4%8Dneg%20pona%20A1anja%20na%20sportskim%20doga%20C4%91ajima.doc>

⁹⁵ „Službeni glasnik BiH“, br. 6/06, 75/06 - ispr., 44/07, 84/09, 48/10, 48/10 - dr. zakon, 18/13, 8/17, 89/17, 9/18, 46/23 i 88/23)

⁹⁶ „Službene novine Federacije BiH br. 35/05, 41/05 - ispr., 31/14 i 32/19 - odluka US)

✓ Okvir javnih politika

Tema sigurnosti je u najvećoj mjeri podijeljena između državnog i kantonalnog nivoa. Kada se radi o sigurnosti mladih, tu je možda najvažnija Državna strategija nadzora nad opojnim drogama, sprečavanja i suzbijanja zloupotrebe opojnih droga u Bosni i Hercegovini⁹⁷ donesena 2018. godine za period od 2018. do 2023. godine. Kako je spomenuto u dokumentu, obaveza entitetskih vlasti je da donesu akcijske planove za provođenje ove strategije.

Osim toga, važno je istaći program „Sigurno dijete“, koji se bavi sigurnošću djece i mladih u online svijetu te rad na izradi Strategije i Akcionog plana za borbu protiv nasilja nad djecom u digitalnom okruženju za period 2021-2023. Vlada Federacije BiH je, na prijedlog Ministarstva unutrašnjih poslova, na sjednici održanoj 7. oktobra 2021. godine usvojila strateški program za sigurnost djece i mladih u digitalnom okruženju. Akcioni plan za sigurnost i borbu protiv nasilja nad djecom u digitalnom okruženju odnosi se na period od 2021. do 2023. godine.⁹⁸ Takođe, donesena je i Strategija za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici FBiH za period 2024-2027 („Službene novine Federacije BiH“, broj 100/23) čiji je cilj smanjiti nasilje u porodici poboljšanjem sistemske prevencije nasilja u porodici, unapređenjem sistema sveobuhvatne i efikasne zaštite žrtava nasilja u porodici i unapređenjem istražnih i pravosudnih radnji.⁹⁹

Za unapređenje sigurnosti mladih relevantan je bio i Akcioni plan za prevenciju maloljetničkog prestupništva i rad s maloljetnicima u sukobu sa zakonom 2014-2016. godine. Međutim, novi dokument za period iza 2016. nije donesen. Strategija za borbu protiv trgovine ljudima 2020 - 2023¹⁰⁰ i Akcioni plan institucija Bosne i Hercegovine za provođenje Strategije Suprotstavljanja trgovini ljudima u Bosni i Hercegovini 2020 - 2023¹⁰⁰ takođe su značajne u smislu unapređenja sigurnosti mladih imajući u vidu da je, pored djece, najveći procent žrtava ovog vida kriminaliteta identificiran upravo iz dobne skupine osoba 15-30 godina te se mladi uopšteno, pored djece, tretiraju kao populacija u riziku.

Poslovi Federalnog ministarstva unutrašnjih poslova jesu: sprečavanje i otkrivanje kaznenih djela terorizma, međukantonalnog kriminala, stavljanja u promet opojnih droga, organiziranog kriminala te pronalaženje i hvatanje počinitelja tih kaznenih djela i njihovo privođenje nadležnim organima; osiguranje određenih ličnosti i zgrada Federacije BiH; školovanje, stručno osposobljavanje i usavršavanje i stjecanje i prestanak državljanstva Federacije. Unutrašnji poslovi iz zajedničke nadležnosti Federacije i kantona jesu: provođenje zakona i drugih propisa o državljanstvu, osobno ime, matične knjige i matični registar, agencije i unutrašnje službe za zaštitu ljudi i imovine, inspekcijски nadzor zaštite od požara, eksplozivne materije, prijevoz opasnih materija, poslovi detektivske djelatnosti, provođenje određenih mjera i radnji koje se odnose na područje nasilja u porodici u skladu sa zakonom, kao i drugi poslovi određeni zakonima Federacije.

U sastavu Ministarstva nalazi se **Federalna uprava policije**, koja obavlja operativne poslove policije iz nadležnosti Ministarstva, i to: neposredno preuzima mjere na sprečavanju i otkrivanju kaznenih djela terorizma, međukantonalnog kriminala, stavljanja u promet opojnih droga, organiziranog kriminala, te pronalaženje i hvatanje počinitelja tih kaznenih djela i njihovo privođenje nadležnim organima; vrši kriminalističko-tehničko vještačenje i na traženje drugih nadležnih organa; organizira i neposredno vrši osiguranje određenih ličnosti i zgrada Federacije BiH; priprema prijedlog ukupnog broja policijskih službenika u Federalnoj upravi policije i kriterije za njihovo popunjavanje; raspisuje i objavljuje INTERPOL-ove međunarodne, federalne i međukantonalne potrage, izdaje o tome odgovarajuća glasila i vodi registre; saraduje s nadležnim tužilaštvima u vezi s obradom kaznenih slučajeva; obavlja druge poslove iz nadležnosti reguliranih Zakonom o unutrašnjim poslovima Federacije Bosne i Hercegovine i drugim propisima.

Unutrašnja organizacija i način rada Ministarstva i Uprave utvrđeni su Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji Ministarstva. Radom Ministarstva rukovodi ministar, koji ima ovlaštenja i odgovornosti utvrđene Ustavom, Zakonom o

⁹⁷ <http://msb.gov.ba/PDF/bosStrategija%20droge%20BiH%202018-2023.pdf>

⁹⁸ <http://fup.gov.ba/?p=23511>

⁹⁹ <http://msb.gov.ba/PDF/290120205.pdf>

¹⁰⁰ <http://msb.gov.ba/PDF/20112020.pdf>

unutrašnjim poslovima FBiH i drugim propisima i općim aktom, a Upravom rukovodi direktor, koji ima ovlaštenja utvrđena Zakonom o unutrašnjim poslovima FBiH. Sredstva za rad Ministarstva osiguravaju se u Budžetu FBiH.

✓ **Aktivnosti Federalnog ministarstva unutrašnjih poslova – Federalne uprave policije**

Godišnjim planom rada FUP-a za 2023.¹⁰¹ detaljno su predstavljene planirane aktivnosti istražnih organizacionih jedinica grupirane prema vrstama prijetnje. Godišnjim planom rada Federalnog ministarstva unutrašnjih poslova za period 1. 1. - 31. 12. 2024.¹⁰² kao glavni program definisano je „Osiguranje većeg stepena sigurnosti u FBiH kroz jednak i pravodoban pristup pravdi i učinkovitoj, etičnoj, zakonitoj i odgovornoj javnoj upravi“ te postavljeni Programi (mjere) za implementaciju glavnog programa.

U smislu povećanja sigurnosti mladih FBiH, naročito su značajne mjere programa 2. „Promovirati toleranciju, nenasilje i rodno ravnopravnost u porodici i društvu“ koji se planira realizirati kroz postavljene aktivnosti:

- 2.1. Izraditi analizu stanja provođenja zaštitnih mjera iz nadležnosti policije a koje se odnose na nasilje u porodici;
- 2.2. Izraditi analizu stanja o provođenju mjera policijskog upozorenja za maloljetna lica;
- 2.4. Izraditi standarde za procjenu rizika od strane policijskih službenika u skladu sa Istanbulskom konvencijom;
- 2.7. Novi predmet na policijskoj akademiji Nasilje u porodici, maloljetnička delikvencija i rodno zasnovano nasilje).

U okviru Strateškog upravljanje FUP svake godine redovito provodi mjeru pod nazivom „Dani otvorenih vrata koja se odvija kroz posjete osnovnim i srednjim školama a obavljaju je polaznici Policijske akademije te službenici FMUP-a. FMUP je bio potpisnik i učesnik izrade Strategije za borbu protiv trgovine ljudima BiH-entitetska agencija za period od 2020-2023. godine a FUP je u promatranom periodu realizirao mjere definirane Akcionim planovima. FUP je putem predstavnika učestvovao i u Radnoj grupi za izradu „Strateškog programa: Sigurnost djece u digitalnom okruženju u FBiH“ i „Akcionog plana za borbu protiv nasilja nad djecom u digitalnom okruženju“ za period 2021-2024.

Takođe, FUP je inicirao i učestvovao u provedbi projekta „Prevenција i rad na sprječavanju seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja djece u digitalnom okruženju u BiH“ koju je realizirao Centar za sigurni internet/MFS Emmaus uz podršku Fonda Ujedinjenih nacija za djecu/UNICEF i Save the Children.

Prema Planu Federalne uprave policije za 2023. godinu policijski službenici za borbu protiv trgovine ljudima i seksualnih delikata su nastavili i s aktivnostima na sprečavanju novonastalog fenomena kroz projekat pod nazivom „Sveobuhvatan pristup rješavanju problema dječije pomografije“, čiji je glavni cilj uspostava sistema zaštite djece od dječije pomografije.

✓ **Aktivnosti organizacija civilnog društva i Vijeća mladih Federacije BiH**

U okviru projekta „Zajedno protiv cyber nasilja“, koji je implementirao Centar za omladinski razvoj CRQA u toku 2023. godine, VMFBiH je učestvovalo u stručnoj radnoj grupi za prevenciju cyber nasilja među učenicima škola s područja Kantona Sarajevo. Radna grupa je sačinila inicijativu za prevenciju cyber nasilja kojom se predlažu mjere kontinuirane edukacije roditelja i prosvjetnog osoblja o prepoznavanju rizika u cyber okruženju i načinima postupanja u slučajevima cyber nasilja. Inicijativom se predlaže i kreiranje mobilne aplikacije za prijavu cyber nasilja, a na način prilagođen mladima. Inicijativa¹⁰³ je predana 30.11.2023. na ruke ministrice za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo. Usvajanjem i implementacijom Inicijative napravio bi se značajan korak na jačanju odgovora na rizike povezane sa sve intenzivnijim korištenjem interneta, aplikacija koji većini mladih predstavlja i sredstvo informiranja i sredstvo komunikacije.

¹⁰¹ <http://www.fup.gov.ba/wp-content/uploads/2023/01/22.12.-PLAN-RADA-FUP-ZA-2023.pdf>

¹⁰² [http://www.fup.gov.ba/files/files/PLAN%20RADA%20FMUP%202024-FINAL\(1\).doc](http://www.fup.gov.ba/files/files/PLAN%20RADA%20FMUP%202024-FINAL(1).doc)

¹⁰³ Inicijativa za prevenciju cyber nasilja, dostupno na : <https://croabih.com/zajedno-protiv-cyber-nasilja-2/> pristupljeno 4.3.2024.

Aktivnosti na jačanju cyber sigurnosti mladih podržane su i kroz provođenje projekta o cyber sigurnost i funkcionisanje na internetu koje su osmislili mladi srednjoškolci i studenti okupljeni u Centar za mlade Čapljina. Implementacija projekta omogućena je putem sabgrantiranja i mentorstva kojim je VMFBiH podržao Centar a u okviru projekta "G(a)rant mladih" koji realizira VMFBiH. Podržano je i Udruženje Street Fleet Crew koje okuplja mlade osobe u realizaciji neformalne obuke u pogledu sigurnosti mladih u saobraćaju obzirom da je u 2022. godini, prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, u ukupnom broju stradalih zbog ovog krivičnog djela 47,78% mladih osoba i djece. Realizacija informativno-obrazovnih obuka predstavlja značajan korak u smislu angažmana i učešća mladih u kreiranju i implementaciji mjera prevencije, a samim time i zaštiti mladih.

„IPD- Institute for Population and Development (bivša Asocijacija XY)“ programskim aktivnostima znatno jača mrežu podrške za mlade osobe čiji je integritet narušen počinjenjem krivičnih djela, osobito u oblasti oporavka od pretrpljene traume.

„Udruženje za prevenciju ovisnosti NARKO-NE“ direktnim radom s obrazovnim institucijama, lokalnim zajednicama i roditeljima kroz programske aktivnosti udruženja radi se na percepciji djece i mladih o prihvatljivost i neprihvatljivost različitih negativnih ponašanja čime se značajno preventivno djeluje na redukciji riziko-faktora i jačanju zaštitnih faktora u okruženju u kojem djeca i mladi formiraju stavove i navike. Pored ovoga, Udruženje redovno provodi kampanje podizanja svijesti za borbu protiv negativnih navika.

4.2. Identifikovani problemi

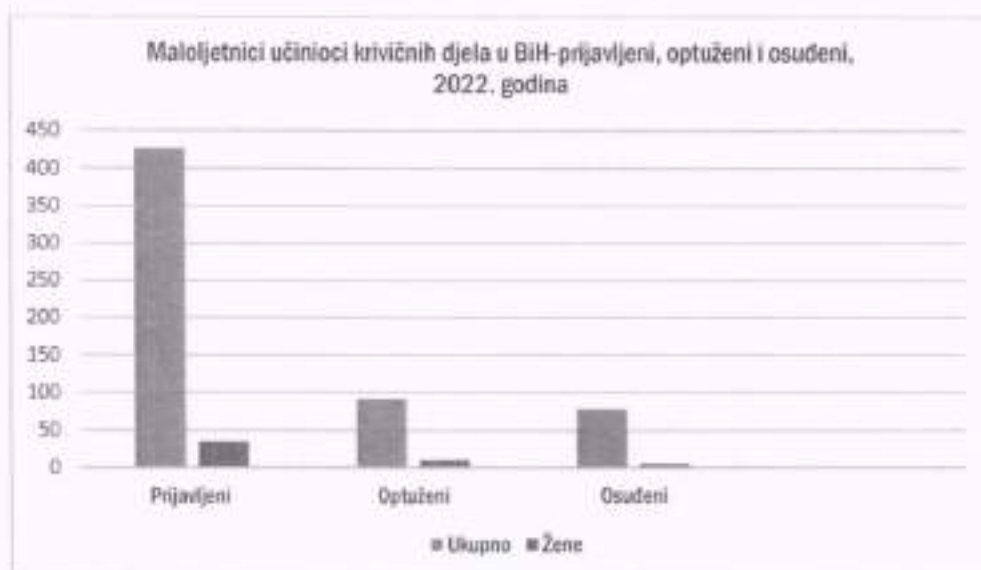
Problem 1: Sigurnost mladih na internetu je ugrožena

Povećanim oslanjanjem mladih na tehnologiju, a usljed ekspanzije i zloupotrebe vještačke inteligencije, povećana je i ranjivost mladih na hakovanje, krađu identiteta i on-line uznemiravanje. Ove prijetnje predstavljaju značajan problem mladim ljudima obzirom na životni stil mladih. Istovremeno, nedostaje kvalitetnog formalnog i neformalnog obrazovanja u oblasti sigurnosti mladih koji povezuje aktivnosti u sferi cyber prostora sa posljedicama u materijalnom prostoru. Promoviranje digitalne pismenosti i osiguravanje izvora za edukaciju o cyber prijetnjama mogu pomoći prevazilaženju ovih izazova. Uzroci ovog problema se vide u informatičkoj nepismenosti, nedovoljnoj roditeljskoj pažnji, nedovoljnom poznavanju potencijalnih opasnosti.

Problem 2: Mladi su žrtve i počinioci krivičnih djela

Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine od 2017. vodi evidencije i statistike o maloljetnim počiniocima krivičnih djela u BiH. Podaci za 2022. godinu navode da je prijavljeno 426 mladih osoba ispod 18 godina kao počinioci krivičnih djela, optužnice su podnesene protiv 91 maloljetnika a osuđeno je 78 osoba u dobi ispod 18 godina. Najveći broj prijavljenih djela, odnosno 156 djela je iz domena napada na imovinu a slijedi 142 krivična djela protiv života i tijela. Od 156 prijavljenih djela, odbačeno je 76 prijava, 16 pripremnih postupaka je obustavljeno a za 64 slučaja dat je prijedlog za izricanje sankcije. Od navedenog broja, za 30 osoba je izrečena optužnica.

Grafik 27. Maloljetni počinioci krivičnih djela u BiH

Izvor: Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine; Publikacija Maloljetni učinioci krivičnih djela u BiH¹⁰⁴, 2022.

U periodu 2019-2022 ukupan broj maloljetnika prijavljenih u Federaciji BiH za počinjenje krivičnih djela je 1144, od kojih je optuženo 249.

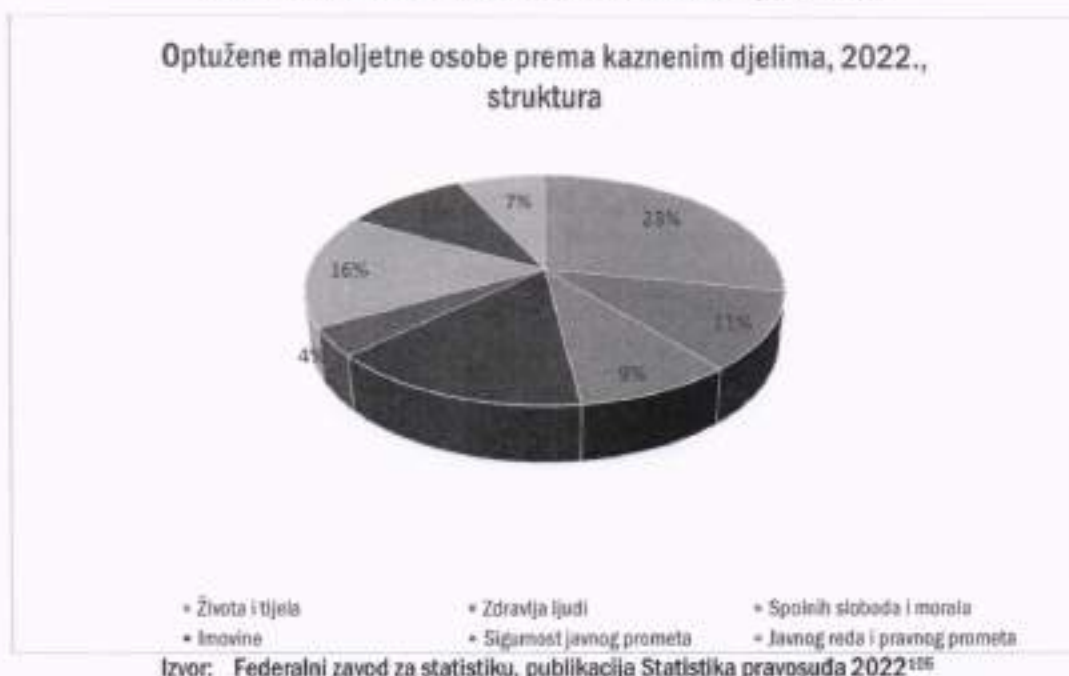
Podaci o kriminalitetu mladih u velikoj mjeri određeni su definicijom, načinom registriranja i efikasnošću službi (policije, pravosuđa i socijalne zaštite). Prema informaciji o stanju sigurnosti za 2022. godinu Federalne uprave policije, odnosno prema stanju kriminaliteta na području Federacije BiH za period januar-decembar 2022. godine, izdvojena su krivična djela u kojima se navode mladi kao počinitelji i kao žrtve.

Od ukupnog broja lica (11.801) prijavljenih za počinjena krivična djela u 2022. godini, njih 284 (2,41 %) su maloljetnici. Prema prikazu broja prijavljenih maloljetnika (počinilaca krivičnih djela po glavama KZ FBiH) u 2022. godini, maloljetnici su u najvećem broju slučajeva činili krivična djela protiv imovine; 95 slučajeva se odnosi na krivična djela protiv imovina dok se na krivična djela protiv tijela i života odnosi 84 prijave. Na krivična djela protiv spolne slobode i morala otpada 10 slučajeva.

162 prijave su odbačene, u 16 slučajeva je pripremni postupak obustavljen, za 92 prijave podniet je prijedlog za izricanje kazne, u 14 slučajeva date su odgojne preporuke. Protiv 54 maloljetne osobe podignuta je optužnica od čega je u dva slučaja obustavljen postupak pred sudijom za maloljetnike, u 2 slučaja izrečena je mjera sigurnosti a u 50 slučajeva izrečena je sankcija.

¹⁰⁴ Publikacija Maloljetni učinioci krivičnih djela u BiH u 2022. godine, dostupno na: https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopštenja/2023/CRI_01_2022_Y1_1_BS.pdf, pristupljeno 22.3.2024.

Grafik 28 Optužene maloljetne osobe prema krivičnim djelima 2022

Osuđenih maloljetnika bilo je 42 od čega mladih maloljetnika 11 a starijih maloljetnika (16-18 godina) 31. Za starije maloljetnike je izrečeno 30 odgojnih mjera te i jedna mjera maloljetničkog zatvora na period 8 do 10 godina.

Također, statistike punoljetnih počinitelja pokazuju da je od ukupno 11.307 prijavljenih punoljetnih počinitelja njih 3102 (ili 27,43%) u dobi od 18 do 29 godina, odnosno da pripada kategoriji mladih.

U 2022. godini registrovane su 3134 osobe, od čega 1225 žena, oštećenih počinjenjem krivičnih djela. Ukupan broj maloljetnih oštećenih je bilo 548 osoba od čega 255 žena. Mladih u dobi 18 do 29 godina koji su oštećeni počinjenjem krivičnih djela je u 2022 godini bilo je ukupno 592 ili 18,89% svih oštećenih, od čega 220 mladih žena. Ukupan broj maloljetnih oštećenih je bilo 548 osoba od čega 255 žena. Djeca i mladi oštećeni krivičnim djelima (ukupno 1141 osoba) čine 36,38% od svih oštećenih krivičnim djelima.

Krivična djela među kojima djeca i mladi čine veliki procenat oštećenih su: djela protiv braka, porodice i mladeži (619 oštećenih)¹⁰⁶, života i tijela (279 oštećenih), sigurnost javnog prometa (270 oštećenih), spolnih sloboda (44 oštećene osobe)

Krivičnim djelom protiv spolnih sloboda oštećeno je ukupno 44 osoba od čega 41 ženskog spola. Djeca i mlade osobe čine 95,45% svih oštećenih ovim krivičnim djelom (42 oštećene osobe) od čega je 40 djevojčica i mladih žena čine 97,6% svih oštećenih ovim krivičnim djelom. Među oštećenima se izdvaja izuzetno visok broj djece - 36 osoba od kojih su 34 djevojčice. Također, oštećeno je i 6 mladih osoba u dobi od 18 do 29 godina, a sve su ženskog spola.

Za krivično djelo protiv braka i porodice i mladih gdje je ukupan broj oštećenih 619, od čega 461 žena, djeca i mlade osobe od 18 do 29 godina (302 osobe) čine 48,79% oštećenih. Ukupan broj maloljetnih, odnosno djece je 203 od čega 123 djevojčice, dok ukupan broj osoba od 18 do 29 godina iznosi 96 od čega su 75 mlade žene. Broj počinitelja u dobi 18-29 je 179 ili 19,48% od ukupnog broja punoljetnih počinitelja (919).

¹⁰⁶ <http://fzs.ba/wp-content/uploads/2023/06/Statistika-pravosuđa-2022.pdf>

¹⁰⁸ Krivična djela u kojima se maloljetnici pojavljuju kao oštećeni jesu „Zapuštanje i zlostavljanje djeteta ili maloljetnika“, „Izbjegavanje izdržavanja“, „Oduzimanje djeteta ili maloljetnika“, i druga.

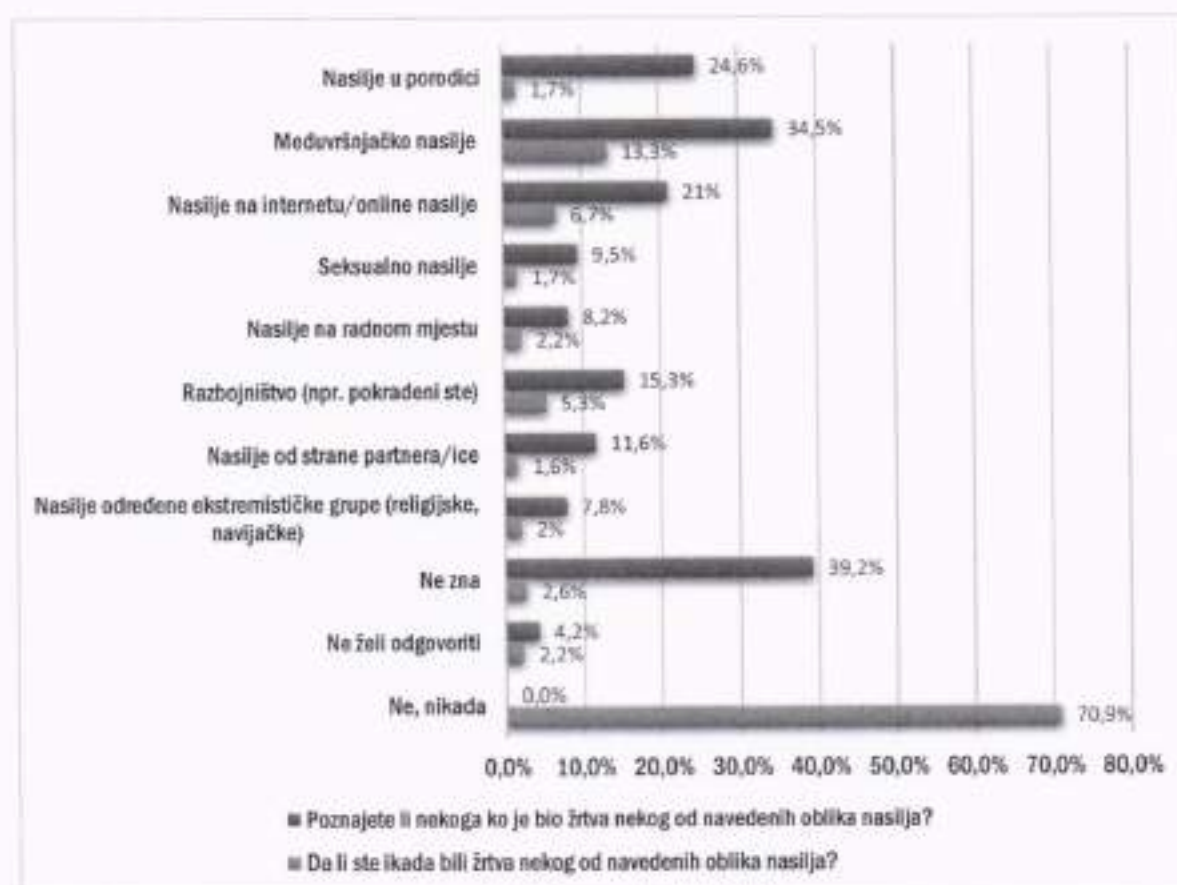
Krivičnim djelima protiv života i tijela oštećeno je ukupno 279 osoba od čega 65 ženskog spola. Djeca i mlade osobe od 18 do 29 godina čine 35,48% svih oštećenih ovim krivičnim djelom (90 oštećenih osoba od kojih 23 ženskog spola). Oštećene djece je bilo 18, od čega 2 djevojčice, a mladih osoba u dobi 18 do 29 godine 81 osoba od čega 21 ženska osoba. Istovremeno, od 723 prijavljena odrasla počinioca, od kojih je 56 ženskog pola, 240 počinioca ili 33,20% je u dobi 18 do 29 godina.

Krivičnim djelima u sigurnosti saobraćaja stradalo je 270 osoba od čega 96 ženskog spola, ukupan broj djece i mladih osobe od 18 do 29 godina (129 osoba) čine 47,78% stradalih. Istovremeno, mladi i djeca (199 počinioca) čine preko 36% počinioca ovog krivičnog djela.

Krivičnim djelima protiv sloboda i prava čovjeka i građanina oštećeno je 388 lica, od čega 146 žena. Djece i mladih kao oštećenih bilo je ukupno 104 ili 26,80% oštećenih. Maloljetnih/ djece oštećenih bilo je 34 (15 žena) a oštećenih u dobi 18 do 29 bilo je 70 lica, od čega 38 žena.

Međuvršnjačko nasilje je oblik nasilja kojim su mladi u FBiH bili najviše pogođeni, 13,3% mladih navodi kako su bili žrtve ovakvog oblika nasilja, što je ujedno i najzastupljeniji oblik nasilja među mladima. Takođe, nasilje na internetu ističe se kao oblik nasilja kojem su mladi izloženi.

Grafik 29. Nasilje i mladi

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Rezultati ukazuju na dosljednost u tome da su mladi kod svakog oblika nasilja u značajno većem postotku navodili kako poznaju nekoga ko je bio žrtva nasilja nego što su navodili kako su oni lično bili žrtva nekog od oblika nasilja.

Za međuvršnjačko nasilje 34,5% mladih izjavljuje kako poznaje nekoga ko je bio žrtva ovog oblika nasilja, 24,6% mladih navodi kako poznaje nekoga ko je bio žrtva nasilja u porodici, a 21% mladih izjavljuje kako poznaje nekoga ko je bio žrtva nasilja na internetu.

Pitanje u kojem mladi odgovaraju da li poznaju nekoga ko je bio žrtva nekog oblika nasilja je projekтивно pitanje i u istraživanjima služi da u određenoj mjeri amortizira tendenciju ispitanika (u ovom slučaju mladih) da ne odgovore iskreno (umanje, sakriju) na pitanje u kojem govore da li su oni direktno bili žrtva nekog oblika nasilja.

Na pitanje da li mogu prepoznati psihičko nasilje 62,5% mladih je izjavilo da sasvim sigurno može prepoznati psihičko nasilje, dakle većina mladih. Udio mladih koji su izjavili da vjerovatno ne bi znali i sigurno ne bi znali prepoznati psihičko nasilje je 11,9%. Mladih koji nisu sigurni da bi prepoznali psihičko nasilje je 23,7%. Ovi postoci ukazuju na potrebu sistemskog i intenzivnijeg obrazovanja i informiranja mladih o psihičkom nasilju kao obliku nasilja koji može ostaviti dugoročne posljedice na život mlade osobe, kao i načinima prepoznavanja oblika psihičkog nasilja te gdje i kako tražiti stručnu pomoć u slučaju da su žrtve psihičkog nasilja.

Grafik 30. Psihičko nasilje

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Skoro tri četvrtine mladih smatra da su žene češće žrtve nasilja nego muškarci, preciznije 73,5%. S druge strane, 2,5% mladih smatra da se nasilje češće vrši nad muškarcima, dok 19,3% mladih smatra da je nasilje podjednako zastupljeno kod oba spola.

Percepcija da su žene češće žrtve nasilja nego muškarci je značajno visoka, te bi na osnovu toga trebalo više pažnje posvetiti sprečavanju nasilja nad ženama. Takođe, važno je ukazivati i na činjenicu da su i muškarci žrtve nasilja (često psihičkog, porodičnog, vršnjačkog i sl.) te da se i njima treba posvetiti jednaka pažnja u prevenciji bilo kojeg oblika nasilja.

Grafik 31. Percepcija nasilja nad ženama

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

U smislu tretiranja nasilja kao društvenog problema, a posebno uzevši u obzir kategoriju mladih, jako je važno raditi sa žrtvama, ali i s izvršiocima nasilja.

Napomena: s obzirom na to da su mladi i žrtve i počinioci gotovo svih oblika krivičnih djela, nije bilo moguće izdvojiti neke kao posebne. Međutim, navedeni problem ne isključuje niti jedan oblik krivičnog djela (i prekršaja kada je to u nadležnosti FBiH), što znači da pored krvnih delikata, krađa, razbojništva i drugih „češćih“ ili u društvu izraženijih i vidljivijih krivičnih djela u prvi problem spadaju i maloljetnička delinkvencija, vršnjačko nasilje, seksualno nasilje, terorizam, odlazak na strana ratišta.

Problem 3: Porast uživanja zabranjenih supstanci, pretjerane konzumacije alkohola i nesavjesne vožnje.

U 2022. godini ukupno je prijavljeno **1546 krivičnih djela protiv zdravlja ljudi**, od ukupnog broja prijavljenih počinitelaca 795 ili 51,42% počinitelaca pripada populaciji mladih (16 osoba do 18 godina i 779 osoba u dobi od 18 do 29 godina). Prema klasifikaciji u oblasti krivičnog prava¹⁰⁷, u djela protiv zdravlja ljudi spadaju i Neovlaštena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga¹⁰⁸ te Posjedovanje i omogućavanje uživanja opojnih droga¹⁰⁹.

U periodu 2019-2022 je za ovo krivično djelo osuđeno ukupno 5878 počinitelaca, prosječno preko 1470 godišnje, od kojih populacija mladih, sudeći po statistikama 2022 čini 51,42% počinitelaca

Krivičnim djelima u sigurnosti saobraćaja u 2022. godini stradalo je 270 osoba od čega 96 ženskog spola. Od ukupnog broja stradalih i oštećenih 129 osoba su djeca i mlade osobe od 18 do 29 godina, što čini 47,78% stradalih.

Za krivična djela iz sigurnosti saobraćaja je u 2022. godini prijavljeno 552 počinitelaca od kojih je 199 djece i mladih u dobi od 18 do 29 godina, što čini 36,05% počinitelaca. Najveći broj mladih počinitelaca pripada dobnoj skupini od 22 do 25 godina (74 osobe).

U periodu 2019-2022 za narušavanje sigurnosti saobraćaja osuđeno je ukupno 1904 osobe, s tim da je nužno uzeti u obzir da se radi o periodu pandemije COVID-19 kada je saobraćaj i kretanje ljudi bilo znatno reducirano.

Problem je potrebno adresirati međusektorski sa posebnom pažnjom da se promoviše uključivanje i rad sa civilnim organizacijama, transparentnost kao i preuzimanje odgovornosti. Ovakav pristup bi doprinio povećanju povjerenja u institucije za provođenje zakona.

¹⁰⁷ Izvor: Izvor Krivično pravo – Poseban dio; dr. Nedeljko Stanković, Evropski univerzitet Brčko, 2017; str. Glava 13.: Krivična djela protiv zdravlja ljudi (GLAVA XXI KZ FBiH, GLAVA XXI KZ RS, GLAVA XXI, KZ BD BiH)

¹⁰⁸ Član 238 KZ FBiH, Član 224 KZ RS i Član 232 KZ BD BiH

¹⁰⁹ Član 239 KZ FBiH, Član 225 KZ RS i Član 233 KZ BD BiH

Problem 4: Ekonomska nezvjesnost i nestabilnost utiču na povećanu stopu emigracije kao i narušeno mentalno zdravlje

Visoka stopa emigracije mladih iz Federacije BiH zbog nedostatka prilika za zapošljavanje, obrazovanje i boljeg životnog standarda predstavlja ozbiljan problem za društvo i ekonomiju. Uzroci se ogledaju kroz nedostatak ekonomskih prilika, nezadovoljstvo političkom situacijom, traženje boljeg životnog standarda. U Federaciji BiH su trenutno vrlo evidentne posljedice ovog problema, a odnose se na gubitak radne snage, smanjenje potencijala za ekonomski razvoj, razdvajanje od porodice i prijatelja i gubitak ljudskih resursa generalno. Radnih mjesta u svim zajednicama u Federaciji BiH nema za sve mlade podjednako, što dokazuje i podatak da je mali broj mladih koji su radili ili rade izvan svoje lokalne zajednice. Mladi u FBiH imaju izrazito mali postotak mobilnosti kada je u pitanju rad u drugim lokalnim zajednicama u BiH ili rad izvan granica BiH. Naime, 85,6% mladih u FBiH nije radilo izvan svoje zajednice. Kada je u pitanju rad izvan granica BiH, taj postotak raste na 90,4%.

Svakodnevno suočavanje s povećanim stresom, anksioznosti i depresijom zbog ekonomskog pritiska, nezaposlenosti i nesigurnosti u budućnost je dodatni negativni trend koji i mladi u bosanskohercegovačkom društvu osjete. Uzroci ovog problema proizlaze iz stresnih situacija uzrokovanih ekonomskim pritiscima, nezaposlenošću, osjećajem nesigurnosti, stigmom vezanom za mentalno zdravlje. Ovakvo stanje za posljedicu ima povećan rizik od mentalnih oboljenja, depresije i anksioznosti, smanjenja produktivnosti i radne sposobnosti te socijalne izolacije.

Problem 9. Nedovoljna informisanost mladih o alatima koje mogu koristiti u kontekstu sigurnosti

Tokom održanog Dijaloga mladih i vlasti 28. i 29. maja 2024.g. na dijaloškoj grupi koja se bavila temom sigurnosti mladih, učesnici su prepoznali da mlade osobe uglavnom nisu informirane o alatima koje je moguće staviti u funkciju u smislu povećanja lične sigurnosti odnosno održanja sigurnosti u slučaju narušavanja iste. Preventivna ponašanja u smislu opreza, prvenstveno u virtualnom prostoru, iskazuje manji broj mladih dok se o sigurnosti u fizičkom svijetu promišlja tek kada je ista narušena.

5. Socijalna briga mladih

Socijalna politika prema mladima podrazumijeva sistem društvenih intervencija i napora usmjerenih ka prevladavanju socijalnih rizika, ublažavanju socijalnih nejednakosti, ujednačavanju životnih šansi te poticanju društvene integracije. Sve navedeno neophodno je kako bi se osigurala bolja socijalna integracija svih mladih osoba, a posebno marginaliziranih mladih koji zahtijevaju dodatnu pozornost i podršku.

Mladi su u nepovoljnijem socioekonomskom položaju u odnosu na druge skupine, obzirom da uglavnom ne raspolažu imovinom, teško pronalaze zaposlenje i rješavaju svoje stambeno pitanje, te ovisе o pomoći od roditelja. Uz to, mladi su, kao specifična kategorija stanovništva, u povećanom riziku od socijalne isključenosti te samim tim imaju i specifične potrebe kada je u pitanju socijalna politika. Međutim, mladi često nisu prepoznati kao posebna kategorija te njihove specifične potrebe nisu u fokusu socijalnih politika. Obaveza institucija i ustanova socijalne zaštite je osigurati ravnopravan pristup korištenju prava iz oblasti socijalne zaštite te spriječiti svaki oblik diskriminacije po bilo kojem osnovu.

Socijalne politike prema mladima trebaju biti kreirane zasebno od ostalih jer mladi imaju drugačije probleme i potrebe. Rješavanje najvažnijih problema mladih i izrada politika prema mladima iz oblasti socijalne zaštite treba biti koordinirano i međuresorno, na način da budu uključene sve relevantne institucije i ustanove, kao i eksperti iz različitih oblasti, prije svega zdravstva, socijalne zaštite i prava mladih.

5.1. Pravni i institucionalni okvir

BiH je potpisnica međunarodnih konvencija o ljudskim pravima, po osnovu kojih je dužna socijalno pomagati ugroženim kategorijama stanovništva. U skladu s potpisanim Evropskom socijalnom poveljom, BiH je dužna osigurati efikasno korištenje prava na socijalnu pomoć te osigurati izvore sredstava za život osobama koje nisu u mogućnosti ostvariti izvore sredstava svojim trudom niti na bilo koji drugi način. Ustav BiH garantuje pravo na socijalnu pomoć. Ustav FBiH

propisuje da će FBiH osigurati primjenu najvećeg nivoa međunarodno priznatih prava i sloboda dok Evropska socijalna konvencija, koja je dio Ustava FBiH, propisuje da su svi sudovi, upravna tijela i druga tijela dužni da je primjenjuju.

Nadležna ministarstva na državnom nivou za okvirnu socijalnu politiku na nivou BiH su: Ministarstvo civilnih poslova BiH (nadležno za određivanje osnovnih principa za koordinaciju aktivnosti, usklađivanje djelovanja entitetskih institucija te definisanje strategije), Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH (nadležno za provođenje međunarodnih konvencija i drugih dokumenata iz oblasti ljudskih prava i temeljnih sloboda, kao i promovisanje i zaštitu ličnih i općih prava) i Ministarstvo pravde BiH (osigurava da zakonodavstvo na svim nivoima bude u skladu s međunarodno preuzetim obavezama).

Prema Ustavu Federacije BiH¹¹⁰, federalne vlasti i kantoni nadležni su za socijalnu politiku. Federalna vlast ima pravo utvrđivati politiku i donositi zakone, a kantonalna vlast je izričito nadležna za provođenje socijalne politike, uspostavu službi socijalne zaštite i finansiranje djelatnosti socijalne zaštite.

U Federaciji BiH sistem socijalne zaštite uključuje preko 40 ministarstava i institucija¹¹¹. Djelatnost socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom¹¹² obavlja Federalno ministarstvo rada i socijalne politike i 10 kantonalnih ministarstava nadležnih za oblast socijalne zaštite i zaštite obitelji i djece, kroz rad 79 lokalnih službi (57 centara za socijalni rad i 22 službe nadležne za oblast socijalne zaštite i zaštite obitelji i djece), dva kantonalna centra za socijalni rad i 55 ustanova za zbrinjavanje korisnika socijalne zaštite (vladin i nevladin sektor, privatne ustanove).

Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom FBiH¹¹³ regulira socijalna pitanja i socijalnu pomoć u FBiH i utvrđuje minimum prava koje kantoni moraju ispuniti ali dozvoljava¹¹⁴ da u većoj mjeri doprinose socijalnom položaju osoba kojih se to tiče. Kao i u drugim oblastima, nivo zadovoljenja socijalnih potreba zavisi u velikoj mjeri od finansijske moći pojedinog kantona. Međutim, nisu svi kantoni donijeli odgovarajuće zakone, ili su usvojeni zakoni koji obuhvataju samo jedan segment prava, i to samo prava iz socijalne zaštite, dok druga prava, npr. prava porodica s djecom i prava civilnih žrtava rata, nisu obuhvaćena kantonalnim zakonom. Osim toga, ne postoje predviđene sankcije za kantone koji ne usaglase svoje zakone s federalnim zakonom.

Sistem socijalne brige reguliran je i primjenom mnogih drugih propisa: Zakonom o ustanovama socijalne zaštite¹¹⁵, Porodičnim zakonom Federacije Bosne i Hercegovine¹¹⁶ regulisan je sistem zaštite porodice s djecom u Federaciji BiH,

¹¹⁰ „Službene novine Federacije BiH“, br. 1/94 - Amandman I, 13/97 - Amandmani II-XXIV, 13/97 - Amandmani XXV i XXVI, 16/02 - Amandmani XXVII-LIV, 22/02 - Amandmani LVI-LXIII, 52/02 - Amandmani LXIV-LXXXVII, 60/02 - Ispr. Amandmana LXXX, 18/03 - Amandman LXXXVIII, 63/03 - Amandmani LXXXIX-XCIV, 9/04 - Amandmani XCV-CII, 32/07 - Ispr. 20/2004 - Amandmani CIII i CIV, 33/04 - Amandman CV, 71/05 - Amandmani CVI-CVIII, 72/05 - Amandman CVI, 88/08 - Amandman CIX, 79/22 - Amandmani CX-CXXX, 80/22 - Ispr. i 31/23 - Amandman CXXXI)

¹¹¹ Federalno ministarstvo rada i socijalne politike i 10 kantonalnih ministarstava nadležnih za oblast socijalne zaštite, Federalno ministarstvo za pitanje boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata, Federalno ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica, Federalno ministarstvo zdravstva i 10 kantonalnih ministarstava nadležnih za oblast zdravstva, Zavod za zdravstveno osiguranje i reosiguranje FBiH, 10 kantonalnih zavoda/fondova, Zavod za penzijsko i invalidsko osiguranje Federacije BiH, Federalni zavod za zapošljavanje i 10 kantonalnih službi za zapošljavanje; Izvor: STRATEGIJA DEINSTITUCIONALIZACIJE I TRANSFORMACIJE USTANOVA SOCIJALNE ZAŠTITE U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE (2014-2020); dostupno na:

<https://fzop.gov.ba/files/Arhiva/Strategija%20deinstitucionalizacije%20i%20transformacije%20ustanova%20socijalne%20zaštite%20u%20Federaciji%20BiH%202014%20-2020.pdf>

¹¹² Član 6 Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom FBiH („Službene novine FBiH“, br. 36/1999, 54/2004, 39/2006, 14/2009, 7/2014 - rješenje US BiH, 45/2016, 19/2017 - drugi zakon i 40/2018) definiše: „Djetetom, u smislu ovog zakona, smatra se lice do 18 godina života. Izuzetno djetetom, u smislu ovog zakona, smatra se i lice koje radi ostvarenja prava na dodatak na djecu i osiguranja školarine ili stipendije za đake i studente, ima i više od 18, a manje od 27 godina života.“

¹¹³ „Službene novine Federacije BiH“, br. 36/99, 54/04, 39/06 i 14/09, 45/16, 40/18 i 16/23

¹¹⁴ Kantonalnim propisima se bliže uređuju prava iz socijalne zaštite, postupak za ostvarenje prava, obim, visina i način ostvarenja socijalne zaštite, vršenje nadzora, finansiranje socijalne zaštite i druga pitanja od značaja za ostvarenje prava u kantonu.

¹¹⁵ „Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, broj: 64/22

¹¹⁶ „Službene novine Federacije BiH“, br. 35/05

Zakon o hraniteljstvu u Federaciji Bosne i Hercegovine¹¹⁷, Zakonom o materijalnoj podršci porodicama sa djecom u Federaciji Bosne i Hercegovine¹¹⁸, Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici¹¹⁹, Zakonom o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba s invaliditetom¹²⁰, kantonalnim propisima i drugim zakonima¹²¹ koji upućuju, a koji se koriste za obavljanje poslova u oblasti socijalne i dječije zaštite.

U FBiH za socijalnu politiku nadležni su Federalno ministarstvo rada i socijalne politike i kantonalna ministarstva. Nadležnost Federalnog ministarstva rada i socijalne politike jeste da nadgleda provođenje zakona i prati usaglašenost i primjenu federalnog zakona na kantonalnom nivou.¹²² Federalno ministarstvo rada i socijalne politike ne prati provedbu zakona na kantonalnom nivou niti poduzima mjere protiv kantona i kantonalnih ministarstva koji suprotno federalnom zakonu uređuju socijalnu zaštitu na nivou kantona. Naravno, ovo je ovako i zbog toga što federalni zakon, kako je već istaknuto, ne navodi kaznene odredbe za kantone koji ne usaglase svoje zakone s federalnim. Zakonski je omogućeno da kantonalni zakoni budu širi od zakona na federalnom nivou, naprimjer, da među korisnike socijalne zaštite uključuju određene grupe ugroženih specifične za taj kanton. Takođe, kantonalni zakoni mogu uključivati dodatne vrste socijalne pomoći osim onih predviđenih federalnim zakonom.

Sistem penzijskog i invalidskog osiguranja u Federaciji BiH počiva na principu solidarnosti i uzajamnosti odnosno na međugeneracijskoj solidarnosti, prilikom čega je održivost ovakvog sistema uslovljena povoljnim odnosom zaposlenih koji uplaćuju doprinose i brojem penzionera. Zbog pada nataliteta i iseljavanja mladog radno sposobnog stanovništva, a koji bi u slučaju ostanka u BiH doprinosili novac u penzijski sistem, stvoren je dodatni pritisak na opterećenost zaposlenih koji uplaćuju doprinose. S obzirom na loš demografski trend, pri čemu je starijeg stanovništva sve više, a mladih sve manje, postavlja se pitanje da li će se međugeneracijska solidarnost koja čini temelj penzijskog sistema, uspjeti održati u sadašnjem obliku. Neizvjesno je da li će mladi uspjeti da privreduju u kapacitetu potrebnom da se isplate primanja brojnoj penzionerskoj populaciji. Iz navedenog proizilazi, da je za održivost sistema međugeneracijske solidarnosti potrebno da buduće izmjene zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju Federacije BiH ne smiju ići u smjeru daljeg ublažavanja uslova za odlazak u penziju. Naročito imajući u vidu da je priliv penzionera u Federaciji BiH po osnovu ostvarivanja prava na prijevremenu penziju dosta visok, dok je istovremeno u mnogim državama članicama Evropske unije, prijevremeno penzionisanje potpuno ukinuto, dok su eliminisani posebni uslovi za penzionisanje a dob za penzionisanje adekvatno podignuta.

Kako je **stambena politika** dio socijalnog položaja mladih, važno je napomenuti da je oblast stambene politike, urbanizma i prostornog planiranja u nadležnosti Federalnog ministarstva prostornog uređenja i Federalnog ministarstva rada i socijalne zaštite. U FBiH, veća je nadležnost stambenih pitanja na nivou kantona nego na nivou Federacije. U skladu s Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine, stambena problematika je u nadležnosti kantona, međutim, na Federalnom nivou Vlada Federacije osnovala je Fondaciju za stambeno zbrinjavanje, koja na kreditnoj liniji s povoljnim kamatama osigurava pomoć pripadnicima boračkih populacija i članovima njihovih porodica u cilju izgradnje, kupovine stanova, njihove adaptacije i sl. Mjerom unapređenja stambene politike¹²³ u Strategiji razvoja FBiH 2021-2027

¹¹⁷ „Službene novine Federacije BiH“, broj: 19/17

¹¹⁸ „Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, br.52/22

¹¹⁹ „Sl. novine FBiH“, br. 20/2013 i 75/2021

¹²⁰ Službene novine FBiH, broj: 9/10, dostupno na https://huzip.gov.ba/wp-content/uploads/2022/10/Zakon_o_profesionalnoj_rehabilitaciji_osposobljavanju_i_zaposljavanju_lica_sa_invaliditetom_sl_novine_fbih_br_9_10-2.pdf, pristupljeno 13.3.2024.

¹²¹ <https://fmrsp.gov.ba/legislativa/zakoni/zakoni-iz-oblasti-socijalne-zastite/>

¹²² <https://fmrsp.gov.ba/legislativa/podzakonski-akti/podzakonski-akti-iz-oblasti-socijalne-zastite/>

¹²³ Strategija razvoja Federacije BiH 2021-2027.g.; str 46; dostupno na: https://parlamentfbih.gov.ba/v2/userfiles/file/Materijali%20u%20procesu_2021/Strategija%20razvoja%20FBiH%202021-2027_bos.pdf, pristupljeno 12.3.2024.

planirano je donošenje programa subvencioniranja i pružanja poticaja u sferi stambene politike, čime bi se olakšalo rješavanje stambenog pitanja za bračne parove koji prvi put rješavaju stambeno pitanje. FBiH će ovom mjerom osigurati podršku kroz saradnju s bankama i/ili kroz podršku stambenim fondovima. Nadalje, ova mjera podrazumijeva i podršku za ranjive grupe (raseljene osobe, porodice u stanju socijalne potrebe itd.), koje, takođe, imaju probleme s rješavanjem stambenog pitanja. Djeci branilaca odbrambeno-oslobodilačkog rata omogućeno je korištenje navedenih povoljnih kredita na temelju Pravilnika o uvjetima, načinu i kriterijima za dodjelu sredstava za pružanje pomoći u rješavanju stambenih pitanja pripadnika boračkih populacija¹²⁴. Ne postoji statistika dosada dodijeljenih kredita.

Federalno ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica u oblasti stambenog zbrinjavanja, podržava izgradnju i rekonstrukciju stambenih objekata i infrastrukture u okviru FMROI transfera, RSP i CEB II. Kao korisnici ovih programa javnih poziva, navedene su interno raseljene osobe, povratnici i članovi/ce domaćinstava ovih kategorija.

Jedan od osnovnih aktera u procesu **profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja osoba s invaliditetom** jeste i Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom, koji je osnovan kroz implementaciju Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba s invaliditetom.

U oblasti socijalne brige određene mjere za specifične kategorijama imaju i Federalno ministarstvo za pitanje boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata, u skladu sa Zakonom o pravima branilaca i članova njihovih porodica¹²⁵ te Federalno ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica u skladu sa Zakonom o raseljenim osobama povratnicima u FBiH i izbjeglicama iz FBiH¹²⁶

✓ Okvir javnih politika

Kada je riječ o socijalnoj politici prema mladima, najvažniji njeni dijelovi su socijalna pomoć i zaštita, stambena politika i socijalna isključenost. Bosna i Hercegovina i FBiH su se obavezale na poštovanje najviših standarda socijalne zaštite, koji proizlaze iz potpisanih međunarodnih konvencija (prije svih Evropske socijalne povelje). Međutim, kompleksnost uređenosti sistema FBiH čini skoro pa nemogućim praćenje realizacije usluga socijalne zaštite na nivou entiteta. Budžet FBiH se često označava kao socijalni, jer se veći dio odvaja za socijalne transfere. Međutim, različite nadležnosti, te različita finansijska moć između kantona, ne omogućavaju uživanje jednakih prava u svim dijelovima FBiH.

Krajem 2020. godine, Fondacija za socijalno uključivanje u BiH izdala je dokument pod nazivom „Strategija socijalnog uključivanja Federacije BiH 2021 - 2027“.¹²⁷ Cilj ove strategije je da bude podloga za ostvarivanje jednakih mogućnosti i izbora svim marginaliziranim grupama stanovništva za aktivno uključivanje u oblikovanje uvjeta života i rada i samorealizacije svakog pojedinca. S ciljem razvijanja efikasnog održivog i pravičnog sistema socijalne zaštite i zaštite porodice s djecom, kojim će se osigurati osnovna i ujednačena prava socijalno ugroženih kategorija i rješavanja nekih od navedenih problema usvojeno je niz strategija, dokumenata i novih zakonskih i podzakonskih propisa.

Pored zakonskog okvira, među najznačajnijim dokumentima kojima se harmoniziraju mjere i aktivnosti unapređenja socijalne brige su:

Strategija razvoja Federacije BiH 2021-2027¹²⁸ u kojoj je jedan od prioriteta ublažavanje trenda demografskog starenja stanovništva, te poboljšanje stabilnosti porodice i položaja mladih.

¹²⁴ Primjer Pravilnika za 2023. godinu: <https://fbp.ba/wp-content/uploads/2023/02/PRAVILNIK-2023-Bosanski-jezik.pdf>

¹²⁵ „Službene novine Federacije BiH“, br. 33/2004, 56/2005, 44/2005 - odluka US, 70/2007, 9/2010, 95/2013 - odluka Ustavnog suda, 90/2017 i 29/2022)

¹²⁶ Službene novine Federacije BiH, br. 15/05

¹²⁷ https://sif.ba/Documents/Publikacije/2021/SSU_FBiH_2021_2027_bhs.pdf

¹²⁸ Strategija razvoja FBiH 2021-2027, Službene novine Federacije BiH 40/2022, dostupno na:

https://parlamentfbih.gov.ba/y2/userfiles/file/Materijal%20o%20proceduri_2021/Strategija%20razvoja%20FBiH%202021-2027_bos.pdf pristupljeno 12.3.2024.

Strategijom su razvijene mjere za poboljšanje stabilnosti porodice i položaja mladih. Mjera za unapređenje nataliteta i porodica sa djecom predviđa osnivanje fonda za planiranje porodica i osiguranje optimalne porodijske naknade za sve porodilje u Federaciji BiH, pri čemu će se nastojati ujednačiti porodijske naknade za zaposlene i nezaposlene majke, uzimajući u obzir različite osnove za ostvarivanje prava na porodijsku naknadu. To dalje podrazumijeva preuzimanje od strane države svih troškova vezanih za trudnoću i porodijsko odsustvo¹²⁹. U okviru ovog prioriteta naglašava se još i potreba periodične obuke i stručnog usavršavanja (o primjeni zakonodavstva i pružanju informacija korisnicima), uspostave mehanizma za praćenje, evaluaciju i izvještavanje o stanju u oblasti zaštite obitelji s djecom, kao i uspostavljanje i održavanje centralne baze podataka o korisnicima u Federaciji BiH. Osnivanje Federalnog porodičnog fonda bio bi prvi ozbiljniji iskorak u smjeru sistemskog rješavanja, jer bi na području čitave Federacije BiH omogućio pružanje materijalne podrške porodicama sa djecom pod jednakim uvjetima, ali i osigurao mehanizam praćenja efekata koje ta podrška ima s mogućnošću njezine prilagodbe stvarnim potrebama porodice i djece, kao i socio-ekonomskim interesima uže i šire društvene zajednice.

Mjerom unapređenja stambene politike¹³⁰ planirano je donošenje programa subvencioniranja i pružanja poticaja u sferi stambene politike, čime bi se olakšalo rješavanje stambenog pitanja za bračne parove koji prvi put rješavaju stambeno pitanje. FBiH će ovom mjerom osigurati podršku kroz saradnju s bankama i/ili kroz podršku stambenim fondovima. Nadalje, ova mjera podrazumijeva i podršku za ranjive grupe (raseljene osobe, porodice u stanju socijalne potrebe itd.), koje, takođe, imaju probleme sa rješavanjem stambenog pitanja.

Povećanje kapacitiranosti centara za socijalni rad umnogome bi unaprijedilo efikasnosti sektora socijalne sigurnosti, što se može postići, između ostalog, i saradnjom s drugim organizacijama i ustanovama koje pružaju alternativne oblike porodične brige kao i socijalne usluge u sklopu jačanja kapaciteta, kako bi se socijalni radnici i drugi stručni zaposlenici mogli fokusirati na svoju izvornu nadležnost i funkciju.

Program ekonomskih reformi Federacije BiH 2022-2024.¹³¹, s ciljem oporavka od krize i stabilizacije privrede Vlada Federacije, između ostalog, namjerava unaprijediti zaštitu najugroženijih kategorija stanovništva putem osiguranja pravovremene isplate socijalnih naknada iz budžeta, unapređenja ciljane socijalne pomoći i uspostavljanjem registra korisnika gotovinskih naknada.

Programom se naglašava potreba reforme sistema socijalne zaštite u Federaciji BiH, fokusirajući se posebno na unapređenje sistema socijalnih usluga, ustanove, hraniteljstvo, socijalni rad i psihološku djelatnost, obzirom da trenutna rješenja nisu u skladu s postojećim potrebama. Takođe, Program podrazumijeva uređivanje oblasti socijalnih usluga na jedinstven način, definiranje standarda pod kojima se iste pružaju, kao i njihovo pružanje i modalitet finansiranja.

Javna politika zaštite obitelji s djecom¹³². Analizirajući stanje u oblasti zaštite porodice s djecom u Federaciji, navedeni dokument posebno ukazuje na neusklađenost, neefikasnost i neodrživost postojećeg sistema.

¹²⁹ Troškovi vezani za trudnoću i porodijsko odsustvo: bolovanja, plaće u određenom iznosu, za određeni rok i s određenim maksimalnim iznosima (koje su trenutno na teretu kantona ili eventualno poslodavaca) davanje olakšica poslodavcima koji imaju zaposlene majke s djecom do 16 godina, a posebno s djecom do 7 godina, definisanje dužine minimalnog obaveznog porodijskog odsustva, uvođenje fleksibilnosti u radnim odnosima (primjera radi, ugovore na određeno tretirati na isti način kao i ugovore na neodređeno vrijeme s pozicije prava na naknadu za vrijeme trudnoće, porodijskog odsustva i odsustva s rada zbog njege djeteta, omogućiti veću fleksibilnost u radnom vremenu uključujući i korištenje odsustva u više navrata (parcijalno), eventualno produženje odsustva i, u skladu s tim, umanjenje mjesečne naknade, promovisanje mogućnosti korištenja odsustva radi njege djeteta za očeve i slično).

¹³⁰ Strategija razvoja Federacije BiH 2021-2027; str 46, dostupno na: https://parlamentbih.gov.ba/v2/userfiles/file/Materijal%20u%20proceduri_2021/Strategija%20razvoja%20FBiH%202021-2027_bos.pdf; pristupljeno 12.3.2024.

¹³¹ http://www.dep.gov.ba/naslovna/Archive.aspx?tag=bs:BA&template_id=140&pageIndex=1#:~:text=Program%20ekonomskih%20reformi%20Bosne%20i%20Hercegovine%202022,%202024,%20PER%20BiH%202022,%202024.

¹³² <http://esenziapi.fbih.gov.ba/Content/files/12e82422-314c-49b6-932d-b88ce1670709.pdf>

Strategija deinstitucionalizacije i transformacije ustanova socijalne zaštite u Federaciji 2014- 2020.¹³³ i pripadajući Akcioni plan predstavljaju opredjeljenje Vlade Federacije BiH da uz podršku kantonalnih vlada nastavi angažman na povećanju kvaliteta života osoba u brizi. Prema Izvještaju o realiziranju Akcionog plana Strategije, postojeći modeli zaštite i zbrinjavanja socijalno osjetljivih kategorija stanovništva počinju se sagledavati na drugi način, što je rezultiralo usvajanjem Zakona o hraniteljstvu u Federaciji BiH i pokretanjem procesa transformiranja institucionalne brige, jačanju kapaciteta pružalaca socijalne podrške te (su)finansiranjem socijalnih usluga u zajednicama poput malih porodičnih domova, stanovanja u zajednici uz podršku i slično.

✓ Aktivnosti Federalnog ministarstva rada i socijalne politike

Prilikom kreiranja socijalne politike prema mladima, treba voditi računa i o principima na kojima počiva socijalna politika kao što su jednak tretman različitih grupa i smanjenje siromaštva, nejednakosti, marginalizacije, razvoj partnerstva u zajednici, umrežavanje, samoodrživost i slično, te je u promatranom periodu Federalno ministarstvo rada i socijalne politike nastojalo uspostaviti i unaprijediti sistem socijalne i dječije zaštite koji će uticati na smanjenje diskriminacije mladih iz socijalnih kategorija u društvu, dati podršku porodicama s djecom, unaprijediti međuresornu i međusektorsku saradnju svih učesnika prema mladima u sistemima socijalne zaštite, obrazovanja, zapošljavanja, zdravstva, prostornog uređenja i pružatelja socijalnih usluga na svim nivoima.

Ministarstvo je, u smislu realizacije Programa ekonomskih reformi Federacije BiH 2022-2024, radilo na usklađivanju pravnog okvira primjenom, izmjenom, donošenjem i pripremom novih zakona:

- **Zakon o hraniteljstvu u Federaciji BiH**¹³⁴ - znatno harmonizira i osnažuje sistem socijalnog zbrinjavanja najranjivijih kategorija stanovništva, posebno djece/mladih i odraslih osoba bez adekvatne porodične brige, kojima je na ovaj način omogućen život u stimularajućem porodičnom okruženju.
- **Zakon o ustanovama socijalne zaštite**¹³⁵ - odnosi se na federalne ustanove socijalne zaštite¹³⁶. U 2022. godini počela primjena Zakona¹³⁷.
- **Zakon o socijalnim uslugama** koji je trenutno u proceduri, uređuje sadržaj socijalnih usluga, korisnike socijalnih usluga, socijalne usluge, utvrđivanje cijena usluga, nadležnosti i postupak za ostvarivanje prava na socijalne usluge, pružatelje socijalnih usluga, uslove za pružanje socijalnih usluga i licenciranje pružatelja socijalnih usluga i druga pitanja od značaja za pružanje i ostvarivanje prava na socijalne usluge u Federaciji Bosne i Hercegovine. Obzirom da je zakon u proceduri, u toku su javne konsultacije na prednacrt zakona.

Podrška i zaštita porodice i djece pružena je donošenjem **Zakona o materijalnoj podršci porodicama sa djecom u Federaciji Bosne i Hercegovine**¹³⁸ s čijom se primjenom počelo 09.10.2022. godine, a kojim su stvorene ključne pravne pretpostavke da se djeci iz porodica lošijeg imovinskog stanja na području Federacije BiH osiguraju približno jednaki

¹³³ Strategija deinstitucionalizacije i transformacije ustanova socijalne zaštite u Federaciji 2014- 2020, dostupno na: <https://tzor.gov.ba/files/Arhiva/Strategija%20deinstitucionalizacije%20i%20transformacije%20ustanova%20socijalne%20zaštite%20u%20Federaciji%20BiH%202014%20-2020.pdf>

¹³⁴ „Službene novine Federacije BiH“, broj 18/17

¹³⁵ „Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, broj: 64/22

¹³⁶ Zavod za zbrinjavanje mentalno invalidnih lica – Drin, Zavod za zbrinjavanje mentalno invalidnih osoba – Bakovići, Zavod za zbrinjavanje mentalno invalidne djece i omladine – Pazarčić, Zavod za vaspitanje muške djece i omladine – Sarajevo i Ustanovu iz djelokruga socijalne zaštite – Ljubuški.

¹³⁷ U skladu s odredbama Zakona o ustanovama socijalne zaštite Federacije Bosne i Hercegovine doneseni su Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja evidencija o korisnicima na smještaju u ustanovama socijalne skrbi Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“, broj: 38/23) i Pravilnik o minimalnim standardima za pružanje usluga socijalnog zbrinjavanja i socijalne podrške u ustanovama socijalne zaštite Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“, broj: 96/23), koji propisuje opće i posebne uslove koje moraju ispunjavati federalne ustanove socijalne zaštite, u smislu prostora, opreme i kadra za pružanje usluge socijalnog zbrinjavanja i socijalne podrške.

¹³⁸ „Službene novine Federacije BiH br. 52/22

materijalni uslovi za zdrav i pravilan psihofizički razvoj u porodici. Prava koja, u smislu ovog zakona, ostvaruje porodica s djecom su: dječji dodatak; novčana pomoć nezaposlenoj porodici.

Osnovica za utvrđivanje visine naknada iz ovog zakona je najniža plata u Federaciji utvrđena u skladu s odredbama Zakona o radu.¹³⁹ Ova dva prava ostvaruju se pod uvjetima, na način i po postupku utvrđenim Zakonom o materijalnoj podršci porodicama s djecom u Federaciji Bosne i Hercegovine. Kantoni utvrđuju i druga dodatna prava od onih utvrđenih ovim zakonom zavisno od njihovih materijalnih mogućnosti i drugih potreba porodica s djecom. Dječji dodatak isplaćuje se iz Budžeta Federacije, a novčana pomoć nezaposlenoj porodici iz budžeta kantona.¹⁴⁰

Prema podacima Federalnog Ministarstva rada i socijalne politike za septembar 2023. godine, broj djece korisnika socijalne zaštite u vidu ostvarenja prava na dječji dodatak bilo je 82.304. Djece koja pripadaju kategoriji mladih (15-18 godina) bilo je 14.235.

Strategija za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u FBiH za period 2022-2027 osigurava multidisciplinarni pristup pitanjima od životnog značaja za osobe s invaliditetom u okviru unapređenja ljudskih i drugih prava, a posebna pažnja stavljena je na mlade ljude čija je rehabilitacija još uvijek moguća. Stanje u oblasti socijalne zaštite marginalizovanih skupina zahtijeva mjere i aktivnosti koje će doprinijeti suzbijanju diskriminacije po osnovu invaliditeta i veće socijalne uključenosti posebno mladih osoba s invaliditetom u društvo. Strategije i akcijski planovi iz oblasti socijalne zaštite marginaliziranih skupina u društvu jesu strateški planirani u Razvojnoj strategiji BiH, Strategiji socijalne uključenosti u FBiH i BiH, kao i u pripremi i donošenju Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba s invaliditetom u FBiH i osnivanju Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom.

Sredinom 2023. godine formirana je Radna grupa za pripremu teksta Nacrta izmjena Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom. Izmjenama i dopunama ovog Zakona nastoji se pospješiti zapošljavanje osoba s invaliditetom, urediti uvjete za osnivanje zaštitnih radionica, kontrola naplate posebnog doprinosa za zapošljavanje osoba s invaliditetom i niz drugih segmenata značajnih za unapređenje procesa uključenja osoba s invaliditetom na tržište rada.

U junu 2023. godine Federalno ministarstvo rada i socijalne politike je završilo i „Pravilnik o minimalnim standardima za pružanje usluga socijalnog zbrinjavanja i socijalne podrške u ustanovama socijalne brige FBiH“¹⁴¹. Pravilnik će omogućiti približavanje standardima socijalnih usluga u skladu sa standardima Evropske unije, humaniji pristup korisnicima usluga te otvoriti mogućnost modernizacije i transformacije javnih ustanova socijalnog zbrinjavanja.

Strategija deinstitucionalizacije i transformacije ustanova socijalne zaštite u Federaciji Bosne i Hercegovine (2014–2020)¹⁴² Zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja u hraniteljske porodice je napredniji pristup od institucionalnog smještaja. U referentnom periodu od 2018. do kraja 2023. godine realizovano je ukupno 72 edukacijskih grupa, čime

¹³⁹ („Službene novine Federacije BiH“, br. 26/16 i 89/18).

¹⁴⁰ Naknada plate porodici za vrijeme dok odsustvuje s posla radi trudnoće, porođaja i njega djeteta će se nastaviti isplaćivati u skladu s kantonalnim propisima iz oblasti socijalne i dječje zaštite do donošenja posebnog propisa u skladu s odredbama Zakona o radu, kojim će se ovo pravo reintegrirati u sistem prava iz radnog odnosa i socijalnog osiguranja, a najkasnije do tri godine od stupanja na snagu Zakona o materijalnoj podršci porodicama s djecom u Federaciji BiH. Ovim Zakonom se ne preuzimaju obaveze kantona za neisplaćene iznose novčanih primanja porodica s djecom, ostvarena po propisima koja su se primjenjivala u Federaciji BiH do dana početka primjene navedenog Zakona. Početkom primjene navedenog Zakona prestaje primjena odredbi iz čl. 87–96 Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom i član 53. Zakona o hraniteljstvu u Federaciji BiH.

¹⁴¹ <https://fmnr.gov.ba/download/pravilnik-o-minimalnim-standardima-za-pruzanje-usluga-socijalnog-zbrinjavanja-i-socijalne-podrške-u-ustanovama-socijalne-zastite-federacije-bosne-i-hercegovine/>, pristupljeno 28.2.2024.

¹⁴² Strategija deinstitucionalizacije i transformacije ustanova socijalne zaštite u Federaciji Bosne i Hercegovine 2014–2020 usvojena Zaključkom Vlade Federacije BiH V. broj: 1395/2014 od 10. 7. 2014. godine. Dostupno na: <https://fmnr.gov.ba/files/Arhiva/Strategija%20deinstitucionalizacije%20i%20transformacije%20ustanovi%20socijalne%20zastite%20u%20Federaciji%20BiH%202014%20-2020.pdf> (pristupljeno 13.3.2024.)

je za 790 osoba kapacitirano za hranitelje. Za srodničko hraniteljstvo kapacitirano je 466 osoba, a 324 osobe su završile edukaciju za nesrodničko hraniteljstvo.

Intenzivniji rad na pripremi i edukaciji mladih za samostalan život i stjecanje životnih vještina kada mladi napuštaju institucionalni ili porodični oblik zbrinjavanja reflektuje se i kroz smještaj djece u male porodične domove, studentske domove i stanovanje u zajednici. Mali porodični dom je integrisan u lokalnu zajednicu i imitira porodični život. Dobar primjer i pozitivna iskustva ovog pristupa pokazala su se u Kantonu Sarajevo, gdje funkcioniraju 4 mala porodična doma u kojima je zbrinuto ukupno 26 djece i mladih.

U toku je izrada novog **Akcionog plana o deinstitucionalizaciji i transformaciji ustanova socijalne zaštite u Federaciji (2024-2030)** i formirana je radna grupa za izradu istog.

Jedna od mjera/programa Federalnog ministarstva rada i socijalne politike usmjerena je nadarenim studentima/dacima, tako što se Budžetom Federacije BiH odobravaju sredstva kroz Tekući transfer neprofitnim organizacijama.

Tabela 14. Podrška Federalnog ministarstva rada i socijalne politike nadarenim studentima i đacima.

Godina	Kandidati	Utrošen iznos u KM
2020.	21	23.080
2021.	24	40.000
2022.	31	40.000
2023.	35	40.000

Izvor: Interesoma radna grupe za izradu strategije za mlade FBIH do 2034. godine

✓ Ostali programi podrške za mlade u oblasti socijalne brige zaštite

Federalno ministarstvo za pitanja boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata članom 20. Zakona o pravima branilaca i članova njihovih porodica¹⁴³ propisalo je da članovi porodice poginulog, umrlog, nestalog branioca imaju pravo na porodičnu invalidninu dok se nalaze na redovnom školovanju, a najkasnije do 25. godine života, a ako su nesposobni za privredivanje za vrijeme dok ta nesposobnost traje.

Federalno ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica također pruža podršku mladima kroz nekoliko kreiranih programa i mjera. Sukladno Zakonu o raseljenim osobama povratnicima u Federaciji BiH i izbjeglicama iz Federacije BiH¹⁴⁴, Zakonu o humanitarnoj djelatnosti i humanitarnim organizacijama FBIH¹⁴⁵ te Zakonu o udrugama i zakladama BiH¹⁴⁶, ministarstvo je kreiralo i provodi niz programa i mjera za podršku održivom povratku koji u obzir uzima i populaciju mladih. Ministarstvo mjere i programe harmonizira sa Strategijom saradnje sa iseljeništvom Federacije Bosne i Hercegovine za period 2020 - 2024¹⁴⁷. Za provođenje tih aktivnosti je primarno zadužen Sektor za humanitarnu djelatnost koji u svojoj nadležnosti ima Odsjek za mlade i saradnju s nevladinim organizacijama. Mjere prema mladima u oblasti socijalne brige odnose se na podršku stambenom zbrinjavanju, podršku studentima i učenicima povratnicima

¹⁴³ „Službene novine Federacije BiH“, br. 33/04, 56/05, 70/07 i 9/10. Službene novine Federacije BiH*, br. 33/04, 56/05, 44/05 - odluka US, 70/07, 9/10, 95/13 - odluka Ustavnog suda, 90/2017 i 29/2022)

¹⁴⁴ Službene novine Federacije BiH 15/05; <https://fmroi.gov.ba/v3/wp-content/uploads/2019/12/Zakon-o-raseljenim-osobama-povratnicima-u-Federaciji-BiH-i-izbjeglicama-iz-Federacije-BiH.pdf>; pristupljeno 22.2.2024.

¹⁴⁵ „Službene novine Federacije BiH“ br. 35/98; <https://fmroi.gov.ba/v3/wp-content/uploads/2019/12/1.-Zakon-o-humanitarnoj-djelatnosti-i-humanitarnim-organizacijama-FBiH.pdf>; pristupljeno 22.2.2024.

¹⁴⁶ Službeni glasnik BiH, broj: 32/01, 42/03, 63/08, 76/11 i 94/16, dostupno na

<https://www.parlament.ba/law/DownloadDocument?lawDocumentId=1ee88069-6114-4e5e-9e45-e2bf82911f88&langTag=hr> pristupljeno 22.2.2024.

¹⁴⁷ „Službene novine Federacije BiH“ br. 98/19; <https://fmroi.gov.ba/v3/wp-content/uploads/2021/03/Strategija-Federacije-BiH-za-saradnju-sa-iseljenistvom.pdf>

u RS kroz stipendije i sufinansiranje prijevoza, jednokratne novčane pomoći, pravnu pomoć te podršku porodicama povratnicama u RS. U periodu 2019 – 2023. godine Federalno ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica izdvojilo je ukupno 8.739.121,60 KM za realizaciju programa podrške mladima iz povratničke kategorije.

Tabela 15. Podrška mladim povratnicima kroz programe Federalnog ministarstva raseljenih osoba i izbjeglica u periodu 2019-2023.

Program	IZDVOJENA SREDSTVA	BROJ KORISNIKA
sufinansiranje troškova prijevoza učenika srednjoškolaca	3.306.519,60	6.673
stipendije studentima povratnicima	2.294.702,00	2.286
dodjele novčanih sredstava učenicima osnovnih škola	1.251.250,00	3.575
podrška porodicama povratnicama	1.886.650,00	1.855
UKUPNO	8.739.121,60	14.389

Izvor: Interresorna radna grupa za izradu strategije za mlade Federacije BiH do 2034. godine

Federalni zavod PIO/MIO ne provodi posebne programi podrške za mlade niti su doneseni podzakonski akti koji se direktno tiču mladih. Zakonom se uređuje obavezno penzijsko i invalidsko osiguranje na osnovu međugeneracijske solidarnosti i dobrovoljno penzijsko i invalidsko osiguranje za lica koja nisu obavezno osigurana kao i prava i obaveze na osnovu tih osiguranja. Članom 17. istog Zakona propisano je da je lice obavezno osigurano za slučaj invalidnosti i smrti zbog povrede na radu i profesionalne bolesti dok se nalazi u definiranim okolnostima¹⁴⁸ gdje se neke od definiranih okolnosti odnose na mlade. Član 19 Zakona omogućuje da se lice koje nije osiguranik u obaveznom osiguranju može osigurati na dobrovoljno osiguranje¹⁴⁹ pod uslovima, u obimu i na način predviđen zakonom o penzijskom i invalidskom osiguranju. Osoba na redovnom školovanju i osoba sa ostvarenim pravom na penziju ne može biti osiguranik u dobrovoljnom osiguranju¹⁵⁰. Ova zakonska mogućnost značajna je u smislu obezbjeđenja prava mladim stručnjacima koji rade na globalnom tržištu i/ili za poslodavca (npr. međunarodne organizacije) koji su zakonima izuzeti od obaveze izmirivanja poreza i doprinosa za uposlenike

Pravo na porodičnu penziju¹⁵¹ obezbjeđuje se članu porodice umrlog osiguranika, odnosno korisnika penzije koji nije u obaveznom osiguranju. Zakon propisuje da pravo na porodičnu penziju mlada osoba može ostvariti ukoliko je dijete rođeno u braku ili van braka, usvojeno dijete, pastinak ukoliko ga je umri osiguranik, odnosno korisnik penzije izdržavao, dijete-unuče bez oba roditelja ukoliko ga je umri osiguranik, odnosno korisnik penzije izdržavao. Dijete ima pravo na porodičnu penziju do navršanih 15 godina života. Poslije navršanih 15 godina života, dijete ima pravo na porodičnu penziju do završetka redovnog školovanja, ali najkasnije do navršanih 26 godina života. Takođe, pravo na porodičnu penziju ima dijete nesposobno za samostalan rad i život dok ova nesposobnost traje. Nesposobnost za samostalan život i rad postoji kada se lice zbog vrste i težine fizičkog ili mentalnog oštećenja ili vrste i težine psihičke bolesti ne može osposobiti za obavljanje najjednostavnijih poslova.

Podaci Federalnog zavoda PIO-na isplati za februar 2024. godine, ukazuju da je bilo 4374 korisnika porodične penzije koji su mladi od 29 godina, 26 korisnika invalidske penzije mladih od 29 godina, i 12 korisnika naknade za fizičku onesposobljenost mladih od 29 godina.

¹⁴⁸ Ibid, član 17.

¹⁴⁹ Ibid, član 19.

¹⁵⁰ Ibid, član 20.

¹⁵¹ Ibid, član 69. (Članovi porodice umrlog osiguranika) i član 73. (Uslovi za porodičnu penziju djeteta)

Vijeće mladih FBiH kroz svoj rad podržava napore kantonalnih ministarstava u procesu planiranja i dodjele sredstava namijenjenih stambenom zbrinjavanju mladih kao što je slučaj u USK gdje je VM FBiH tokom 2022. i 2023. godine podržalo napore Unsko-sanskog kantona da unaprijedi rješavanje stambenog pitanja mladih. Aktivno učešće i saradnja mladih i vlasti koja je rezultirala unaprijeđenju stambenog zbrinjavanja za mlade u USK primjer je dobre prakse koja bi se potencijalno mogla koristiti kao model za unapređenje položaja mladih i u drugim segmentima brige o mladima i u drugim kantonima.

✓ **Tematska sjednica Komisije za pitanja mladih FBiH i odluke Parlamenta FBiH**

Zaključcima Tematske sjednice oblasti socijalne upućene su dvije inicijative ka vlastima, a obzirom da nije došlo do provedbe Interesoma radna grupe je smatrala važnim da se i u ovom dokumentu istakne njihove važnost kroz planiranje ciljeva, prioriteta i mjera:

- Zadužuje se Vlada FBiH da usvoji posebnu politiku stambenog zbrinjavanja mladih, odnosno socijalnog stanovanja u FBiH koja će podrazumijevati povećanje sredstava za poticaj stambenog zbrinjavanja mladih, uz preferiranje davanja podrške stambenog zbrinjavanja u mjestima gdje mladi žive i rade kao i davanje posebnog poticaja stambenog zbrinjavanja mladih deficitarnih kadrova u ruralnim sredinama.
- Zadužuje se Federalno ministarstvo rada i socijalne politike da uspostavi registar korisnika socijalne zaštite na nivou FBiH, a koji se odnose na mlade u dobi od 15 do navršanih 30 godina.

Za potrebe situacione analize mapirano je i nekoliko značajnih dugogodišnjih programa i projekata koji se odnose na socijalnu brigu mladih a koje provode nevladine organizacije i koje bi institucijama mogli biti partneri u provedbi programa namijenjenih unapređenju socijalnog položaja mladih u FBiH.

Fondacija stariji brat, starija sestra omogućava mentorski program pružanja pozitivnih modela ponašanja djeci i mladima širom BiH koji su u potrebi za ovim vidom interakcije zbog porodičnih neprilika i/ili nedostatka podrške porodice. Program se realizira se 17 godina uz pomoć 11 organizacija iz 11 lokalnih zajednica kroz osnaživanje partnerskih organizacija, volontera i saradnju s institucijama.

Udruženje CENZOR promovira unapređenje kvalitete življenja i stanovanja u BiH usmjeravajući svoje akcije posebno prema mladim ljudima i inicirajući učešće svih relevantnih aktera u pravcu postizanja zajednički prihvatljivih rješenja. **HOLICOB** projekat doprinosi izradi dugoročne strategije uvjeta stanovanja i življenja u Bosni i Hercegovini; pruža nove perspektive u oblasti stanovanja i življenja, koristeći kompetencije OCD-a; ostvaruje jak uticaj kroz debate vezane za stanovanje i življenje te uključuje mlade kako bi bili aktivni u procesima obezbjeđivanja boljih uvjeta stanovanja i življenja.

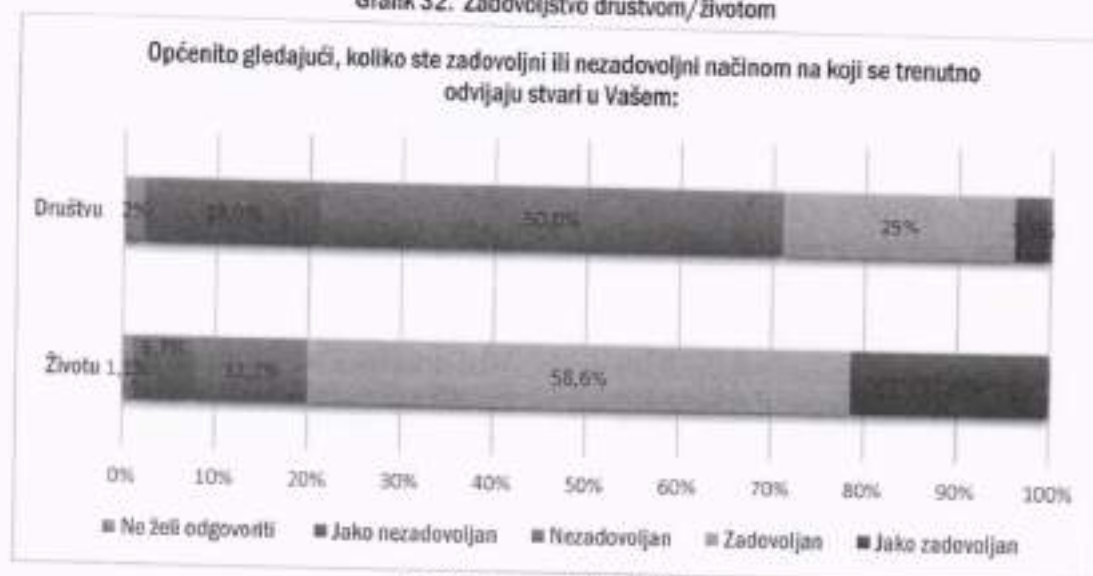
Udruženje RE-SET usmjereno je na podršku osobama s invaliditetom da lakše dođu do ispunjenja svojih ciljeva, prije svega u oblasti zapošljavanja i samozapošljavanja, a kroz edukaciju, usavršavanje i stručno osposobljavanje. Udruženje pruža sve potrebne informacije kako bi osobe s invaliditetom mogle ostvariti svoja prava koja su im zagarantovana zakonom o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom, kao i ostala prava koja su im zagarantirana zakonom o socijalnoj zaštiti. Udruženje je delegiralo tročlani tim kao učesnike programa "Zagovarajmo!" koje je organizovalo Vijeće mladih FBiH.

Socijalna briga o mladima, pored kontinuirane pomoći, trebala bi da se bazira na unapređenje statusa mladih osoba i njihovog položaja. Pristup problemima iz domena socijalne brige o mladima zahtjeva multisektorski pristup te saradnju svih relevantnih nadležnih institucija za socijalnu politiku, obrazovanje, rad i zapošljavanje, zdravstvo, te rad s mladima kako bi se mlade prepoznalo kao posebnu skupinu za koju će se kreirati socijalne politike i omogućiti jednakopravna socijalna uključenost.

Kada je u pitanju zadovoljstvo načinom na koji se odvijaju stvari u ličnom životu i u društvu, mladi pokazuju značajno više zadovoljstva ličnim nego društvenim zbivanjima. Uopšteno govoreći, mladi su zadovoljniji onim kako se odvijaju

stvari u njihovim životima u odnosu na to kako se odvijaju stvari u društvu koje ih okružuje. Oko 80% mladih zadovoljno je načinom na koji se odvijaju stvari u njihovom životu, dok zadovoljstvo načinom na koji se odvijaju stvari u društvu iskazuje 28,9% mladih.

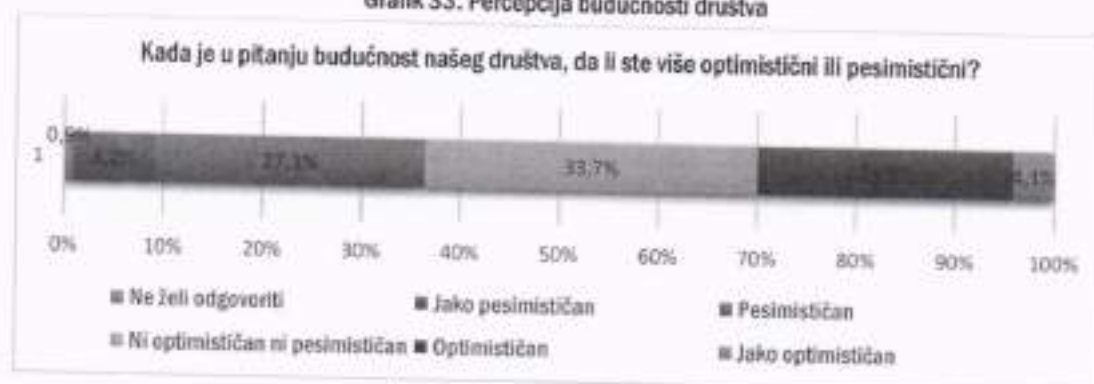
Grafik 32. Zadovoljstvo društvom/životom

Institut za razvoj mladih KULT

Kada je u pitanju budućnost društva, mladi Federacije BiH imaju relativno pesimističan stav. Oko 35,5% mladih budućnost društva vidi pesimistično. Oko 33,7% mladih ima neodređen stav po ovom pitanju, dok 29,9% mladih budućnost društva vidi optimistično.

Grafik 33. Percepcija budućnosti društva

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

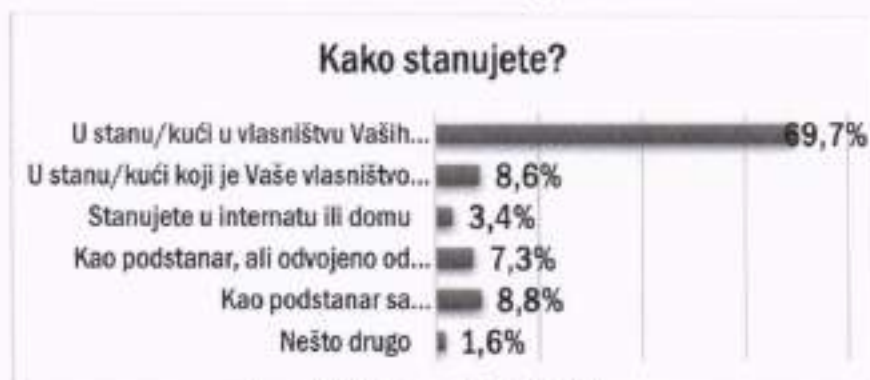
5.2. Identifikovani problemi

Problem 1: Stambene politike ne uključuju različite kategorije mladih i njihove potrebe

Stambeno pitanje je važan aspekt kvalitete života svake osobe, pa tako i mladih, posebno kada se mlade osobe trebaju osamostaliti. Analizom odgovora mladih u FBiH, može se primijetiti podatak da više od tri četvrtine mladih živi zajedno s roditeljima (78,5%). Odvojeno od roditelja živi 19,3% mladih (podstanari, život u internatu/studentskom domu i dr.),

a tek 8,6% mladih ima riješeno stambeno pitanje u smislu vlasništva nad stambenim prostorom. Postojeći programi stambenog zbrinjavanja su nedostupni velikom broju mladih. Uzroci: Socijalno nepovoljan položaj mladih povezan je i s problemom otežanog stambenog osamostaljivanja.

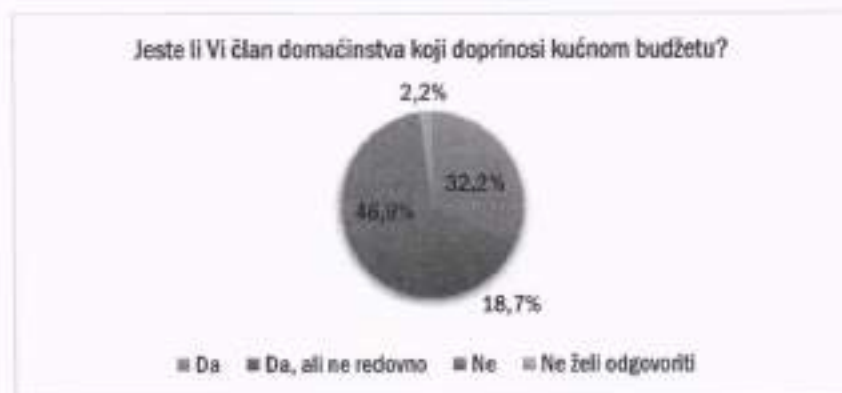
Grafik 34. Način stanovanja

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Uzrok tome su visoke cijene stanova za najam, nedostatak subvencija za troškove stanovanja mladih, te nemogućnost kupovine nekretnine (niska kreditna sposobnost, ugovorna nesigurnost jer manje od 1/3 mladih ima ugovor o radu na neodređeno što je preduslov mnogih banaka za odobrenje kredita).

Grafik 35. Doprinos kućnom budžetu

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Skoro polovina mladih u FBiH, (46,9%) ne mogu doprinijeti kućnom budžetu, u odnosu na 2013. u 2021. godini došlo je do povećanja broja mladih bez prihoda (31,2%) a troškovi života su porasli. Samo 10,8% mladih ima primanja veća od prosječne plate (2021.).

Nezaposlenost i stambeno zbrinjavanje mladih i dalje predstavljaju glavne probleme, čijem rješavanju nadležne vlasti trebaju pristupiti s ciljem poboljšanja ekonomske situacije kako mladih tako i cjelokupnog društva.

U FBiH Ne postoji politika stambenog zbrinjavanja, niti podrške socijalnog stanovanju kojom je planirano povećanje sredstava za poticaj stambenog zbrinjavanja mladih. Posebno je zabrinjavajuće da nema prioritetnog davanja podrške stambenog zbrinjavanja u mjestima gdje mladi žive i rade niti posebnog poticaja stambenog zbrinjavanja mladih deficitarnih kadrova u ruralnim sredinama.

Problem 2: Institucionalni mehanizmi ne odgovaraju na potrebe socijalno osjetljivih kategorija društva

Penzione politike, kao i poslovne politike fondova socijalnog osiguranja, nisu usklađene s aktuelnim ekonomskim trendovima u društvu, tako da mlade osobe kojima su ovo jedini izvori prihoda rizikuju socijalnu isključenost. Mladima,

korisnicima prava iz penzijsko/invalidskog osiguranja, iznos penzije ne omogućava zadovoljenje uslova za normalno odrastanje. Nadalje se položaj ovih mladih usložnjava jer je sistem penzijskog osiguranja pod pritiskom: smanjen je pritek sredstava a povećava se broj korisnika a što je uzrokovano i povećanom emigracijom radno sposobnog stanovništva, starenjem stanovništva, niskim učešćem ženskog spola u radnoj snazi, neformalnog zaposlenja i neuplaćivanja doprinosa u sistem kao i zbog neprijavlivanja stvarnog iznosa dohotka.

U pogledu trenutnog položaja mladih, neophodno je osigurati višesektorski pristup i saradnju nadležnih institucija za socijalnu politiku, obrazovanje, rad i zapošljavanje, zdravstvo te rad s mladima kao preduslov za održivu politiku socijalne uključenosti mladih osoba u BiH. Roditelji djece oboljele od teških oboljenja (maligna oboljenja) nemaju socijalnu nadoknadu za vrijeme trajanja bolovanja dok njeguju djecu.

Trenutačnim rješenjem sukladno Zakonu o zdravstvenom osiguranju u FBiH i Zakonu o radu u FBiH, roditelji teško oboljele djece stavljeni su u nepravedan položaj tokom trajanja bolovanja. Uz povišene izdatke zbog liječenja djeteta suočeni su sa umanjnim primanjima a bez mogućnosti kompenzacije a u nekim slučajevima (rad na određeno vrijeme) mogu biti suočeni i sa gubitkom radnog mjesta zbog dugotrajnog odsustva i visokih izdataka poslodavca. Ovakva situacija, imajući u vidu ekonomsku situaciju u FBiH, predstavlja prijetnju ekonomskoj stabilnosti porodice te rizik od povećanja broja trajnih korisnika socijalne pomoći.

Problem 3. Mladi sa invaliditetom imaju otežan pristup ostvarivanju prava na obrazovanje, zdravstvenu i druge vidove zaštite zbog postojanja arhitektonskih barijera kao i nedostatka drugih tehničkih uslova

Osobe sa invaliditetom u smislu značajno umanjene mobilnosti zbog postojanja arhitektonskih barijera su u riziku od socijalne isključenosti jer im je otežan samostalan pristup obrazovnim, zdravstvenim i drugim ustanovama. Nemogućnost samostalnog kretanja i pristupa pravima iz obrazovanja, zdravstva, sigurnosti ali i kulture ili sigurnosti uveliko mlade osobe stavlja u rizik od socijalne isključenosti. Pored kršenja zagwarantiranih prava smanjenim pristupom zakonom garantovanim uslugama, neumanjivanje i neotklanjanje ovih arhitektonskih barijere postaje prepreka u školovanju i zapošljavanju ovih mladih što u konačnici povećava broj korisnika socijalne zaštite.

Problem 4: 66,6% mladih Federacije BiH ne prima nikakvu stipendiju

Dvije trećine odnosno 66,6% mladih FBiH ne prima stipendiju iz bilo kakvog izvora, mladih. Stipendije prima tek 14,5% mladih u FBiH a najveći broj mladih stipendiju prima od lokalne zajednice (5,6%), zatim od neke organizacije/fondacije (4,6%), dok njih 4% prima stipendiju od kantona. Jako mali broj mladih prima stipendiju od realnog sektora (firme/preduzeća) i takvih je samo 0,3%. Prosječna visina stipendija je oko 100 KM.

6. Sport, kultura i okoliš

FBiH ima različite sadržaje u oblasti kulture, a koji se provode na svim nivoima. Kultura se prenosi kroz generacije ali i obrazovne programe, posjete kulturnim ustanovama, historijskim obilježjima, muzejima, galerijama. S obzirom na bogatu kulturu tradiciju i baštinu nužno je i brinuti o njima prenoseći je novim generacijama. Kultura i umjetnost se u BiH pa tako i u Federaciji suočavaju sa brojnim izazovima i prijetnjama što se odražava i na umjetnike i kulturne radnike. Neusklađenost budžeta na različitim nivoima vlasti, loše stanje infrastrukture te nedovoljno ulaganje u kulturu kroz programe i projekte sprečavaju daljnji razvoj u ovoj oblasti.

Bavljenje fizičkim aktivnostima, odnosno redovni treninzi važni su za očuvanje zdravlja mladih te utječu na razvoj njihovih socijalnih vještina. Sportisti iz Federacije ostvaruju značajne rezultate na brojnim regionalnim i međunarodnim takmičenjima, a među sportistima je značajan broj mladih. Podrška sportistima ali i sportskim klubovima je značajna zbog nastavka ostvarivanja sjajnih rezultata. Oblast sporta u Federaciji BiH se isto tako suočava s brojnim problemima

koji se odnose na nedovoljnu podršku sportistima, usporen proces rekonstrukcije i modernizacije sportske infrastrukture.

Uzimajući u obzir važnost kulturno-sportskog okruženja u kom mladi odrastaju neminovno je spomenuti i očuvanje životne sredine. Pitanje očuvanja životne sredine je od posebne važnosti u savremenom društvu. U BiH se još uvijek ne radi dovoljno na zaštiti prirodnih bogatstava. U posljednjih nekoliko godina intenzivirane su aktivnosti koje žele osvijestiti prije svega mladu populaciju o ekološkim pitanjima i potrebne brige o očuvanju životne okoline. Unatoč tome, na prostoru cijele države brojni su primjeri nebrige o okolišu što može negativno utjecati na zdravlje stanovništva. Mladi u BiH sve više pokazuju interes u oblasti zaštite životne sredine, a to je evidentno kroz njihov angažman na očuvanju rijeka, protestima protiv izgradnje hidrocentrala te aktivnostima oko selekcije otpada.

6.1. Pravni i institucionalni okvir

Značajan zakon u oblasti okoliša je Zakon o zaštiti okoliša¹⁵², gdje se u članu 10. navodi da „Načelo učešća i pristup informacijama propisuje da se pitanja zaštite okoliša ostvaruju putem učešća javnosti gdje svaki pojedinac i organizacija moraju imati odgovarajući pristup informacijama koje se odnose na okoliš. Organi koji donose propise i tijela nadležna za zaštitu okoliša dužni su pomagati i razvijati svijest javnosti i poticati učešće u odlučivanju, omogućavanjem pristupa informacijama široj javnosti“. U članu 24. Zakona posebno se propisuju nadležnosti kantonalnog ministarstva nadležnog za okoliš. Posebno značajan za mlade je član 32. Zakona kojim se uređuje obrazovanje o okolišu. Između ostalog određuje se da Federalno ministarstvo okoliša i turizma u saradnji s nadležnim ministarstvima obrazovanja učestvuje u izradi godišnjih programa edukacije o zaštiti okoliša s ciljem obrazovanja i podizanja svijesti javnosti u području zaštite okoliša kao i da se programi edukacije o zaštiti okoliša uključuju u nastavne i vannastavne programe.

Drugi pravni propisi koje vrijedi istaknuti u ovoj oblasti su: Zakon o turističkoj djelatnosti¹⁵³; Zakon o ugostiteljskoj djelatnosti¹⁵⁴; Pravilnik o stručnom ispitu za turističke vodiče¹⁵⁵; Zakon o upravljanju otpadom¹⁵⁶; Zakona o zaštiti prirode¹⁵⁷.

Federalna vlast zajedno s kantonima nadležna je za politiku zaštite čovjekove okoline i turizma. Kantoni imaju sve nadležnosti koje nisu izričito povjerene federalnoj vlasti, a među njih spada stvaranje i primjenu politike kantonalnog turizma i razvoj turističkih resursa. Što se tiče institucija koje djeluju u oblasti okoliša, nadležno je Federalno ministarstvo okoliša i turizma. Ovo Ministarstvo vrši upravne, stručne i druge poslove iz nadležnosti FBiH koji se odnose na ekološku zaštitu zraka, vode i zemlje, izradu strategije i politike zaštite okoliša, standarde kvaliteta zraka, vode i zemlje, ekološko praćenje i kontrolu zraka, vode i zemlje; izradu strategije i politike razvoja turizma i ugostiteljstva, praćenje turističkih tokova na domaćim i stranim tržištima, usmjeravanje dugoročnog razvoja turizma u okviru cjelovitog gospodarskog sustava i druge poslove utvrđene zakonom.

Za oblast kulture kantoni imaju sve nadležnosti koje nisu izričito povjerene federalnoj vlasti. Posebno su nadležni za utvrđivanje i provođenje kulturne politike. Zakoni važni za oblast kulture na nivou Federacije BiH i Bosne i Hercegovine su: Zakon o arhivskoj građi FBiH¹⁵⁸, Zakon o bibliotečkoj djelatnosti FBiH¹⁵⁹, Zakon o udruženjima i fondacijama u FBiH¹⁶⁰ te Zakon o zaštiti i korištenju kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa BiH¹⁶¹.

¹⁵² „Službene novine Federacije BiH“, broj 15/21

¹⁵³ „Službene novine Federacije BiH“, br. 32/09

¹⁵⁴ „Službene novine Federacije BiH“, br. 32/09

¹⁵⁵ „Službene novine Federacije BiH“, br. 46/20

¹⁵⁶ „Službene novine Federacije BiH“, broj 33/03, 72/09 i 92/17

¹⁵⁷ „Službene novine Federacije BiH“, broj 66/13

¹⁵⁸ „Službene novine Federacije BiH“, br. 45/02

¹⁵⁹ Službeni list R BiH, br. 37/95, br. 28/03

¹⁶⁰ „Službene novine Federacije BiH“, 45/02, 2007

¹⁶¹ „Sl. list SRBiH“ 1985.

Za oblast sporta ne postoji uređen pravni okvir na nivou Federacije BiH (ne postoji zakon o sportu) koji bi detaljnije uređio ovu oblast i tako pomogao brojnim sportskim klubovima i sportašima. Svaki od 10 kantona primjenjuje posebne propise. Zakon o sportu je donesen na državnom nivou¹⁴², a njime se uređuju osnovni principi u organizovanju sporta, prava i obaveze sportista, domaća i međunarodna sportska takmičenja drugih nivoa administrativnog organizovanja u BiH, izgradnja, održavanje i korištenje sportskih objekata, međunarodna saradnja, organizovanje i rad ustanova u oblasti sporta, sportske aktivnosti lica s invaliditetom, nagrade i priznanja sportistima i sportskim organizacijama, zdravstvena zaštita sportista, sprečavanje i suzbijanje svih oblika nasilja i nedoličnog ponašanja gledalaca, korištenje nedozvoljenih stimulativnih sredstava u sportu, stručni rad, naučnoistraživački rad i informatika u sportu, finansiranje sportskih aktivnosti.

U Federaciji BiH je usvojena Uredba o određivanju kriterija za dodjeljivanje nagrada sportistima, sportskim radnicima i sportskim udrugama za ostvarene sportske rezultate na međunarodnim natjecanjima¹⁴³. Uredbom je sistemski riješeno pitanje nagrađivanja sportista, tako što su jasno definirani kriteriji za dodjeljivanje nagrada za vrhunska sportska dostignuća, te je takođe definisan postupak i način dodjeljivanja nagrada, kao i iznosi nagrada. Federalno ministarstvo kulture i sporta je obavezno voditi evidenciju o dodijeljenim nagradama.

U Zakonu o mladima FBiH navodi se da su opštinski, gradski i kantonalni organi vlasti dužni usklađivati svoju podršku mladima s višim nivoima vlasti i svim drugim institucijama javne uprave i organima vlasti koji u svojoj nadležnosti imaju oblasti omladinskog turizma, oporavka mladih i boravka u prirodi, aktivnosti mladih po pitanju kulture, sporta, estetike, etike, okoliša, duhovnosti, humanističkih vrijednosti, rada s mladima s posebnim potrebama.

U BiH oblast kulture i sporta je uređena decentralizovano. Na nivou države nadležno je Ministarstvo civilnih poslova BiH. Na entitetskom nivou nadležnost za ovu oblast pripada Ministarstvu kulture i sporta Federacije BiH. Pored toga, nadležnost se dalje spušta na svako od deset kantonalnih ministarstava koja imaju vlastite nadležnosti za područja kulture i sporta. Federalno ministarstvo kulture i sporta obavlja upravne, stručne i druge poslove iz nadležnosti FBiH koji se odnose na koordinaciju u oblasti kulture i sporta te koordinaciju u naučnoistraživačkoj djelatnosti iz oblasti zaštite i korištenja kulturno-historijskog naslijeđa, muzejskoj, arhivskoj, bibliotekarskoj, izdavačkoj, pozorišnoj, muzičkoj, likovnoj i filmskoj djelatnosti, djelatnosti ustanova, udruženja, fondacija i drugih pravnih lica u oblasti umjetnosti, kulture, sporta i mladih, kao i druge poslove utvrđene zakonom. Unutar Federalnog ministarstva kulture i sporta djeluju sektori: Sektor za kulturno-historijsko naslijeđe; Sektor za sport; Sektor za mlade.

U sastavu Ministarstva je i Zavod za zaštitu spomenika. Zavod obavlja stručne i druge poslove koji pretežno zahtijevaju primjenu stručnih, naučnih i kreativnih metoda rada u oblasti zaštite i korištenja kulturno-historijskog naslijeđa. U okviru svog djelokruga rada podršku aktivnostima Federalnog ministarstva kulture i sporta pružaju i: Fondacija za kinematografiju, Fondacija za izdavaštvo, Fondacija za bibliotečku djelatnost i Fondacija za muzičke, scenske i likovne umjetnosti, J.P. Filmski Centar Sarajevo.

✓ Okvir javnih politika

U Strategiji razvoja FBiH za period 2021-2027. obrađuje se pitanje sporta s ciljem unapređenja uvjeta za razvoj i bavljenje sportom. Dodatno, navodi se da je za postizanje ciljeva u oblasti sporta potrebna kontinuirana promocija bavljenja sportom cjelokupne populacije. Pored toga, iznimno je važno uključivanje djece i mladih još od najranije dobi u sportske i rekreativne aktivnosti kao i ravnopravno uključivanje osoba sa invaliditetom i poteškoćama u razvoju. Potrebno je raditi na planovima izgradnje, obnove i rekonstrukcije sportskih objekata i prostora za rekreaciju kao preduvjet za uspješno bavljenje sportom. Također, Strategijom razvoja FBiH se ističe da je nužno izvršiti digitalizaciju sporta na federalnom nivou, što će uključivati uspostavu jedinstvene baze podataka iz svih raspoloživih izvora,

¹⁴² Zakon o sportu u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“ br. 27/08, 102/09 i 66/16)

¹⁴³ („Službene novine Federacije BiH“ br. 27/12, 74/13, 4/15 i 10/22), dostupno na: <https://fms.gov.ba/kultura/legislacija/fbih/75.pdf>, pristupljeno 10.3.2024. godine.

uključujući i sportske klubove. Ovakva baza podataka je pretpostavka za kvalitetno donošenje odluka u oblasti sporta na svim nivoima vlasti u FBiH. Uzimajući u obzir trenutno nepostojanje baza podataka sportskih udruženja i klubova navedeno bi predstavljalo korak naprijed u regulisanju područja sporta u FBiH.

Oblast okoliša se posebno uređuje kroz Federalnu strategiju zaštite okoliša za period 2022-2032. U jednom od ciljeva Strategije se definira važnost osiguranja visokog nivoa svijesti javnosti o važnosti zaštite okoliša, klimatskim promjena i uključenosti u proces odlučivanja, posebno uključenost mladih i društveno osjetljivih grupa. Takođe, kroz edukaciju i podizanje svijesti o potrebi i značaju zaštite okoliša naglašava se važnost uključivanja mladih u procese odlučivanja. Između ostalog, kroz Strategiju se navodi da je nizak nivo učešća javnosti i kvalitete javnih konsultacija u procesima donošenja odluka. Mladi ne učestvuju u procesima donošenja odluka kako je predviđeno Zakonom o mladima FBiH. Također ističe se nedovoljna svijest javnosti i potrebi zaštite okoliša i nepostojanja edukativnih programa i kampanja oko pitanja zaštite okoliša što se i targetira kroz Strategiju. Kao područje djelovanja ističe se saradnja s medijima u provođenju medijskih i informativnih kampanja za podizanje svijesti o važnosti zaštite okoliša uz formulisane poruke prema javnostima kao i realizovanje posebno osmišljenih aktivnosti usmjerenih ka djeci, mladima, marginalizovanim skupinama o važnosti očuvanja okoliša, ugroženosti prirodnih resursa i prisustva klimatskih promjena.

Strategijom se nastoji poboljšati učešće javnosti u donošenju odluka koje se tiču okoliša što je dodatni pokazatelj prepoznatog problema nedovoljne uključenosti javnosti (što uključuje i mlade) u procese donošenja odluka. U okviru mjere se žele uključiti organizacije mladih u procese donošenja odluka u oblasti zaštite okoliša što će dovesti do jače saradnje s krovnom organizacijom mladim u FBiH a to je Vijeće mladih FBiH.

Još jedan od strateških dokumenata koje je važno prepoznati je i **Federalna strategija razvoja turizma 2022-2027. koja u jednom od strateških ciljeva predviđa ubrzanje rasta i razvoja sektora turizma u okviru kojeg se mjerom želi unaprijediti pripremljenosti mladih i studenata za karijeru u turizmu.**

U strateški okvir Vlade FBiH uključeni su i drugi razvojni dokumenti poput Strategije Jugoistočne Evrope 2030, Okvira za realizaciju ciljeva održivog razvoja u BiH, Zelene agende za Zapadni Balkan te druge sektorske strategije na nivou BiH i FBiH. Ciljevi održivog razvoja predstavljaju globalne ciljeve razvoja na čiju se implementaciju BiH obavezala 2015. godine. Realizacija Agende 2030 počela je sa izradom Okvira za realizaciju Ciljeva održivog razvoja u BiH¹⁶⁴. Okvirom su utvrđena tri pravca održivog razvoja među kojima je posebno značajan "društvo jednakih mogućnosti" i dvije horizontalne teme: ljudski kapital za budućnost i princip niko ne smije biti isključen.

Na nivou Evropske unije i politika koje se primjenjuju važno je prepoznati neke koje će biti sastavnim dijelom onoga što će BiH morati ispuniti u okviru pristupanja Evropskoj uniji. Za period 2019 - 2024 Evropska komisija je usvojila šest političkih prioriteta. Posebno je važan Evropski zeleni plan.¹⁶⁵

Kako bi se do 2023. godine klimatskim, energetske, prometnim i poreznim politikama smanjile neto emisije stakleničkih plinova za barem 55 %, Evropska komisija je donijela niz prijedloga. Donošenjem zakonskog paketa „Spremni za 55%“¹⁶⁶ Evropska unija je učinila korak prema postizanju klimatskih ciljeva do 2030. godine. Time se podrazumijeva i povećanje učešća obnovljivih izvora energije u ukupnoj proizvodnji.

BiH, kao zemlja koja teži pridruživanju EU, obavezala se na jaču i snažniju obavezu usklađivanja svoje politike zaštite okoliša s pravnom stečevinom EU i prepoznala je značaj Zelene agende za Zapadni Balkan¹⁶⁷ predviđene Evropskim zelenim planom. Države Zapadnog Balkana su se potpisivanjem Deklaracije o Zelenoj agendi na samitu u Sofiji 2020. godine obavezale da će do 2050. godine u potpunosti izbaciti uglj iz upotrebe.

¹⁶⁴ Zajednički dokument svih nivoa vlasti koji utvrđuje šire razvojne pravce, putem kojih vlasti na svim nivoima i društvo u Bosni i Hercegovini nastoje doprinijeti ostvarenju Ciljeva održivog razvoja.

¹⁶⁵ <https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/green-deal/>

¹⁶⁶ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hr/ip_23_4754

¹⁶⁷ Evropska unija je predvidjela paket pomoći vrijedan devet milijardi eura kako bi se zemljama Zapadnog Balkana pomoglo da ostvare ciljeve iz Zelene agende.

✓ Aktivnosti institucija vlasti

Federalno ministarstvo okoliša i turizma je u javnim pozivima iz prethodnih godina za dodjelu Transfera za turizam u napomenama isticalo da će Federalno ministarstvo okoliša i turizma prilikom ocjenjivanja prijava, u programima gdje je to moguće, uključiti načelo gender odgovornog budžetiranja i izvještavanja, te voditi računa o zastupljenosti mladih u projektima. U toku 2023. godine, implementirajući Odluku Vlade Federacije BiH o usvajanju programa utroška sredstava sa kriterijima raspodjele sredstava „Tekući transferi drugim nivoima vlasti i fondovima - Transfer za razvoj turizma u Federaciji BiH“¹⁶⁸ dodijeljena su sredstva kroz šest programa. U tri programa jedan od kriterija za dodjelu sredstava je bio „mladi do 30 godina starosti nositelji domaćinstva/ugostiteljske djelatnosti. Dvije mlade osobe ispod 30 godina su dobile sredstva za podršku razvoja aktivnosti predviđenih iz Programa 3, dok su dvije mlade osobe ispod 30 godina sufinansirane iz oblasti promotivnog materijala kroz brendiranje pojedinih mjesta, događaja i proizvoda u svrhu jačanja turističke ponude.

Što se tiče mladih u turizmu, važno je spomenuti i kako je Federalno ministarstvo okoliša i turizma uzelo učešće u BRIDGE projektu čiji je implementator UNDP. Projekat zajednički finansiraju zajednički finansiraju Agencija za razvojnu saradnju Republike Italije (AICS) i Razvojni program Ujedinjenih naroda (UNDP). Projekt se odnosi na „Izgradnju međukulturalnog dijaloga u Bosni i Hercegovini“. BRIDGE projekat se oslanja na Via Dinaricu kao platformu za implementaciju projekta. Projekt je započeo 2021. godine a završetak je prolongiran za 2024. godinu. U fokusu projekta su aktivnosti mladih ljudi u prirodi i zaštita okoliša uz poštovanje socio-kulturoloških različitosti i autentičnosti pojedinih zajednica. Većina aktivnosti se odvijala u ruralnim područjima ili parkovima prirode, nacionalnim parkovima i sličnim lokacijama duž staza Via Dinarice¹⁶⁹. Cilj projekta je omogućiti interakciju među mladim ljudima kroz edukativne, zabavne i sportske teme vezane za prirodu, nauku, turizam i zaštitu okoliša, doprinoseći promociji zdravog života, aktivizmu mladih i premoštavanju društvenih i kulturnih podjela među mladim ljudima.

U oktobru 2022. godine u okviru ovog projekta objavljen je prvi javni poziv koji je za cilj imao podsticanje zajedničkih akcija mladih za zaštitu okoliša i smanjenje negativnog utjecaja ljudi na okoliš, koje potiču volonterstvo i aktivizam mladih.

Projekat Via Dinarica III je počeo u martu 2023. godine, a planirano je da traje do 2025. godine. Projekat Via Dinarica je u osnovi platforma koja služi za promoviranje i razvoj lokalnih zajednica i malih biznisa kako na lokalnom tako i na globalnom nivou. Platforma promovira turizam za održiv ekonomski razvoj zemalja duž Dinarida uz očuvanje životne sredine i poštovanje sociokulturne raznolikosti i autentičnosti zajednica. Cilj je povezati gradove i ruralne zajednice u regiji, podići svijest o dobrim poslovnim praksama i zaštititi životne sredine pružajući turističku ponudu na osnovu prirodnih ljepota i kulturnog naslijeđa. Važnost Via Dinarice je u tome što ne osigurava finansijska sredstva samo svojim korisnicima, nego se uz podršku Via Dinarice postaje dio regionalne mreže za razvoj održivog turizma pod međunarodno afirmiranim brendom.

✓ Aktivnosti u okviru Sektora upravljanje otpadom

Pravilnikom o električnom i elektronskom otpadu propisano je da je Operater sistema¹⁷⁰ dužan obratiti pažnju i usmjeriti aktivnosti na rad sa školama, a Ministarstvo dozvolom za električni i elektronski otpad obavezuje operatere sistema da posebno obrate pažnju i usmjere svoje aktivnosti na rad sa školama. Ministarstvo obavezuje operatere da

¹⁶⁸ Ubrđena Budžetom Federacije Bosne i Hercegovine za 2023. godinu Federalnom ministarstvu okoliša i turizma ("Službene novine Federacije BiH", broj: 18/23).

¹⁶⁹ Via Dinarica povezuje sedam zemalja i teritorija kroz koje se proteže planinski lanac Dinarskih Alpi: od Slovenije do Albanije.

¹⁷⁰ Ovlašteni operateri sistema za upravljanje elektronskim i električnim otpadom Kim Tec Eko d.o.o. Vitez i Zeos d.o.o. Sarajevo. Informacije o projektima s mladima se sastavni dio Godišnjih izvještaja koje operateri sistema za upravljanje električnim i elektronskim otpadom, kao i ambalažom i ambalažnim otpadom dostavljaju Ministarstvu na odobravanje.

obrate pažnju i aktivnosti na rad sa školama u vezi upravljanja ambalažom i ambalažnim otpadom. Misija operatera je omogućiti ispunjavanje zakonskih obaveza u skladu sa propisima.

✓ Projekat „Misli o prirodi“

„Misli o prirodi“ je projekat u trajanju od četiri i pol godine kojeg implementira Centar za promociju civilnog društva. Federalno ministarstvo okoliša i turizma je uzelo učešće u okviru projekta „Misli o prirodi“ kroz prisustvo člana u savjetodavnom odboru. Osnovni cilj projekta je povećati utjecaj civilnog društva u zaštiti okoliša kroz umrežavanje organizacija civilnog društva, institucija, stručnih lica, medija i mladih za zajedničko i snažno djelovanje na lokalnom nivou. Među ciljevima projekta su i uspostavljanje infrastrukture/mreže od 9 eko HUBova i ohrabrivanja mladih da se uključe u zaštitu okoliša kroz razvoj Eko škola, podizanje svijesti i aktivizma mladih ljudi u oblasti zaštite okoliša kao i unapređenje kvantiteta i kvaliteta okolišnih tema u bh. medijskom prostoru.

✓ Aktivnosti nevladinog sektora u oblasti okoliša

Organizacije RE.TE ong¹⁷¹ i Vijeće mladih FBiH implementirali su projekat naziva „Ready for Europe“ s željom da se stvori prostor u kojem se mladi mogu educirati i iznositi svoja mišljenja o temi EU integracija. Cilj je bio pojam i proces EU integracija približiti mladima, a posebno činjenicu da integracije obuhvataju sve segmente društva. Sve ideje, sugestije i zapažanja su analizirane i korištene za kreiranje seta preporuka koji su predstavljeni delegaciji Evropske Unije u BiH i predstavnicima vlasti, a preporuka za okoliš i zaštitu životne sredine je bila podržavati punu implementaciju programa Zelene agende u BiH, strategije koja bi do 2050. godine Evropu trebala učiniti prvim klimatski neutralnim kontinentom. Kako bi se kvalitetno približili implementaciji strategije, VM FBiH je predložilo:

- unaprijediti i povećati edukaciju mladih kroz obrazovni sistem po pitanju važnosti očuvanja zdravog i čistog okoliša;
- kreirati i usvojiti strategije za mlade na svim nivoima, a na kojima su zastupljeni ciljevi i akcije vezane za okoliš, s posebnim akcentom usvajanja strategija na lokalnim nivoima;
- raditi na osnaživanju mladih i njihovom uključivanju u procese donošenja odluka po pitanju očuvanja okoliša i održivog razvoja u svojoj lokalnoj sredini;
- kreirati mogućnosti omladinskog volontiranja u sektoru zaštite okoliša i uskladiti potrebne zakone i pravilnike za olakšavanje volontiranja mladih koji će se odnositi i na oblast zaštite životne sredine i ekološke osviještenosti, te recikliranja;
- raditi s mladima na unapređenju i uvođenju novih inovacija, modela i tehnologija koji su prihvatljivi za okoliš.

✓ Aktivnosti Federalnog ministarstva kulture i sporta

Oblast kulture

U radu Federalnog ministarstva sporta i kulture u oblasti kulture ne postoje programi koji su namijenjeni isključivo za mlade. Mladi se sufinansiraju iz tekućih transfera utvrđenih Budžetom Federacije Bosne i Hercegovine putem Javnih poziva. Federalno ministarstvo kulture i sporta svake godine raspisuje tri javna poziva u segmentu kulture (transfer za kulturu od značaja, transfer za obnovu kulturnog i graditeljskog nasljeđa, transfer za institucije kulture od značaja za BiH), ali ni u jednom tekstu javnog poziva ne spominju se posebno mladi, niti se daje određena prednost aplikantima iz kategorije mladih. Ipak, u okviru ovog transfera redovito se podržava veliki broj muzičkih, pozorišnih, likovnih i drugih projekata iz oblasti kulture koji su namijenjeni isključivo mladima. Federalno ministarstvo kulture i sporta vodi godišnju

¹⁷¹ RE.TE. je neregulirano udruženje s neideološkim pristupom usmjereno na borbu protiv siromaštva i borbu za prava svih građana svijeta. RE.TE. razvija svoje projekte suradnje u saradnji s organizacijama na jugu i sjeveru svijeta, radeći na promjenama, borbi protiv siromaštva, u korist ugroženih.

evidenciju značajnijih kulturnih događaja u Federaciji, a na temelju podataka koje dobije od kantonalnih ministarstava kulture.

Federalno ministarstvo kulture i sporta finansira se iz Budžeta Federacije BiH. Ukupan budžet Ministarstva iznosi otprilike oko 10 miliona KM. Uzimajući u obzir da budžet FBiH iznosi oko 2,2 do 2,4 milijarde KM (2020. je iznosio 5,5 milijardi KM – povećani transferi zbog pandemije), jasno je da oblast kulture i sporta dobija veoma mali dio tog budžeta što predstavlja izazov za sve sportiste i umjetnike, klubove i udruženja koja ovise od podrške nadležnog ministarstva u Federaciji BiH. Za oblast kulture u 2023. godini putem tekućih transfera izdvojeno je ukupno 13.404.051 KM.

U 2023. godini po prvi put je raspisan tekući transfer pojedincima – transfer za mobilnost umjetnika, čiji je cilj podrška umjetnicima u profesionalnom razvoju lične umjetničke prakse i jačanju ličnih profesionalnih kapaciteta s posebnim akcentom na mlade umjetnike. Transfer doprinosi razmjeni, saradnji i povezivanju profesionalnih odnosa s umjetnicima iz Bosne i Hercegovine i izvan države, kao i jačanju, unaprjeđenju i afirmaciji umjetničke scene u manje razvijenim sredinama. U okviru ovog transfera tokom 2023. godine podržano je 10 mladih umjetnika s ukupno 20.000,00 KM. Jedan od uvjeta je bio da se prijavljeni program, odnosno odlazak i učešće na manifestaciji, koncertu i sl. realizira do kraja 2023. godine. Cilj Ministarstva je da budućnosti ovaj transfer bude raspisan ranije u toku godine, te se tom mjerom očekuje i veći broj podržanih umjetnika, kao i veći ukupni iznos dodijeljenih sredstava.

✓ Događaji u oblasti kulture koje organizira ili podržava Federalno ministarstvo kulture i sporta

U oblasti kulture važno je spomenuti program „Mladi i naslijeđe“ u okviru manifestacije „Dani evropskog naslijeđa“. Federalno ministarstvo kulture i sporta od 1997. godine organizira manifestaciju Dani evropskog naslijeđa. Inače, manifestacija Dani evropskog naslijeđa od 1991. godine održava se u mjesecu septembru u evropskim zemljama, a utemeljena je od Vijeća Evrope, uz podršku Evropske zajednice u Strasbourgu. Poveljom o evropskom graditeljskom naslijeđu. Cilj održavanja manifestacije jeste upoznavanje najširih slojeva društva sa značajem čuvanja, zaštite, prezentacije i promocije kulturnog naslijeđa, uz edukaciju o tome da su nacionalna kultura naslijeđa evropskih zemalja dio i zajedničkog kulturnog naslijeđa. U 2023. godine tema je bila „Živa baština“, a po prvi put o najboljim radovima nije odlučivao žiri, nego je bilo organizirano online glasanje preko internet stranice FMKS-a. U programu je 2023. godine sudjelovalo 80 osnovnih i srednjih škola s oko 250 učeničkih radova. Nagrade za najbolje učeničke radove dodijeljene su na svečanoj ceremoniji organiziranoj u Mostaru 12. decembra 2023. godine u okviru centralne manifestacije „Dana evropskog naslijeđa“. Za ovaj program odvojeno je otprilike oko 22.000 KM.

✓ Preostale aktivnosti i kapitalni projekti Ministarstva u 2023. godini

Pregled dodatnih aktivnosti Ministarstva u 2023. godini je dostupan i kroz izvještaje dostupnim na stranici Ministarstva¹⁷². U nastavku ćemo spomenuti neke od najvažnijih. U 2023. godini realizovan je "Transfer za kulturu od značaja za Federaciju BiH" za koji je iz Budžeta Federacije izdvojeno 1.380.000,00 KM, a podržano je ukupno 298 projekata od koji je:

- 111 kulturnih manifestacija i glazbenih festivala,
- 13 filmskih festivala i projekata koji se odnose na filmsku djelatnost,
- 28 kazališnih festivala i predstava te projekata baletne i plesne umjetnosti,
- 50 folklornih i etno festivala te smotri folkloru u zemlji i inozemstvu,
- 23 projekta likovne djelatnosti i izložbe,
- 28 projekata književne, knjižničarske i muzejske djelatnosti,

¹⁷² Publikacija: "Prvih stotinu dana Federalnog ministarstva kulture i sporta na čelu s ministricom Sanjom Vlasićević", dostupno na <https://www.fmks.gov.ba/wp-content/uploads/2023/10/H-Prvih-stotinu-dana-Federalnog-ministarstva-kulture-i-sporta-na-celu-s-ministricom-Sanjom-Vlasićević.pdf>, pristupljeno 15.3.2024. godine.

Publikacija: "2023. godina - Federalno ministarstvo kulture i sporta s ministricom Sanjom Vlasićević", dostupno na: <https://www.fmks.gov.ba/publikacija-2023-godine-federalno-ministarstvo-kulture-i-sporta-s-ministricom-sanjom-vlasićević/>, pristupljeno 15.3.2024. godine.

- 7 kulturnih projekata usmjerenih na osobe s poteškoćama u razvoju, nacionalne manjine te drugi.

Komisija za raspodjelu interventnih sredstava za transfere u 2023. godini uzela je u obzir kriterije hitnosti, nepredviđenosti i specifičnosti programa svih pristiglih aplikacija te je dodijelila financijska sredstva u iznosu od 46.400,00 KM.

Tokom 2023. godine realizovani su i kapitalni projekti u oblasti kulture nakon što su okončane zakonske procedure za realizaciju transfera utvrđenih budžetom Federacije BiH za 2023. godinu. U planiranim kapitalnim transferima su se po prvi put našla sredstva za izgradnju pozorišne dvorane u Bihaću i obnovu dvorca Lothara von Berksa u Cazinu. Pozorišna dvorana se nalazi u sklopu Kulturnog centra Bihać. Investicija je posebno značajna uzimajući u obzir da je Bihać kulturno središte Unsko-sanskog kantona. Sredstvima subvencija dana je potpora radu Javne ustanove Centar za kulturu i obrazovanje Bosanski Petrovac u iznosu od 70.100 KM kao oblik pomoći za odvijanje redovitih aktivnosti Centra. Sredstvima je finansirano i sufinansiranje rada JP Filmskog centra Sarajevo - 200.000 KM (subvencije javnim poduzećima).

Pri Federalnom ministarstvu kulture i sporta je po prvi put kreiran Transfer za podršku mobilnosti umjetnika koji je prezentiran javnosti. Sredstva će se dodjeljivati za troškove smještaja, putovanja i kotizacija za realizaciju umjetničkih programa u Bosni i Hercegovini, ali i u inozemstvu, a mogli su aplicirati umjetnici iz oblasti likovne umjetnosti, književnosti, glazbe, kazališta i scene, plesa, stripa, fotografije, filma i dizajna u cilju jačanja, unaprjeđenja i afirmacije umjetnika u manje razvijenim sredinama.

Oblast sporta

U oblasti sporta također ne postoje programi koji su namijenjeni isključivo mladima. FMKS svake godine raspisuje transfer za sport. U okviru transfera za sport bio je raspisan javni poziv za odabir programa i projekata koji će se sufinansirati iz Budžeta Federacije Bosne i Hercegovine u 2023. godini. Odabir projekata i programa vršit će se za namjene sufinansiranja izgradnje, rekonstrukcije i opremanja sportskih objekata, djelatnosti sportskih saveza konstituisanih na nivou BiH i FBiH, sufinansiranje sportskih saveza i klubova osoba sa invaliditetom. Transfer za sport od značaja za FBiH u 2023. godini je iznosio 1.870.000,00 KM.

Međutim, svi programi u oblasti sporta namijenjeni su, između ostalog i populaciji mladih. Sufinansiranjem sportskih udruženja i njihovih adekvatno osmišljenih programa pomaže se mladima da produktivnije organizuu slobodno vrijeme, očuvaju i unaprjede zdravstveno stanje, spriječe pojavu pretilosti, kao i brojnih neželjenih ponašanja koje su posljedica savremenog društva. U 2023. godini kroz transfer za sport podržano je 161 sportsko udruženje i više od 1000 mladih sportaša.

Za kapitalne transfere u 2023. je izdvojeno 19.800.000,00 KM. Podržano je 297 projekata za sufinansiranje rekonstrukcije, izgradnje i opremanja sportskih objekata te je podržan rad sportskih saveza na nivou BiH, FBiH, saveza i klubova koji se odnose na osobe s invaliditetom, Olimpijski i Paraolimpijski komitet BiH.

✓ Događaji, programi i aktivnosti u oblasti sporta koje organizira ili podržava Federalno ministarstvo kulture i sporta

Među najznačajnijim manifestacijama u FBiH spadaju Sportske igre mladih koje okupljaju više od 260.000 mladih. Kroz sportske događaje i aktivnosti promovira se zdrav način života, tolerancija, prijateljstvo, solidarnost, socijalna inkluzija, a edukativne radionice razvijaju kod mladih ljudi svijest o značaju zaštite životne okoline, volontiranja i pomaganja lokalnoj zajednici, čime pomažu mladima da razvijaju samopouzdanje. Vlada Federacije Bosne i Hercegovine za Sportske igre mladih svake godine odvaja 200.000 KM preko FMKS-a. U oblasti sporta važno je istaknuti i učešće Federalnog ministarstva kulture i sporta u međunarodnim projektima, konkretno u projektu „Evropska sedmica sporta“, koji se obilježava svake godine u periodu od 23. do 30. septembra na inicijativu Evropske komisije, a s ciljem podizanje svijesti o značaju sporta i tjelesne aktivnosti svih građana, a ponajviše mladih ljudi. U 2022. godine FMKS je u ovom projektu sudjelovao s 160.000 KM, dok se u 2023. godini FMKS pridružio obilježavanju Evropske

sedmice sporta okupljanjem uspješnih mladih sportaša s ciljem promoviranja sporta i tjelesne aktivnosti. Ministarstvo je po prvi put organiziralo svečanost povodom Evropske sedmice sporta „BE ACTIVE“ koja se širom svijeta obilježava u razdoblju od 23. do 30. septembra svake godine. Manifestaciji su prisustvovali bosanskohercegovački sportisti, koji su govorili o prednostima sportskog načina života iz vlastitog iskustva, poslana je poruka o značaju fizičke aktivnosti za očuvanje i unapređenje zdravlja.

Federalno ministarstvo kulture i sporta je održalo i svečani prijem za sportiste koji su ostvarili vrhunske sportske rezultate prema Uredbi o određivanju kriterija za dodjeljivanje nagrada sportistima, sportskim radnicima i sportskim udruženjima iz FBiH. Uručene su nagrade i plakete za 141 sportaša, 9 ekipa i 11 selektora u ukupnom iznosu od 723.000 KM. Važno je istaknuti da je Sektor za sport koji djeluje pri Ministarstvu izdao 40 saglasnosti za održavanje međunarodnih sportskih takmičenja.

Vrijedi istaknuti i da je po javnom natječaju za raspodjelu dijela prihoda ostvarenih po osnovu naknada za priređivanje igara na sreću u 2023. godini za segment sporta dodijeljeno ukupno 1.078.000,00 KM.

Više od polovine mladih (52,3%) općenito je zainteresirano za kulturu i umjetnost. Konkretnije, 32% mladih FBiH izjavljuje da je zainteresirano za kulturu i umjetnost, dok je 20,3% mladih veoma zainteresirano za ove aktivnosti. Indiferentnih mladih prema umjetnosti je 23,8%, tj. to je udio mladih koji su izvijestili da nisu ni zainteresirani ni nezainteresirani za kulturu i umjetnost. Općenito, 19% mladih je u većoj ili manjoj mjeri nezainteresovano za kulturu i umjetnost.

Grafik 36. Interes za kulturu i umjetnost

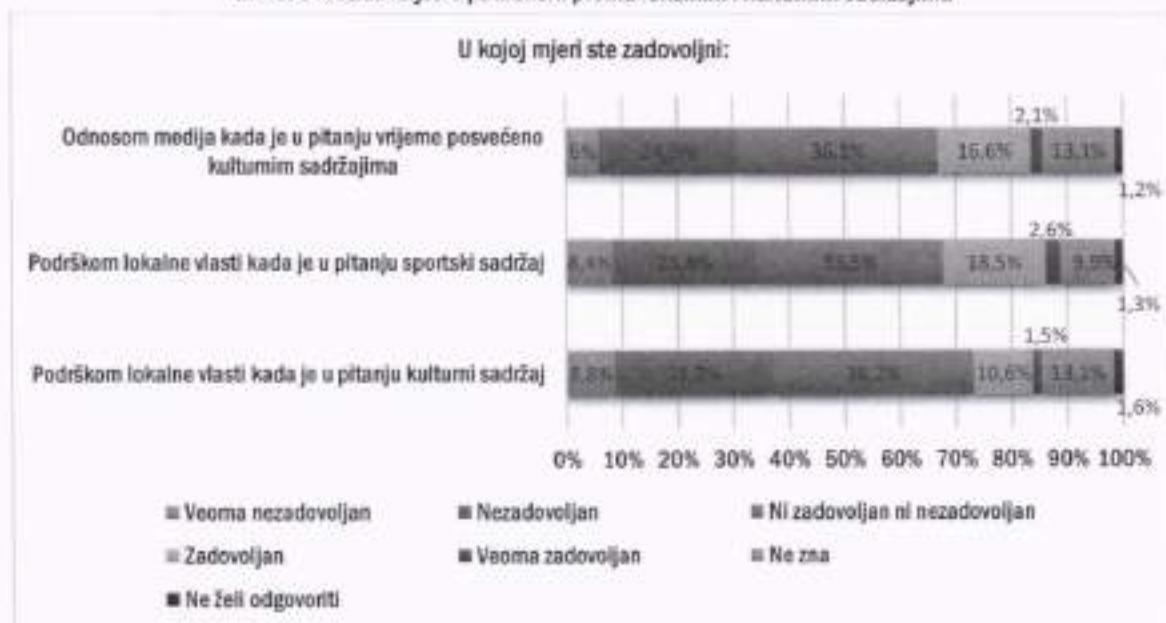
Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Najviše mladih u FBiH ima neodređen stav kada je u pitanju podrška medija i lokalne vlasti prema kulturnim i sportskim sadržajima. Međutim, kod mladih koji imaju definiran stav po ovom pitanju dominira negativno mišljenje.

Mladi su posebno nezadovoljni podrškom lokalne vlasti kulturnim sadržajima, i kumulativno nezadovoljstvo mladih podrškom lokalne vlasti prema kulturnim sadržajima iznosi 37%. Oko 10,6% mladih izvijestilo je da je zadovoljno podrškom lokalne vlasti prema kulturnim aktivnostima i sadržajima. Mladi su takođe nezadovoljni podrškom lokalne vlasti sportskim sadržajima, 34,2% mladih izvijestilo je da je nezadovoljno ili veoma nezadovoljno ovom podrškom. Ipak, mladi su nešto više zadovoljni radom lokalne vlasti kada je u pitanju sport u odnosu na kulturne sadržaje, preciznije 18,5% mladih je zadovoljno sportskim sadržajima koji se nude u njihovoj lokalnoj zajednici.

Kada je riječ o zadovoljstvu mladih odnosom medija prema kulturnim sadržajima, 30,9% mladih je nezadovoljno ili veoma nezadovoljno odnosom medija prema kulturnim sadržajima.

Grafik 37. Zadovoljstvo podrškom prema lokalnim i kulturnim sadržajima

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

6.2. Identifikovani problemi

Problem 1: Neadekvatno praćenje učinka dodjele sredstava za mlade u oblastima kulture, sporta i okoliša

Trenutni sistem praćenja učinka dodjele sredstava za mlade nije učinkovit i ne pruža podatke i informacije koji se potencijalno mogu koristiti u budućim godinama razvijanjem novih programa za mlade. Praćenje učinka se odnosi na aktivnosti i rezultate koji se ostvaruju tokom provedbe projektnih ili drugih aktivnosti za koja se dodjeljuju sredstva. Nemogućnost adekvatnog praćenja učinka dodijeljenih sredstava i nedostatak informacija odražava se i na kreiranje budžeta, odnosno potencijalni nesrazmjer sredstava za projekte i oblasti u kojima mladi pokazuju interes.

Problem 2: Finansijska podrška mladima u oblasti kulture i sporta je ograničena i mladi ne ostvaruju učešće po povoljnijim uslovima

Ne postoje kriteriji kojima bi se mladima pružila prednost prilikom dodjeljivanja sredstava u oblasti kulture i sporta, koji bi doprinijeli povećanju broja projekata kojima se finansiraju aktivnosti mladih. Iako se sredstvima finansiraju različiti projekti udruženja i klubova na području FBiH u javnim pozivima ne postoje kriteriji koji bi pomogle mladima za dobijanje sredstava prilikom apliciranja na različite javne pozive.

Problem 3: Nepostojanje systemske brige za razvoj i poticanje sportista i umjetnika na početku njihovih karijera

Mladi sportisti i umjetnici se suočavaju sa problemima na početku karijera zbog nedovoljno iznosa sredstava koji imaju na raspolaganju. Bavljenje određenim sportovima te kulturom iziskuje velike troškove koje mladi uz pomoć roditelja jednostavno nisu sposobni samostalno finansirati, te su često u potrazi za finansijskom podrškom od strane različitih firmi iz privatnog sektora. Institucije ne pokazuju interes za kreiranje systemske brige o sportistima i umjetnicima.

Problem 4: Ne postoji systemski uređen pravni okvir za oblast sporta i kultura u kojima bi se prepoznale i marginalizovane grupe

U Federaciji BiH još uvijek ne postoji uređen pravni propisi kojima bi se uredila oblast kulture i sport. Posebno značajan je izostanak Zakona o sportu FBiH što ima za posljedicu otežane uslove za sportiste i brojna udruženja koja se u svom radu bave sportom. Pored toga izostaje i Zakon o kulturi na nivou FBiH, što predstavlja izazov prilikom dodjeljivanja budžetskih sredstava, kreiranja novih programa te generalno podrške kulturnim radnicima i udruženjima koja djeluju u oblasti kulture. Pored izostanka pravnog okvira jedan od problema je i neprepoznavanje marginalizovanih grupa u postojećim zakonima koji se primjenjuju.

Problem 5: Nedovoljna zastupljenost mladih u donošenju odluka koje se tiču kulture, sporta, okoliša i turizma

Mladi nisu zastupljeni u procesu donošenja odluka koji se tiču kulture, sporta, okoliša i turizma. Institucije vlasti ne prepoznaju potrebe i interese mladih prilikom kreiranja novih programa ili kreiranjem sportskih i kulturnih sadržaja. Mladi ne učestvuju u javnim raspravama te nisu dovoljno zastupljeni kroz rad Komisija na različitim nivoima vlasti. Predstavnicima mladih ili udruženja koja posjeduju iskustvo i znanje iz pojedinih oblasti nisu uključeni u procese izrade politika i programa ili zakonskih propisa koji se odnose na navedene oblasti. Takođe, ne poduzimaju se aktivnosti uključivanja mladih kroz konsultacije i informiranje.

7. Aktivizam, učešće, volontiranje, mobilnost, dijaspora, rad s mladima, informisanje i saradnja s nižim nivoima vlasti

Mladima je potrebno kontinuirano pružati podršku za razvoj i stjecanje novih znanja i vještina a pored obrazovanja, važno je istaknuti i druge načine kroz koje mladih mogu ostvariti svoje potencijale. Aktivizam, volontiranje i mobilnost doprinose poboljšanju položaja mladih omogućavajući mladima da inicijativama ili projektima doprinose razvoju zajednica i društva, novim prilikama za volontiranje mladih koji jačaju njihove kapacitete i vještine olakšavajući im izlazak na tržište rada, te putovanjima u druge zajednice i države putem kojih mladi upoznaju nove mlade ljude ali i zajednice u kojima borave. Informisanje mladih na području Federacije ne pruža mladima sve informacije koje im mogu pomoći prilikom traženja novih šansi i mogućnosti. Informisanje mladih je značajno i zbog upućenosti u prava koja im se nude kroz zakonske propise i razne politike. Institucije vlasti bi trebale prilagoditi kanale komunikacije populaciji mladih što trenutno nije slučaj. Takođe, značajno je spomenuti i neophodnost saradnje s nižim nivoima vlasti gdje su zapravo i prisutni mladi. Saradnjom s nižim nivoima vlasti te boljom koordinacijom u kreiranju programa i mogućnosti, mladima bi se omogućile dodatne prilike. Ne treba zanemariti ni utjecaj iseljeničtva u Federaciji zbog jakih veza koje imaju s Bosnom i Hercegovinom. Mladi iz iseljeničtva još uvijek nisu u dovoljnoj mjeri povezani sa mladima iz Federacije. Povezivanje mladih i jačanje u oblasti ekonomije, aktivizma i mobilnosti može kreirati nove mogućnosti za društveni razvoj na području FBiH.

7.1. Pravni i institucionalni okvir

Na državnom nivou ne postoji zakon koji bi regulirao položaj mladih kao i njihovo učešće u tijelima mladih ili mobilnosti mladih. Najvažniji zakon koji reguliše sva pitanja mladih u Federaciji, uključujući i učešće i mobilnost je Zakon o mladima FBiH koji je usvojen 2010. godine. Njime su prvi put regulirana pitanja učešća mladih u procesima odlučivanja. Zakonom je uređen i sistem organiziranja mladih od lokalnog do entitetskog nivoa. Pored omladinskih udruženja, viši nivo organizovanja mladih u FBiH predstavljaju vijeća mladih na svim nivoima odlučivanja. Zakonom se garantuje učešće mladih u tijelima koja predstavljaju mlade, prije svega vijećima mladih na lokalnom, kantonalnom i federalnom nivou. Mladi kroz ova tijela mogu učestvovati u procesima donošenja odluka, kreiranju politika i strategija i svim drugim procesima bitnima za mlade. Prema Zakonu o mladima FBiH, omladinsko udruženje označava udruženje čije članstvo i organe upravljanja čine 2/3 mladih, čije su aktivnosti i statutarne djelatnosti većinom usmjerene na mlade, a koje se osniva, registrira, djeluje i prestaje postojati u skladu sa zakonom na osnovu kojeg je registrovano. Prema ovom zakonu, svi nivoi vlasti u FBiH trebaju u skladu sa svojim nadležnostima održati javne rasprave i konsultacije uz učešće predstavnika vijeća mladih u procesima usvajanja sektorske politike prema mladima, programa

djelovanja za mlade, strategije prema mladima te dijelova budžeta koji se tiču mladih. Cilj Zakona je jačanje učešća i uključivanja mladih i njihovog informiranja na svim nivoima odlučivanja u Federaciji kroz uređene mehanizme kao i jačanje volonterizma i njihovog dobrovoljnog angažmana u aktivnostima vezanim za pitanja mladih. Dakle, zakon garantira pravo mladih da se uključe u proces odlučivanja o pitanjima koja ih se tiču. Učešću mladih trebaju doprinijeti i službenici za mlade koji se bave pitanjima mladih, kroz informisanje, motivisanje mladih, rad s mladima i druge aktivnosti.

Članom 14. Zakona o mladima definišu su osnovni uslovi koje institucije trebaju zadovoljiti, a koje su podložne i kaznenim odredbama u slučaju nepoštivanja. Opštinski, gradski i kantonalni organi vlasti dužni su samostalno osigurati minimum mjera i mehanizama koje uključuju:

1. osiguranje prikladnog prostora za mlade, rad s mladima i omladinske aktivnosti, kao i osiguranje plaćanja troškova njegovog održavanja;
2. osiguranje budžetske stavke koja se tiče pitanja mladih, kao dijela ukupnog budžeta općine, grada ili kantona;
3. određivanje nadležne općinske, odnosno gradske službe za pitanja mladih;
4. osiguranje godišnjih grantova za projekte za mlade, dodjeljujući ih putem javnog poziva s kriterijima u skladu s evropskim principima u radu javnih uprava;
5. profesionalni razvoj i usavršavanje službenika za mlade te jačanje kapaciteta svih onih koji se bave radom s mladima i omladinskim aktivnostima;
6. osnivanje komisije za mlade pri općinskom vijeću kao stalnog radnog tijela, odnosno pri skupštini kantona, koja će se u okviru svoje nadležnosti baviti pitanjima mladih, a u čijem radu će učestvovati predstavnici opštinskog, odnosno kantonalnog vijeća mladih;
7. uspostavljanje stručnog radnog tijela za izradu, ažuriranje i praćenje provođenja lokalnih i kantonalnih strategija za mlade u čijem će radu učestvovati predstavnici vijeća mladih ili omladinskih udruženja;
8. istraživanje ili podršku istraživanju s ciljem donošenja strategije prema mladima;
9. pružanje podrške radu opštinskog, odnosno kantonalnog vijeća mladih.

Oblasti omladinskog sektora u Zakonu o mladima FBiH se između ostalog odnose i na aktivno učešće mladih u javnom životu, izgradnju civilnog društva i volonterstvo, mobilnost i saradnju među mladima, informisanje i savjetovanje mladih, a Federacija je odgovorna za definisanje, usvajanje i provođenje programa djelovanja za mlade upravo u ovim oblastima koji se nalaze u članu 25. Zakona.

Drugi značajan zakon je **Zakon o volontiranju FBiH** koji je usvojen 2012. godine, a za čije je provođenje nadležno Federalno ministarstvo pravde. On reguliše prava i obaveze volontera, a između ostalog definiše i volontiranje kao aktivnost od interesa za FBiH kojom se doprinosi poboljšanju kvaliteta života, aktivnom uključivanju građana u društvene procese i razvoju humanijeg i ravnopravnijeg društva. Zakon o volontiranju Federacije BiH donesen je s ciljem zaštite volontera na volonterskom radu. Regulisao je uslove volontiranja, prava i obaveze volontera i organizatora volontiranja, evidencije volontiranja, upotrebu volonterskih knjižica, izdavanje potvrda o volontiranju te sankcije i kaznene odredbe za nepoštivanje zakona. Najveći značaj ovog zakona jeste u tome što se volontiranje u struci, pod određenim zakonskim uslovima, priznaje kao radno iskustvo. Zakon sadrži i odredbu prema kojoj su organizatori dužni jednom godišnje dostaviti Federalnom ministarstvu pravde izvještaj o svim volonterskim aktivnostima, a Ministarstvo pravde je zaduženo da redovno održava bazu svih prijavljenih volontiranja. Zakonom je predviđeno da Ministarstvo pravde treba jednom godišnje, i to najkasnije do 31. marta, u „Službenim novinama Federacije BiH“ objavljivati podatke o volontiranju u Federaciji BiH. Na zahtjev organizatora volontiranja Ministarstvo izdaje akreditaciju za organizovanje dugoročnog volontiranja te uređuje kroz pravilnik izgled i način izdavanja volonterske knjižice.

Od posebnog značaja za mlade u Federaciji BiH je činjenica da je navedenim zakonom definisan princip priznavanja volontiranja, a gdje je istaknuto da se:

1. dugoročno volontiranje u struci priznaje kao radno iskustvo;

2. radno iskustvo stečeno dugoročnim volontiranjem dokazuje se potvrdom o volontiranju koju izdaje Ministarstvo pravde FBiH ili institucija za evidentiranje volontiranja.

Federalno ministarstvo pravde do sada nije imalo zahtjeva za izdavanje potvrde o dugoročnom volontiranju, jer to je obaveza i organizatora dugoročnog volontiranja. Ministarstvo do sada nije organizovalo edukativno-informativne aktivnosti kojim bi se mladi upoznali o Zakonu o volontiranju, niti je dodjeljivalo nagrade za volontiranje.

✓ Akteri politika prema mladima u Federaciji BiH

Na državnom nivou nadležno ministarstvo pri kojem se nalazi Komisija za koordinaciju pitanja mladih jeste **Ministarstvo civilnih poslova BiH**. Zbog toga što još uvijek nema zakona koji direktno reguliše pitanja mladih u BiH, ovo ministarstvo nema značajnije nadležnosti u vezi s pitanjima mladih. Pri Ministarstvu civilnih poslova koje djeluje na državnom nivou postoji Sektor za obrazovanje. Unutar Sektora djeluje Odsjek za mobilnost i mlade. Odsjek ima zadatak sudjelovanja u evropskim programima i projektima u području obrazovanja i mobilnosti mladih te praćenje usklađenosti propisa iz nadležnosti sektora u Bosni i Hercegovini s propisima i standardima Evropske unije.

Komisija za koordinaciju pitanja mladih u BiH¹⁷³ pri Ministarstvu civilnih poslova je planirano da bude stalno i najviše savjetodavno tijelo uspostavljenim strukturama za koordinaciju omladinskog sektora u BiH. Komisija još uvijek nije formirana. Planirano je da se Komisija sastoji od sedam članova, od koji su četiri predstavnici institucija u Bosni i Hercegovini, a tri člana su predstavnici omladinskih nevladinih organizacija iz BiH.

Na nivou Federacije BiH **Federalno ministarstvo kulture i sporta** je nadležno za pitanja mladih. Ministarstvo je odgovorno za saradnju i koordinaciju zadataka s drugim ministarstvima i nadležnim institucijama u Federaciji na istraživanju o potrebama i problemima mladih, kao i na definisanju i predlaganju Federalne strategije prema mladima te osiguravanje, uspostavljanje i održavanje sveobuhvatne baze podataka o mladima u saradnji s drugim institucijama Federacije. Dodatno, Ministarstvo je nosilac aktivnosti u vezi s informisanjem mladih, kao i jačanja uključenja mladih u procese odlučivanja, u skladu sa svojim nadležnostima.

Sektor za mlade obavlja poslove koji se odnose na: ukupne institucionalne mehanizme brige vlasti prema mladima; saradnju i koordinaciju zadataka s omladinskim sektorom i omladinskim udruženjima na istraživanju o potrebama i problemima mladih, kao i na definiranju i predlaganju federalne strategije prema mladima; uspostavljanje i održavanje sveobuhvatne baze podataka o mladima u saradnji s drugim institucijama u Federaciji BiH; aktivnosti u vezi s informisanjem mladih i jačanjem uključivanja mladih u procese odlučivanja; definisanje, utvrđivanje i provođenje programa djelovanja za mlade u oblastima iz nadležnosti Ministarstva; planiranje posebnih sredstava pri usvajanju Budžeta za izvršavanje zadataka koji proizlaze iz Zakona o mladima Federacije Bosne i Hercegovine; praćenje realizacije postojećih programa u oblasti mladih na federalnom nivou; koordiniranje međunarodne saradnje koja se odnosi na mlade; određivanje procedure obuke i sertifikacije službenika za mlade; izradu analiza, izvještaja, informacija, elaborata, studija, programa, planova, procjena i drugih stručnih, informativnih, planskih, dokumentacijskih i analitičkih materijala u oblasti mladih; stručnu obradu sistemskih rješenja od značaja za mlade; vrši i druge poslove u cilju zaštite interesa mladih.

Najznačajnija aktivnost Federalnog ministarstva kulture i sporta ogleda se kroz Transfer za mlade. Ministarstvo putem Transfera za mlade, u skladu s Odlukom o programu utroška sredstava s kriterijima raspodjele sredstava tekućih transfera, podržava različite aktivnosti omladinskih organizacija i organizacija koje se bave pitanjima mladih. Iznos sredstava Transfera je 400.000,00 KM na godišnjem nivou. U okviru ovog Transfera Ministarstvo pored projekata namijenjenih mladima podržava i rad Vijeća mladih Federacije sa godišnjim grantom u iznosu od 30.000,00 KM.

Federalno ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica vrši upravne, stručne i druge poslove utvrđene zakonima iz nadležnosti Federacije Bosne i Hercegovine, koji se odnose na raseljene osobe, izbjeglice i povratnike, i to: prikupljanje

¹⁷³ Na osnovu čl. 17. i 22. Zakona o Vijeću ministara Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH”, br. 30/03, 42/03, 81/06, 76/07, 81/07, 94/07 i 24/08), Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, na 86. sjednici, održanoj 20. decembra 2016. godine, donijelo je Odluku o osnivanju Komisije za koordinaciju pitanja mladih u Bosni i Hercegovini.

i obradu podataka o raseljenim osobama, izbjeglicama i povratnicima, stvaranje uslova za povratak raseljenih osoba, izbjeglica i povratnika u njihova prijeratna mjesta stanovanja, praćenje i pomaganje reintegracije povratnika u lokalnu zajednicu, zapošljavanje i stvaranje uslova za održiv povratak, koordiniranje aktivnosti obnove, rekonstrukcije i održivog povratka sa vladinim i nevladinim sektorima, evidentiranje ili registriranje nevladinih organizacija i nadzor nad istim koje se bave pitanjima pomoći raseljenim osobama i povratnicima.

Ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica podržava rad udruženja i organizacija u čijem je fokusu djelovanja povratnička populacija. Ono na što se posebno obraća pažnja jeste to da udruženja koja apliciraju na Javni poziv trebaju da provode aktivnosti koje su usmjerene na poboljšanje kvaliteta života raseljenih osoba, povratnika i izbjeglica.

Komisija za pitanja mladih Predstavničkog doma Parlamenta Federacije BiH ima nadležnost da razmatra nacрте i prijedloge zakona i akata koja se odnose na pitanja djece, mladih i uloge porodice za život mladih, inicira nova zakonska rješenja koja se odnose na položaj mladih, daje smjernice, savjete i preporuke za razvoj omladinske politike u Federaciji, po potrebi posreduje u kontaktu između različitih institucija, omladinskih organizacija, neformalnih grupa i pojedinca u skladu s nadležnostima Komisije, prati provođenje evropskih dokumenta i konvencija koja se tiču mladih, predlaže mjere za unapređenje informativne politike i transparentnosti prema mladima te da održava komunikaciju sa svim institucijama, organizacijama i pojedincima koji se bave problemima mladih a u skladu s nadležnostima Predstavničkog doma i Komisije. U radu Komisije sudjeluje i predstavnik Vijeća mladih Federacije BiH. Komisija u okviru svojih nadležnosti ima ulogu predlagača mjera za unapređenje informativne politike i transparentnosti prema mladima te praćenje provođenja određenih evropskih dokumenata i konvencija o pravima mladih, između ostalih i Evropske povelje o informisanju mladih.

Savjet za mlade FBiH - Zakonom o mladima FBiH predviđeno je da će Vlada Federacije formirati Savjet za mlade Federacije kao međuresorno radno tijelo čiji će glavni zadatak biti koordinacija i usaglašavanje politike prema mladima u Federaciji. Savjet za mlade FBiH još uvijek nije formiran. Glavna zadaća Savjeta za mlade Federacije jeste koordinacija i usaglašavanje politike prema mladima Federacije. U radnome tijelu iz stava 1. (član 18.) aktivno će sudjelovati nositelji izvršnih dužnosti ministarstava i institucija Federacije koje se u okviru svoje mjerodavnosti bave nekom od oblasti iz člana 25. Najmanje 50% članova u Savjetu za mlade Federacije bit će predstavnici/e Vijeća mladih Federacije. Savjet za mlade još uvijek nije formiran.

Vijeće mladih Federacije Bosne i Hercegovine je krovna omladinska organizacija koja zastupa interese mladih razvijajući dijalog sa svim razinama vlasti u Bosni i Hercegovini. Vijeća mladih jača organizacijske kapacitete lokalnih i kantonalnih vijeća mladih, te međusektorsku i međunarodnu saradnju, a sve s ciljem aktivnog sudjelovanja mladih u društvenom životu. Vijeće mladih FBiH legitimno predstavlja i zastupa interese svojih članica/osnivača na svim nivoima vlasti. Pored članica/osnivača Vijeće mladih zastupa i interese svih mladih, omladinskih organizacija i organizacija koje rade s mladima na način da se bavi politikama koje se odnose na mlade i utiču na razvoj i dobrobit mladih u FBiH. Prema Zakonu o mladima FBiH da bi se formiralo Vijeće mladih FBiH moralo je postojati najmanje 50% formiranih kantonalnih Vijeća mladih. Vijeće mladih općine/ grada osniva više od 50% omladinskih udruženja, ali najmanje tri udruženja s popisa koji vodi nadležni odjel ili služba za mlade (službenik za mlade). Vijeća mladih općina/ gradova iz više od 50% općina tog kantona osnivaju vijeće mladih kantona, a zatim Vijeće mladih kantona iz više od 50% kantona osnivaju Vijeće mladih FBiH. Vijeće mladih prema Zakonu o mladima ima obavezu djelovanja na jačanju uključivanja mladih u društveni život lokalne zajednice kao i njihovom informisanju. Pored toga, ima pravo i obavezu da legitimno predstavlja i zastupa interese udruženja koja su ga osnovala na odgovarajućem nivou vlasti. Vijeće mladih Federacije BiH je godinama unazad aktivni saradnik i partner u značajnom broju regionalnih i međunarodnih aktivnosti. Važnost učešća u takvim programima ogleda se u prilici da se mladim ljudima unutar Bosne i Hercegovine predstave pozitivne primjere prakse drugih zemalja i organizacija, ali i da svojim učešćem doprinese izgradnji zajedničkih politika i pravaca djelovanja na višim nivoima vlasti.

Od samog osnivanja Vijeća mladih FBiH, uspostavljena je komunikacija između Federalnog ministarstva kulture i sporta i Vijeća mladih FBiH. Saradnja se ogleda u povremenim sastancima predstavnika obje strane, te u finansijskoj podršci

radu Vijeća mladih FBiH. Operativni grant Vijeća mladih FBiH se isplaćuje iz sredstava odobrenih u Budžetu FBiH za datu godinu iz Transfera za mlade kao podrška radu Vijeća mladih u FBiH, a koja se utvrđuju Odlukom o usvajanju programa utroška sredstava s kriterijima raspodjele sredstava tekućih transfera utvrđenih Budžetom Federacije BiH za datu godinu Federalnom ministarstvu kulture i sporta. Ista sredstva predstavljaju jako mali udio u cjelokupnom budžetu VMFBiH neophodnim za rad sa strukturom i svim drugim segmentima rada. Odlukom o izradi strategije za mlade Federacije BiH saradnja Ministarstva i Vijeća mladih je unaprijeđena te su planirane nove aktivnosti poput osnivanja Savjeta za mlade, koje će ova dva važna aktera provoditi u narednom periodu.

Okvir javnih politika

Iako je Zakon o mladima usvojen 2010. godine, a propisuje kreiranje i provedbu strategije prema mladima na nivou FBiH, ona je u 2024. godini najbliže usvajanju. U FBiH, a prema prikupljenim podacima za TiPra.me,¹⁷⁴ online platformu namijenjenu za praćenje provedbe Zakona o mladima u BiH, do kraja 2023. godine usvojenu strategiju prema mladima imala su četiri kantona¹⁷⁵. Pored toga, neke od lokalnih zajednica unutar kantona imaju usvojene lokalne strategije prema mladima u različitim fazama od pripreme i kreiranja, preko usvajanja do provedbe.

Unutar Strategije saradnje sa iseljeništvom FBiH za period 2020-2024. godina određen je strateški cilj koji se odnosi na uključenost mladih iz iseljeništa u razvojne politike Federacije BiH. Mjerama se nastoji kreirati ambijent kod domaćih institucija i nevladinih organizacija za veće uključivanje mladih iz iseljeništa u razvojne i reformske društvene i ekonomske procese unutar FBiH kao i BiH. Druga mjera se odnosi na kreiranje stručnih programa kod domaćih institucija što će dovesti do jačih kulturoloških veza sa mladima iz iseljeništa. Neke od aktivnosti koje se predviđaju su poticanje aktivnosti jačanja komunikacije sa mladima iz iseljeništa za društvene i ekonomske procese, razvijanje tematskih programa razmjene iskustava sa mladim iz iseljeništa, umrežavanje mladih iz iseljeništa sa institucijama u FBiH (kantonalne i lokalne), informiranje mladih na svim nivoima odlučivanje kroz uređenje mehanizama učešća, razvoj manifestacija na kojima će učešće uzeti mladi iz iseljeništa te postići saradnju Vijeća mladih FBiH sa mladima iz iseljeništa koja se može posmatrati kao najznačajnija aktivnost jer se njome nastoji povezati mlade. Unutar Strategije saradnje sa iseljeništvom se prepoznaje da mladi iz iseljeništa predstavljaju veliki potencijal za razvoj u FBiH. Međutim, postojeće veze i saradnja nisu na zadovoljavajućem nivou te zbog toga Federalno ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica želi postaviti prioritet na uključivanje mladih iz iseljeništa u društvene i ekonomske tokove u FBiH ali i BiH.

Aktivizam i volontiranje

Aktivizam mladih u Federaciji se najbolje ogleda u uspostavljenom sistemu vijeća mladih. Zakonom o mladima je uspostavljen sistem vijeća mladih kojeg čine opštinska, gradska, kantonalna vijeća mladih, te Vijeće mladih FBiH kao krovno tijelo/organizacija mladih u Federaciji. U sistemu krovnog tijela mladih u FBiH se trenutno nalazi 108 omladinskih organizacija i 47 vijeća mladih. Proces formiranja vijeća mladih kako na lokalnom tako i na kantonalnom nivou nije okončan te se i dalje nastavlja.

Mladi u FBiH svoj aktivizam mogu provoditi i razvijati i kroz neformalne grupe mladih. Zakon o mladima FBiH prepoznaje neformalne grupe mladih. Nadležne općinske službe imaju zadatak voditi evidenciju neformalnih grupa mladih (doduše, onih grupa čije aktivnosti se podržavaju od strane opštine). Uz omladinske organizacije, neformalne grupe mladih su one koje provode omladinski rad u FBiH. Pod neformalnim grupama podrazumijevaju se grupe od najmanje trije ljudi, koje su okupljene oko rješavanja problema u zajednici i nisu formalno registrovane. Najčešće su kratkoročno

¹⁷⁴ www.tipra.me

¹⁷⁵ Srednjobosanski kanton, Hercegovacko-neretvanski kanton, Tuzlanski kanton, Kanton Sarajevo.

okupljeni radi rješavanja tačno određenog problema, te njihov dalji razvoj podrazumijeva osnivanje omladinskog udruženja. Neformalna grupa ne može biti član vijeća mladih s obzirom da ista nije pravno lice.

U članu 15. Zakona o mladima FBiH definirano je da će nadležna općinska služba voditi spisak neformalnih grupa mladih čije su aktivnosti podržane od opštine. Primjeri organizacija koje djeluju na nivou cijele BiH, a kroz svoj rad formiraju brojne neformalne grupe mladih trenutno aktivne i zajedno sa njima rade:

- **MOZAIK (Omladinska banka)** - Omladinska banka BiH omogućava mladima ne samo da budu dio procesa odlučivanja već i da pokrenu projekte od društvenog značaja ili svoj vlastiti biznis. Trenutno postoji oko 50 omladinskih banaka u BiH koje su nastale kroz partnerstvo opština, gradova, Fondacije Mozaik i mladih. Sva sredstva se daju na raspolaganju neformalnoj grupi mladih koji odlučuju koji projekat će dobiti sredstva, te su mentorska podrška mladima. Bespovratna sredstva koja se dodjeljuju mladima omogućuju podršku njihovim inicijativama, a ključna karakteristika programa je demokratski proces odabira projekata. Pored finansijske podrške mladima, Omladinska banka BiH pruža mentorstvo i edukaciju mladima kako bi razvili vještine potrebne za uspješno vođenje projekata i biznisa.
- **Asocijacija srednjoškolaca u BiH** - Lokalni timovi su podružnice ASuBiH-a čiji je rad fokusiran na aktivnosti koje utiču na poboljšanje statusa srednjoškolaca u lokalnoj zajednici. Lokalni timovi ASuBiH-a djeluju u preko 50 zajednica širom BiH. Svaka lokalna zajednica se suočava sa različitim problemima. Upravo iz tog razloga lokalni timovi su odlična prilika sprovođenja misije ASuBiH-a u lokalnim zajednicama, kao i prilika za sve srednjoškolce da svoje vrijeme ulože u poboljšanje svog statusa i stvaraju prilike za svoje vršnjake i sebe, te direktno djeluju na probleme s kojima se susreću. Lokalni timovi osmišljavaju i sprovode svoje samostalne aktivnosti, kao i aktivnosti koje se realiziraju na državnom nivou. ASuBiH lokalnim timovima osigurava podršku za aktivnosti, koja podrazumijeva mentorstvo, događaje koji su organizirani u svrhu educiranja članova, zajedničke projekte za koje ASuBiH osigurava sav potreban materijal kao i lakši pristup fondovima za nevladine organizacije. Lokalni timovi su neformalne grupe mladih.

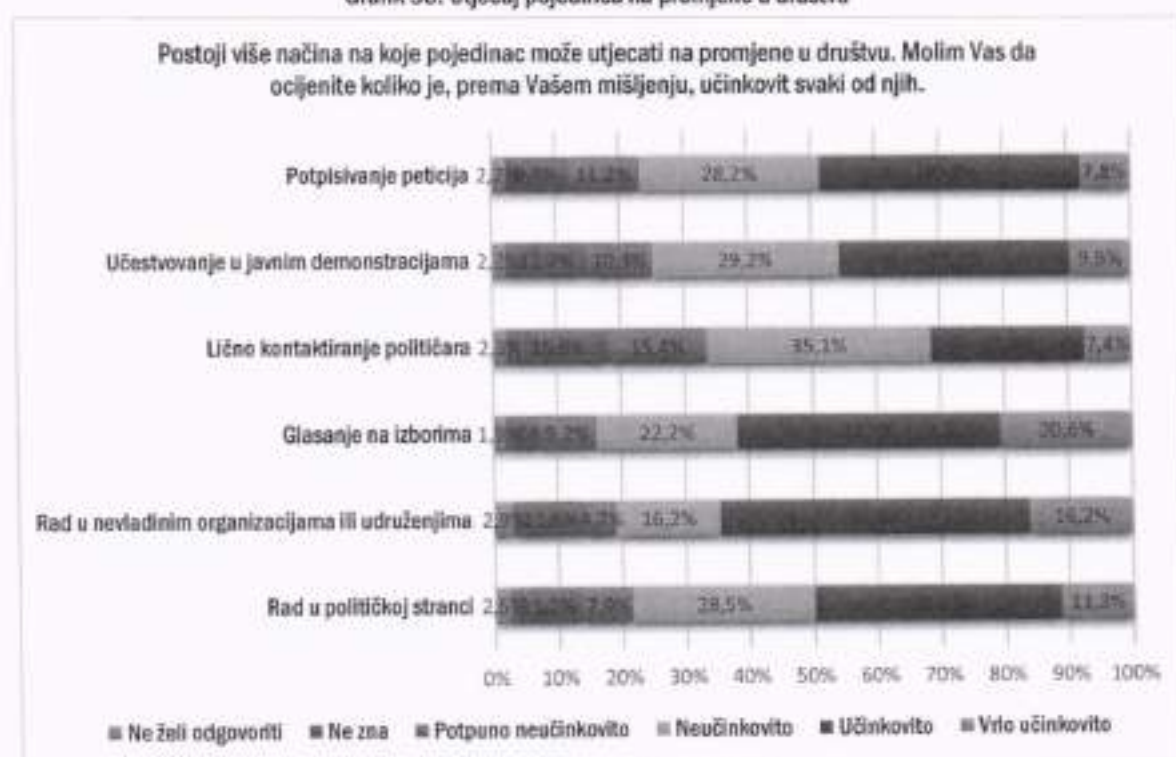
Učešće u odlučivanju

Zakon o mladima FBiH je uspostavio dobru osnovu za regulisanje oblasti učešća mladih u FBiH. Prema Zakonu, svi nivoi vlasti u Federaciji BiH trebaju uključiti mlade u procese donošenja sektorskih politika prema mladima, programa djelovanja za mlade, strategije prema mladima te dijelova budžeta koji se tiču pitanja mladih. Federalno ministarstvo kulture i sporta je odgovorno za jačanje uključivanja mladih u procese odlučivanja, u skladu sa svojim nadležnostima (pozitivan primjer je proces izrade Strategije prema mladima FBiH). Pozitivan primjer uključivanja mladih je saradnja Komisije za pitanja mladih Predstavničkog doma Parlamenta FBiH i Vijeća mladih FBiH. Važna komponenta za razvoj oblasti učešća mladih jeste uspostavljeni sistem vijeća mladih (od općinskih i gradskih preko kantonalnih do Vijeća mladih Federacije BiH), koja rade na uključivanju mladih u procese odlučivanja, odnosno, da mladi budu što više uključeni kroz kreiranje politika i programa za mlade na lokalnom nivou kao i ostalih pitanja koja se tiču mladih. Primjer za nešto takvo je uključivanje predstavnika mladih u lokalne komisije za mlade koje su radna tijela općinskih ili gradskih vijeća.

Pojedinac može na više načina utjecati na promjene u društvu. Mladi u FBiH su u upitniku ocjenjivali koliko određeni lični postupci mogu utjecati na promjene u društvu. Kao najučinkovitije metode koje pojedinac može koristiti za kreiranje društvenih promjena mladi su naveli rad u udruženjima građana ili nevladinim organizacijama (64,6%) i glasanje na izborima (61,7%). Kao jedinu neučinkovitu opciju mladi su ocijenili lično kontaktiranje političara, i to s 50,5%. Zanimljivo je da se ova aktivnost u smislu društvene promjene odnosi na pojedinca, odnosno kontaktiranje pojedinca političara.

U svim drugim situacijama koje su ocjenjivane radi se o udruživanju više pojedinaca u jednu građansku akciju ili pokret, te su takva udruživanja pojedinaca s ciljem promjene u društvu ocijenjena kao efikasnija.

Grafik 38. Utjecaj pojedinca na promjene u društvu

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Uopšteno, mladi u FBiH smatraju da nemaju puno utjecaja na donošenje odluka koje ih se tiču na lokalnom nivou, preciznije 59,8% mladih smatra da nemaju puno utjecaja na takve odluke. Da donekle imaju utjecaja na odluke koje ih se tiču na lokalnom nivou smatra 28,1%. Mladih koji smatraju da imaju mnogo utjecaja na donošenje odluka je 8,6%.

Mladi smatraju i da je nedovoljno mladih na pozicijama odlučivanja te da je to jedan od razloga zbog kojih mladi ne percipiraju da imaju moć donošenja odluka o za njih bitnim stvarima u društvu.

Volontiranje

Volontiranje je vrlo značajan segment aktivizma mladih. Zakon o volontiranju je označio volontiranje kao aktivnost od interesa za Federaciju Bosne i Hercegovine kojom se doprinosi poboljšanju kvalitete života, aktivnom uključivanju građana u društvene procese i razvoju humanijeg i ravnopravnijeg demokratskog društva.

Dugoročno volontiranje u struci priznaje se kao radno iskustvo, koje se dokazuje potvrdom o volontiranju izdatom od strane Federalnog ministarstva pravde, odnosno Institucije za evidentiranje volontiranja. Volontiranje je prepoznato kao jedan od dugoročnih ciljeva realizacije Zakona o mladima Federacije BiH (jačanje volonterizma među mladima te njihovog dobrovoljnog angažmana u aktivnostima u vezi sa pitanjima mladih).

Pozitivan primjer volontiranja na nivou velikog broja zajednica u BiH jeste Socijalni dan koji implementira Asocijacija srednjoškolaca u BiH. Socijalni dan je dan kada srednjoškolci dobiju priliku da odlaskom na radno mjesto steknu osjećaj za radnu atmosferu i upoznaju se sa osnovnim radnim procesima. Za svoj rad dobijaju dnevnicu koju uplaćuju u Fond Socijalnog dana iz kojeg se kasnije finansiraju projekti mladih u lokalnim zajednicama. Dodatno, Crveni krst/križ FBiH (Zakon o crvenom krstu/križu Federacije Bosne i Hercegovine) je dobar primjer volonterizma u FBiH.

Mobilnost

Mobilnost pruža priliku mladoj osobi biti izvan zone komfora i steći nove vještine, znanja i spoznaje koje dugo ostaju u sjećanju kao lekcija koju primjenjuju kroz život. Mobilnost mladih odvija se kroz različite programe, ali je možemo podijeliti u nekoliko kategorija:

- Mobilnost mladih kroz edukativne razmjene učenika i studenata,
- Mobilnost mladih kroz međunarodno volontiranje,
- Mobilnost mladih pri zapošljavanju,
- Mobilnost mladih kroz strukovno obrazovanje i doškoloavanje,
- Mobilnost mladih kroz kratkoročne i dugoročne programe neformalnog obrazovanja,
- Ekskurzije i putovanja,
- Virtualna mobilnost mladih.

U Zakonu o mladima u FBiH u članu 8. prepoznaje se mobilnost kao jedan od segmenata rada s mladima. Zakonom se propisuje da je Federacija odgovorna za programe djelovanja za mlade u Federaciji u oblastima iz člana 25. Zakona o mladima među kojima je mobilnost prepoznata kao jedna od oblasti omladinskog sektora.

Neki od programa/organizacija koji podržavaju mobilnost mladih i iz FBiH su:

Program Erasmus+ nudi finansijsku podršku studentima tokom studiranja u inozemstvu. Studenti na preddiplomskom, diplomskom ili doktorskom nivou obrazovanja mogu iskoristiti mogućnosti programa Erasmus+, te se pored toga pruža i mogućnost kombiniranja stručne prakse sa studiranjem u inozemstvu. Pored toga, Erasmus+ podupire mobilnost mladih u svrhu neformalnog učenja u obliku razmjena mladih, pri čemu je cilj uključiti mlade i ojačati njihov položaj kako bi postali aktivni građani, povezati ih s evropskim projektom, ali i pomoći im da steknu i razviju kompetencije koje će im biti korisne u životu i u budućem radu.

BOLD je projekat Američke ambasade u BiH kojim se mladim ljudima u dobi od 18 do 35 godina širom BiH pružaju prilike da postanu lideri. Američka ambasada podržava BOLD lidere nudeći obrazovne i kulturne razmjene u SAD, radionice i obuke u BiH, početno finansiranje za projekte. Dvije su vrste razmjena, akademska i profesionalna razmjena koje imaju različitosti.

American Councils for International Education u Bosni i Hercegovini realizuje YES program (Kennedy-Lugar Youth Exchange and Study) za srednjoškolce. Pod pokroviteljstvom State Departmenta Sjedinjenih Američkih Država, YES je besplatna prilika za srednjoškolce iz cijele Bosne i Hercegovine da provedu jednu akademsku godinu u Sjedinjenim Državama i žive s porodicama domaćina dok pohađaju srednju školu.

Regionalni ured za mlade Zapadnog Balkana (RYCO) je nezavisno-funkcionalni institucionalni mehanizam osnovan od strane članica Zapadnog Balkana, odnosno Albanije, Bosne i Hercegovine, Kosova¹⁷⁶, Crne Gore, Sjeverne Makedonije i Srbije, s ciljem podsticanja duha pomirenja i saradnje između mladih u regiji kroz programe razmjene mladih. Sporazum o uspostavi RYCO-a potpisali su premijeri država Zapadnog Balkana 6 na samitu održanom u Parizu, 4. jula 2016. godine. RYCO mladima nudi prilike za mobilnost.

Rad s mladima

U BiH rad s mladima je kroz historiju doživio različite promjene, oblike i područja djelovanja, pristupe i vrste finansiranja. BiH, kao članica Vijeća Evrope, također doprinosi provedbi Evropske agende rada s mladima i to prvenstveno razvojem omladinskog sektora, jačanjem kapaciteta institucija i nevladinih organizacija koje rade s mladima, kao i direktnim radom s mladima.

¹⁷⁶ Reference na Kosovo se u skladu sa Rezolucijom 1244 (1999) Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija.

Na 3. Evropskoj konvenciji o radu s mladima¹⁷⁷ predstavljena je Završna deklaracija o radu s mladima „Putokazi za budućnost“. U Deklaraciji su navedene smjernice i prijedlozi za provedbu Evropske agende za rad s mladima. Implementacija Agende nosi naziv Bonski proces te daje osnovu za jačanje rada s mladima kao posebno područje politike i prakse u Evropi. Upravo je 3. Konvencija pozvala na koordinirani pristup cijele zajednice u provedbi Agende. Bonski proces kroz koji zajednica prakse u Evropi razmatra sve aspekte rada s mladima, te definiše konkretne korake u provedbi Evropske agende i programa namijenjenih mladima. Fokus na rad s mladima u Evropskoj uniji doveo je prethodno do Evropskih konvencija o radu s mladima 2010., 2015. i 2020. godine.

Osnova u FBiH je Zakon o mladima Federacije Bosne i Hercegovine koji definiše **rad s mladima** kao planiranu, svrsishodnu i svjesnu potporu mladima kroz njihovo dobrovoljno sudjelovanje. Rad s mladima provodi omladinski sektor, odnosno omladinska udruženja, ostala udruženja, neformalne grupe, te nosioci rada sa mladima iz vladinog i nevladinog sektora. Jedan od sveukupnih ciljeva Zakona jeste regulisanje oblasti rada s mladima kroz utvrđivanje mjera i preporuka.

Rad s mladima predstavlja:

- vanškolsko obrazovanje, koje može biti komplementarno formalnom obrazovanju mladih, uz opće, društveno, prirodno i tehničko obrazovanje,
- kreativne, umjetničke, sportske i kulturne aktivnosti s mladima,
- aktivnosti i programe koji se tiču razvoja njihovih sposobnosti, vještina i znanja kao i društvenog angažmana,
- aktivnosti koje su u vezi sa pitanjima kao što su druženje, radna okolina, škola, porodica,
- aktivnosti i programe koji se odnose na njihovu dobrobit, socijalnu i zdravstvenu zaštitu,
- savjetovanje mladih,
- oporavak mladih i njihov boravak u prirodi te aktivnosti u vezi s omladinskim turizmom,
- programe dizajnirane za specifične grupe mladih.

U BiH rad s mladima se najvećim dijelom odvija kroz aktivnosti, programe i projekte organizacija civilnog društva što uključuje nevladine organizacije, omladinske organizacije, organizacije koje se bave mladima i neformalne grupe. Organizacije civilnog društva se mogu posmatrati kao most u prevazilaženju prepreka kod rješavanja problema. Omladinski rad ne obavljaju isključivo omladinski radnici - vrlo često značajnu ulogu igraju i vršnjački edukatori što je posebno važno spomenuti jer u dobu brzih promjena potaknutih digitalizacijom oni koji rade s mladima moraju držati korak s mladima, razumjeti i moći se iznijeti sa promjenama koje se dešavaju novim generacijama mladih.

Odgovornost rada sa mladima imaju svi nivoi vlasti u Federaciji BiH. Posebno bitni oblici rada sa mladima u Federaciji BiH jesu pravilno funkcionisanje službenika za mlade odnosno odjela i sektora za mlade u okviru organa vlasti, izrada strategija za mlade, budžeti i odgovarajući grantovi za projekte mladih, prostori za mlade, te podrška radu vijeća mladih. Obuka službenika za mlade je svakako jedan od najznačajnijih procesa u kontekstu rada sa mladima. Poseban izazov predstavlja nedovoljna obučenost kao i izražen problem da službenici za mlade uglavnom obavljaju i druge poslove u okviru svog radnog mjesta, pored rada sa mladima, a brojni su primjeri i potpunog zanemarivanja rada s mladima.

Institut za razvoj mladih KULT organizovao je u julu mjesecu 2023. godine Prvu konvenciju o radu s mladima u BiH. Povod Konvenciji bila je i provedba Bonskog procesa u BiH koja još nije adekvatno zaživjela, a evropski programi se primjenjuju samo djelimično. Konvencija je poslužila kao osnova za razvoj rada s mladima odnosno za umrežavanje, upoznavanje i buduće zajedničko djelovanje civilnog društva, omladinskih organizacija, krovnihih tijela mladih, institucija nadležnih za pitanja mladih, donatorske zajednice koja ulaže u pitanja mladih.

¹⁷⁷ Više o Bonskom procesu, dostupno na: https://www.bonprocess.net/downloads/publications/11/HR_3rd%20EYWC_final%20declaration.pdf?version=3e6ac4582feb7003310e4f04a6fe5ec, pristupljeno 20.30.2024. godine.

U BiH je posebno zabrinjavajući odnos prema marginalizovanim skupinama mladih (NEET skupina¹⁷⁸, osobe s invaliditetom, mladi koji izlaze iz sistema socijalne brige itd.) te generalno oblast nije dovoljno istražena.

Informisanje

Slično kao učešće u odlučivanju, informiranje mladih je načelo politike prema mladima i jedna od oblasti koja je sadržana unutar strategije za mlade. Mlade je potrebno kontinuirano informirati o prilikama za: učešće u predstavničkim tijelima mladih, aktivizam u raznim omladinskim organizacijama, nevladinim i vladinim organizacijama, praksama, obukama, razmjenama, stipendijama itd.

Jedan od (opštih) ciljeva Zakona o mladima FBiH jeste informiranje mladih na svim nivoima odlučivanja u FBiH. Informisanje i savjetovanje je jedna od oblasti omladinskog sektora. Zakonom je definirano da je informiranje jedno od osnovnih prava mladih, odnosno pravovremeno i istinito informiranje o svim pitanjima koja su od interesa za mlade. Federalno ministarstvo kulture i sporta, kao ministarstvo odgovorno za mlade, je nosilac aktivnosti informisanja mladih¹⁷⁹. Ministarstvo održava web-sajt kao svoj najaktivniji alat za informisanje svojih korisnika i društva generalno, a posebno populacije mladih. Federalno ministarstvo kulture i sporta ima obavezu da uspostavi bazu podataka i informira mlade o mjerama i programima koje provodi Vlada FBiH, a u skladu sa Zakonom o mladima FBiH. Dakle, pored redovnih informisanja o svojim aktivnostima, sva Federalna ministarstva i institucije trebaju redovno dostavljati informacije Federalnom ministarstvu kulture i sporta, koje bi trebalo napraviti plan informisanja mladih u FBiH. Na taj način se želi postići strateško informisanje mladih o svim politikama i programima koje FBiH provodi prema mladima. Većina ministarstava komunikaciju obavlja putem web stranice što nije dovoljno u vremenu u kojem živimo zbog naprednih tehnologija i društvenih mreža koje su nam dostupne.

Programi i aktivnosti

✓ Programi Ministarstva raseljenih osoba i izbjeglica

U periodu od 2019 – 2023 Ministarstvo je za podršku rada udruženja utrošilo ukupno oko 164.500,00 KM. Udruženja čijem je radu Ministarstvo pružalo podršku su pretežno sportska udruženja, kulturno-umjetnička, te od svih odabranih njih je sedam sa predznakom omladinski/mladi, ali zasigurno i u ostalim udruženjima participiraju mladi ljudi od 15-30 godina.

✓ Aktivnosti Federalnog ministarstva kulture i sporta

Transfer za mlade jedini je transfer FMKS-a namijenjen specifično i isključivo mladima. U tekstu javnog poziva za ovaj transfer, između ostalog, stoji da pravo podnošenja zahtjeva na Javni poziv imaju institucije, organizacije, udruge i drugi nosioci koji obavljaju djelatnosti u oblasti mladih i omladinskog aktivizma koji su registrovani u Federaciji Bosne i Hercegovine. Ostali transferi FMKS-a nisu ni u jednoj stavci namijenjeni specifično mladima. Iznos Transfera za mlade u 2023. godini bio je 400.000 KM te je ukupno podržan 71 korisnik. Ministarstvo je pored izdvajanja za Transfer za mlade sufinansiralo i rad Vijeća mladih FBiH te izradu strategije prema mladima.

¹⁷⁸ Mladi u dobi 15-29 godina koji ne rade, nisu u sistemu redovnog obrazovanja niti u sistemu obrazovanja odraslih i pri tome nisu registrovani u evidenciji nezaposlenih osoba u zavedima za zapošljavanje), a kako bi im se omogućio pristup tržištu rada te ih se osnažilo za aktivno sudjelovanje na tržištu rada. Pojam NEET izveden je iz engleskog izraza Not in Education, Employment or Training.

¹⁷⁹ Vlade Federacije Bosne i Hercegovine donijela je Zaključak u. broj: 1864/2014 od 23. 10. 2014. godina, kojim se zadužuju ministarstva i institucije Vlade Federacije da sve podatke o aktivnostima koje se provedu za mlade dostavljaju Federalnom ministarstvu kulture i sporta.

Federalno ministarstvo kulture i sporta ima uspostavljen registar certificiranih službenika/ca, u kojem se trenutno nalazi 87 službenika i službenica. Federalno ministarstvo kulture i sporta vodi bazu podataka omladinskih organizacija i organizacija koje se bave pitanjima mladih, a koji su korisnici sredstava Ministarstva.

✓ **Aktivnosti Vijeća mladih Federacije BiH**

Vijeće mladih FBiH je tokom 2020. godine vodilo zagovaračku kampanju za uspostavu Savjeta za mlade, međuresornog tijela zagarantiranog Zakonom o mladima FBiH, u kojem bi mladi iz FBiH donosili odluke za istim stolom sa federalnim ministrima (minimalno 50% mladih bi bilo dijelom Savjeta). Mladi bi u tom tijelu učestvovali u provedbi politika prema mladima, njihovom kreiranju, ali i predstavljali glas mladih iz cijele FBiH. Kroz kampanju, ukupno 15 ministarstava, tadašnji premijer i potpredsjednik FBiH kroz pisma podrške izrazili su svoju spremnost na formiranje Savjeta za mlade kao radnog tijela Vlade, ali savjet ni u 2024. godini još uvijek nije formiran.

Vijeće mladih Federacije BiH ima svog predstavnika i u Savjetodavnom vijeću za mlade Vijeća Evrope, nevladinom partneru u strukturi suupravljanja koji uspostavlja standarde i prioritete rada sektora mladih Vijeća Evrope, te daje preporuke za buduće prioritete, programe i budžete. Sastoji se od 30 predstavnika nevladinih organizacija i mreža mladih u Evropi, a glavna mu je zadaća savjetovati Odbor ministara o svim pitanjima koja se odnose na mlade. Konkretno, Savjetodavno Vijeće pomaže osigurati uključivanje politika za mlade u program aktivnosti Vijeća Evrope dajući mišljenja i prijedloge svim tijelima Organizacije. Također osigurava uključenost mladih u druge aktivnosti Vijeća Evrope i promociju politike izvan Organizacije.

✓ **Tematska sjednica Komisije za pitanja mladih PD Parlamenta FBiH**

Već spomenuta Tematska sjednica Komisije za pitanja mladih Predstavničkog doma Parlamenta FBiH rezultirala je setom zaključaka u ovoj oblasti, a koji su značajan ulazni podatak kao i materijal za dalja unaprjeđenja u omladinskom sektoru:

- Zadužuje se Vlada FBiH da formira Savjet za mlade Federacije BiH u skladu sa važećim odredbama Zakona o mladima Federacije BiH;
- Zadužuje se Federalno ministarstvo kulture i sporta da planira povećanje izdvajanja za Transfer za mlade sa 400.000,00 KM na 1.000.000,00 KM za 2023. godinu i navedeni iznos izdvoji u Budžetu Federacije BiH za 2023. godine, a koji će biti namijenjen za provedbu Strategije prema mladima Federacije BiH i projekte za mlade.
- Zadužuje se Vlada FBiH da jednom godišnje predstavi izvještaj o položaju mladih, nastojanjima i aktivnostima podrške mladima u FBiH u skladu sa važećim odredbama Zakona o mladima Federacije BiH.
- Zadužuju se oba doma Parlamenta FBiH da donesu odluku o formiranju Komisije za pitanja mladih kao zajedničkog i stalnog radnog tijela u skladu s važećim odredbama Zakona o mladima Federacije BiH.
- Zadužuje se Vlada FBiH da izmijeni naziv Federalnom ministarstvu kulture i sporta u Federalno ministarstvo, kulture, sporta i mladih u skladu s važećim odredbama Zakona o mladima Federacije BiH.
- Zadužuje se Federalno ministarstvo kulture i sporta da provede analizu efikasnosti modela omladinskog organizovanja prepoznatog kroz Zakon o mladima Federacije BiH te usvoji set preporuka za poboljšanje omladinskog organizovanja u Federaciji BiH.
- Zadužuje se Vlada Federacije BiH da kroz izmjene i dopune Zakona o mladima Federacije BiH definiše termine: omladinski rad, omladinski radnik/ca, omladinski centar, omladinski klub, neformalno obrazovanje, digitalni rad s mladima, inkluzija te uvede sistem vođenja spiskova omladinskih organizacija na nivou kantona u Federaciji BiH.
- Zadužuje se Vlada Federacije BiH da predloži Zakon o studentskom organiziranju Federacije BiH.
- Zadužuje se Federalno ministarstvo pravde da kreira Vodič kroz Zakon o volontiranju Federacije BiH.
- Zadužuje se Vlada Federacije BiH da uradi analizu efikasnosti provedbe Zakona o volontiranju Federacije BiH te usvoji set preporuka za poboljšanje uslova i prilika za volontiranje u FBiH.

- Zadužuje se Vlada Federacije BiH i Parlament Federacije BiH da uključi mlade u radna tijela i komisije pri Parlamentu i Vladi FBiH u skladu s važećim odredbama Zakona o mladima Federacije BiH.
- Zadužuje se Vlada FBiH da donese Strategiju o promociji volontiranja u FBiH, kako bi imali koordinirani pristup volontiranju na različitim nivoima, a kako bi osigurali da je volontiranje sastavni dio lokalnih i regionalnih strategija razvoja, te da na osnovu toga ostvare odgovarajuće finansiranje i podršku.
- Zadužuju se Vlada FBiH i Parlament FBiH da unaprijede komunikaciju sa mladima putem web stranica i društvenih platformi, s ciljem ispitivanja mišljenja, povećanja transparentnosti i demokratičnosti.
- Zadužuje se Komisija za pitanja mladih PFBIH da jednom godišnje organizira Tematsku sjednicu o mladima kako bi se pratila realizacija Zaključaka i usvojenih mjera za poboljšanje položaja mladih u FBiH.

7.2. Identifikovani problemi

Problem 1: Neprovođenje odredbi iz Zakona o mladima o mladima FBiH

U Federaciji se ne objavljuje godišnji izvještaj o položaju mladih, nastojanjima i aktivnostima podrške mladima u skladu s odredbama Zakona o mladima FBiH. Zakonom je definirano da će Vlada Federacije svake godine podnositi Parlamentu Federacije Bosne i Hercegovine izvještaj o položaju mladih, nastojanjima i aktivnostima podrške mladima. Pored utvrđivanja situacije i analize, izvještaji trebaju sadržavati i prijedloge za dalji razvoj podrške mladima. Vlada Federacije nalaže izradu izvještaja Savjetu za mlade Federacije koji još uvijek nije formiran, a važno je i da Vlada Federacije uz izvještaj prilaže svoje mišljenje sa zaključcima koje smatra prijevako potrebnim. Zakonska odredba je i formiranje Savjeta za mlade što nije ispunjeno. Nepostojanje budžetske stavke ili dijela budžeta koji se odnosi na mlade kao dijela ukupnog budžeta, netransparentnost procesa dodjele sredstava (netransparentna objava korisnika), neadekvatan postupak praćenja realizacije utroška sredstava. Nedostatak prostora za mlade je još jedan od identificiranih problema unutar FBiH. Mladi nisu uključeni u procese odlučivanja jer nisu uključeni u rad Komisija i ostalih tijela koje se bave pitanjima od značaja za mlade.

Problem 2: Nedostatak programa kojim bi se podržao aktivizam mladih ili programa koji bi se odnosio na pružanje podrške isključivo omladinskim organizacijama

Federalno ministarstvo kulture i sporta kao ni druga federalna ministarstva još uvijek nemaju programe koji bi se isključivo odnosili na mlade. Takođe, nedostaje i programa koji bi podržali aktivizam mladih kroz podršku omladinskim organizacijama. Podržavanje aktivizma mladih i nedostatak programa je prisutan problem i na nižim nivoima vlasti. Analiza implementacije Zakona o mladima FBiH za 2020. godinu, koju je kreiralo Vijeće mladih Federacije Bosne i Hercegovine pokazalo se da:

- 34 jedinice lokalne samouprave (od 64) u svojim budžetima su imale stavku u budžetu koja se izdvojeno odnosila na finansiranje projekata za mlade. Tek u 19 opština postoji transparentna objava korisnika/ca grantova/budžeta izdvojenog za mlade.
- Od 64 ispitane opštine/grada, njih 20 je potvrdilo postojanje praćenja realizacije utroška grantova/budžeta izdvojenog za mlade.
- Od dostavljenih šest odgovora od strane resornih ministarstava za mlade u FBiH, njih četiri (TK, USK, ZDK i BPK) imali su izdvajanja za grantove projekata za mlade iz budžeta institucije za 2020. godinu, i ista 4 objavljuju javni poziv za dodjelu sredstava. Resorna ministarstva Hercegovačko-neretvanskog kantona i Posavskog Kantona nemaju izdvajanja.

Problem 3: Nepotpuna implementacija Zakona o volontiranju FBiH i nepostojanje nadzora nad provedbom

Postoje brojni izazovi u implementaciji Zakona o volontiranju FBiH. Ova oblast se upravo uređuje Zakonom ali još uvijek postoje brojne prepreke i izazovi na koje institucije ne uspijevaju adekvatno odgovoriti.

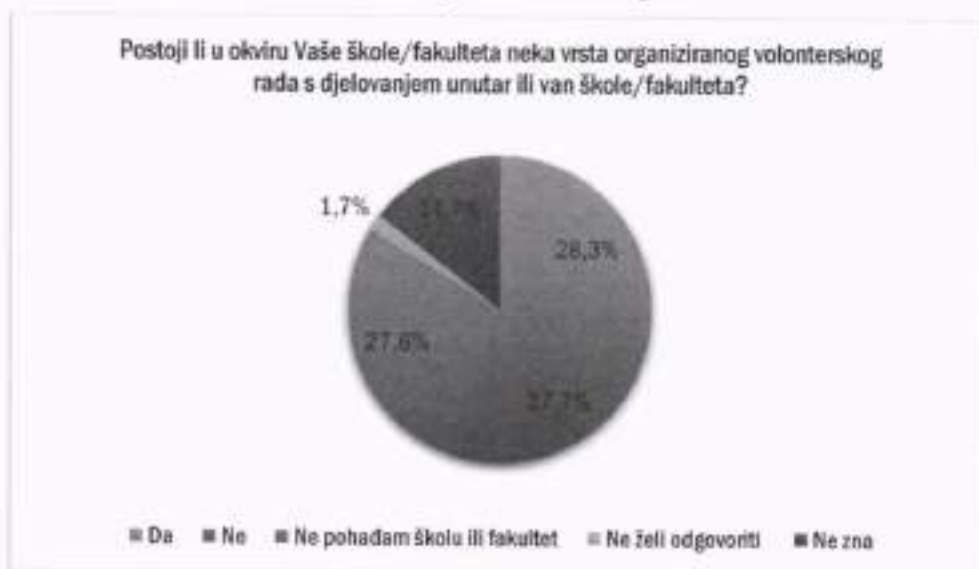
Trenutno nije dostupna baza organizatora volontiranja kao ni registar prijavljenih volontera, a Federalno ministarstvo pravde nije organiziralo edukativno-informativne aktivnosti putem kojih bi upoznalo mlade sa njihovim pravima i

obavezama tokom volontiranja. Ministarstvo nije dodjeljivalo ni nagradu za volontiranje. Zbog svega navedenog, evidentno je da implementacija Zakona nije potpuna te da postoje brojni problemi.

Kada je riječ o mogućnosti volonterskog angažmana, 28,3% mladih je izjavilo da u okviru njihovih škola/fakulteta postoji određena vrsta organiziranog volonterskog rada, dok je 27,7% mladih izjavilo da takva vrsta aktivnosti ne postoji. Važno je napomenuti da 27,6% ispitanika ne pohađa školu ili fakultet, što predstavlja nešto više od jedne četvrtine mladih. Relativno je visok udio mladih koji ne znaju da li u okviru njihovih škola/fakulteta postoji neka vrsta organiziranog volonterskog rada.

Jedan od problema je i nedovoljna promocija Zakona o volontiranju FBiH. Mladi kao ni organizatori volontiranja nisu upoznati sa odredbama iz Zakona jer ne postoje informativne aktivnosti prema javnosti.

Grafik 39. Mogućnost volonterskog rada

Problem 4: Neadekvatan sistemski pristup marginalizovanim skupinama mladih

Mladi iz marginalizovanih grupa nisu uključeni u procese odlučivanja, jer nisu uključeni rad Komisija ili drugih tijela koja se bave pitanjima od značaja za mlade. Marginalizovane grupe nisu prepoznate kroz Zakone o mladima na sva tri nivoa. Institucije vlasti ali i javnost nemaju dovoljno informacija i položaju i stanju marginalizovanih grupa mladih. Institucije vlasti i ustanove koje djeluju kroz programe i druge aktivnosti ne prepoznaju mlade iz marginalizovanih grupa na adekvatan način.

Problem 5: Mladi iz iseljeništa nisu uključeni u društvene i ekonomske procese unutar FBiH

Mladi iz iseljeništa do sada nisu bili prepoznati kroz razvojne politike u Bosni i Hercegovini pa samim tim i u Federaciji BiH. Oni nisu bili dijelom društvenih i ekonomskih procesa te nisu ostvarili povezanost s predstavnicima mladih iz FBiH. Zakon o mladima FBiH ne prepoznaje rad s mladima iz iseljeništa.

PRILOG 3: Detaljan pregled mjera

Veza sa strateškim ciljem	1. Razviti podstičajan sistem obrazovanja i poslovnog ambijenta za mlade		
Prioritet	1.1. Uspostaviti sistem formalnog i neformalnog obrazovanja koji omogućava mladima sticanje znanja i vještina neophodnih za izlazak na tržište rada		
Naziv mjere	1.1.1. Revidiranje, evaluacija i procjena programa praktične nastave		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	Cilj ove mjere je prilagoditi nastavne planove i programe potrebama tržišta rada kroz povećanje praktične nastave, podršku mikrokvalifikacijama, razvoj karijernog mentorstva, nabavku opreme, edukaciju nastavnika, besplatno pohađanje obuka, praćenje karijera i podršku izboru deficitarnih zanimanja.		
Strateški projekti			
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikator	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	Urađena revizija programa praktične nastave	Ne	Da
	Povećano je učešće mladih u neformalnom obrazovanju (m/ž)	46,9% (m/ž)	50%(m/ž)
	Kreiran prijedlog integracije tema neformalnog obrazovanja, metodologije i ciljeva učenja u formalni obrazovni sistem	Ne	Da
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Povećati broj časova praktične nastave; Kreirati sistem koji omogućava bolje razumijevanje potreba tržišta rada; Uvesti program karijernog vođenja u srednjim školama		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 8.010.000 KM Izvor: Budžet		
Period implementacije mjere	2025-2034.		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	FMON		
Nosioci mjere	FMON, KANTONALNA MINISTARSTVA OBRAZOVANJA, SLUŽBE ZA ZAPOSILJAVANJE, FZZZ		
Ciljne grupe	Obrazovne institucije, mladi u sistemu formalnog obrazovanja, privrednici		

Veza sa strateškim ciljem	1. Razviti podsticajan sistem obrazovanja i poslovnog ambijenta za mlade		
Prioritet	1.1. Uspostaviti sistem formalnog i neformalnog obrazovanja koji omogućava mladima sticanje znanja i vještina neophodnih za ulazak na tržište rada		
Naziv mjere	1.1.2. Podrška razvoju preduzetničkih vještina		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	Mjera se fokusira na jačanje preduzetničkih vještina kod mladih integracijom preduzetničkog obrazovanja u formalni obrazovni sistem, pružanjem podrške za pokretanje biznisa, prilagođavanjem obrazovnih sadržaja tržištu rada, te olakšicama za mlade preduzetnike i promocijom inovacija.		
Strateški projekti			
Indikator za praćenje rezultata mjere	Indikator	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	Uvedena nastavna jedinica preduzetništva u formalno obrazovanje	Ne	Da
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	- Kreiranje i podrška za programe koji podržavaju preduzetničko obrazovanje mladih i uvođenje novih olakšica pri pokretanju biznisa.		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 1.600.000 Izvor: Budžet		
Period implementacije mjere	2025-2034.		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	FMON, ZAVOD ZA ZAPOSŁIIVANJE		
Nosioci mjere	FMON, ZAVOD ZA ZAPOSŁIIVANJE, FMF		
Ciljne grupe	Ministarstva koja provode programe podrške zapošljavanju/samozapošljavanje mladih; obrazovne institucije i nadležna ministarstva.		

Veza sa strateškim ciljem	1. Razviti podsticajan sistem obrazovanja i poslovnog ambijenta za mlade		
Prioritet	1.1. Uspostaviti sistem formalnog i neformalnog obrazovanja koji omogućava mladima sticanje znanja i vještina neophodnih za izlazak na tržište rada		
Naziv mjere	1.1.3. Uspostaviti pravni okvir koji uređuje prava i obaveze studenata, studentskih organizacija i obrazovnih institucija		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	Mjera ima za cilj uspostavljanje sveobuhvatnog pravnog okvira za regulisanje prava i obaveza studenata, studentskih organizacija i obrazovnih institucija u Federaciji BiH kroz izradu nacarta zakona o studentskom standardu, pripremu informacija za Vladu, istraživanje trenutnog pravnog okvira, regulisanje studentskog organizovanja i izradu zakonskih i podzakonskih akata.		
Strateški projekti	Izraditi i usvojiti zakon o studentskom standardu i zakon o studentskom organizovanju te uključiti u studente u proces odlučivanja.		
Indikator za praćenje rezultata mjere	Indikator	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	Uvojen zakon koji uređuje studentski rad sa svim svojim podzakonskim aktima	Ne	Da
	Uvojen zakonski okvir koji uređuje prava, obaveze i odgovornosti studenata u oblasti studentskog standarda sa svim svojim podzakonskim aktima	Ne	Da
	Izrađene smjernice za osiguranje studentskog organizovanja u FBiH	Ne	Da
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Uređen pravni okvir kojim se regulišu prava studenata s posebnim fokusom sistem studentskog organizovanja u FBiH i rad tokom studija		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 125.000 KM Izvor: Budžet		
Period implementacije mjere	2025-2034.		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	FMON		
Nosioci mjere	FMON, FMRSP		
Ciljne grupe	Nadležna ministarstva (FBiH i kanton), studentske organizacije, studenti u FBiH		

Veza sa strateškim ciljem	1. Razviti podsticajan sistem obrazovanja i poslovnog ambijenta za mlade		
Prioritet	1.1. Uspostaviti sistem formalnog i neformalnog obrazovanja koji omogućava mladima sticanje znanja i vještina neophodnih za izlazak na tržište rada		
Naziv mjere	1.1.4. Uspostaviti sistem za standardizaciju i valorizaciju neformalnog obrazovanja u FBiH		
Opis mjere sa okolnim područjima djelovanja*	Mjera se fokusira na uspostavljanje sistema za standardizaciju i valorizaciju neformalnog obrazovanja u Federaciji BiH kroz dvije ključne faze: izradu smjernica za standardizaciju u saradnji s relevantnim institucijama i formiranje mehanizama za priznavanje i vrednovanje vještina stečenih kroz neformalno obrazovanje		
Strateški projekti			
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	Urađen prijedlog za standardizaciju i valorizaciju neformalnog obrazovanja	Ne	Da
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	- Prepoznavanje i vrednovanje neformalnog obrazovanja		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 0 izvor: Budžet		
Period implementacije mjere	2025-2026.		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	FMON		
Nosioci mjere	FMON, KANTONALNA MINISTARSTVA OBRAZOVANJA, MCP, HEA, PRIVREDNE KOMORE		
Ciljne grupe	Nadležna ministarstva (FBiH i kantoni)		

Veza sa strateškim ciljem	1. Razviti podsticajan sistem obrazovanja i poslovnog ambijenta za mlade		
Prioritet	1.1. Uspostaviti sistem formalnog i neformalnog obrazovanja koji omogućava mladima sticanje znanja i vještina neophodnih za izlazak na tržište rada		
Naziv mjere	1.1.5. Institucionalno podržati nevladine organizacije koje provode programe za poboljšanje obrazovanja i nude programe neformalnog obrazovanja za mlade		
Opis mjere sa okolnim područjima djelovanja*	Mjera pruža institucionalnu podršku nevladinim organizacijama koje unapređuju obrazovni sistem i nude neformalno obrazovanje za mlade, kroz kreiranje programa sufinansiranja za poboljšanje obrazovnih programa, jačanje kapaciteta organizacija, te promociju javnih poziva za širi doseg i angažman ciljne skupine.		

Strateški projekti			
	Indikatori	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
Indikator za praćenje rezultata mjere	Planirani specifični programi za podršku nevladinim organizacijama koje provode programe za poboljšanje obrazovanja i nude programe neformalnog obrazovanja za mlade	Ne	Da
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	- prepoznati značaj i ulogu nevladinih organizacija u osiguranju podrške mladima u sistema formalnog obrazovanja kao i izlasku na tržište rada		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 1.030.000 KM Izvor: Budžet		
Period implementacije mjere	2025-2034.		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	FMON		
Nosioci mjere	FMON		
Ciljne grupe	Nevladine organizacije koje rade sa mladima, mladi u FBiH		

Veza sa strateškim ciljem	1. Razviti podsticajan sistem obrazovanja i poslovnog ambijenta za mlade		
Prioritet	1.2. Unaprijediti sistem institucionalne podrške za mlade pri zapošljavanju, osnivanju i razvoju vlastitih biznisa		
Naziv mjere	1.2.1. Inovirani/unapređeni programi sufinansiranja prvog zaposlenja i pokretanja vlastitog biznisa na bazi vaučera, sa olakšavajućim pristupom apliciranja za ove kategorije mladih, pogotovo nezaposlenih mladih (mladi koji prvo zaposlenje žele ostvariti u kompaniji/produktivnom)		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	Mjera ima za cilj usaprijediti programe sufinansiranja prvog zaposlenja i pokretanja biznisa koristeći vaučerski sistem, centralizirati javne pozive, inovirati programe prilagođene tržištu rada, te osigurati bolju koordinaciju i pristup informacijama putem platforme za dijeljenje resursa i redovno praćenje efikasnosti.		
Strateški projekti			
	Indikatori	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
Indikator za praćenje rezultata mjere	Izrađen prijedlog za izmjene i dopune programa sufinansiranja prvog zapošljavanja	Ne	Da

Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	- Na osnovi efekata mjera za prvo zapošljavanje unaprijeđene mjere i unaprijeđena saradnja institucija koje provode ove mjere sa institucijama obrazovanja i privrednim sektorom
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 310.000 KM Izvor: Budžet
Period implementacije mjere	2025-2027.
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	FZZZ
Nosioci mjere	FMON, KANTONALNA MINISTARSTVA OBRAZOVANJA, FMKS, VLADA FBIH
Ciljne grupe	Nadležne institucije, mladi koji izlaze na tržište rada

Veza sa strateškim ciljem	1. Razviti podsticajan sistem obrazovanja i poslovnog ambijenta za mlade		
Prioritet	1.2. Unaprijediti sistem institucionalne podrške za mlade pri zapošljavanju, osnivanju i razvoju vlastitih biznisa		
Naziv mjere	1.2.2. Razvoj grantova, kreditnih programa i programa mentorstva koji su prilagođeni potrebama mladih		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	Mjera se fokusira na unapređenje grantova, kreditnih programa i mentorstva za podršku mladim preduzetnicima, uključujući edukativne programe, srednjoročnu podršku za start-upove, kreiranje mreže mladih preduzetnika, te analizu postojećih programa, transparentnost apliciranja i redovno praćenje efikasnosti.		
Strateški projekti			
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikator	Polazna vrijednost**	Ciljne vrijednosti***
	Povećan procenat mladih korisnika vladinih programa zapošljavanja (m/ž)	13,1% (m/ž)	20% (m/ž)
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	- Razraditi i uspostaviti jasnu šemu/mrežu podrške (informiranje, savjetovanje, obuka, mentorstvo) u polju zapošljavanja; uvesti oblast preduzetništva u sistem formalnog obrazovanja		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 10.200.000 KM Izvor: Budžet		
Period implementacije mjere	2025-2034.		

Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	FMON, FZZZ, RAZVOJNA BANKA FBiH
Nosioci mjere	RAZVOJNA BANKA FBiH, FMRPO, FMRSF, FZZZ, KSZZ, RAZVOJNE AGENCIJE, FEDERACIJA, KANTONI, OPĆINE, NEVLADINE ORGANIZACIJE (ORGANIZACIJE ZA MLADE, IMPAKT, MOZAIK I DR.)
Ciljne grupe	Nadležne institucije, mladi koji su zainteresirani za pokretanje biznisa

Veza sa strateškim ciljem	1. Razviti podsticajan sistem obrazovanja i poslovnog ambijenta za mlade		
Prioritet	1.2. Unaprjediti sistem institucionalne podrške za mlade pri zapošljavanju, osnivanju i razvoju vlastitih biznisa		
Naziv mjere	1.2.3. Uspostaviti atraktivne i funkcionalne programe podrške pokretanju i razvoju poslovanja za mlade s naglaskom na one u ruralnim i manje atraktivnim područjima i marginalizirane grupe mladih.		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	Mjera ima za cilj uspostavljanje i unapređenje programa podrške za mlade, posebno iz ruralnih i manje atraktivnih područja te marginaliziranih grupa, fokusirajući se na obuku za traženje posla, podršku mladim poljoprivrednicima, razvoj preduzetništva u ruralnim područjima, i stvaranje povoljnog okvira za socijalna preduzeća kroz novi zakon		
Strateški projekti	Uključivanje mladih u aktivnosti programa Garancija za mlade (faza doseganja do mladih)		
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikator	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	Izrađen prijedlog programa fokusiranog na podršku razvoja biznisa za mlade sa naglaskom na one u ruralnim i manje atraktivnim područjima	Ne	Da
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	- Podrška za mlade poljoprivrednik te mlade koji dolaze iz marginaliziranih grupa u pravcu ispunjavanja punog potencijala kod mladih		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 7.000.000 KM Izvor: Budžet		
Period implementacije mjere	2025-2034.		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	FMPVŠ		
Nosioci mjere	FMPVŠ, FMRPO, REGIONALNE I LOKALNE AGENCIJE LOKALNE, KANTONI I OPĆINE, FZZZ, KSZZ		
Ciljne grupe	Mladi koji dolaze iz ruralnih područja, mladi iz marginaliziranih grupa		

Veza sa strateškim ciljem	1. Razviti podsticajan sistem obrazovanja i poslovnog ambijenta za mlade		
Prioritet	1.3. Ublažiti uzroke koji vode do napuštanja formalnog obrazovanja prije stjecanja diplome		
Naziv mjere	1.3.1. Osnažiti i podržati mlade za ostanak u formalnom obrazovanju i stjecanju diplome		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	Mjera pruža podršku mladima kako bi ostali u formalnom obrazovanju i uspješno završili školovanje kroz finansijsku pomoć, informativne kampanje o stipendijama, evaluaciju i unapređenje postojećih programa stipendiranja, te specifične programe podrške za socijalno ranjive grupe i studente deficitarnih zanimanja.		
Strateški projekti			
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikator	Početna vrijednost**	Ciljne vrijednosti***
	Usvojen pravni okvir koji omogućava smanjenje porazne stope na dohodak i povećanje ličnog odbitka	Ne	Da
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	- Mladi ostaju u sistemu formalnog obrazovanja do stjecanja diplome i zvanja koje im omogućava izlazak na tržište rada		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 4.400.000 KM Izvor: Budžet		
Period implementacije mjere	2025-2034.		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	FMON		
Nosioci mjere	FMON, KANTONALNA MINISTARSTVA OBRAZOVANJA, FMF		
Ciljne grupe	Mladi u FBiH		

Veza sa strateškim ciljem	1. Razviti podsticajan sistem obrazovanja i poslovnog ambijenta za mlade		
Prioritet	1.3. Ublažiti uzroke koji dovode do napuštanja formalnog obrazovanja prije stjecanja diplome		
Naziv mjere	1.3.2. Unaprjediti obrazovne programe, digitalizirati nastavne i poslovne procese u školama		
Opis mjere sa lokalnim područjima djelovanja*	Mjera je usmjerena na unapređenje obrazovnih programa i digitalizaciju nastavnih i poslovnih procesa u školama kroz uvođenje digitalnog prijavljivanja za stipendije i obuke za unapređenje digitalnih vještina nastavnog osoblja, čime se poboljšava efikasnost, pristupačnost i transparentnost obrazovanja.		
Strateški projekti	Digitalizacija zahtjeva za stipendiranje, masovna obuka nastavnog osoblja u korištenju digitalnih alata		
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikator	Polazna vrijednost**	Ciljne vrijednosti***
	Uveden sistem digitalnog apliciranja na postojeće programe stipendiranja	Ne	Da
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	- Obrazovanje je dostupnije mladima		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 1.010.000 KM Izvor: Budžet		
Period implementacije mjere	2025-2027.		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	FMON		
Nosioci mjere	FMON, KANTONALNA MINISTARSTVA OBRAZOVANJA		
Ciljne grupe	Obrazovne institucije u FBiH		

Veza sa strateškim ciljem	2. Izgraditi zdravo i sigurno okruženje koje jača egzistencijalnu sigurnost kod mladih		
Prioritet	2.1. Poboljšati fizičko zdravlje mladih kojim se umanjuje ranjivost i nesigurnost/izloženost riziku		
Naziv mjere	2.1.1. Unaprjediti i proširiti promotivno preventivne programe i programe informisanja usmjerene ka sticanju zdravih stilova života, navika, ponašanja i suzbijanja faktora rizika		
Opis mjere sa lokalnim područjima djelovanja*	Mjera je usmjerena na kreiranje sistema informisanja i edukacije mladih s ciljem na jačanje njihove svijesti o važnosti sticanja zdravih stilova života, navika i ponašanja koji će doprinijeti suzbijanju faktora rizika. Kroz mjeru je predložen set aktivnosti koje su usmjerene na jačanje međusektorske saradnje, saradnje sa međunarodnim i nevladinim organizacijama, kreiranje informativnih kampanja s fokusom na prevenciju te uspostavljanje jačeg nadzora nad prodajom alkohola i duhanskih proizvoda maloljetnim licima.		

Strateški projekti	Uspostaviti institucionalni mehanizam koji radi na informisanju mladih o važnosti prevencije		
Indikator za praćenje rezultata mjere	Indikator	Početna vrijednost**	Ciljna vrijednost***
	Povećana svijest o značaju očuvanja mentalnog zdravlja	23,7%	28%
	Izrađeni prijedlog postojećih i novih programa u oblasti promotivno-preventivne brige usmjerene na suzbijanje faktora rizika	Ne	Da
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	- Mladi su uključeni u sistem prevencije te se smanjuje rizik od nastanka težih oboljenja, ovisnosti i manje su podložni rizičnom ponašanju uopšteno		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 5.850.000 KM Izvor: Budžet		
Period implementacije mjere	2025-2034.		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	ZZJZ, FMZ		
Nosioci mjere	FMZ, ZZJZ FBiH, FMON		
Ciljne grupe	Nadležne institucije, mladi u FBiH, organizacije civilnog društva		

Veza sa strateškim ciljem	2. Izgraditi zdravo i sigurno okruženje koje jača egzistencijalnu sigurnost kod mladih
Prioritet	2.1. Poboljšati fizičko zdravlje mladih kojim se umanjuje ranjivost i nesigurnost/izloženost riziku
Naziv mjere	2.1.2. Unaprijediti model međusektorske saradnje u suzbijanju pojave rizičnih ponašanja kod mladih
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	Poboljšanje modela međusektorske saradnje uključuje uspostavljanje koordiniranog pristupa koji povezuje različite sektore kao što su policija, socijalni radnici, zdravstveni radnici, obrazovne institucije i nevladine organizacije. Kroz ovu mjeru će se raditi na uspostavljanju jedinstvenog sistema podrške za mlade s ciljem suzbijanja pojave rizičnih ponašanja s fokusom na saradnju, dijalog i razumijevanje potreba mladih.
Strateški projekti	Izrada i provedba međusektorskog protokola o postupanju sa žrtvama nasilja, uključujući i one pogođene cyber kriminalom, uz osiguranje zdravstvene podrške i savjetovanja (Sigurnost za zdravlje).

	Indikator	Polazna vrijednost**	Ciljne vrijednosti***
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Smanjen procenat mladih koji su nezadovoljni zdravstvenim uslugama	42%	37%
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	- Mladi u FBiH imaju više povjerenja u institucije zdravstva te su zadovoljniji uslugama		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 360.000 KM Izvor: Budžet		
Period implementacije mjere	2025-2034.		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	FMZ		
Nosioci mjere	FMZ, FUP, FMUP		
Ciljne grupe	Institucije vlasti (policija, centri za socijalni rad, zdravstvene ustanove, obrazovne institucije) i nevladine organizacije		

Veza sa strateškim ciljem	2. Izgraditi zdravo i sigurno okruženje koje jača egzistencijalnu sigurnost kod mladih		
Prioritet	2.1. Poboljšati fizičko zdravlje mladih kojim se umanjuje rizičnost i nesigurnost/izloženost riziku		
Naziv mjere	2.1.3. Uspostaviti multidisciplinarni i multinstitucionalni sistem podrške za mlade koji su izloženi rizičnim ponašanjima, u potrebi ili su žrtve nasilja kako bi se osiguralo da mladi imaju resurse potrebne za suočavanje s izazovima i prevazilaženje kriznih situacija		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	Mjera ima za cilj uspostavljanje sveobuhvatnog sistema podrške za mlade izložene rizičnim ponašanjima i nasilju kroz psihološko savjetovanje, podršku nevladinim organizacijama, međusektorsku saradnju i protokole za vršnjačko nasilje.		
Strateški projekti	Formiranje multidisciplinarnih timova koji uključuju policiju, zdravstvene radnike, psihologe i socijalne radnike za pružanje podrške mladima u riziku (Sigurnost za zdravlje)		
	Indikator	Polazna vrijednost**	Ciljne vrijednosti***
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Uspostavljen multidisciplinarni program podrške za mlade koji su izloženi rizičnim ponašanjima ili su žrtve nasilja	Ne	Da

Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	- Mladi prepoznaju oblike nasilja, znaju kome se mogu obratiti za podršku
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 3.530.00 KM Izvor: Budžet
Period implementacije mjere	2025-2034.
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	FMZ, FMON, FMUP
Nosioci mjera	FMZ, FMON, FMUP
Ciljne grupe	Mladi u FBiH, Obrazovne institucije

Veza sa strateškim ciljem	2. Izgraditi zdravo i sigurno okruženje koje jača egzistencijalnu sigurnost kod mladih		
Prioritet	2.2. Uspostaviti koncept humane sigurnosti prema mladima		
Naziv mjere	2.2.1. Razvijati programe i inicijative usmjerene na promociju mentalnog zdravlja, emocionalne dobrobiti i prevenciju mentalnih problema među mladima		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	Ova mjera usmjerena je na razvoj i implementaciju sveobuhvatnih programa i inicijativa za promicanje mentalnog zdravlja, emocionalne dobrobiti i prevenciju mentalnih problema među mladima, uključujući podršku trudnicama i porodicama kroz program Baby Bonding te kampanje za razbijanje stigme vezane uz mentalno zdravlje.		
Strateški projekti	Kampanje podizanja svijesti: Organizacija radionica, online kampanja i školskih programa o mentalnom zdravlju, sigurnosti na internetu i zdravim životnim stilovima (Sigurnost za zdravlje).		
Indikatori za praćenje rezultata mjera	Indikatori	Polazna vrijednost**	Ciljne vrijednosti***
	Definisane mjere i usluge koje podržavaju humanu sigurnost mladih	Mjere i usluge nisu definisane	Definisane i promovisane usluge
	Smanjen procenat mladih koji su nezadovoljni zdravstvenim uslugama	42%	37%
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	- Mladi su svjesni važnosti brige o mentalnom zdravlju te koriste usluge zdravstvene brige u svrhu prevencije		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 4.200.000 KM Izvor: Budžet		

Period implementacije mjere	2025-2034.
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	FMZ, FZZJZ
Nosioci mjere	FMUP, FUP, FMON, FMZ, ZZJZ
Ciljne grupe	Mladi u FBiH

Vaza sa strateškim ciljem	2. Izgraditi zdravo i sigurno okruženje koje jača egzistencijalnu sigurnost kod mladih		
Prioritet	2.2. Uspostaviti koncept humane sigurnosti prema mladima		
Naziv mjere	2.2.2. Unaprjediti zdravstvenu zaštitu mladih na redovnom školovanju nakon navršene 26. godine		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	Ova mjera usmjerena je na unapređenje zdravstvene zaštite mladih ljudi koji nastavu svoje obrazovanje nakon navršene 26. godine, kroz izmjene Zakona o zdravstvenom osiguranju, kontinuirano informisanje studenata o pravima iz zdravstvene zaštite, te razvoj specifičnih zdravstvenih programa i paketa usluga prilagođenih njihovim potrebama.		
Strateški projekti			
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikator	Polazna vrijednost**	Ciljne vrijednosti***
	Podnesena inicijativa za osiguravanje zdravstvene zaštite mladih na redovnom školovanju nakon navršene 26. godine	Ne	Da
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	- Sistem zdravstvene brige pokriva potrebe svih mladih u FBiH		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 600.000 KM Izvor: Budžet		
Period implementacije mjere	2025-2027.		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	FMZ, ZZO FBiH		
Nosioci mjere	FMZ, ZZO FBiH		
Ciljne grupe	Mladi koji su u sistemu formalnog obrazovanja a navršavaju 26 godina		

Veza sa strateškim ciljem	2. Izgraditi zdravo i sigurno okruženje koje jača egzistencijalnu sigurnost kod mladih		
Prioritet	2.2. Uspostaviti koncept humane sigurnosti prema mladima		
Naziv mjere	2.2.3. Obezbjediti model prijavljivanja cyber kriminaliteta, sistem podrške oštećenima i podizati svijest o cyber rizicima i sigurnosti		
Opis mjere sa okolnim područjima djelovanja*	Mjera ima za cilj unaprijediti sigurnost mladih na internetu kroz uspostavljanje sveobuhvatnog sistema za prijavljivanje cyber kriminaliteta, pružanje podrške oštećenima i podizanje svijesti o rizicima i sigurnosti u cyber prostoru.		
Strateški projekti	Razvoj digitalne platforme: Kreiranje online platforme za prijavu nasilja, cyber kriminala i drugih sigurnosnih prijetnji, uz direktan pristup savjetovanju i zdravstvenim uslugama. (Sigurnost za zdravlje).		
Indikator za praćenje rezultata mjere	Indikator	Polazna vrijednost**	Ciljna vrijednost***
	Mladi su informisani o cyber rizicima i sigurnosti	Nepoznato	20%
	Donesena i usvojena strategija o cyber sigurnosti	Ne	Da
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	- U FBiH se uspostavlja kvalitetan sistem brige o mladima (i građanima) u online prostoru sa fokusom na cyber nasilje		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 1.000.000 KM Izvor: Budžet		
Period implementacije mjere	2025-2034.		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	FUP, FMUP		
Nosioci mjere	FUP, FMUP, FMON		
Ciljne grupe	Mladi u FBiH, Mladi žrtve cyber nasilja		

Veza sa strateškim ciljem	2. Izgraditi zdravo i sigurno okruženje koje jača egzistencijalnu sigurnost kod mladih		
Prioritet	2.3. Unaprijediti mehanizme socijalne brige mladih		
Naziv mjere	2.3.1. Pobojšati sistem mapiranja, identifikacije i poboljšanja položaja ranjivih kategorija i porodica		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	Potrebno je osigurati da se kroz postojeće baze socijalnih usluga jednostavnije prepoznaju mladi iz osjetljivih kategorija društva kako bi se na vrijeme poduzele adekvatne mjere. Pružiti podršku programima inkluzije u obrazovnom sistemu i na tržištu rad mladim osobama sa invaliditetom i drugima koji spadaju u socijalno ugrožene kategorije. Posvetiti pažnju edukativnim i informativnim aktivnostima kojima će se podignuti svijest o lošem položaju ranjivih kategorija u društvu. Uključiti organizacije koje su aktivne u razvoju socijalnih politika prema mladima u unapređivanje položaja ranjivih kategorija mladih. Razviti i unaprijediti programe podrške za resocijalizaciju i reintegraciju korisnika/mladih osoba u lokalnim zajednicama.		
Strateški projekti			
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori	Polazna vrijednost**	Ciljna vrijednost***
	- Izrađen pravni okvir koji uređuje brigu o mladima koji izlaze iz sistema socijalne zaštite -	- Ne	- Da
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	- Mladi koji dolaze iz ranjivih kategorija društva imaju jasna i uređena prava koja mogu koristiti u svrhu razvoja i planiranja svoje budućnosti		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 2.200.000 KM Izvor: Budžet		
Period implementacije mjere	2021-2027.		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	FMRSP		
Nosioci mjere	FMRSP, FMON, VLADE KANTONA, KANTONALNA MINISTARSTVA NADLEŽNA ZA ZDRAVSTVO, OBRAZOVANJE I SOCIJALNU POLITIKU, CENTRI ZA SOCIJALNI RAD, KANTONALNI ZAVODI SA OVIM NADLEŽNOSTIMA, FOND ZA PROFESIONALNU REHABILITACIJU I ZAPOSŁJIVANJE INVALIDA FBiH,		
Ciljne grupe	Socijalno ugrožene i osjetljive kategorije mladih		

Veza sa strateškim ciljem	2. Izgraditi zórevo i sigurno okruženje koje jača egzistencijalnu sigurnost kod mladih		
Prioritet	2.3. Unaprijediti mehanizme socijalne brige mladih		
Naziv mjere	2.3.2. Podržati razvoj socijalnih usluga u zajednici		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	Uvesti usluge socijalnog radnika u sve osnovne i srednje škole te precizno definisati socijalne usluge u zajednici. Urediti pojam i sadržaj socijalnih usluga, korisnici socijalnih usluga, te načela socijalne zaštite pri pružanju i korištenju socijalnih usluga, kao i socijalne usluge.		
Strateški projekti			
Indikator za praćenje rezultata mjere	Indikator	Polazna vrijednost**	Ciljne vrijednosti***
	- Kreiran prijedlog razvoja socijalnih usluga u zajednici -	- Ne	- Da
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioritata	- Mladima su dostupne usluge koje im osiguravaju podršku za rast i razvoj		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 13.000.000 KM Izvor: Budžet		
Period implementacije mjere	2025-2027.		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	FMRSP		
Nosioci mjere	FMRSP, KANTONALNA MINISTARSTVA ZA SOCIJALNU POLITIKU		
Ciljne grupe	Mladi (učenici osnovnih i srednjih škola)		

Veza sa strateškim ciljem	2. Izgraditi zdravo i sigurno okruženje koje jača egzistencijalnu sigurnost kod mladih		
Prioritet	2.3. Unaprijediti mehanizme socijalne brige mladih		
Naziv mjere	2.3.3. Uspostaviti stambenu politiku za mlade u FBiH		
Opis mjere sa okolnim područjima djelovanja*	Provesti analizu učinkovitosti postojećih kantonalnih i lokalnih programa stambenog zbrinjavanja mladih te kreirati jedinstvenu bazu korisnika stambenih programa za mlade. Sufinansirati i subvencionirati troškove stanovanja za mlade sa invaliditetom i socijalnog stanovanja te kreirati vodič o poreznim olakšicama pri kupovini prve nekretnine. Kreirati smjernice za proširenje postojećih mjera za stambene politike tako da uključuje podršku različitim oblicima stambenog zbrinjavanja mladih. Uputiti preporuku prema kantonalnom nivou za dodatnu podršku politikama i programima stambenog zbrinjavanja mladih poput sufinsiranja troškova stanovanja za studente te uspostavljanju stambenih fondova na nivou kantona.		
Strateški projekti	Uspostaviti sveobuhvatnu stambenu politiku koja odgovara na potrebe mladih		
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	- Broj kantona koji imaju program stambenog zbrinjavanja -	- Nepoznato	- 10
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	- Mladi u FBiH se lakše odlučuju na stambeno osamostaljivanje jer imaju institucionalnu podršku		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 10.055.000 KM Izvor:		
Period implementacije mjere	2025-2034.		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	VLADA FBiH		
Nosioci mjere	VLADA FBiH, SAVJET ZA MLADE, FMF, KANTONALNA MINISTARSTVA FINANSIJA, KOORDINACIONO TIJELO NA NIVOU FBiH ZA STAMBENU POLITIKU MLADIH U FBiH		
Ciljna grupa	Mladi		

Veza sa strateškim ciljem	2. Izgraditi zdravo i sigurno okruženje koje jača egzistencijalnu sigurnost kod mladih		
Prioritet	2.3. Unaprijediti mehanizme socijalne brige mladih		
Naziv mjere	2.3.4. Poboljšati položaj marginalizovanih grupa mladih		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	Kreirati programe za marginalizovane mlade u svim federalnim ministarstvima te inicirati isto prema nadležnim kantonalnim ministarstvima. Pored toga uključiti predstavnike Vijeća mladih FBiH u izradu i praćenje programa za marginalizovane skupine mladih te uspostaviti kanale komunikacije sa predstavnicima marginalizovanih skupina kako bi se ostvarila bolja vidljivost programa.		
Strateški projekti			
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikator	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	- Kreiran prijedlog programa podrške za marginalizovane skupine mladih -	- Ne	- Da
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	- Marginalizovane grupe mladih doprinose razvoju društva sa svim svojim kapacitetima		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 130.000 KM Izvor: Budžet		
Period implementacije mjere	2025-2026.		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	VLADA FBiH		
Nosioci mjere	VLADA FBiH		
Ciljne grupe	Mladi koji spadaju u marginalizovane skupine, Federalna ministarstva, Kantonalna ministarstva nadležna za socijalnu politiku		

Veza sa strateškim ciljem	2. Izgraditi zdravo i sigurno okruženje koje jača egzistencijalnu sigurnost kod mladih		
Prioritet	Prioritet 2.4. Osigurati razvoj kulture, sporta, okoliša i turizma u Federaciji BiH prepoznajući potrebe mladih		
Naziv mjere	2.4.1. Uspostaviti sistem mjerenja učinka (monitoringa i evaluacije) programa namijenjenih mladima u oblasti kulture, sporta, okoliša i turizma		
Opis mjere sa okolnim područjima djelovanja*	Razviti sistem pokazatelja uspješnosti programa usmjerenih za mlade koji će koristiti za praćenje i evaluaciju programa. Formirati radna tijela unutar institucija koji će zajedno sa predstavnicima mladih biti zaduženi za monitoring i evaluaciju programa namijenjenih mladima. Razvijati sistem za prikupljanje podataka o implementaciji programa iz oblasti kulture, sporta, okoliša i turizma namijenjenih mladima, te osigurati transparentnost u procesu praćenja i evaluacije programa prema javnosti. Uspostaviti različite kanale informisanja za promociju uspješnih priča o mladima.		
Strateški projekti			
	Indikator	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
Indikator za praćenje rezultata mjere	- Sistem praćenja učinka programa namijenjenih mladima u oblasti kulture, sporta i okoliša i turizma -	- Ne postoji sistem praćenja učinka programa	- Uspostavljen sistem praćenja učinka programa
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	- Projekti u oblasti sporta, kulture, okoliša i turizma su usmjereni na strateške ciljeve u FBiH planirane za ove oblasti, a mladi se sve više uključuju kao kreatori sadržaja, ali i učesnici u aktivnostima u ovim oblastima		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 40.000 KM Izvor: Budžet		
Period implementacije mjere	2025-2027.		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	FEDERALNO MINISTARSTVO KULTURE I SPORTA, FEDERALNO MINISTARSTVO OKOLIŠA I TURIZMA		
Nosioci mjere	FEDERALNO MINISTARSTVO KULTURE I SPORTA, FEDERALNO MINISTARSTVO OKOLIŠA I TURIZMA, KANTONALNA MINISTARSTVA NADLEŽNA ZA KULTURU, SPORT, OKOLIŠ I TURIZAM		
Ciljne grupe	Nadležne institucije		

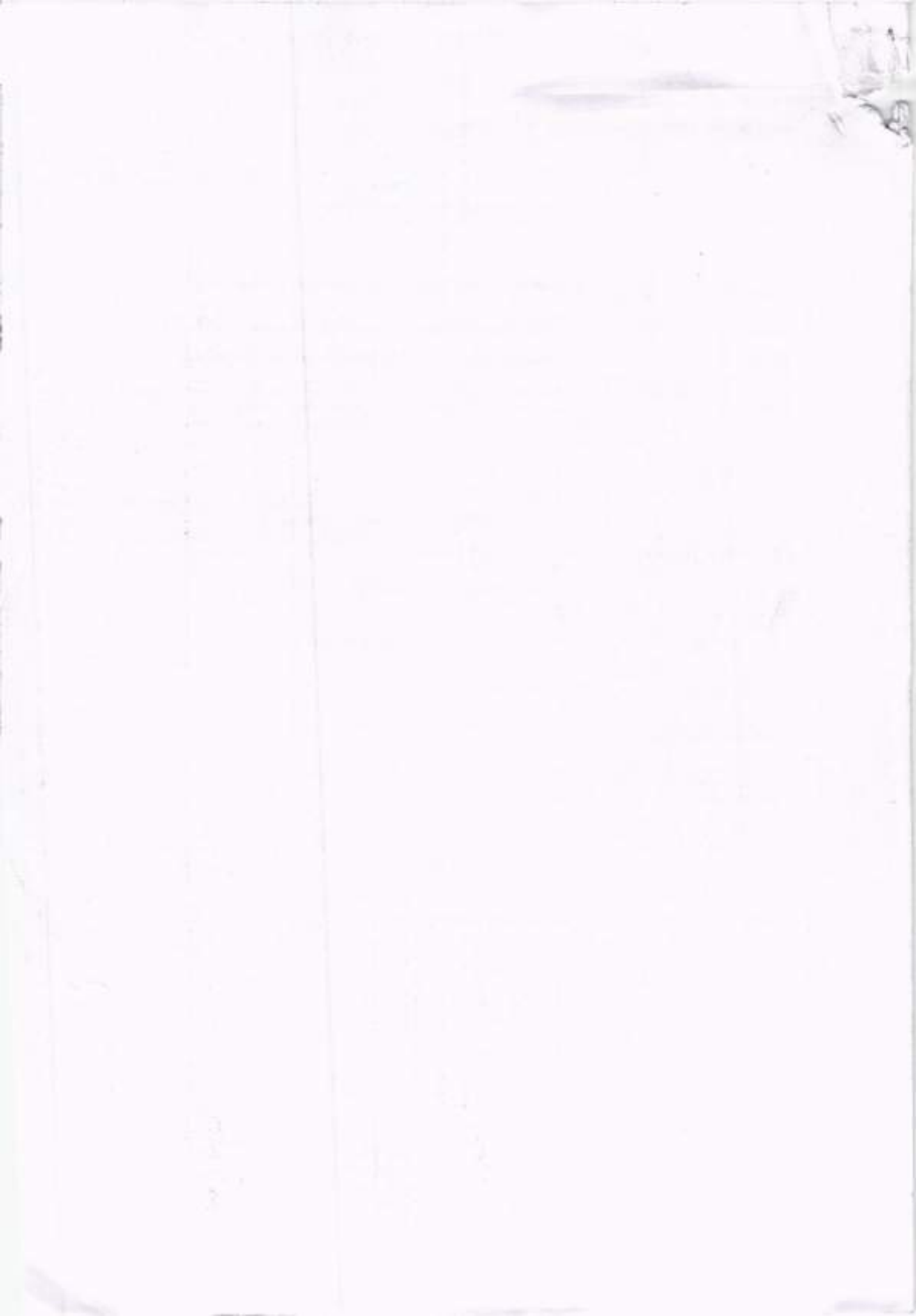
Veza sa strateškim ciljem	2. Izgraditi zdravo i sigurno okruženje koje jača egzistencijalnu sigurnost kod mladih		
Prioritet	Prioritet 2.4. Osigurati razvoj kulture, sporta, okoliša i turizma u Federaciji BiH prepoznajući potrebe mladih		
Naziv mjere	2.4.2. Kreirati nove i unaprijediti postojeće prilike za mlade u oblasti sporta, kulture, okoliša i turizma		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	Podsticati mlade da učestvuju u razvoju sporta, kulture, okoliša i turizma kroz različite programe i edukacije te koristiti različite kanale informisanja kako bi se podsticali mladi na učešće. Važno je kreirati vodič kako koristiti fondove. Incirati postupak izrade i usvajanje novih pravnih propisa u oblastima kulture, sporta. Uspostaviti sistem podrške mladima umjetnicima, sportistima i istraživačima u oblasti okoliša te mladim u turističkoj privredi koji su na početku karijera kroz različite programe i aktivnosti.		
Strateški projekti			
Indikator za praćenje rezultata mjere	Indikator	Početna vrijednost**	Ciljne vrijednosti***
	- Kreiran sistem mjerenja zadovoljstva korisnika (mladih) programa u oblasti sporta, kulture, okoliša i turizma	Ne postoji	- Uspostavljen sistem
	- Povećan broj posjetilaca kulturnih institucija (opća populacija) (m/ž)	872.000 (m/ž)	1.200.000 (m/ž)
	- Povećan je broj mladih iz vangradskih sredina koji redovno posjećuju pozorište. (m/ž)	13,6% (m/ž)	20% (m/ž)
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	- Povećan broj i kvalitet sadržaja u oblasti sporta, kulture, okoliša i turizma		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 2.050.000 KM Izvor: Budžet		
Period implementacije mjere	2025-2027.		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	FEDERALNO MINISTARSTVO KULTURE I SPORTA,		
Nosioci mjere	FEDERALNO MINISTARSTVO KULTURE I SPORTA , FEDERALNO MINISTARSTVO OKOLIŠA I TURIZMA, FONDACIJA ZA SPORT		
Ciljne grupe	Mladi umjetnici, sportisti, istraživači u oblasti okoliša te mladi u turističkoj privredi		

Veza sa strateškim ciljem	2. Izgraditi zdravo i sigurno okruženje koje jača egzistencijalnu sigurnost kod mladih		
Prioritet	Prioritet 2.4. Osigurati razvoj kulture, sporta, okoliša i turizma u Federaciji BiH prepoznajući potrebe mladih		
Naziv mjere	2.4.3. Uspostaviti i provoditi sistem uključivanja mladih u procese odlučivanja u oblasti kulture, sporta, okoliša i turizma		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	Uključiti mlade u procese kreiranja javnih kampanja i strategija, što će podrazumijevati uključivanje predstavnika mladih u radne grupe ili tijela koje će raditi na kreiranju sadržaja javnih kampanja i strategija. Uspostaviti programe za prijem pripravnika unutar institucija oblasti turizma, kulture i sporta koji ulaze u kategoriju mladih čime bi se dodatno podržalo uključivanje mladih u procese odlučivanja. Osigurati ravnopravno učešće mladih u komisijama koje se bave pitanjima kulture, sporta, okoliša i turizma kako bi učestvovali u radu i iznosili svoje ideje, stavove i razmišljanja.		
Strateški projekti			
Indikator za praćenje rezultata mjere	Indikator	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	- Mladi učestvuju u kreiranju programa u oblasti kulture, sporta, turizma i okoliša (m/ž)	- Mladi nisu uključeni	- 50 mladih konsultirano (m/ž)
	Povećan procenat mladih zainteresiranih za kulturu i umjetnost	20,3% (m/ž)	25% (m/ž)
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	- Aktivnosti u oblasti kulture, sporta, okoliša i turizma su kvalitetniji, mladi su više uključeni u društvene tokove te se povećava broj mladih koji su i na međunarodnom nivou postigli značajne rezultate		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 1.200.000 KM Izvor: Budžet		
Period implementacije mjere	2025-2034.		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	FEDERALNO MINISTARSTVO KULTURE I SPORTA, FEDERALNO MINISTARSTVO OKOLIŠA I TURIZMA		
Nosilci mjere	FEDERALNO MINISTARSTVO KULTURE I SPORTA, FEDERALNO MINISTARSTVO OKOLIŠA I TURIZMA		
Ciljne grupe	Mladi, pripravnici, umjetnici, sportisti, mladi koji su aktivni u polju okoliša i turizma, turističke organizacije		

Veza sa strateškim ciljem	2. Izgraditi zdravo i sigurno okruženje koje jača egzistencijalnu sigurnost kod mladih		
Prioritet	2.5. Podržati razvoj omladinskog organizovanja, aktivizma i učesća mladih u odlučivanju		
Naziv mjere	2.5.1. Osigurati neometano organiziranje mladih na teritoriji Federacije BiH i pružiti podršku razvoju		
Opis mjere sa okolnim područjima djelovanja*	Osigurati provođenje zakonskih mehanizama za mlade kao sveskupne brige o mladima koji će doprinijeti organizovanju mladih. Organizirati informativno-edukativne sesije i javne kampanje o javnim pozivima, prilikama, mogućnostima i projektima za omladinske organizacije te jednom godišnje organizovati dijalog mladih i federalne vlasti. Inicirati povećanje Transfera za mlade i povećati finansijsku podršku Vijeću mladih FBiH. Izraditi okvirne standarde i smjernice za vođenje spiska omladinskih organizacija.		
Strateški projekti	Kreirati platforma za informisanje mladih u FBiH; Poticanje uključivanja mladih u procese odlučivanja formiranjem Savjeta za mlade.		
Indikator za praćenje rezultata mjere	Indikator	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	Izmjene i dopune Zakona o mladima u dijelu omladinskog organizovanja	Nisu predlagane izmjene i dopune	Predložene i usvojene izmjene i dopune
	Izmjene i dopune Zakona o mladima u dijelu definicija i organizovanja mladih	Nisu predlagane izmjene i dopune	Predložene i usvojene izmjene i dopune
	Smjernice za vođenje spiska omladinskih organizacija od strane Federalnog ministarstva kulture i sporta	FMKS nema smjernice	Kreiran dokument
	Ojačani organizacioni kapaciteti Vijeća mladih Federacije BiH i finansiranje njegovog rada	30.000,00 KM	150.000,00 KM
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	- Mladi su nosioci društvenih i političkih promjena u FBiH		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 12.055.000 KM Izvor: Budžet		
Period implementacije mjere	2025-2034.		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	FMKS		
Nosioci mjere	FMKS, VUEĆE MLADIH, SAVJET ZA MLADE		

Ciljne grupe	Mladi, omladinske organizacije, vijeća mladih u FBiH		
Veza sa strateškim ciljem	2. Izgraditi zdravo i sigurno okruženje koje jača egzistencijalnu sigurnost kod mladih		
Prioritet	2.5. Podržati razvoj omladinskog organizovanja, aktivizma i učešća mladih u odlučivanju		
Naziv mjere	2.5.2. Uspostaviti mehanizme koji osiguravaju učešće mladih		
Opis mjere sa okolnim područjima djelovanja*	Predložiti odluku o formiranju Savjeta za mlade te uspostaviti mehanizam podrške učešću mladih u savjetu za mlade. Uspostaviti sistem informisanja mladih u FBiH te planirati saradnju, partnerstvo i plan djelovanja u svrhu informisanja mladih o svim programima i prilika koje pružaju institucije vlasti u FBiH koristeći alate i formate prilagođene populaciji mladih. Promovisati važnost uključivanja predstavnika mladih u rad komisija koja se bave pitanjima i potrebama mladih. Raditi na analizi provođenja Zakona o volontiranju te kreirati informacijski sistem o volontiranju mladih u Federaciji kao i uspostaviti sistem nagrađivanja volonterskog rada. Uraditi analizu provedbe Zakona o mladima odnosno člana 14.		
Strateški projekti			
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikator	Polazna vrijednost**	Ciljna vrijednost***
	Savjet za mlade	Nije formiran	Formiran
	Zajednička komisija za pitanja mladih FBiH	Nije uspostavljena	Uspostavljena
	Analiza provedbe člana 14. Zakona o mladima FBiH	Nije provedena	Napisan i objavljen dokument
	Postoji sistem nagrađivanja volonterskog rada na godišnjem nivou	Ne nagrađuju se volonterska postignuća na godišnjem nivou	Uspostavljen i provodi se sistem volontiranja
	Uspostavljen integrisani sistem informisanja mladih kroz koji se plasiraju informacije od interesa za ovu populaciju od strane svih institucija vlasti	Ne	Da
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	- Mladi su nosioci promjena u BH društvu		
Indikativna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 300.000 KM Izvor: Budžet		
Period implementacije mjere	2025-2034.		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	FMKS		
Nosioci mjere	VLADA FBiH, FMKS, FMP		

Ciljne grupe	Omladinske organizacije, organizacije koje rade sa mladima, organizacije i pojedinci koji se bave volontiranjem		
Veza sa strateškim ciljem	2. Izgraditi zdravo i sigurno okruženje koje jača egzistencijalnu sigurnost kod mladih		
Prioritet	2.5. Podržati razvoj omladinskog organizovanja, aktivizma i učešća mladih u odlučivanju		
Naziv mjere	2.5.3. Uspostaviti programe/mehanizme za saradnju sa organizacijama iz iseljeništa		
Opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja*	Kreirati spisak organizacija iz iseljeništa sa kojima bi se uspostavila saradnja. Uspostaviti programe za saradnju sa organizacijama iz iseljeništa. Povezati mlade iz iseljeništa sa mladima iz Federacije BiH kako bi se kreirala redovna komunikacija i pokrenuli pozitivni razvojni procesi za mlade.		
Strateški projekti			
Indikatori za praćenje rezultata mjere	Indikatori	Početne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	Kreiran prijedlog programa za saradnju sa organizacijama iz iseljeništa	Ne	Da
	Prikupljeni podaci o organizacijama koje rade sa mladima u iseljeništu	Ne	Da
Razvojni efekat i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	- Mladi iz iseljeništa razvijaju svoje projekte/biznise u BiH		
Indikalivna finansijska konstrukcija sa izvorima finansiranja	Iznos: 265.000 KM Izvor: Budžet		
Period implementacije mjere	2025-2034.		
Institucija odgovorna za koordinaciju implementacije mjere	FMROI		
Nosioci mjere	FMROI, VLADA FBiH, VUČE MLADIH		
Ciljne grupe	Mladi i organizacije iz iseljeništa		

EX-ANTE EVALUACIJA
NACRTA STRATEGIJE ZA MLADE FEDERACIJE
BOSNE I HERCEGOVINE 2025.-2034.

SARAJEVO-MOSTAR, Oktobar 2024. godine

SADRŽAJ

SAŽETAK	3
UVODNE NAPOMENE.....	5
EVALUACIJSKI KRITERIJI I PITANJA (EX-ANTE EVALUACIJA).....	8
1. KRITERIJI: PRAVNI OKVIR I PROCES PRIPREME STRATEGIJE RAZVOJA	8
2. KRITERIJI: RELEVANTNOST-KONZISTENTNOST.....	18
3. KRITERIJI: KOHERENTNOST.....	19
4. KRITERIJI: INTERVENTNA LOGIKA I EFEKTIVNOSTI.....	20
5. KRITERIJI: SISTEM INDIKATORA.....	22
ZAKLJUČCI I PREPORUKE.....	26
PRILOG - PREGLED INDIKATORA.....	21-27

SAŽETAK

Proces izrade Sektorske strategije pod nazivom „Strategija za mlade Federacije Bosne i Hercegovine 2025-2034.“ predvodilo je Federalno ministarstvo kulture i sporta (FMKS), uz ključnu saradnju kantonalnih ministarstava nadležnih za pitanja mladih i Instituta za razvoj mladih KULT. U skladu sa Zakonom o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem te Uredbom o evaluaciji strateških dokumenata, bilo je neophodno sprovesti vanjsku prethodnu, odnosno ex-ante evaluaciju Sektorske strategije kao dio procesa pripreme svakog strateškog dokumenta. Ex-ante evaluaciju proveo je funkcionalno i organizacijski nezavisan ekspertski tim u saradnji s relevantnim institucijama, prvenstveno FMKS-om, koji je predvodio proces izrade strategije, kao i drugim učesnicima uključenim u taj proces. Osnovni cilj eksterne evaluacije ekspertskega tipa jeste unapređenje kvalitete dokumenta kao i njena mogućnost implementacije kroz naredne korake.

Ex-ante evaluacija je zakonska obaveza proizašla iz pravnog okvira strateškog planiranja u Federaciji Bosne i Hercegovine (FBiH). Zadatak evaluatora je nezavisna procjena kvalitete situacione analize, definiranih ciljeva, prioriteta i mjera, kao i interne i eksterne usklađenosti te interventne logike. Ove aktivnosti bi trebale doprinijeti poboljšanju kvalitete Sektorske strategije, jednostavnije implementacije, te jačanju odgovornosti i transparentnosti u procesu kreiranja politika koje obuhvataju segmente tretirane u strategiji. Za ostvarenje ciljeva evaluacije razvijen je niz evaluacijskih pitanja koja su, zajedno s komentarima i preporukama, predstavljena u glavnom dijelu ovog dokumenta. Evaluacija se fokusira na sljedeće aspekte: relevantnost, efektivnost i koherentnost nacrtanog Strateškog dokumenta; procjenu relevantnosti i konzistentnosti Strateškog dokumenta u odnosu na trenutna internacionalna i nacionalna dešavanja, usklađenost s pravnim okvirom i internacionalnim obavezama; analizu efektivnosti i interne i eksterne koherentnosti Strateškog dokumenta; odgovor na pitanje u kojoj mjeri predviđene aktivnosti mogu realizovati mjere, prioritete i ciljeve Sektorske strategije; procjenu mogućnosti sistema monitoringa i evaluacije da pruža pravovremene i kvalitetne informacije donosiocima odluka; procjenu adekvatnosti finansijskog okvira i formuliranje preporuka za unapređenje kvaliteta dokumenta.

Metodologija evaluacije temelji se na Zakonu o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem FBiH, Uredbi o izradi strateških dokumenata FBiH, Uredbi o evaluaciji strateških dokumenata FBiH te pregledu relevantnih dokumenata i literature. U procesu izrade ex-ante evaluacije korišten je kvalitativni istraživački pristup, uključujući metode i tehnike analize sadržaja dokumenata i desk istraživanje čime je bilo moguće izvršiti procjenu usklađenosti procesa i aktivnosti pripreme Sektorske strategije s pravnim okvirom, analizu koherentnosti, te interne i eksterne usklađenosti dokumenta. Kvalitativni pristup omogućio je i analizu adekvatnosti i usklađenosti indikatora s odgovarajućim mjerama, prioritetima i ciljevima. Proces provođenja ex-ante evaluacije uključivao je pregled i analizu relevantne dokumentacije kao i razgovore s predstavnicima FMKS-a, koji su se provodili face-

two-face putem ili primjenom digitalnih alata. Ključni kriteriji za ex-ante evaluaciju su relevantnost, koherentnost, konzistentnost i efektivnost. FMKS je za potrebe evaluacije omogućilo pristup Nacrtu Sektorske strategije, svim relevantnim radnim dokumentima, te kontaktima učesnika u procesu.

U procesu izrade Nacrta Sektorske strategije ispoštovan je otvoreni metod koordinacije, princip ravnopravnosti spolova i jednakih mogućnosti, te princip horizontalne i vertikalne koordinacije. Nacrt Sektorske strategije sadrži stratešku platformu sa situacionom analizom, definiranom vizijom razvoja i dva strateška cilja.

Detaljna razrada mjera je nepotpuna kako prema obimu tako i prema sadržaju jer u skladu sa Uredbom o izradi strateških dokumenata u FBiH mjere minimalno pored svih ostalih elemenata (Član 12, stav 2) trebaju sadržavati opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja (aktivnosti) kao i razvojni efekat. Uvidom u Nacrt sektorske strategije ona ne sadrži okvirna područja djelovanja kao ni strateške projekte što je neophodno nadopuniti. Mjere su jasno opisane i adekvatno nazvane te je jasna veza ciljeva, prioriteta i mjera. Deskripcija mjera najčešće je urađena da zadovolji formu uz nedostatak aktivnosti koje će biti provedene da bi se mjera realizirala ali uz navođenje razvojnih efekata, perioda implementacije, nosioca aktivnosti, indikativne finansijske konstrukcije (isključivo budžetska sredstva, institucija odgovornih za koordinaciju implementacije mjere kao i ciljnu skupinu. Važno je naglasiti da teorija promjene ili interventna logika nije oblikovana u procesu izrade Nacrta Strateškog dokumenta. U izradi situacione analize korištene su SWOT analiza i TOWS matrica kao alat za teoriju promjene i na osnovu toga su definirane mjere. Sumirajući navedeno, iako nije razvijena interventna logika ili teorija promjene, hipotetički, uz prethodno ispunjenje niza faktora, može se očekivati doprinos prioriteta očekivanom cilju Sektorske strategije. Sistem indikatora uz određeni broj korekcija koje su navedena u prilogu, je u skladu sa Uredbom o izradi strateških dokumenata kroz navođenje potrebnih izvora, baznih linija kao i polaznih i ciljnih vrijednosti.

UVODNE NAPOMENE

Proces izrade Sektorske strategije pod nazivom „Strategija za mlade Federacije Bosne i Hercegovine 2025-2034.“ predvodilo je Federalno ministarstvo kulture i sporta (FMKS), uz ključnu saradnju kantonalnih ministarstava nadležnih za pitanja mladih i Instituta za razvoj mladih KULT. U skladu sa Zakonom o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem te Uredbom o evaluaciji strateških dokumenata, bilo je neophodno sprovesti vanjsku prethodnu, odnosno ex-ante evaluaciju Sektorske strategije kao dio procesa pripreme svakog strateškog dokumenta. Ex-ante evaluaciju proveo je funkcionalno i organizacijski nezavisan ekspertski tim u saradnji s relevantnim institucijama, prvenstveno FMKS-om, koji je predvodio proces izrade strategije, kao i drugim učesnicima uključenim u taj proces. Osnovni cilj eksterne evaluacije ekspertske tipa jeste unapređenje kvalitete dokumenta kao i njena mogućnost implementacije kroz naredne korake. Nalazi nezavisne evaluacije dostavljeni su FMKS-u, koje je učestvovalo u pripremi evaluacijskog izvještaja. FMKS će izvještaj o provedenoj evaluaciji priložiti uz Sektorsku strategiju pod nazivom „Strategija za mlade Federacije Bosne i Hercegovine 2025-2034.“ prilikom njenog usvajanja, a isti će biti objavljen na službenoj web stranici FMKS-a.

Ex-ante evaluacija je tip evaluacije koja se provodi prije nego što započne implementacija određenog programa, projekta ili strategije. Njena svrha je procijeniti potencijalne efekte, prednosti i slabosti npr. strateškog dokumenta, kako bi se prepoznale i otklonile eventualne prepreke i nedostaci. Ovaj tip evaluacije posebno doprinosi usmjeravanju planova prema postizanju optimalnih rezultata, smanjenju rizika od neuspjeha i maksimiziranju koristi za ciljnu populaciju. Evaluatori su posebnu pažnju posvetili relevantnosti Sektorske strategije, naročito u pogledu njene usklađenosti s internacionalnim dokumentima i potrebama društva, prikazanim kroz situacionu i SWOT analizu. Poseban fokus evaluatori su odredili prema okviru strateških ciljeva, prioriteta, mjera i odgovarajućih indikatora.

Predmet i cilj ex-ante evaluacije Ex-ante evaluacija je zakonska obaveza proizašla iz pravnog okvira strateškog planiranja u Federaciji Bosne i Hercegovine (FBiH). Zadatak evaluatora je nezavisna procjena kvalitete situacione analize, definiranih ciljeva, prioriteta i mjera, kao i interne i eksterne usklađenosti te interventne logike. Ove aktivnosti bi trebale doprinijeti poboljšanju kvalitete Sektorske strategije, jednostavnije implementacije, te jačanju odgovornosti i transparentnosti u procesu kreiranja politika koje obuhvataju segmente tretirane u strategiji. Osnovni cilj ex-ante evaluacije je analiza procesa pripreme Sektorske strategije, procjena relevantnosti ciljeva, prioriteta i mjera s obzirom na provedenu analizu stanja u sektoru politika i položaja mladih u FBiH, te usklađenost sa strateškim smjernicama i politikama na nivou Bosne i Hercegovine. Također, evaluacija ima zadatak osigurati transparentnost i dodatnu odgovornost u pripremi dokumenta, unaprijediti njegovu koherentnost te procijeniti adekvatnost predloženog indikativnog finansijskog okvira.

Vremenski okvir za provođenje evaluacije. Ex-ante evaluacija predstavlja sastavni dio pripreme Sektorske strategije „Strategija za mlade Federacije Bosne i Hercegovine 2025-2034.“ i provodi se na nacrtu dokumenta, prije nego što bude upućen u formalnu proceduru za pribavljanje mišljenja i usvajanje od nadležnih institucija na nivou FBiH.

Metodologija evaluacije temelji se na Zakonu o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem FBiH, Uredbi o izradi strateških dokumenata FBiH, Uredbi o evaluaciji strateških dokumenata FBiH te pregledu relevantnih dokumenata i literature. U procesu izrade ex-ante evaluacije korišten je kvalitativni istraživački pristup, uključujući metode i tehnike analize sadržaja dokumenata i desk istraživanje čime je bilo moguće izvršiti procjenu usklađenosti procesa i aktivnosti pripreme Sektorske strategije s pravnim okvirom, analizu koherentnosti, te interne i eksterne usklađenosti dokumenta. Kvalitativni pristup omogućio je i analizu adekvatnosti i usklađenosti indikatora s odgovarajućim mjerama, prioritetima i ciljevima. Proces provođenja ex-ante evaluacije uključivao je pregled i analizu relevantne dokumentacije kao i razgovore s predstavnicima FMKS-a, koji su se provodili face-two-face putem ili primjenom digitalnih alata. Ključni kriteriji za ex-ante evaluaciju su relevantnost, koherentnost, konzistentnost i efektivnost. FMKS je za potrebe evaluacije omogućilo pristup Nacrtu Sektorske strategije, svim relevantnim radnim dokumentima, te kontaktima učesnika u procesu. Također, FMKS je aktivno učestvovalo u razmatranju preporuka i davanju mišljenja o njima. Tokom pripreme metodologije za ex-ante evaluaciju, uz definisanje kriterija, postavljena su i evaluacijska pitanja na osnovu kojih je izraden izvještaj. Ova pitanja su razvijena u skladu s Uredbom o evaluaciji strateških dokumenata te internacionalnim standardima i praksom u oblasti evaluacije strateških dokumenata.

Metodologija također obuhvata razvoj evaluacijskih pitanja koja su poslužila kao osnova za pripremu evaluacije. Pitanja su izrađena u skladu s Uredbom o evaluaciji strateških dokumenata, uzimajući u obzir specifičnosti ex-ante pristupa, unutar kojeg kriteriji poput uticaja, efikasnosti i održivosti, (iako spomenuti u Uredbi), nisu primjenjivi na ovu vrstu evaluacije.

Za ostvarenje ciljeva evaluacije razvijen je niz evaluacijskih pitanja koja su, zajedno s komentarima i preporukama, predstavljena u glavnom dijelu ovog dokumenta. Evaluacija se fokusira na sljedeće aspekte:

- ◆ relevantnost, efektivnost i koherentnost nacrtu Strateškog dokumenta;
- ◆ procjenu relevantnosti i konzistentnosti Strateškog dokumenta u odnosu na trenutna internacionalna i nacionalna dešavanja, usklađenost s pravnim okvirom i internacionalnim obavezama;
- ◆ analizu efektivnosti i interne i eksterne koherentnosti Strateškog dokumenta;

- ◆ odgovor na pitanje u kojoj mjeri predviđene aktivnosti mogu realizovati mjere, prioritete i ciljeve Sektorske strategije;
- ◆ procjenu mogućnosti sistema monitoringa i evaluacije (MiE sistema) da pruža pravovremene i kvalitetne informacije donosiocima odluka;
- ◆ procjenu adekvatnosti finansijskog okvira
- ◆ formuliranje preporuka za unapređenje kvaliteta dokumenta.

Sadržaj izvještaja o ex-ante evaluaciji organiziran je na način da na početku je predstavljen izvršni sažetak zajedno s uvodnim napomenama. Zatim je predstavljena metodologija koja je primijenjena tokom evaluacije. U glavnom dijelu prikazani su ključni nalazi evaluacije, dok su na kraju izvještaja dati zaključci s preporukama.

EVALUACIJSKI KRITERIJI I PITANJA (EX-ANTE EVALUACIJA)

KRITERIJ: PRAVNI OKVIR I PROCES PRIPREME STRATEGIJE RAZVOJA

EP1.1 Je li ispunjen Otvoreni metoda koordinacije (OMK)?

Nalazi: U procesu oblikovanja Nacrta Sektorske strategije ispunjen je kriterij ravnopravnosti spolova. Uredbom (član 5. stav 2) definirano je da je potrebno da se u procesima izrade strateških dokumenata ispuni kriterij zastupljenosti od minimalno 40% manje zastupljenog spola, što je u skladu sa Zakonom o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine. Na temelju Rješenja Broj: 05-35-13-6156/23 B.I. od 29.12.2023. godine o imenovanju interesorne radne skupine za izradu Strategije za mlade Federacije BiH te Rješenju broj: 05-36-13-6156-1/23 S.H. od 25.3.2024. o izmjeni rješenja evidentno je ispunjen kriterij Otvorenog metoda koordinacije.

Preporuke: Kriterij je ispunjen i bez dodatnih preporuka je.

Komentar FMKS:

Zaključna ocjena:

EP1.2 Kako je ispoštovan princip horizontalne i vertikalne koordinacije?

Nalazi: Nacr Strateškog dokumenta „Strategija za mlade FBiH 2025-2034.“ je rađen u periodu od januara (kada je imenovana Interresorna radna grupa) do avgusta 2024. godine (sedam mjeseci). U svrhu izrade dokumenta korišteni su resursi Radne grupe, Analize istraživanja o položaju i potrebama mladih FBiH te konsultacija sa mladima. Za potrebe izrade strategije imenovana je Interresorna radna grupa za izradu strategije prema mladima FBiH do 2034. godine koju čine predstavnici sljedećih ministarstava u Vladi FBiH, federalnih institucija i tijela: Federalno ministarstvo kulture i sporta; Federalni zavod za zapošljavanje; Federalno ministarstvo rada i socijalne politike; Federalno ministarstvo energije, rudarstva i industrije; Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta; Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva; Federalno ministarstvo finansija; Federalno ministarstvo obrazovanja; Federalno ministarstvo za pitanja boraca i invalida odbrambeno oslobodilačkog rata; Federalno ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica; Federalni zavod za penzijsko i invalidsko osiguranje; Zavod za javno zdravstvo FBiH; Federalno ministarstvo zdravstva; Zavod zdravstvenog osiguranja i

reosiguranja FBiH; Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova; Federalna uprava policije; Federalno ministarstvo pravde; Federalno ministarstvo okoliša i turizma; Savez općina i gradova FBiH i Federalni zavod za programiranje razvoja. Pored navedenih institucija članovi Interresorne radne grupe su i predstavnici Vijeća mladih Federacije BiH (tri člana). Vlada Federacije BiH je donijela Odluku o pokretanju izrade strategije prema mladima FBiH u oktobru 2023. godine te zadužila Federalno ministarstvo kulture sporta za provedbu. Partneri Ministarstvu u procesu izrade dokumenta bili su Institut za razvoj mladih KULT i Vijeće mladih FBiH. Interresorna radna grupa je uz podršku Instituta KULT kroz četiri zajednička sastanka i 17 timskih sastanaka izradila prijedlog strateškog dokumenta. Strategija za mlade FBiH 2025-2034. predstavlja strateški dokument institucija vlasti čijom se sistemskom implementacijom osigurava poboljšanje položaja mladih u društvu. Vlada Federacije Bosne i Hercegovine je, na prijedlog Federalnog ministarstva kulture i sporta donijela Odluku o izradi strategije prema mladima Federacije BiH do 2027. godine u čijem radu je sudjelovalo devetnaest federalnih institucija i predstavnici/ce Vijeća mladih Federacije BiH uz stručno-konsultantsku podršku Instituta za razvoj mladih KULT.

Preporuke: Princip horizontalne i vertikalne koordinacije i otvorena metoda koordinacije (OMK), se nadopunjuju i usko su povezani. Princip horizontalne i vertikalne koordinacije predstavlja da na horizontalnom nivou odnosno na razini FBiH te na vertikalnom nivou trebaju biti uključeni svi relevantni subjekti i institucije. Nalazom iz evidencije prisustva na radnim sastancima i radionicama, evidentno su prisutne federalne institucije te su oni osnovni dionici izrade i oblikovanja Strategije. Iz nalaza je evidentno ispunjen princip kako horizontalne tako i vertikalne koordinacije.

Komentar FMKS:

Zaključna ocjena:

EP1.3 Kako je ispunjen princip partnerstva?

Nalazi: U svrhu izrade dokumenta korišteni su resursi Radne grupe, Analize istraživanja o položaju i potrebama mladih FBiH te konsultacija sa mladima. Za potrebe izrade strategije imenovana je Interesorna radna grupa za izradu strategije prema mladima FBiH do 2034. godine koju čine predstavnici ministarstava u Vladi FBiH te saveza općina i gradova (SOG). Savez općina i gradova (SOG) je uključen u proces izrade strategije i Zakonom nije predviđeno da sve općine učestvuju u izradi Strategije zbog obilnosti i postojanja 79 općina u FBiH. Zakonom, točnije članom 10. stav 3. jasno je propisano da u procesima koordinacije razvojnog planiranja i upravljanja razvojem sa višim razinama vlasti jedinice lokalne samouprave izražavaju i zastupaju svoje interese putem SOG.

Preporuke: Unutar uspostavljene interresorne radne grupe evidentno su prisutni predstavnici općina i gradova kroz savez općina i gradova (SOG) u procesu izrade Sektorske strategije te socio-ekonomski partneri koji su uključeni sa svih nivoa FBiH čime je ispunjen kriterij partnerstva.

Komentar FMKS:

Zaključna ocjena:

EP1.4 Kako je ispoštovan princip javnosti i transparentnosti?

Nalazi: Član 15. stav 4. Zakona o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem FBiH propisuje da svi strateški dokumenti moraju biti dostupni javnosti i objavljeni na internet stranicama nadležnih institucija, u ovom slučaju na internet stranici Federalnog ministarstva kulture i sporta. Ova odredba se odnosi na strateške dokumente koji se usvojeni i koji su postali važeći. Kako je u prethodnom periodu bio prisutan evidentan broj strateških dokumenata koji nakon usvajanja nisu bili dostupni javnosti, zakonodavac je predvidio navedenu odredbu. Proces izrade dokumenta prezentiran je na web stranicama Federalnog ministarstva kulture i sporta, predstavnici federalnog ministarstva kulture i sporta su gostovali u programima mnogih medijskih kuća, vijest o izradi Strategije za mlade FBiH objavljivani su u printanim medijima, stranice Vijeća mladih FBiH; web stranice Institut za razvoj mladih KULT; gotovo svi važniji online mediji prenosili su vijesti i objavljivali informacije o Strategiji za mlade Federacije Bosne i Hercegovine.

Preporuke: Na temelju člana 15 stav 4. Zakona i čl. 8. Uredbe, zaključujemo da je proces izrade Strategije za mlade Federacije BiH 2025-2034. ispunio uvjete javnosti i transparentnosti s obzirom da je javnost informisana o Odluci Federalnog ministarstva kulture i sporta FBiH, o izradi Sektorske strategije ističući značaj dokumenta, o sastancima Interresorne radne grupe za izradu strateškog dokumenta, o samoj ulozi sektorskog strateškog dokumenta i implikativnim učincima dokumenta, o učešću devetnaest federalnih institucija i predstavnika/ca Vijeća mladih Federacije BiH uz stručno-konsultantsku podršku Instituta za razvoj mladih KULT; o održanim radionicama, izradi analize, usaglašavanju mjera, njenim učesnicima i temama, o toku izrade strateškog dokumenta, njegovom značaju i implikacijama u široj društvenoj zajednici. **Preporuka** je da se nakon usvojenog dokumenta Strategije za mlade FBiH 2025-2034. sažeti okvir dokumenta transparentno prikaže prema dionicima procesa. Značajno je spomenuti član 16 stav 4. Zakona, nakon usvajanja Strateškog dokumenta niži nivoi vlasti svoje strateške dokumente trebaju uskladiti sa višim. Strategija za mlade FBiH 2025-2034. treba biti **baza za usklađivanje i izradu strategija prema mladima kantona i jedinica lokalne samouprave u FBiH.** Temeljem

navedenog može se zaključiti da su svi kanali komunikacije u odnosu građani-FMKS ispunjeni, uz preporuku da sve faze evaluacije dokumenta budu transparentne i javno prezentirane prema dionicima procesa.

Komentar FMKS:

Zaključna ocjena:

EP1.5 Da li je izrada strateške platforme u skladu s pravnim okvirom?

Nalazi: Iz poglavlja strateške platforme uočava se da poglavlje strateške platforme ne sadrži tablicu SWOT; strateške fokuse te da je izostavljen prikaz odnosa strateških ciljeva s ciljevima održivog razvoja. Uočeno je da veći broj mjera sadrži po jedan indikator što otežava proces evaluacije dokumenta u nedostatku praćenja i tog jednog indikatora.

Preporuke: Preporuka je da se u strateški dokument ugradi SWOT tablica; prikazati strateške fokuse te odnos strateških ciljeva s ciljevima održivog razvoja. Također potrebno je unutar mjera u kojima je moguće povećati broj indikatora i/ili smanjiti broj mjera odnosno spojiti gdje je moguće dvije mjere u jednu kako bismo imali veći broj indikatora (u ovom slučaju dva indikatora) što će utjecati na efikasniju evaluaciju dokumenta strategije (član 11 stav 8. Uredbe).

Komentar FMKS:

Zaključna ocjena:

EP1.6 Da li je ispoštovana faza usaglašavanja strateške platforme?

Nalazi: Pregledom formalno-pravne i materijalno-pravne strane Strateškog dokumenta zaključujemo da je Strategija za mlade FBiH u skladu s pravnim okvirom kad je u pitanju detaljna razrada strateških ciljeva odnosno određivanje indikatora za svaki strateški cilj kao i mjera koje prate svaki od tih indikatora. Nalazom se primjećuje

da unutar svake mjere nedostaju aktivnosti kao i strateški projekti što mjere čini nepotpunim i čime je umanjena mogućnost oblikovanja akcijskog plana i evaluacije dokumenta.

Preporuke: Preporuka je da se u okviru svake od definiranih mjera (25 mjera) navedu aktivnosti i dodijele strateški projekti kako bi se mogao adekvatno i precizno oblikovati akcijski plan s ciljem da se uspješno provode evaluacija dokumenta strategije.

Komentar FMKS:

Zaključna ocjena:

EP1.7 Da li je ispoštovana faza identifikacije strateških projekata?

Nalazi: Analizom Nacrta Strateškog dokumenta uočeno je da nisu identificirani Strateški projekti koji su članom 12. Uredbe propisani, odnosno da se za implementaciju strateških dokumenata mogu identificirati strateški projekti kao intervencije najvećeg značaja za ostvarenje strateških ciljeva. Strateški projekti trebaju imati implikativni efekt na razvoj i njihova implementacija je osnovna karika uspostave drugih projekata. Implikacije značajnih strateških projekata trebaju utjecati na poboljšanje kvaliteta života mladih te trebaju biti temelj uspostave svih drugih projekata koji će utjecati na bolji položaj mladih u društvu. Strateški projekti trebaju sadržavati kratki opis, očekivane efekte i indikativni finansijski okvir.

Preporuke: Interresorna radna grupa koja je izradila strateški dokument nije definirala strateške projekte, međutim definiranje strateških projekata značajno utječe na implementaciju strateških ciljeva i preporuka je da se optimalno dva ili tri strateški značajna projekta implementiraju u dokument Sektorske strategije. Uvršteni strateški projekti trebaju doprinijeti pozitivnom uticaju na poboljšanje i bolji položaj mladih FBiH te svakako trebaju biti i temelj realizacije dva navedena strateška cilja.

Komentar FMKS:

Zaključna ocjena:

EP1.8 Da li je izvršena adekvatna provjera usklađenosti strateških dokumenata u FBiH?

Nalazi: Analizirajući ovu fazu izrade strateškog dokumenta zaključujemo da je ista usklađena s pravnim okvirom usklađenosti strateških dokumenata FBiH. Strategija za mlade FBiH do 2034. godine teži graditi pozitivno i prosperitetno okruženje u kojem su mladi aktivno uključeni u društveni i politički život a jednakim se šansama podržavaju u ostvarivanju prava i potencijala. Strategijom za mlade FBiH, kroz realizaciju dva strateška cilja i osam prioriteta oblikovani su naponi kojima se unapređuje položaj mladih u definiranim prioritetnim oblastima. Svi ciljevi strategije usklađeni su sa Strategijom razvoja FBiH i Globalnim ciljevima Agende UN-a za održivi razvoj, odnosno Okvirom saradnje i Okvirom za realizaciju ciljeva održivog razvoja u BiH. Nacrt Sektorske strategije usaglašen je prvenstveno sa Strategijom razvoja FBiH, naročito sa prioritetima strateškog cilja 2 - Prosperitetan i inkluzivan društveni razvoj kojima se teže unaprijediti osnovne pretpostavke razvoja i sigurnosti društva kao što su zdravlje, socijalna uključenost, posvećenost i briga, funkcionalno obrazovanje te zapošljavanje a koji čine bazu humane sigurnosti za demografski razvoj i kvalitativno napredovanje društva općenito. Kod usaglašenosti strategije za mlade FBiH do 2034.godine sa relevantnim strategijama internacionalnog nivoa, ističe se veza sa Agendom Ujedinjenih nacija za održivi razvoj 2015-2030. godine koja Globalnim ciljevima za održivi razvoj predstavlja osnovne oblasti unapređenja svakog društva za postizanje boljih uslova života. 17 ciljeva je međusobno povezano a razvoj je neodvojiv od ravnoteže između socijalnog, ekonomskog i aspekta održivosti životne sredine. Ovaj plan će provoditi sve zemlje i sve zainteresirane strane, djelujući kroz partnerstvo zasnovano na saradnji. Značaj Agende za mlade u FBiH je što u širem prostoru postavlja unificirane ciljeve inkluzivnog razvoja i potencira stvaranje boljih prilika za mlade ljude u oblastima kao što su obrazovanje, zapošljavanje i učešće u javnom životu, postavlja standarde i preporuke za uključivanje mladih u procese donošenja odluka što mladima omogućava da izraze svoje potrebe i perspektive.

Preporuke: Preporuka je da se u Nacrtu strateškog dokumenta prikaže povezanost ciljeva kroz akceleratore i povezivanje sa strateškim odrednicama ciljeva održivog razvoja UN (dvije tablice za dva cilja).

Komentar FMKS:

Zaključna ocjena:

EP1.9 Da li je udovoljeno fazi izrade indikativnog finansijskog okvira?

Nalazi: Evaluirajući ovu fazu izrade Strategije, a shodno navedenom, na temelju člana 14. Uredbe, zaključujemo da je Strategija u ovom dijelu u cijelosti usklađena sa pravnim okvirom.

Preporuke: Preporuka da se u okviru indikativnog finansijskog okvira strategije planiraju odnosno redefiniiraju izvori sredstava EU i drugih te ostalih donacija koje su sada nula (0).

Komentar FMKS:

Zaključna ocjena:

EP1.10 Da li je u Strategiji definisan način provođenja, praćenja, izvještavanja i evaluacije Strategije?

Nalazi: Na osnovu Uredbe o trogodišnjem i godišnjem planiranju rada, monitoringu i izvještavanju u Federaciji BiH („Službene novine Federacije BiH“, broj: 74/19 i 2/21), trogodišnji plan rada predstavlja implementacioni dokument koji operacionalizira strateške ciljeve, prioritete i mjere iz strateških dokumenata (član 11). Prema tome, implementacija Strategije vršit će se putem trogodišnjih i godišnjih planova rada svih nadležnih institucija i organa za njenu provedbu. Za potrebe implementacije Strategije vršit će se izrada akcionih planova koje donosi interesorna radna grupa za izradu Strategije za mlade FBiH 2024-2034.godine. Nadležne institucije i organi dužni su u svoje trogodišnje i godišnje planove rada integritati mjere iz Strategije, odnosno preuzeti projekte i aktivnosti iz akcionog plana za koje su obezbijedena finansijska sredstva. Obzirom na vremenski period koji Sektorski strateški dokument obuhvata, predviđena je izrada tri trogodišnja Akciona plana koji će se objavljivati na web stranici nadležnog ministarstva. Nadležno ministarstvo (Federalno ministarstvo kulture i sporta) koordinira rad interesorne radne grupe koja je zadužena za izradu akcionih planova. Monitoring predstavlja sistematično i kontinuirano prikupljanje, analiziranje i korištenje podataka i indikatora radi mjerenja napretka realizacije Sektorske strategije, u svrhu poduzimanja odgovarajućih mjera radi eventualnih korekcija i izvještavanja o ostvarenim rezultatima. Za uspješnu provedbu monitoringa nadležno ministarstvo će uspostaviti i redovno ažurirati elektronske evidencije o implementaciji Strategije kao i indikatora ostvarenja strateških ciljeva, prioriteta i mjera iz Strategije, te indikatora iz Akcionog plana. Ove evidencije su osnova za izradu izvještaja o radu i napretku u implementaciji Strategije nadležnog organa. Elektronska evidencija, koja će sadržavati sve

informacije o napretku u ostvarenosti indikatora iz Strateškog dokumenta i Akcionih planova, može biti interno razvijena i integrirana u postojeće alate za monitoring koje koristi nadležno ministarstvo, ili iznajmljena od treće strane za potrebe monitoringa implementacije ovog Strateškog dokumenta. Prema Uredbi o evaluaciji strateških dokumenata u Federaciji BiH („Službene novine Federacije BiH“, broj: 74/19 i 2/21), za sve strateške dokumente u Federaciji BiH obavezne su: Ex-ante (prethodna evaluacija), koja se radi u fazi izrade strateških dokumenata, prije njihovog usvajanja i Evaluacija u toku, koja se radi u preposljednjoj godini implementacije strateških dokumenata, a po potrebi se provodi i na sredini implementacije strateškog dokumenta. U fazi pripreme Strateškog dokumenta kao početni podaci o stavovima i potrebama mladih u FBiH korišteni su podaci iz istraživanja koje je provela treća strana (Institut za razvoj mladih KULT). Istraživački dokument je u početnoj fazi izrade Strategije bio dostupan interesnoj radnoj grupi. Ovi podaci su korišteni kao početna osnova za formulaciju pojedinih ciljeva i prioriteta ali i kao polazna osnova kod pojedinih indikatora koji će biti korišteni za praćenje napretka u postizanju ciljeva Strategije. Dodatno, u početnoj fazi razvoja dokumenta urađena je i detaljna situaciona analiza o stanju mladih u FBiH, te aktivnostima i mjerama koje nadležni organi provode u ovom polju.

Preporuke: Preporuka je da se precizno odrede organi za nadziranje provođenja Strategije, te organi koji su nadležni po pitanju razmatranja izvještaja o dinamici i stupnju provođenja Strategije. Definiranje nadležnosti monitoringa i izvješćivanja te evaluacije dokumenta je drugi značajni dio procesa strateškog upravljanja i bez definiranog segmenta usvojeni oblikovani dio strategije neće imati implikacije na položaj mladih u FBiH. Preporuka je definirati osnovne aktivnosti i odgovornosti za provedbu, praćenje, izvješćivanje i evaluaciju Strategije za mlade FBiH 2025-2034. godine te definirati nadležnosti (TKO?) nositelja procesa kao i dionike procesa. Na temelju pregleda načina izrade strateškog dokumenta preporuka je da se u evaluacijski tim uključe eksperti čije je uže područje djelovanja proces strategije i strateškog upravljanja kako bi se zajedno s ostalim članovima evaluacijskog tima transparentno i učinkovito provodio proces evaluacije strateškog dokumenta.

Komentar FMKS:

Zaključna ocjena:

EP1.11 Kako je proveden proces konsultacija?

Nalazi: Na osnovu analize pregledanih „informacija“ zaključujemo da su nosioci izrade Strategije učinili neophodne korake kako bi proces konsultacija u toku izrade Strateškog dokumenta bio izvršen u skladu s propisanim pravnim okvirom. Za proces konsultacija je relevantna Uredba o pravilima za učešće zainteresirane javnosti u postupku pripreme federalnih pravnih propisa i drugih akata („Službene novine FBiH“, broj: 51/12).

Evidentno je ispoštovana Uredba kako bi bio ispoštovan pravni okvir FBiH. U tom smislu nacrt Strategije je postavljen na web stranicu ministarstva i preciziran je rok od 30 dana za dostavu komentara. Interesorna radna skupina koja je nositelj izrade dokumenta bila je otvorena za sve sugestije u toku cijelog perioda izrade dokumenta strategije. Strategija prema mladima predstavlja strateški dokument institucija vlasti čijom se sistemskom implementacijom osigurava poboljšanje položaja mladih u društvu. Vlada Federacije Bosne i Hercegovine je, na prijedlog Federalnog ministarstva kulture i sporta donijela Odluku o izradi strategije prema mladima Federacije BiH do 2027. godine u čijem radu učestvuje devetnaest federalnih institucija i predstavnici/ce Vijeća mladih Federacije BiH uz stručno-konsultantsku podršku Instituta za razvoj mladih KULT. Programski pristup djelovanja kreiraju institucije vlasti u saradnji sa omladinskim sektorom koji uključuje omladinske organizacije, organizacije koje rade sa mladima, institucije koje se bave pitanjima od interesa za mlade, donosioce odluka, medije, akademsku zajednicu i druge. Upravo ovakvo razumijevanje omladinskog sektora daje širinu programima djelovanja prema mladima koja se kreiraju na osnovi stručnog istraživanja, jasno definiranih potreba i problema, načinima rješavanja problema, ciljeva, rezultata, aktivnosti, vremenskog okvira provedbe, budžeta i odgovornih subjekata koji će provoditi programe. Programi djelovanja se kreiraju i usvajaju za različite oblasti od interesa za mlade. Cjelokupan proces izrade i usvajanja strategije prema mladima proveden je uz puno učešće mladih i njihovih predstavnika. Zakonom o mladima FBiH ovo su predstavnici vijeća mladih na svim nivoima vlasti, a u ovisnosti za koji nivo vlasti se usvaja strateški dokument. U kontekstu Federacije Bosne i Hercegovine predstavnici mladih su imenovani od strane Vijeća mladih Federacije BiH te su zastupljeni u svim koracima izrade dokumenta. Dodatno učešće mladih je planirano kroz različite formate sastanaka i događaja kroz koje će se pristupiti kako horizontalnim tako i vertikalnim konsultacijama s ciljem osiguranja učešća ne samo mladih i njihovih predstavnika već i institucija vlasti koje djeluju na kantonalnom, federalnom i državnom nivou.

Preporuke: Proces konsultacija obavljen je u skladu sa planiranim i nisu potrebne preporuke.

Komentar FMKS:

Zaključna ocjena:

EP1.12 Da li je potrebno proširiti konsultantski tim/uključiti još subjekata u proces izrade Strategije?

Nalazi: U procesu izrade strateškog dokumenta sudjelovalo je devetnaest federalnih institucija i predstavnici/ce Vijeća mladih Federacije BiH uz stručno-konsultantsku podršku Instituta za razvoj mladih KULT. Iz nalaza se vidi

da u timu ne sudjeluje niti jedan sveučilišni/fakultetski profesor čije je uže područje strateški menadžment; strateško planiranje; metodologija izrade strateških dokumenata kao ni akademski radnici koji se bave problemima i potrebama mladih u FBiH.

Preporuke: Preporuka je da se konsultantski tim proširi s konsultantima čije je uže područje strateški menadžment, strateško planiranje i metodologija izrade strateških dokumenata kao i mladi, čije bi uključivanje doprinjelo učinkovitosti procesa i kvaliteti izrade strateškog dokumenta.

Komentar FMKS:

Zaključna ocjena:

EP 1.13 Da li je adekvatan pravni okvir u okviru kojega su se morali kretati nosilac i ostali akteri izrade Strategije?

Nalazi: Federalno ministarstvo kulture i sporta kao nositelji izrade Strategije za mlade FBiH 2025-2034. ispunili su ciljeve i svrhu pravnog okvira u procesu izrade Nacrta Strateškog dokumenta.

Preporuke: Svi izazovi koji su detektirani u procesu izrade strategije i koji nisu zakonski definirani predlažemo da se prezentiraju relevantnim tijelima kako bi se uskladili i nadopunili u zakonskim okvirima razvojnog planiranja.

Komentar FMKS:

Zaključna ocjena:

KRITERIJ: RELEVANTNOST-KONZISTENTNOST

EP 2.1. Jesu li identificirani ciljevi, prioriteti i mjere u skladu sa državnim, EU i SDG prioritetima i ciljevima?

Nalazi: Predloženi ciljevi, prioriteti i mjere su u skladu sa nadnacionalnim strateškim dokumentom čija usklađenost nije adekvatno prikazana u dokumentu strategije. Identificirani ciljevi, prioriteti i mjere nisu u potpunosti u skladu sa Mišljenjem Komisije o zahtjevu Bosne i Hercegovine za članstvo u Evropskoj uniji - Analitički izvještaj COM(2019) 261 final.

Preporuke: U tekstu strategije potrebno je dva predložena cilja povezati s ciljevima održivog razvoja i pravcima razvitka kroz dva tablična prikaza za cilj 1 i cilj 2.

Komentar FMKS:

Zaključna ocjena:

EP 2.2 U kojoj mjeri je osigurana konzistentnost finansijskog okvira sa ciljevima Strategije?

Nalazi: Uredbom o izradi strateških dokumenata u Federaciji Bosne i Hercegovine (Službene novine Federacije BiH, broj 74/19), član 14 (Izrada indikativnog finansijskog okvira za provođenje strateških dokumenata) definisan je sadržaj indikativnog finansijskog okvira. Prema navedenom članu indikativni finansijski okvir za period važenja strateških dokumenata izrađuje se na osnovu situacione analize i projekcije, kao i definiranih mjera. Indikativni finansijski okvir definira nosilac izrade strateških dokumenata i ostali učesnici, i minimalno sadrži procjenu potrebnih finansijskih sredstava po strateškim ciljevima, prioritetima i mjerama iz budžeta, te po ostalim izvorima finansiranja, kao što su kreditna sredstva, sredstva Evropske unije i ostale donacije. Nacrt Strateškog dokumenta „Strategija za mlade FBiH 2025-2034.“ u poglavlju Indikativni finansijski okvir (69/214 str.) sadrži procjenu potrebnih finansijskih sredstava po strateškim ciljevima, prioritetima i mjerama. Indikativni finansijski okvir je oblikovan samo alokacijom proračunskih sredstava bez alokacije sredstava EU i ostalih donacija. Indikativni finansijski okvir ne sadrži prikaz metodologije izračuna i alokacije finansijskih sredstava na pojedine strateške ciljeve, prioritete i mjere, zbog čega nije moguće napraviti analizu stvarnih finansijskih potreba za realizaciju definisanih strateških ciljeva, prioriteta i mjera. Za pojedene mjere nisu date procjene potrebnih finansijskih

sredstava, odnosno nije predviđeno alociranje sredstava i mjere se temelje samo alokacijom proračunskih sredstava.

Preporuke: Preporuka je da se u indikativni financijski okvir alociraju sredstva EU te da se unutar predstavljenih mjera izvrši alokacija sredstava osim samo navedenih proračunskih. Potrebno je uraditi reviziju indikativnog financijskog okvira te izvršiti transparentnu alokaciju sredstava prema svim izvorima financiranja unutar svih mjera.

Komentar FMKS:

Zaključna ocjena:

KRITERIJ: KOHERENTNOST

EP3.1 Postoji li komplementarnost i sinergija između definiranih mjera, prioriteta i ciljeva?

Nalazi: Interna koherentnost predstavlja komplementarnost između definiranih strateških fokusa, strateških ciljeva, prioriteta i mjera koji svojim sinergijskim djelovanjem, u konačnici, mogu zajedno doprinijeti realizaciji učinka. Strateški ciljevi (dva strateška cilja) su jasno definirani tako da nema međusobnog preklapanja, nego se radi o principu komplementarnosti čijim se ispunjavanjem zadani razvojni izazovi prevazilaze na različite načine. Temeljem navedenog moguće je potvrditi postojanje snažne komplementarnosti između postavljenih strateških ciljeva i definiranih prioriteta te nedostatak postavljenih strateških pravaca – fokusa na temelju kojih smo postavili strateške ciljeve. Komplementarnost između prioriteta i mjera bila bi učinkovitija da je svaki prioritet vezan uz isti broj mjera (primjerice tri) kako bismo utjecali na jasnije mjere koje bi bile šire s jasnim aktivnostima i dodijeljenim projektima koje ne vidimo u mjerama.

Preporuke: U cilju ispunjenja koherentnosti napraviti pregled komplementarnosti prioriteta i mjera te unutar pojedinih prioriteta na temelju objekta spojiti mjere gdje ih imamo po četiri da spajanjem mjera utječemo na jasnije definiranje aktivnosti i projekata koje nemamo unutar razrađenih mjera bez čega nije moguće evaluirati dokument. Spajanjem pojedinih mjera utjecali bi i na povećani broj indikatora koje u većem broju mjera se odnose na jedan pokazatelj. Definiranje mjera bez definiranih aktivnosti/projekata s jednim indikatorom ne utječe na efikasnost procesa i ispunjenje vizije strategije.

Komentar FMKS:

Zaključna ocjena:

KRITERIJ: INTERVENTNA LOGIKA I EFEKTIVNOSTI

EP 4.1 Da li aktivnosti pretpostavljene u mjerama doprinose ostvarenju cilja/outcome mjere? Da li su mjere adekvatne za implementaciju prioriteta i ciljeva?

Nalazi: Iz nalaza je evidentno da unutar niti jedne mjere od ukupno 25 mjera nisu definirane aktivnosti (projekti) što utječe na kvalitetu strateškog dokumenta, poteškoće pri definiranju akcijskog plana te umanjuje kvalitetu evaluacije dokumenta što u pitanje dovodi i svrhu i učinke strateškog dokumenta.

Preporuke: U Nacrtu Sektorske strategije potrebno je definirati aktivnosti i strateške projekte kako bismo utjecali na ispunjenje misije pisanja strateškog dokumenta i optimalno definiranje svih faza procesa strateškog planiranja (monitoringa, evaluacije, izvješćivanja).

Komentar FMKS:

Zaključna ocjena:

EP4.2 Postoji li pripremljena interventna logika Strategije? Uključuje li logičku vezu između ciljeva i izazova definiranih u SWOT i TOWS analizi? Da li su predložene mjere relevantne iz ugla dijagnostike rasta i situacione analize?

Nalazi: Teorija promjene ili interventna logika nije oblikovana u procesu izrade Nacrta Strateškog dokumenta. U izradi situacione analize korištene su SWOT analiza i TOWS matrica kao alat za teoriju promjene i na osnovu toga su definirane mjere. Interresorna radna grupa je uz podršku Instituta za razvoj mladih KULT kroz četiri zajednička sastanka i 17 timskih sastanaka izradila prijedlog dokumenta Sektorske strategije te brainstorming načinom su prikazane varijable koje su dio SWOT- a i koja je temelj definiranih ciljeva i prioriteta.

Zaključna ocjena/Preporuke: Nema preporuka

Komentar FMKS:

Zaključna ocjena:

EP4.4 Da li su ofanzivne mjere usklađene sa strateškim ciljevima? Da li su definirani strateški projekti sa svim elementima?

Nalazi: Definirane ofanzivne mjere naslanjaju se na dva strateška cilja, i to: STRATEŠKI CILJ 1: Razviti poticajan sistem obrazovanja i poslovnog ambijenta za mlade; STRATEŠKI CILJ 2: Izgraditi zdravo i sigurno okruženje koje jača egzistencijalnu sigurnost kod mladih. Strateški projekti, kao intervencije od najvećeg značaja za ostvarenje strateških ciljeva u Nacrtu Sektorske strategije nisu posebno definirani. U Strateškom dokumentu je potrebno osim dva prikazana cilja dati prikaz strateških projekata te unutar postojećih mjera strateških ciljeva definirati učinke kao i aktivnosti i projekte.

Preporuke: Preporuka je vezana uz član 13. Uredbe o izradi strateških dokumenata u Federaciji Bosne i Hercegovine, za implementaciju strateških dokumenata mogu se identificirati strateški projekti kao intervencije od najvećeg značaja za ostvarenje strateških ciljeva. Strateški projekti trebaju imati višestruki efekat na razvoj i njihova implementacija može biti osnov za pokretanje drugih projekata. Rezultati strateških projekata trebaju da doprinesu pozitivnom uticaju na poboljšanje kvaliteta života mladih. Strateški projekti sadrže kratki opis, očekivane efekte i indikativni finansijski okvir. Preporuka, u ovom dijelu evaluacije, je da se identifikuju i u Nacrt Sektorske strategije ugrade strateški projekti sa svim bitnim elementima (kratki opis, očekivani efekti i indikativni finansijski okvir).

Komentar FMKS:

Zaključna ocjena:

EP5.1 Da li svaki cilj, prioritet i mjera imaju adekvatan broj indikatora

Nalazi: Uredba o evaluaciji strateških dokumenata Federacije Bosne i Hercegovine definiira potrebu za utvrđivanjem odgovarajućih indikatora za sve ciljeve, prioritete i mjere unutar strateških dokumenata. Nacrt Sektorske strategije FMKS definiira određene indikatore. Nažalost nisu definirani strateški fokusi koji predstavljaju ključne oblasti ili na koje se ministarstvo usmjerava kako bi se ostvarili dugoročni ciljevi. Strateški fokus pomaže u definiranju šta je najvažnije za postizanje vizije i misije, te osigurava da se resursi, vrijeme i napori usmjere na aktivnosti koje donose najveću vrijednost. U sektorskoj strategiji definirani su strateški ciljevi sa pratećim indikatorima. Unutar prioriteta i mjera za ostvarenje strateških ciljeva navedeni su njihovi indikatori. Član 12. Uredbe "Utvrđivanje prioriteta i mjera" detaljnije precizira i nužnost utvrđivanja "objektivno provjerljive indikatore" za prioritete i mjere.

Preporuke: Nacrt Sektorske strategije uglavnom u sklopu mjera definiira od jednog do tri indikatora, dok je u nekim slučajevima za jednu mjeru definirano više od tri indikatora (mjere 2.5.1. ili 2.5.2.). U ovom dijelu nalaza posebno se naglašava da je potrebno za sve prioritete utvrditi između jednog i tri objektivno mjerljiva indikatora. U pojedinim prioritetima i mjerama razmotriti smanjenje broja indikatora jer iznimno veliki broj indikatora usložnjava, usporava i poskupljuje proces monitoringa i evaluacije (prioritet 1.1.; 1.2 i 2.2 te mjere 2.5.1. i 2.5.2.). Ukupno je definirano šest indikatora za strateške ciljeve, 28 indikatora koji mjere ukupno osam prioriteta, te 41 indikator za 25 mjera.

Komentar FMKS:

Zaključna ocjena:

EP5.2 U kojoj mjeri predloženi indikatori reflektiraju očekivani ishod cilja, prioriteta i mjere ? Do kojeg nivoa su indikatori jedinica mjere za ono što je navedeno nazivom i sadržajem strateškog cilja, prioriteta i mjere?

Nalazi: Uredbom o izradi strateških dokumenata Član 11. stav (8) navodi se da indikatori mjere vrstu i stepen promjena koje se ostvaruju kroz realizaciju strateških ciljeva. Indikatori sadrže polazne i ciljne vrijednosti. Nositelj izrade strateških dokumenata i sudionici određuju maksimalno tri indikatora za svaki strateški cilj. Strateški ciljevi koji su definirani u Sektorskoj strategiji sadrže potrebne elemente kako i polazne i ciljne vrijednosti. Indikatori navedeni u Nacrtu Sektorske strategije, koji su povezani s ciljem, uglavnom su adekvatno postavljeni kao indikatori uticaja, usmjereni na očekivani ishod strateškog cilja i mjerenje predviđenih promjena u položaju mladih u društvu. Uočava se da je odnos strateških ciljeva, prioriteta i mjera skladan ali da kada je riječ o mjerama potrebno je za svaku mjeru definirati aktivnosti i strateške projekte, što trenutno nije slučaj niti u jednoj mjeri, pogotovo kada je riječ o načinu praćenja rezultata.

Preporuke: Iz nalaza je vidljivo da je odnos strateški cilj(evi) - prioritet(i) - mjera(e) usklađen, prioriteti kako ključna polja djelovanja i smjerovi djelovanja strateških ciljeva jasni su i nedvosmisleni i ostvarivi u vremenskom razdoblju važenja Sektorske strategije. Postavljeni indikatori prioriteta su donekle mjerljivi te se predlaže umanjeње broja indikatora za prioritet 1.1, 1.2 i 2.1 koji prelaze maksimalni broj indikatora u skladu sa Uredbom. Također, nužno je odrediti aktivnosti i strateške projekte za sve mjere gdje su definirani indikatori (detaljan pregled mjera) bez aktivnosti i strateških projekta teško će biti izvesti monitoring i evaluaciju, jer svaka promjena treba biti uzrokovana realizacijom svih aktivnosti (kojih nema) i ostvarivanjem direktnih rezultata (output) realizacije pojedinačnih aktivnosti unutar svake mjere (kojih nema). Uvidom u indikatore koji su utvrđeni za nivo mjera utvrđeno je da su nekih od njih (pogledati prilog) definirani neadekvatno. U značajnom broju indikatora (prilog) naznačena su poželjna kretanja, poput "smanjiti" ili "povećati", ipak indikatori bi trebali biti postavljeni tako da isključivo kvantificiraju stanje cilja, prioriteta ili mjere, dok se željeni smjer i obim promjene određuju kroz početne i krajnje vrijednosti indikatora.

Komentar FMKS:

Zaključna ocjena:

EP5.3 Do kog nivoa su indikatori jasni, relevantni i nedvosmisleni?

Nalazi: Uz određen broj izuzetaka (prilog), većina indikatora (80%) je definirana na jasan i nedvosmislen način. Većina indikatora je relevantna u skladu sa definiranim strateškim ciljevima, prioritetima i mjerama.

Preporuke: Nositelj izrade strateškog dokumenta kao i sudionici trebaju obratiti pažnju na nekolicinu indikatora koji ne ispunjavaju kriterij jasnoće, relevantnosti i nedvosmislenosti (pogledati prilog).

Komentar FMKS:

Zaključna ocjena:

EP5.4 Vrijednosti, izvori, bazne linije i ciljevi indikatora su navedeni i dostupni? Postoje li ograničenja za adekvatan monitoring indikatora rezultata? Postoji li potreba za posebnim aktivnostima kao priprema za monitoring poput treninga osoblja ili organizacije saradnje s ministarstvima ili institucijama koje su izvori podataka? Jesu li ove aktivnosti predviđene dokumentom i je li predviđena uspostava elektronske evidencije indikatora ostvarivanja cilja, prioriteta i mjera?

Nalazi: Analizom Nacrta sektorske strategije dolazimo do zaključka da svaki indikator za nivo strateškog cilja, prioriteta ili mjere ima utvrđene polazne i ciljne vrijednosti što je i obaveza Nosioca izrade strateškog dokumenta. Kao što smo naveli polazne i ciljne vrijednosti su navedene, povezano s tim vidljive su bazne linije kao i izvori koji su neophodni za praćenje u periodu implementacije. Koliko je vidljivo iz Nacrta strateškog dokumenta potrebna saradnja je ostvarena u toku izrade strateškog dokumenta te ne postoji potreba za dodatnim organizacijama saradnje ili treninga osoblja za monitoring, jer je u Nacrtu strateškog dokumenta navedeno da će se uspostaviti sve potrebne elektronske evidencije (str. 76).

Preporuke: Nema preporuka.

Komentar FMKS:

Zaključna ocjena:

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Nakon provedenog procesa prethodne evaluacije Nacrta Sektorske strategije Federalnog ministarstva kulture i sporta „Strategija za mlade Federacije Bosne i Hercegovine 2025-2034“, daju se sljedeći zaključci i preporuke.

U procesu izrade Nacrta Sektorske strategije ispoštovan je otvoreni metod koordinacije, princip ravnopravnosti spolova i jednakih mogućnosti, te princip horizontalne i vertikalne koordinacije. Nacrt Sektorske strategije sadrži stratešku platformu sa situacionom analizom, definiranom vizijom razvoja i dva strateška cilja. Preporuka je da se u strateški dokument ugradi SWOT tablica; prikažu strateški fokusi te odnos strateških ciljeva s ciljevima održivog razvoja. Također potrebno je unutar mjera u kojima je moguće povećati broj indikatora i/ili smanjiti broj mjera odnosno spojiti gdje je moguće dvije mjere u jednu kako bismo imali veći broj indikatora (u ovom slučaju dva indikatora) što će utjecati na efikasniju evaluaciju dokumenta strategije (član 11 stav 8. Uredbe).

Detaljna razrada mjera je nepotpuna kako prema obimu tako i prema sadržaju jer u skladu sa Uredbom o izradi strateških dokumenata u FBiH mjere minimalno pored svih ostalih elemenata (Član 12, stav 2) trebaju sadržavati opis mjere sa okvirnim područjima djelovanja (aktivnosti) kao i razvojni efekat. Uvidom u Nacrt sektorske strategije ona ne sadrži okvirna područja djelovanja kao ni strateške projekte što je neophodno nadopuniti. Mjere su jasno opisane i adekvatno nazvane te je jasna veza ciljeva, prioriteta i mjera. Deskripcija mjera najčešće je urađena da zadovolji formu uz nedostatak aktivnosti koje će biti provedene da bi se mjera realizirala ali uz navođenje razvojnih efekata, perioda implementacije, nosioca aktivnosti, indikativne finansijske konstrukcije (isključivo budžetska sredstva, institucija odgovornih za koordinaciju implementacije mjere kao i ciljnu skupinu).

Važno je naglasiti da teorija promjene ili interventna logika nije oblikovana u procesu izrade Nacrta Strateškog dokumenta. U izradi situacione analize korištene su SWOT analiza i TOWS matrica kao alat za teoriju promjene i na osnovu toga su definirane mjere. Sumirajući navedeno, iako nije razvijena interventna logika ili teorija promjene, hipotetički, uz prethodno ispunjenje niza faktora, može se očekivati doprinos prioriteta očekivanom cilju Sektorske strategije. Sistem indikatora uz određeni broj korekcija koje su navedena u prilogu, je u skladu sa Uredbom o izradi strateških dokumenata kroz navođenje potrebnih izvora, baznih linija kao i polaznih i ciljnih vrijednosti.

PRILOG – PREGLED INDIKATORA

Dinamič strategičkog cilja, prioriteta i mjere	Indikator	Polazna vrijednost indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora 2030	U kojoj mjeri predloženi indikatori reflektiraju očekivani ishod?	Indikator relevantni i nedvostrani?	Indikator sadrži polazne i ciljne vrijednosti?	Postoje li ograničenja za adekvatan monitoring indikatora rezultata?
1. Strateški cilj: Razviti podsticalan sistem obrazovanja i poslovnog ambijenta za mlade	Povećan procent mladih koji vjeruju da će im obrazovanje pomoći pri zapošljavanju	39,4%	50%	Nema indikatora koji mjeri postizanje posebne ambijenta za mlade	Da, indikator koji se odnosi na postizanje sistema obrazovanja. Ne, postizanje postovni ambijenta za mlade	Da	Ne kod postizanja sistema obrazovanja, da kod postizanja poslovnog ambijenta
	Smanjena stopa nezaposlenosti mladih (m/2)	37,18% (m/2)	27% (m/2)				
	Uvojeni zakoni o dualnom obrazovanju u svim strukovnim srednjim školama u FBiH	Ne	Da				
1.1. Prioritet: Uspostaviti sistem formalnog i neformalnog obrazovanja koji omogućava mladima sticanje znanja i vještina neophodnih za izlazak na tržište tada	Smanjen procent mladih koji nedostatak praktične nastave vide kao najveći problem obrazovnog sistema	35,6%	27%				
	Povećano je učesće mladih u neformalnom obrazovanju (m/2)	46,9% (m/2)	55% (m/2)				Da, posebno kada je riječ o mjesecnoj znanja i vještina neophodnih za izlazak na tržište rada
	Izrađene smjernice za razvoj karijerne orijentacije	Ne	Da		Da, ali nisa u uskom odnosu sa definisanim prioritetom	Da	
	Smanjen procent mladih koji u obrazovanju ne vide smisao	13,1%	10%				

1.1.1. Mjera. Revidiranje, evaluacija i procjena programa praktične nastave	Urađena revizija programa praktične nastave	Ne	Da	Ne vidi se jasno kako će indikatori 2 i 3 mjeriti predložene mjere	Da, ali nisu u istom odnosu sa definisanim mjerom	Da	Da, nije jasno kako će se pratiti realizacija mjere sa definisanim indikativima
	Povećano je učešće mladih u neformalnom obrazovanju (m/ž)	46,9% (m/ž)	55%(m/ž)				
1.1.2. Mjera Podrška razvoju preduzetničkih vještina	Kreiran prijedlog integracije tema neformalnog obrazovanja, metodologije i ciljeva učenja u formalni obrazovni sistem	Ne	Da	Indikator reflektuje očekivani ishod	Da	Da	Da, nije jasno da li je ove jedine vrijednosti koji se u sklopu ove mjere može toliko kao pokazatelj
	Uvedena nastavna jedinica preduzetništva u formalno obrazovanje	Ne	Da				
1.1.3. Mjera Uspostaviti pravni okvir koji uređuje prava i obaveze studenta, studentskih organizacija i obrazovnih institucija	Usvojen zakon koji uređuje studentski rad sa svim svojim podzakonskim aktima	Ne	Da	Indikator reflektuju očekivani ishod	Da	Da	Ne
	Usvojem zakonski okvir koji uređuje prava, obaveze i odgovornosti studenata u oblasti studentskog standarda sa svim svojim podrakonskim aktima	Ne	Da				
	Izrađene smjernice za osiguranje studentskog organizovanja u FBiH	Ne	Da				
1.1.4. Mjera Uspostaviti sistem za standardizaciju i valorizaciju neformalnog obrazovanja u FBiH.	Urađen prijedlog za standardizaciju i valorizaciju neformalnog obrazovanja	Ne	Da	Indikator reflektuju očekivani ishod	Da	Da	Da, nije jasna svrha ove mjere.
1.2. Prioritet Unaprijediti sistem institucionalne	Broj zajedničkih aktivnosti koje uključuju horizontalnu i vertikalnu saradnju	Nepoznato	Urađena analiza	Djelimično	Ne, indikator dovršeni	Da	Da, gotovo nemjeljiv 1, indikator

podrška za mlade pri zapošljavanju, osnivanju i razvoju vlastitih biznisa	Povećan procenat mladih korisnika vladinih programa zapošljavanja(m/?)	13,1% (m/?)	23% (m/?)	Indikator reflektuje očekivani ishod	Djelimično	
	Povećan procenat mladih koji su pokrenuli vlastiti biznis	4,2%	7%	Indikator reflektuje očekivani ishod	Djelimično	
	Usvojen akcioni plan za program Garancija za mlade (m/?)	Ne	Da	Indikator reflektuje očekivani ishod	Da	
	Broj korisnika programa Garancija za mlade (m/?)	0 (m/?)	5% mladih koji su prijavili na biznisa i traže zaposlenje (m/?)	Indikator reflektuje očekivani ishod	Da	
	Procenat korisnika programa Garancija za mlade koji pripadaju nekoj marginaliziranoj grupi(m/?)	0 (m/?)	25% od ukupnih korisnika programa (m/?)	Indikator reflektuje očekivani ishod	Da	
1.2.1. Mjera izvinitiznapredni programi sufinansiranja prvog zaposlenja i pokrivanja vlastitog biznisa na bazi vaučera, sa elaklasajućina pristupom aplikiranja za ve kateenje mladih, pogotivo nezaposlenih mladih)	Izraden prijedlog za izmjene i dopune programa sufinansiranja prvog zaposljavanja	Ne	Da	Ovo je aktivnost a ne mjera	Ne	Preporuka: Mjeru brisati i odrediti kao aktivnost u sklopu druge mjere
1.2.2. Mjera Razvoj grantova, kreditnih programa i programa mentorstva koji su prilagodeni potrebama mladih	Povećan procenat mladih korisnika vladinih programa zapošljavanja (m/?)	13,1% (m/?)	23% (m/?)	Djelimično	Djelimično	Nedostaju indikatori kako pratiti razvoj

<p>1.2.3. Mjera Uspostaviti atraktivne i funkcionalne programe podrške pokretanju i razvoju poslovanja za mlade s naglaskom na one u ruralnim i manje atraktivnim područjima i marginalizirane grupe mladih.</p>	<p>Izraditi prijedlog programa fokussiranog na podršku razvoja biznisa za mlade sa naglaskom na one u ruralnim i manje atraktivnim područjima</p>	<p>Ne</p>	<p>Da</p>	<p>Djelimično - sta znač manje atraktivnim i gdje su marginalizirane skupine</p>	<p>Djelimično</p>	<p>Da</p>	<p>Pojam atraktivnim mjerjati</p>
<p>1.3. Prioritet Ublažiti uzroke koji doveću do napuštanja formalnog obrazovanja prije stjecanja diplome</p>	<p>Povećan procenat mladih koji su konisnici stipendija(mi/7)</p>	<p>14,5% (mi/2)</p>	<p>22% (mi/7)</p>	<p>Indikator reflektuju očekivani ishod</p>	<p>Da</p>	<p>Da</p>	<p>Da li su stipendije jedini razlog napuštanja formalnog obrazovanja?</p>
	<p>% stipendija i ostalih grantova učenicima/studentima u odnosu na ukupna budžetska izdavanja za obrazovanje</p>	<p>1,14 (2018)</p>	<p>6%</p>	<p>Indikator reflektuju očekivani ishod</p>	<p>Da</p>	<p>Da</p>	
<p>1.3.1. Mjera Osnažiti i podržati mlade za ostanak u formalnom obrazovanju i stjecanju diplome</p>	<p>% udjela radno sposobnog stanovišta sa višom i visokom školskom, magisterijem i doktoratom u ukupnoj radnoj snazi - ukupno(mi/2)</p>	<p>9,3 (2019) (mi/2)</p>	<p>15 (mi/2)</p>	<p>Indikator reflektuju očekivani ishod</p>	<p>Da</p>	<p>Da</p>	
<p>1.3.2. Mjera Unaprijediti obrazovne programe, dijagonalizirati nastavne i poslovne procese u školama</p>	<p>Uvođen sistem digitalnog apliciranja na postojeće programe stipendiranja</p>	<p>Ne</p>	<p>Da</p>	<p>Ne Preporuka: indikator ne mjeri predloženu mjenu</p>	<p>Ne</p>	<p>Da</p>	<p>Da, odrediti indikator koji može mjeriti sadržaj mjere</p>
		<p>Ne</p>	<p>Da</p>	<p>Ne Preporuka: indikator ne mjeri predloženu mjenu</p>	<p>Ne</p>	<p>Da</p>	<p>Da, odrediti indikator koji može mjeriti sadržaj mjere</p>

2. Strateški cilj Izgraditi zdravo i sigurno okruženje koje jača egzistencijalnu sigurnost kod mladih	Povećati procenat mladih koji obavljaju godišnji sistematski pregled(mu?)	26,1% (mu?)	35% (mu?)	Indikator reflektuju očekivani ishod	Da	Da	Određeni dio mladih žena
	Smanjena stopa mladih žena koje nikada nisu urodile ginelaolški pregled	45%	32%	Indikator reflektuju očekivani ishod	Da	Da	Određeni dio mladih žena
	Smanjen je broj maloljetnika počinilaca krivičnih djela (kavzeno prigovore)(mu?)	264 (mu?)	250 (mu?)	Indikator reflektuju očekivani ishod	Da	Da	Određeni dio maloljetnih počinilaca
2.1. Prioritet Poboljšati fizičko zdravlje mladih kojima se umanjuje ranjivost i nesigurnost/izloženo st rönku	Smanjen procenat mladih koji se nikako ne bave rekreativnim aktivnostima(mu?)	35% (mu?)	28% (mu?)	Indikator reflektuju očekivani ishod	Da	Da	
	Smanjen procenat mladih koji nikada nisu izvešli sistematski pregled(mu?)	14,2% (mu?)	10% (mu?)				
	Povećana svijest o značaju očuvanja mentalnog zdravlja	23,7%	30%				
	Smanjen procenat mladih koji svakodnevno konzumiraju cigarete(mu?)	9,2% (mu?)	5% (mu?)				
	Smanjen procenat mladih koji redovno na mjesечноj bazi konzumiraju alkohol(mu?)	9,6% (mu?)	5% (mu?)				
	Smanjen procenat mladih muškaraca koji učestalo posjećuju kladionicu (jednom sedmično ili češće)	11,1%	5%				
2.1.1 Mjera Unaprijediti i	Povećana svijest o značaju očuvanja mentalnog zdravlja	23,7%	30%	Indikator reflektuju očekivani ishod	Da	Da	

<p>proširili preventivno prevesitane programe i programe informisanja usmjerene ka sticanju zdravih stilova života, navika, ponašanja i suzbijanja faktora rizika</p>	<p>Ne</p>	<p>Da</p>	<p>Indikator reflektuju očekivani ishod</p>	<p>Da</p>	<p>Da</p>
<p>2.1.2 Mjera Unaprijediti model međusektorske saradnje u suzbijanju pojave rizičnih ponašanja kod mladih</p>	<p>42%</p>	<p>30%</p>	<p>Indikator reflektuju očekivani ishod</p>	<p>Da</p>	<p>Da</p>
<p>2.1.3 Mjera Uspostaviti multidisciplinarni i multitercijonalni sistem podrške za mlade koji su izloženi rizičnim ponašanjima, u potrebi ili su žrtve nasilja kako bi se osiguralo da mladi imaju resurse potrebne za suočavanje s izazovima i prevazilaženje kriznih situacija</p>	<p>Ne</p>	<p>Da</p>	<p>U nedovoljnoj mjeri</p>	<p>Neglasno kako mjeriti multidisciplinarni program</p>	<p>Preporuka: Pojasniti multidisciplinarni program Da</p>

2.2. Prioritet Uspostaviti koncept humane sigurnosti prema mladima	Definirane mjere i usluge koje podržavaju humanu sigurnost mladih	Mjere i usluge nisu definirane	Definirane i pocinovane usluge	Indikator reflektuju očekivani ishod	Da	Da
2.2.1 Mjera Razvijati programa i inicijative usmjerene na promociju mentalnog zdravlja, emociionalne dobrobiti i prevenciju mentalnih problema među mladima	Smanjen procent mladih koji su nezadovoljni zdravstvenim uslugama	42%	34%	Indikator reflektuju očekivani ishod	Da	Da
2.2.2 Mjera Unaprijediti model međusektorske saradnje i razvijati pristup nakonjen mladima u svim institucijama koje mladima pružaju usluge (zdravstvene, socijalne) i agencijama za provedbu zakona i sigurnost	Kreiran prijedlog programa i inicijativa usmjerenih na promociju mentalnog zdravlja, emociionalne dobrobiti i prevenciju mentalnih problema među mladima	Ne	Da	U nedovoljnoj mjeri	Indikator mjeri više stvari (teško mjerljivo)	Da Preporuka: Razložiti indikatore na više radi lakšeg mjerenja
2.2.3 Mjera Unaprijediti zdravstvenu zaštitu mladih na redovnom školanju nakon navršene 26. godine	Izrađen jasan kanal međusektorske komunikacije u oblasti sigurnosti te prilagođen formatima koje mladi koriste	Ne	Da	Indikator reflektuju očekivani ishod	Da	Da
2.2.3 Mjera Unaprijediti zdravstvenu zaštitu mladih na redovnom školanju nakon navršene 26. godine	Podnesena inicijativa za osiguravanje zdravstvene zaštite mladih na redovnom školovanju nakon navršene 26. godine	Ne	Da	Indikator reflektuju očekivani ishod	Da	Da

2.3. Prioritet Unaprijediti mehanizme socijalne brige mladih	Povećan procent mladih u dobi 25-30 godina koji su stambeno samostalni(m/2)		34,4% (m/2)	42% (m/2)	Indikator reflektuje očekivani ishod	Da	Da	Kako stopa fertiliteta među mladima utiče na mehanizme socijalne brige mladih
	Stopa fertiliteta među mladima		0,17%	0,25%				
2.3.1 Mjera Poboljšati sistem nasprijača, identifikacije i poboljšanja položaja ranjivih kategorija i porodica	Izraditi pravni okvir koji uređuje brigu o mladima koji izlaze iz sistema socijalne zaštite		Ne	Da	Indikator reflektuje očekivani ishod	Da	Da	
	2.3.2 Mjera Podržati razvoj socijalnih usluga u zajednici		Ne	Da	Indikator reflektuje očekivani ishod	Da	Da	
2.3.3 Mjera Uspostaviti stambenu politiku za mlade u FBiH	Broj kantona koji imaju program stambenog zbrinjavanja		Nepoznato	10	Indikator reflektuje očekivani ishod	Da	Da	
	2.3.4 Mjera Poboljšati položaj marginaliziranih grupa mladih		Ne	Da	Indikator reflektuje očekivani ishod	Da	Da	
2.4. Prioritet Osigurati razvoj kulture, sporta i okrišća u federaciji BH prouzročujući potrebe mladih	Povećan procent mladih koji imaju priliku posjećivati događaje iz oblasti kulture		17,7% (m/2)	25% (m/2)	Indikator reflektuje očekivani ishod	Da	Da	Nedostaje segment koji se odnosi na okrišća u sistemu incubatora.
	Povećan procent mladih koji imaju priliku posjećivati događaje iz oblasti sporta		35,8% (m/2)	45% (m/2)	Indikator reflektuje očekivani ishod	Da	Da	

<p>2.4.1 Mjera Uspostavliti sistem mjerenja učinka (monitoringa i evaluacije) programa namijenjenih mladima u oblasti kulture, sporta, okoliša i turizma</p>	<p>Sistem praćenje učinka programa namijenjenih mladima u oblasti kulture, sporta i okoliša</p>	<p>Ne postoji sistem praćenja učinka programa</p>	<p>Uspostavljen sistem praćenja učinka programa</p>	<p>Indikator reflektuje očekivani ishod</p>	<p>Da</p>	<p>Da</p>
<p>2.4.2 Mjera Kreirati nove i unaprijediti postojeće prilike za mlade u oblasti sporta, kulture, okoliša i turizma</p>	<p>Kreiran sistem mjerenja zadovoljstva korisnika (mladih) programa u oblasti sporta, kulture, okoliša i turizma</p>	<p>Ne postoji</p>	<p>Uspostavljen sistem</p>	<p>Indikator je dvostran</p>	<p>Da</p>	<p>Preporuka: Odraditi kako mjeriti nivo zadovoljstva</p>
<p>2.4.3 Mjera Uspostaviti i provoditi sistem uključivanja mladih u procese odlučivanja u oblasti kulture, sporta i okoliša</p>	<p>Povećan broj posjetilaca kulturnih institucija (opća populacija) (m²) Povećan je broj mladih iz vanjskih sredina koji redovno posjećuju pozorište. (m²) Mladi učestvuju u kreiranju programa u oblasti kulture, sporta, turizma i okoliša (m²) Povećan procenat mladih zainteresiranih za kulturu i umjetnost</p>	<p>872.000 (m²) 13,6% (m²) Mladi nisu uključeni</p>	<p>1.200.000 (m²) 20% (m²) 50 mladih konsultirano (m²)</p>	<p>Indikator reflektuje očekivani ishod Indikator reflektuje očekivani ishod Indikator dvostran</p>	<p>Da Da Ne</p>	<p>Da Da Način kako su uključeni (institucionalno)</p>
<p>2.5. Prioritet Podržati razvoj omladinskog organizovanja, aktivizma i učesća mladih u odlučivanju</p>	<p>Procenat mladih uključanih u rad omladinskih organizacija (m²) Procenat mladih koji u okviru školskih organizacija, imaju neku vrstu organiziranog volonterskog rada sa djelovanjem unutar ili van škole/fakulteta?</p>	<p>20,3% (m²) 18,9% (m²) 28,3% (m²)</p>	<p>25% (m²) 23% (m²) 35% (m²)</p>	<p>Indikator nedvostran</p>	<p>Da Da Da</p>	<p>Kako ovo mjeriti?</p>

	Površina iznos Transfera za mlade (na godišnjem nivou)	400.000,00 KM	1.000.000,00 KM	Indikator reflektuje očekivani ishod	Da	Da	
2.5.1 Mjera Osigurati nesmetano organiziranje mladih na teritoriji Federacije BiH i pružiti podršku razvoju	Izmjene i dopune Zakona o mladima u dijelu omladinskog organiziranja	Nisu predlagane izmjene i dopune	Predložene i usvojene izmjene i dopune	Indikator reflektuje očekivani ishod	Da	Da	Preporuka: Smatrati bih indikatora na bi (3)
	Izmjene i dopune Zakona o mladima u dijelu definicija i organizovanja mladih	Nisu predlagane izmjene i dopune	Predložene i usvojene izmjene i dopune	Indikator reflektuje očekivani ishod	Da	Da	
	Smjernice za vođenje spiska omladinskih organizacija od strane Federalnog ministarstva kulture i sporta	FMKS nema smjernice	Kreiran dokument	Indikator reflektuje očekivani ishod	Da	Da	
	Ojačani organizacioni kapaciteti Mjesta mladih FBiH i finansiranje njegovog rada (na godišnjem nivou)	30.000,00 KM	80.000,00 KM	Indikator reflektuje očekivani ishod	Da	Da	
2.5.2 Mjera Kreirati nove i unaprijediti postojeće prilike za mlade u oblasti sporta, kulture, umjetnosti i turizma Uspostaviti mehanizme koji osiguravaju učešće mladih	Savjet za mlade FBiH	Nije formiran	Formiran	Indikator reflektuje očekivani ishod	Da	Da	Ovo je aktivnost ne indikator
	Zajednička komisija za pitanja mladih FBiH	Nije uspostavljena	Uspostavljena	Indikator reflektuje očekivani ishod	Da	Da	
	Analiza provedbe člana 14. Zakona o mladima FBiH	Nije provedena	Napisan i objavljen dokument	Indikator reflektuje očekivani ishod	Da	Da	
	Postoji sistem nagradivanja volonterskog rada na godišnjem nivou	Ne nagrađuju se volonterska postignuća na godišnjem nivou	Uspostavljen i provodi se sistem voloniranja				
	Uspostavljen integrirani sistem informisanja mladih kroz koji se plasiraju informacije od interesa za ovu populaciju od strane svih institucija vlasti	Ne	Da				Ovo je aktivnost ne indikator

2.5.3 Mjesta Uspostavljeni programi/mehanizmi za saradnju sa organizacijama iz isejeljenstva	Kriteran prijedlog programa za saradnju sa organizacijama iz isejeljenstva	Ne	Da	Indikator reflektuje ocekivani ishod	Da	Da	Mehanizmi? Kako mijeriti? Prijedlog izbaciiti pojam mehanizmi iz naziva mjesta.
	Prikupljeni podaci o organizacijama koje rade sa mladima u isejeljenstvu	Ne	Da	Indikator reflektuje ocekivani ishod	Da	Da	

